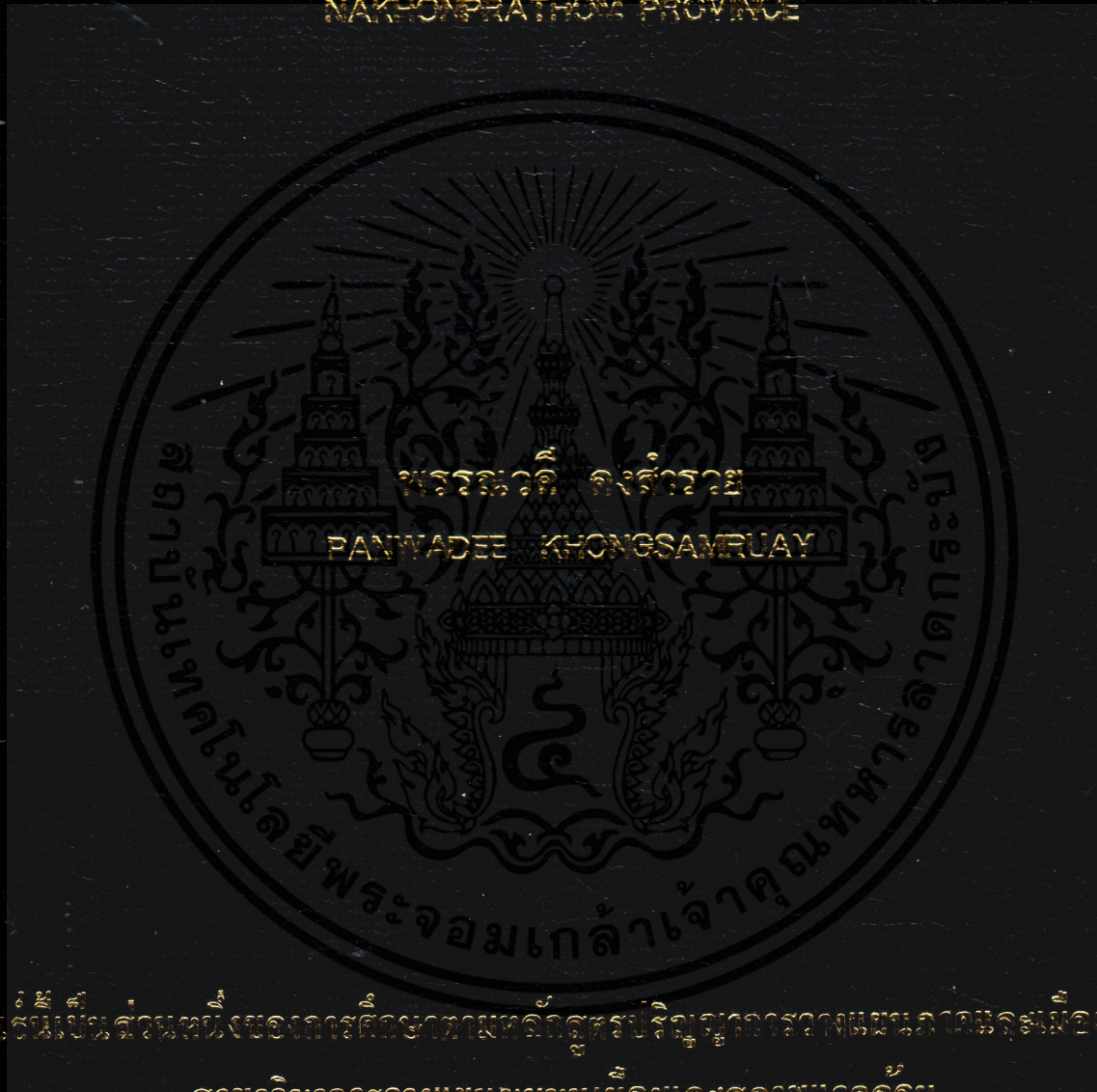

การประยุกต์ใช้การจัดการพื้นที่แบบพื้นถิ่นในบริบทของชุมชนปัจจุบัน
กรณีศึกษา : บ้านเกษมราษฎร์ จังหวัดนครปฐม

THE UTILIZATION OF VERMACULAR LANDSCAPE IN THE CURRENT
COMMUNITY CONTEXT : A CASE OF BAAN KOHRAD,
NAKHONPRATHOM PROVINCE

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

สาขาวิชาศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2551

KMITL-2008-AR-M-001-068

การประยุกต์ใช้การจัดการพื้นที่แบบพื้นถิ่นในบริบทของชุมชนปัจจุบัน
กรณีศึกษา : บ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม

THE UTILIZATION OF VERNACULAR LANDSCAPE IN THE CURRENT
COMMUNITY CONTEXT : A CASE OF BAAN KOHRAD,
NAKHONPRATHOM PROVINCE

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน **81331**
วัน,เดือน,ปี **11 ส.ย. 2551**

b.....
i.....

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้บัณฑิตวิทยาลัย นั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง รังที่มีกรนำไปใช้

พ.ศ. 2551

KMITL-2008-AR-M-001-038

THE UTILIZATION OF VERNACULAR LANDSCAPE IN THE CURRENT
COMMUNITY CONTEXT: A CASE OF BAAN KOHRAD,
NAKHONPRATHOM PROVINCE

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF URBAN AND REGIONAL PLANNING IN URBAN AND
ENVIRONMENT PLANNING

SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

2008

KMITL-2008-AR-M-001-038

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ หากมีให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

COPYRIGHT 2008

SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

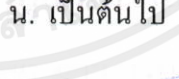
บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ใบรับรองวิทยานิพนธ์

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การประยุกต์ใช้การจัดการพื้นที่แบบพื้นถิ่นในบริบทของชุมชนปัจจุบัน
กรณีศึกษา : บ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม
The Utilization of Vernacular Landscape in the Current Community
Context : A Case of Baan Kohrad, Nakhonprathom Province

ชื่อนักศึกษา นางสาวพรรณวดี คงสำรวย
รหัสประจำตัว 46061847

ปริญญา การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชา การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รศ.ดร.นพดล สหชัยเสรี

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	ลายมือชื่อ
ดร.นันทนา ศิริประภาศิริ	
รศ.ดร.นพดล สหชัยเสรี	
ผศ.ดร.มนสิชา เพชรานนท์	
ดร.สาลินี ศุภรัตน์เมธี	
ผศ.ดร.ยงธนีสร์ พิมลเสถียร	

วัน/เดือน/ปี ที่สอบ 23 พฤษภาคม 2551 เวลา 14.00 น. เป็นต้นไป

สถานที่สอบ ณ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(รศ.ดร.รวีวรรณ ชินะตระกูล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานวันที่ 29 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ในการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การประยุกต์ใช้การจัดการพื้นที่แบบพื้นถิ่นในบริบทของ
นักศึกษา	ชุมชนปัจจุบัน กรณีศึกษา : บ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม
รหัสประจำตัว	นางสาวพรรณวดี คงสำราญ
ปริญญา	46061847
สาขาวิชา	การวางแผนภาคและเมืองมหาดบัณฑิต
พ.ศ.	การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	2551
	รศ.ดร. นพดล สหชัยเสรี

บทคัดย่อ

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ได้มีแนวคิดในการวางผังและสถาปัตยกรรมกลับไปสู่ความเป็นพื้นถิ่น ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชน บ่งชี้ถึงภูมิปัญญาอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมในการจัดระเบียบการตั้งบ้านเรือน ที่ได้ปรับสภาพแวดล้อมให้มีคุณภาพและเสริมประสิทธิภาพให้แก่ชีวิตตามอัตภาพของธรรมชาติแวดล้อม การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงวิวัฒนาการของการจัดพื้นที่ใช้สอยและระบบกิจกรรม และคุณค่าของแนวคิดและวิถีชีวิตแบบพื้นถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับมิติทางสังคมและวัฒนธรรม และมิติทางกายภาพของสภาพแวดล้อม และนำกระบวนการคิดนั้นไปประยุกต์ใช้กับความเปลี่ยนแปลงของชุมชนปัจจุบัน

ในการศึกษาได้พิจารณาทฤษฎีหลัก 4 กลุ่ม คือ 1.แนวคิด ความเชื่อ และหลักปฏิบัติในบริบทพื้นถิ่น 2.การจัดผังบริเวณและอาคารในรูปแบบพื้นถิ่น 3.แนวคิดในบริบทสภาพสังคมปัจจุบันที่มีผลต่อการใช้พื้นที่ทางกายภาพ 4.ความต้องการและความสัมพันธ์ของพฤติกรรม ซึ่งเป็นแนวคิดในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม จากเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาจึงได้เลือกพื้นที่ชุมชนไททรงดำบ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม ในการศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผสมผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อให้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ ทั้งความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ วิถีชีวิตและประเพณี โดยอาศัยวิธีการสำรวจภาคสนามในการเก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อทราบถึงประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต และประเพณีความเชื่อ และการสัมภาษณ์แบบสอบถามโดยวิธีสำมะโนครัวเรือน จากทั้งหมด 254 หลังคาเรือน เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม และลักษณะทางกายภาพของอาคารที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารผลการศึกษาศิลปะการศึกษาศิลปะสามารถพิจารณาได้ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) กระบวนการความคิดและปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดพื้นที่อาคารและผังบริเวณ และ 2) แนวความคิดและความต้องการที่เปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน ประเด็นแรก พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการความคิดมีความแตกต่างกัน

ตามความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ในยุคแรกเริ่มเกิดจากการประกอบอาชีพและข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อมซึ่งมีระบบความเชื่อเป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคม การพัฒนาลักษณะอาคารและผังเมืองไปเพื่อความเหมาะสมแก่การดำรงชีวิตตามความต้องการพื้นฐาน เมื่อมีการอพยพมายังพื้นที่ศึกษาปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อลักษณะอาคารและผังบริเวณ คือ ความเชื่อและความชำนาญดั้งเดิมอันเป็นภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมา และในเวลาต่อมาได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรวมถึงการได้รับอิทธิพลจากกระแสวัฒนธรรม แต่ปัจจัยทางเศรษฐกิจยังคงเป็นปัจจัยหลักต่อกระบวนการความคิดจวบจนปัจจุบัน รวมถึงอิทธิพลของค่านิยมตามกระแสวัฒนธรรมหลักและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวัสดุได้เข้ามาร่วมมือบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลง ประเด็นที่สองด้านแนวความคิดในปัจจุบัน ความสามารถเข้าถึงการศึกษาและค่านิยมใหม่ตามแบบสังคมเมือง รวมไปถึงแรงกดดันจากความจำกัดทางพื้นที่ ทำให้เกิดความต้องการเปลี่ยนอาชีพจากชุมชนการเกษตรขั้นพื้นฐานเป็นการจ้างงานในระบบอุตสาหกรรมและส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังโครงสร้างครัวเรือนและระบบกิจกรรม ถึงแม้ว่าระบบความเชื่อที่ยังคงยึดถืออยู่จะทำให้รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้ แต่ก็มีแนวโน้มว่าเอกลักษณ์จะค่อยๆสูญหายไปเนื่องจากคนรุ่นใหม่รับวัฒนธรรมสมัยใหม่ภายนอกและเริ่มละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

การประยุกต์ใช้การจัดการพื้นที่แบบพื้นถิ่นในบริบทปัจจุบันควรต้องใช้นโยบายหลายด้านประกอบกัน เพื่อรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการสร้างสำนึกร่วมในชุมชน โดยพิจารณาเป็น 3 ด้านหลักประกอบด้วย 1) ด้านวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ การสงวนรักษางานประเพณี และปลูกฝังให้รักและหวงแหนวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในชุมชน 2) ด้านเศรษฐกิจสังคม ควรสร้างความมั่นคงทางรายได้ และมีการรวมกลุ่มอุตสาหกรรมในครัวเรือนเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชน และ 3) ด้านการวางแผนทางกายภาพ จำเป็นต้องใช้นโยบายทางการผังเมืองในการชี้นำทิศทางการพัฒนาและป้องกันมิให้ชุมชนมีความหนาแน่นมากเกินไป รวมถึงมีมาตรการในการจำกัดกิจกรรมบางประเภทเพื่อรักษาภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ นอกจากนี้ควรมีการส่งเสริมการจัดพื้นที่ทางกายภาพในระดับบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นพื้นถิ่น ได้แก่ รั้วบ้านและการจัดกลุ่มเรือน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Thesis Title	THE UTILIZATION OF VERNACULAR LANDSCAPE IN THE CURRENT COMMUNITY CONTEXT : A CASE OF BAAN KOHRAD, NAKHONPRATHOM PROVINCE
Student	Miss Panwadee Khongsamruay
Student ID.	46061847
Degree	Master of Urban and Regional Planning
Program	Urban and Environmental Planning
Year	2008
Thesis Advisor	Assoc. Prof. Dr. Nopadon Sahachaisaeree

ABSTRACT

Since 1970, "Traditional Style" has returned and taken its role in urban planning and architectural design. This style tries to express community's identity, reveal communal intellectual knowledge in arranging location for local houses which are accommodated to provide quality and effectiveness for conditions in life conform to existed natural surrounding. This study aims to understand the revolution of functional-space arrangement, activity system, values of thought and the way of indigenous life which are related to social and cultural dimension and physical dimension of local environment. The study intends to apply the process of thought derived from the research to the change of present community.

In this study, there are four main aspects of related theories in concern; 1) The concept, belief, and doctrine of the local contexts. 2) The arrangement of lay-out plans and buildings in indigenous pattern. 3) The concepts associated with present social context which physically affect the area usage. 4) The requirement and relationship of residents' behaviors. In this research, qualitative method and quantitative methods were simultaneously used to understand the changes occurring in various periods of time. These changes include physical alterations, way of life and local traditions. Field survey was conducted to obtain the physical data of the area while in-dept interview was used to understand history and the changes of the way of life and traditional belief. Census data of the total 254 households were collected by using questionnaires to obtain the socioeconomic characteristics and the physical pattern of the current buildings.

The result of the research can be considered in two aspects, 1) The process of thought and the factors affect the arrangement of building space and lay-out plan. 2) The

concepts and the needs of changes conform to the current social conditions. In the first aspect, the factors that affect the process of thought are varied by periods of time. The first period shows that the local occupations and the limitation of environment associated with the local belief were the major mechanisms in social organization. The development of building characteristics and the lay-out plan were accommodated to the way of life and the basic needs. When the local people immigrated to the study area, their old belief and the inherited intellectual skills became the major factors affecting the building and the lay-out plan patterns. Since then, they have been accommodating their houses to the surrounding and the influence of social stream. However, the economical factor is still the major factor impacting on the process of thought as well as the influence of the social value and the innovative technologies and materials which considerably cause the changes. In the second aspect, the present concept, the higher education affordability, the value of thought in modern urban life and the limitation of acquired land account for the need of occupational change, from the primary agricultural society to the employment in industrial system. This results in the household structure and the local activity system. Although, the inherited belief still preserves the old culture, the local identities tend to be disappeared by the new generation who accepts the modern culture from outside but ignore their own culture.

To apply the space arrangement of the indigenous pattern to the present context, several aspects of policy should be considered to preserve the cultural identities and the sense of community. There are three significant aspects, 1) the community cultural aspect such as preserving the traditional carnival and providing the knowledge of the old cultures. This includes encouraging the relationship of the residents. 2) the socioeconomic aspect such as providing more stable income and advocating the cluster of household industries to create products indicating the local cultural identities. 3) the physical planning aspect, the urban planning policy is in need to direct the development and to protect the community from excess building density. Hence, the measures to limit some types of building uses and activities to maintain cultural landscape of the community should be considered. Moreover, there should be a campaign to encourage the arrangement of the lay-out plan that express the identities of traditional style within individual house boundary such as traditional fences and house clusters.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะไม่สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี หากขาดความช่วยเหลือจากบุคคลท่านต่างๆ ต่อไปนี้

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร. นพดล สหชัยเสรี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ให้คำแนะนำที่แนะแนวทาง และให้ความกรุณามาตลอดช่วงเวลากการทำวิทยานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์

ขอบพระคุณท่านกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ให้ความกรุณาสละเวลาและให้คำแนะนำในการแก้ไขปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอบพระคุณ รศ.ดร.วิวัฒน์ เตมียพันธ์ ผู้เปิดโลกทัศน์ให้ข้าพเจ้าซึ่งกับความงามแบบพื้นถิ่น และเห็นความสำคัญของคุณค่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน และกรุณาให้ติดสอยห้อยตามไปประจักษ์ด้วยตาตัวเองหลายครั้งหลายครา อันเป็นที่มาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอบพระคุณผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 11 หมู่ 12 และหมู่ 14 ที่ช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล และผู้ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของพื้นที่ รวมถึงขอบคุณชาวบ้านเกาะแรตทุกท่าน ในความช่วยเหลือให้ข้อมูลอย่างเต็มใจยิ่ง

ขอบคุณผู้ให้ความช่วยเหลือทุกท่าน ในการเก็บข้อมูลทั้งช่วงการสำรวจและช่วงการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม และให้ความเป็นห่วงเป็นใย รวมถึงให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ และขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับคุณสมฤทัย พรยงยืน ที่ให้ความช่วยเหลือหลายๆ ด้านเป็นอย่างดีมาตลอดจนวิทยานิพนธ์เสร็จสิ้น และคุณพิชญากร แจ้งสนาม ที่ทั้งช่วยเหลือและให้กำลังใจ

ขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย ที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์

สุดท้ายขอขอบคุณทุกท่านซึ่งอาจเอ่ยนามใน ณ ที่นี้ ได้ไม่ครบถ้วน ที่มีส่วนร่วมให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

คุณงามความดีอันใดที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบให้คุณพ่อและคุณแม่ ผู้เป็นกำลังใจและกำลังสำคัญให้การสนับสนุนและผลักดันมาตลอดจนถึงวันนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	III
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ.....	VI
สารบัญตาราง.....	IX
สารบัญรูป.....	X
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษา.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 ขั้นตอนการศึกษา.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.7 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง.....	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	7
2.1 แนวคิดในบริบทของวิถีชีวิตแบบพื้นถิ่น.....	7
2.2 การจัดผังบริเวณและอาคารในรูปแบบประเพณีนิยม.....	15
2.3 แนวคิดในบริบทของสภาพสังคมปัจจุบัน.....	18
2.4 สรุปแนวคิดจากการทบทวนวรรณกรรม.....	28
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	32
3.1 การกำหนดพื้นที่ศึกษา.....	32
3.2 ข้อมูล ประเภทของข้อมูล และกลุ่มตัวอย่าง.....	33
3.3 การประมวลนิยามด้านมโนทัศน์และนิยามด้านปฏิบัติการ.....	33
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	37

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนเท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อื่นใดได้

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การวิเคราะห์ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงและสภาพพื้นที่ศึกษา.....	39
4.1 ความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของชาวไททรงดำ.....	39
4.2 ประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ศึกษา.....	44
4.2.1 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการใช้พื้นที่ในอดีต.....	45
4.2.2 ระบบกิจกรรมและความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ในปัจจุบัน.....	58
4.2.3 วัฒนธรรมและความเชื่อของชาวไททรงดำ.....	72
4.3 สรุปการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน.....	73
4.3.1 ความเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม.....	74
4.3.2 ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม กิจกรรม และวัฒนธรรม ประเพณี.....	74
4.3.3 ความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบแวดล้อม.....	77
บทที่ 5 การวิเคราะห์เชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพ.....	83
5.1 พัฒนาการทางสถาปัตยกรรม.....	83
5.2 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของไททรงดำสิบสองจุไท.....	86
5.3 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในอดีต.....	91
5.4 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาใน ปัจจุบัน.....	100
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา.....	115
6.1 สรุปผลการศึกษา.....	115
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	119
6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป.....	121

บรรณานุกรม..... 123 คำ

“ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้”

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	รายการอ้างอิงผู้ให้สัมภาษณ์เรื่องประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และ ประเพณีชาวไททรงดำ บ้านเกาะแรด.....	127
ภาคผนวก ข	ตัวอย่างแบบสำรวจ แบบสอบถาม.....	129
ภาคผนวก ค	ประเพณีและวัฒนธรรมชาวไททรงดำ.....	136

ประวัติผู้เขียน.....	151
----------------------	-----

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 หัวข้อการศึกษาและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	36
4.1 แสดงกิจกรรมประจำปีของชาวบ้านเกาะแรตในอดีต.....	50
4.2 แสดงลักษณะครัวเรือน.....	60
4.3 การเลือกที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงาน.....	60
4.4 แสดงการแยกครอบครัวของชาวบ้านเกาะแรต.....	61
4.5 แสดงลักษณะอาชีพหลัก และอาชีพรอง.....	62
4.6 แสดงการรักษาเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำยังคงปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน.....	65
4.7 แสดงระดับชนชั้นทางสังคมที่มีผลต่อความมีปฏิสัมพันธ์และสถานภาพในชุมชน.....	66
4.8 แสดงความสัมพันธ์กับละแวกบ้าน และระดับปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน.....	68
4.9 แสดงระดับความไว้วางใจในชุมชน.....	69
4.10 แสดงขอบเขตความสัมพันธ์ในชุมชน.....	69
4.11 แสดงความมีส่วนร่วมในการประชุมหรือกิจกรรมของชุมชน และความช่วยเหลือ ร่วมมือกันในชุมชน.....	70
4.12 สรุปเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของไททรงดำบ้านเกาะแรตจากอดีตถึงปัจจุบัน.....	80
5.1 ความสัมพันธ์ของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและอายุอาคาร.....	84
5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพและขนาดครอบครัว.....	102
5.3 แสดงการเปลี่ยนแปลงอาคารและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง.....	102
5.4 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงอาคาร.....	103
5.5 แสดงสถานที่เพื่อกิจกรรม และการใช้เป็นจุดหมายตาหรือจุดนัดพบ.....	110

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญรูป

รูปที่	หน้า
1.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา.....	4
2.1 แผนภูมิความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมต่อสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างขยายรายละเอียด ของลักษณะเชิงนามธรรมและการอธิบายภาพรวม.....	12
2.2 แผนภาพวาस्तุบุรุษและภาพแผนภูมิจักรวาล.....	12
2.3 ลำดับการใช้พื้นที่ในหมู่บ้านชนบทอินเดียน.....	16
2.4 ลำดับของชุมชน จากขนาดเล็กไปขนาดใหญ่.....	20
2.5 ความสัมพันธ์ตามลำดับชั้นของมาสโลว์.....	24
3.1 กรอบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตัวแปร.....	35
4.1 หมู่บ้านและเรือนไททรงดำ เมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม.....	40
4.2 ลักษณะบ้านแบบไททรงดำดั้งเดิม หลังคาเรือนทรงกระดองเต่า.....	41
4.3 พื้นที่ใช้สอยหลักเรือนไททรงดำ.....	41
4.4 ลักษณะการจัดพื้นที่ภายในและการลดระดับพื้น.....	42
4.5 การใช้พื้นที่ในส่วนพักอาศัย.....	42
4.6 ที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา.....	44
4.7 ขอบเขตการจับจองที่ดินในระยะแรก.....	46
4.8 ตัวอย่างผังพื้นเรือนในอดีต.....	53
4.9 ลักษณะยุ่งซ้ำของไททรงดำ บ้านเกาะแรด.....	54
4.10 ตัวอย่างการจัดผังบริเวณกลุ่มเรือน.....	56
4.11 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามช่วงเวลาต่างๆ.....	73
5.1 การเชื่อมโยงการวิเคราะห์ข้อมูล.....	83
5.2 พัฒนาการทางสถาปัตยกรรม รูปแบบอาคารตามช่วงเวลาต่างๆ.....	85
5.3 ที่ตั้งหมู่บ้านไททรงดำ ลิบสองจุไท.....	87
5.4 ลักษณะโครงสร้างเรือนไททรงดำแบบดั้งเดิม.....	87
5.5 การขยายเรือนไททรงดำ.....	88
5.6 การจัดพื้นที่ภายในเรือนครอบครัวขยายขนาดใหญ่.....	89
5.7 ปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของไททรงดำ ลิบสองจุไท.....	91
5.8 แสดงลักษณะสภาพแวดล้อมของพื้นที่ศึกษาและการกระจุกตัวของบ้านเรือน ในอดีต.....	92

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่	หน้า
5.9 ลักษณะเรือนที่พัฒนาจากแบบไททรงดำดั้งเดิมและเรือนที่ได้รับอิทธิพลจากท้องถิ่น.....	93
5.9 ตัวอย่างรูปแบบการแยกครอบครัวใหม่ของพื้นที่ศึกษา.....	93
5.11 ตัวอย่างผังพื้นเรือนและผังบริเวณของพื้นที่ศึกษาในอดีต.....	94
5.12 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารในอดีต.....	95
5.13 ผังแสดงสถานที่สำคัญของชุมชนในอดีต.....	98
5.14 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในอดีต.....	100
5.15 แสดงลักษณะสภาพแวดล้อมของพื้นที่ศึกษาและการกระจุกตัวของบ้านเรือน ในปัจจุบัน.....	101
5.16 แสดงผังการเปลี่ยนแปลงอาคาร.....	104
5.17 ตัวอย่างผังพื้นเรือนและผังบริเวณของพื้นที่ศึกษาในปัจจุบัน.....	105
5.18 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารในปัจจุบัน.....	106
5.19 แสดงการกระจายชนชั้นทางความเชื่อ.....	108
5.20 ขนาดและสัดส่วนการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมและการใช้เป็นจุดหมายตาหรือจุดนัดพบ.....	111
5.21 แสดงสถานที่สำคัญของชุมชนในปัจจุบัน.....	112
5.22 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในอดีต.....	114

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมนั้นเป็นวิถีชีวิตตั้งแต่การดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ไปจนถึงมุมมองและความคิดที่มีต่อเรื่องราวและสภาพแวดล้อมของตัวเอง เอกลักษณ์ของคนถูกสร้างขึ้นมาจากส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมที่สั่งสมมาจากอดีตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและผลักดันให้ดำเนินต่อไปในอนาคต ซึ่งกระบวนการสร้างสรรค์ในงานสถาปัตยกรรมและศิลปะสาขาต่างๆ นั้นต่างมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมของตน ผ่านระบบช่าง ระบบความหมาย วิธีคิด และการออกแบบ (ชัยยศ อธิวัชรพันธุ์ 2545.)

จากการประชุมใหญ่ที่นครเอเธนส์ ประเทศกรีซในปี ค.ศ. 1932 ของกลุ่มสถาปนิกชั้นนำของโลก ได้สรุปหลักการและเนื้อหาการประชุมออกมาเป็นกฎบัตรเอเธนส์ (Athens Charter) ซึ่งเป็นการวางกฎเกณฑ์การออกแบบสถาปัตยกรรม “แบบสากลนิยม” รวมถึงแนวทางการวางผังชุมชนและสภาพแวดล้อม แนวคิดและกฎเกณฑ์นี้ได้มีอิทธิพลอย่างแพร่หลายทั่วโลก เนื้อหาของกฎบัตรนั้นเน้นการแก้ปัญหาทางกายภาพด้วยกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก ปฏิเสธคุณค่าของรูปแบบประเพณีนิยม (Traditional style) ของอดีตในแต่ละท้องถิ่น ที่เป็นระบบการดำเนินชีวิตที่แท้จริงของมนุษย์โดยสิ้นเชิง ในช่วงปลายปี ค.ศ. 1964 ถึงต้นปี ค.ศ. 1965 ที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะสมัยใหม่ ในกรุงนิวยอร์ก งานนิทรรศการภาพถ่ายชื่อ Architecture without Architects โดยผลงานการถ่ายภาพของ Bernard Rudofsky ซึ่งแสดงภาพถ่ายอาคารที่ออกแบบโดยชาวบ้านหรือเป็นอาคารพักอาศัยของชาวบ้านทั่วไปหลายทวีป แสดงคุณค่าในเชิงความแตกต่างของสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคุณลักษณะของรูปทรง งานนิทรรศการภาพถ่ายครั้งนี้ รวมถึงหนังสือและบทความที่สืบเนื่องจากงานนิทรรศการ ได้สร้างความเคลื่อนไหวขึ้นในวงการสถาปัตยกรรมในการเน้นความสำคัญของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นให้ชัดเจนมากขึ้น (วิวัฒน์ เตมียพันธ์ 2548 : 38) ประจวบกับในช่วงปี ค.ศ.1970 เป็นต้นมา มีการกล่าวถึงความล้มเหลวของการวางผังและสถาปัตยกรรมแบบสมัยนิยมอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดแนวคิดและความพยายามดัดแปลงความเป็นรูปแบบสากลนิยม ให้เข้ากับรูปแบบประเพณีนิยมมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่าอาคารรูปแบบประเพณีของอดีตนั้น แม้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งจะถูกปฏิเสธคุณค่าไป แต่กระนั้นก็ยังถูกใช้สอยด้วยความคุ้นเคยอย่างต่อเนื่องตลอดมา นักวิชาการทางสถาปัตยกรรมและสถาปนิกชั้นนำของโลกต่างประจักษ์และยอมรับถึงคุณค่าของอาคารรูปแบบประเพณีหรือที่พักอาศัยแบบพื้น

ถิ่นนี้ ในหลายประเทศได้จัดนิทรรศการและการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น รวมถึงการเผยแพร่เอกสารทางวิชาการ เพื่อให้เข้าใจถึงคุณค่าของการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับอาคาร ของชุมชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน รูปแบบอาคารแบบพื้นถิ่นนั้น เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ที่สื่อถึงวิถีการดำรงชีวิต และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นการสนองความจำเป็นและความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ ผ่างไว้ด้วยสภาวะทางสังคม พฤติกรรม และคติความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์กับระบบการตั้งถิ่นฐานและระบบการวางผัง (วิวัฒน์ เตมียพันธ์ 2544.)

(คมกริช ธนแพทย์ 2547.) ที่ว่างอันว่างเปล่า เมื่อผ่านการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่ได้ปรุงแต่งให้การอยู่อาศัยสอดคล้องกับวิถีแห่งชีวิต จึงกลายเป็นสถานที่ที่เติมเต็มไปด้วยความหมาย วิถีวัฒนธรรมซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิต จึงเป็นเรื่องสำคัญของกระบวนการสร้างสรรค์ในยุคปัจจุบัน การเดินตามวิถีของบรรพบุรุษ ที่เน้นความสมถะ เรียบง่าย ซึ่งมีพิธีกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม พื้นที่เป็นกรอบในการปฏิบัติ ทำให้เกิดภูมิทัศน์ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นหนึ่งกับสภาพทางธรรมชาติ

แฟรงค์ ลอยด์ ไรท์ สถาปนิกเอกของโลกสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ได้ยกย่องคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและสภาพแวดล้อมของชนบทไว้เมื่อปี ค.ศ. 1910 ว่า "อาคารของชาวบ้านนั้นเกิดจากการตอบสนองโดยตรงไปตรงมากับความต้องการที่แท้จริง ทั้งยังเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เนื่องจากชาวบ้านมีความรู้สึกที่ยังถึงวิธีการออกแบบให้ตรงกับความต้องการที่แท้จริง" ด้วยความเล็งเห็นคุณค่าของอาคารชาวบ้านในชนบท จึงได้เกิดปรัชญาการออกแบบให้อาคารสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสภาพแวดล้อม (Organic architecture) และได้สร้างสรรค์งานออกแบบ "บ้านน้ำตก" ซึ่งเป็นอาคารที่ยอดเยี่ยมหลังหนึ่งในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ หรือแม้กระทั่ง Le Corbusier สถาปนิกชาวฝรั่งเศสผู้ยิ่งใหญ่ในยุคสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เช่นกัน เป็นอีกผู้หนึ่งที่ยอมรับคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และได้กล่าวไว้ว่า "บ้านพื้นถิ่น (vernacular house) นั้นเป็นบ้านสำหรับมนุษย์อย่างแท้จริง (human house) และเป็นบ้านสำหรับมนุษย์ที่มีจิตวิญญาณ (spirit man) เพราะอาคารพื้นถิ่นเหล่านั้นได้ฉายแววที่เร้าใจ เป็นตัวอย่างอันประเสริฐอันแสดงถึงประสิทธิภาพ ความประหยัด และเป็นอาคารที่แสดงถึงความรู้สึก ตลอดจนภูมิปัญญา" ข้อความนี้ Le Corbusier ได้เขียนไว้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 ซึ่งหลังจากนั้นเมื่อเขาได้เห็นกลุ่มหมู่บ้านในโอเอซิส ขณะนั่งเครื่องบินข้ามภูเขาและทะเลทรายก็เกิดความประทับใจและได้จดบันทึกไว้ว่า "บ้านทุกหลังคือศูนย์กลางที่พักอาศัยที่สงบเงียบ สร้างขึ้นเพื่อสนองการอยู่อาศัยของมนุษยชาติ ทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ" และได้กล่าวถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีกหลายครั้งในงานเขียนอื่นๆ (วิวัฒน์ เตมียพันธ์ 2547.)

ชนบทของไทย เป็นชุมชนเกษตรกรรมแบบพึ่งพาตัวเองอย่างยาวนาน มีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่นร่มเย็น ประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ ก่อให้เกิดความ

ดงามทางภูมิทัศน์พื้นถิ่น (vernacular landscape) ซึ่งผ่านกระบวนการพัฒนามาจากจารีตและประเพณีในการดำรงชีวิตที่ได้ผ่านการปรับเปลี่ยนมาอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิต บ่งชี้ถึงภูมิปัญญาที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมในการจัดการวางระเบียบของการตั้งบ้านเรือนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่รายล้อมได้เป็นอย่างดี คุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้นมีหลายแง่หลายความหมาย ทั้งคุณค่าในเชิงออกแบบของสถาปัตยกรรมโดยตรง คุณค่าในฐานะเป็นรูปแบบเฉพาะทางวัฒนธรรมประเภทที่พักอาศัยของกลุ่มชนแต่ละท้องที่ คุณค่าในฐานะที่เป็นรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ของภูมิภาค คุณค่าในฐานะสะท้อนฐานะของชุมชน การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในแง่ความสัมพันธ์ของการดำรงชีวิตจะทำให้เข้าใจถึงกระบวนการแก้ปัญหาของภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นปัญญาที่เป็นตัวแทนของกลุ่มชน (communal intellectuals) ที่ได้ปรับสภาพแวดล้อมให้มีคุณภาพและเสริมประสิทธิภาพให้แก่ชีวิตด้วยความงามตามอัตภาพของธรรมชาติแวดล้อม

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของแนวคิด และวิถีชีวิตแบบพื้นถิ่นผ่านระบบการวางผังในชุมชน โดยมีประเด็นสำคัญในการนำอัตลักษณ์ของวิถีพื้นถิ่นนั้นมาประยุกต์ใช้กับวิถีคิดและความต้องการของชุมชนปัจจุบัน เพื่อเป็นการสืบทอดกระแสวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้ค้นพบและสั่งสมไว้ ให้สืบต่อไปถึงอนาคต

1.2 ประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษา

"ความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้การจัดผังบริเวณแบบพื้นถิ่นตามบริบทปัจจุบัน"

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาการจัดพื้นที่ใช้สอยของชุมชนและกระบวนการความคิดในการจัดพื้นที่แบบพื้นถิ่นที่เป็นไปตามความเชื่อและหลักของจารีตประเพณี
2. ศึกษาการเปลี่ยนรูปแบบการใช้พื้นที่ เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดรวมถึงความต้องการในสภาพสังคมปัจจุบัน
3. เสนอแนะแนวทางด้านนโยบายและประยุกต์ใช้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

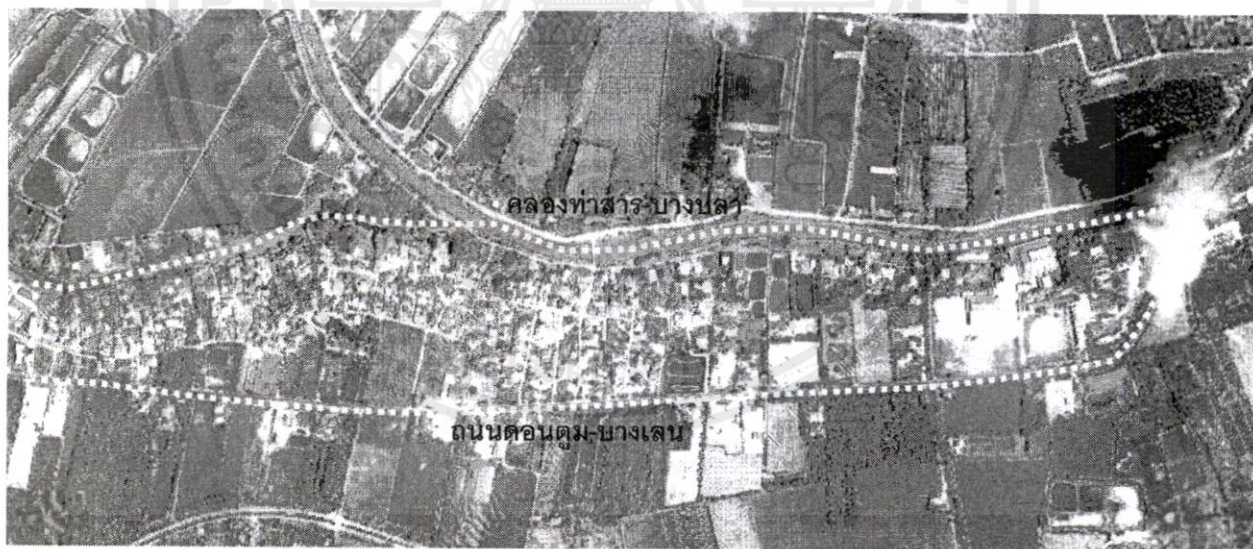
1.4.1 ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษารูปแบบการจัดพื้นที่และผังบริเวณในชุมชนพื้นถิ่น มีข้อพิจารณาในด้านต่างๆ คือ แนวคิด ความเชื่อ และหลักปฏิบัติที่มีผลต่อการจัดพื้นที่และการใช้สอยที่สืบทอดมาดั้งเดิมในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพของสภาพแวดล้อม รวมถึงการเปลี่ยนแนวคิดและสภาพสังคมในปัจจุบันอันมีผลต่อการจัดพื้นที่และผังบริเวณ

โดยมีเป้าหมายที่จะศึกษาความสัมพันธ์ของระบบกิจกรรมต่อรูปแบบการจัดพื้นที่ และความสัมพันธ์ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

1.4.2 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาอยู่ในเขตตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่บางส่วนของบ้านเกาะแรต (หมู่ 11 และ หมู่ 12) และบ้านเกาะแรตพัฒนา (หมู่ 14) เป็นหมู่บ้านที่ยังคงลักษณะเฉพาะของชาวไทยทรงดำและยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่อย่างเคร่งครัด ซึ่งมีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานยาวนานกว่า 150 ปี

รูปที่ 1.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ที่มา : www.pointasia.com

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.5 ขั้นตอนการศึกษา

1. ศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนพื้นถิ่น
 - 2.1 ศึกษาอายุอาคาร การใช้ประโยชน์อาคาร รูปแบบทางสถาปัตยกรรม วัสดุอาคาร และสภาพอาคาร จากการสังเกตและสัมภาษณ์
 - 2.2 ศึกษาผังบริเวณและการจัดกลุ่มอาคาร ลักษณะพืชพรรณและการจัดภูมิทัศน์ จากการสังเกตและการทำแผนที่
3. ศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและแนวคิดในการใช้พื้นที่และการจัดผังบริเวณในระดับต่างๆ คือ ระดับอาคาร กลุ่มอาคาร และระดับชุมชน รวมถึงระบบกิจกรรม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก
4. ศึกษาความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ทางกายภาพและระบบกิจกรรม และการจัดพื้นที่และผังบริเวณต่อรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์
5. สรุปแนวทางในการพัฒนาการจัดการพื้นที่และการวางผังบริเวณที่สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยยังคงลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรมอันดีงาม

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงวิวัฒนาการของสถาปัตยกรรมและผังชุมชนในพื้นที่ศึกษา รวมถึงการจัดพื้นที่ใช้สอยและระบบกิจกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพการณ์ต่างๆ ในปัจจุบัน
2. ทราบถึงคุณค่าของแนวคิดและวิถีชีวิตแบบพื้นถิ่นจากการศึกษาระบบการวางผัง ที่มีความสัมพันธ์กับมิติทางสังคมและวัฒนธรรม และมิติทางกายภาพของสภาพแวดล้อม อันเป็นการบ่งชี้ถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน
3. เพื่อนำกระบวนการความคิดจากการศึกษาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาวางแผนพัฒนาชุมชน ด้านการจัดการพื้นที่และการวางผังบริเวณที่สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยยังคงอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตแบบพื้นถิ่น ในชุมชนพื้นถิ่นอื่นๆ ซึ่งอาจมีบริบทที่แตกต่างจากพื้นที่ศึกษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.7 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

เรือน หมายถึง อาคารที่ประกอบขึ้นเป็นที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นประจำ

หมู่เรือน หมายถึง กลุ่มอาคารที่อยู่อาศัย ซึ่งเกิดจากความต้องการพื้นที่พักอาศัยที่เพิ่มขึ้นของครอบครัวขยาย มีลักษณะจัดวางตัวเรือนเป็นกลุ่ม โดยมีลานเปิดโล่งเชื่อมตรงกลาง หรือ การปลูกเรือนหลังใหม่ในบริเวณ โดยใช้ลานบ้านเป็นตัวเชื่อม

บ้าน ให้ความหมายโดยการจำแนกขอบเขตพื้นที่ ได้ 2 ลักษณะ

- 1) หมายถึง อาณาเขตรวมทั้งหมู่บ้านหรือทั้งชุมชน เป็นกลุ่มของครัวเรือนที่อยู่ร่วมกันทำให้คนมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะเห็นหน้าค่าตา และมีการพึ่งพาอาศัยกันในชีวิตประจำวัน
- 2) หมายถึง อาณาเขตของลานบ้าน ซึ่งเป็นที่ตั้งขององค์ประกอบต่างๆ ได้แก่ อาคารที่พักอาศัย บริเวณเก็บผลผลิต บริเวณเลี้ยงสัตว์ พื้นที่เพาะปลูก พืชผักสวนครัว ซึ่งมีการบ่งบอกขอบเขตด้วยรั้ว ทางเดิน หรือแนวต้นไม้

แบบ/ลักษณะพื้นถิ่น หมายถึง ลักษณะหรือรูปลักษณะที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณีในการดำรงชีวิต มีการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องยาวนาน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศ ตอบสนองคุณค่าการใช้สอยด้วยความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเป็นพื้นฐานในการศึกษาและวิเคราะห์ในขั้นต่อไป จึงรวบรวมแนวคิดเพื่อนำไปสู่การศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งเนื้อหาการทบทวนวรรณกรรมได้ ดังนี้

1. แนวคิด ความเชื่อและหลักปฏิบัติที่มีผลต่อการจัดพื้นที่และการใช้สอยในบริบทของวิถีชีวิตแบบพื้นถิ่น
2. ลักษณะการจัดผังบริเวณในชุมชนและอาคารประเภทหมู่เรือน ในรูปแบบประเพณีนิยม (Traditional style)
3. แนวคิด ความเชื่อ และความต้องการที่มีผลต่อการเปลี่ยนรูปแบบการใช้พื้นที่ในบริบทของสภาพสังคมปัจจุบัน

2.1 แนวคิดในบริบทของวิถีชีวิตแบบพื้นถิ่น

สภาพแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดภายใต้วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ สามารถเรียกได้ว่าเป็นลักษณะแบบ "พื้นถิ่น" ซึ่งมีลักษณะเฉพาะและมีความสัมพันธ์ต่อบรรยากาศกายภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) ซึ่งการศึกษาลักษณะพื้นถิ่นนั้นทำให้สามารถสรุปนัยยะเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นในการศึกษาควรเป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมโดยรวมทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะเพียงด้านอาคารและส่วนประกอบ แต่ต้องรวมถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรม ระบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นรากเหง้าด้วย และควรรวมถึงพฤติกรรมของมนุษย์ ในแง่ความรู้สึก การให้ความหมาย กระบวนการคิด และกิจกรรมรวมถึงลักษณะอื่นๆ ที่แฝงอยู่ (Rapoport, 1999)

แนวคิดเรื่องวิถีชีวิต เป็นส่วนสำคัญในการศึกษาความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมและการออกแบบสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตเป็นกิจกรรมการดำเนินชีวิตและระบบกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งสามารถอธิบายถึงความหลากหลายของสิ่งแวดล้อมและเป็นการเชื่อมโยงถึงวัฒนธรรม อันมีประโยชน์อย่างมากในการวิเคราะห์และออกแบบสภาพแวดล้อม

เอกส์ (Rapoport, 1998) านไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.1 ความหมายของวัฒนธรรมต่อที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

(คณินชา รอดเรืองศรี อ้างถึง สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์) โครงสร้างของวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบด้วย 3 ระบบย่อยที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ อันได้แก่

1. ระบบการผลิต หรือการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ในลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคม ประกอบด้วย ครอบครัว เครือญาติ และชุมชน
3. ระบบความเชื่อ ประดัว ศาสนา คุณค่าและพิธีกรรม

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมกับที่อยู่อาศัย Rapoport (1998 : 64-73) ได้เสนอแนวคิดในภาพรวม ดังนี้

ความหมายของวัฒนธรรม (Culture) สามารถแยกได้เป็น 3 กลุ่ม

1. วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชนกลุ่มหนึ่งๆ
2. ระบบความหมายและกรอบการสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์
3. กลุ่มของวิธีการที่ถูกดัดแปลงเพื่อการดำรงชีพซึ่งมีความสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาและทรัพยากร

การศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ทำให้สามารถสรุปลักษณะ 3 ประการ คือ

- วัฒนธรรมเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชน
- บทบาทของวัฒนธรรม เช่น การเป็นเครื่องควบคุม เป็นการส่งต่อความรู้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและภูมิปัญญาที่ได้สั่งสม
- บทบาทหลักของวัฒนธรรม คือ การเป็นเสมือนโครงสร้างหรือกรอบปฏิบัติที่ให้ความหมายที่เป็นเอกลักษณ์

การศึกษาพฤติกรรมสภาพแวดล้อม เป็นลักษณะการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อหาความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม การอธิบายภายในขอบเขตของการศึกษาด้านการพัฒนาความสัมพันธ์พฤติกรรมเชิงสภาพแวดล้อม ซึ่งมีคุณลักษณะเป็นพลวัต (dynamic) มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

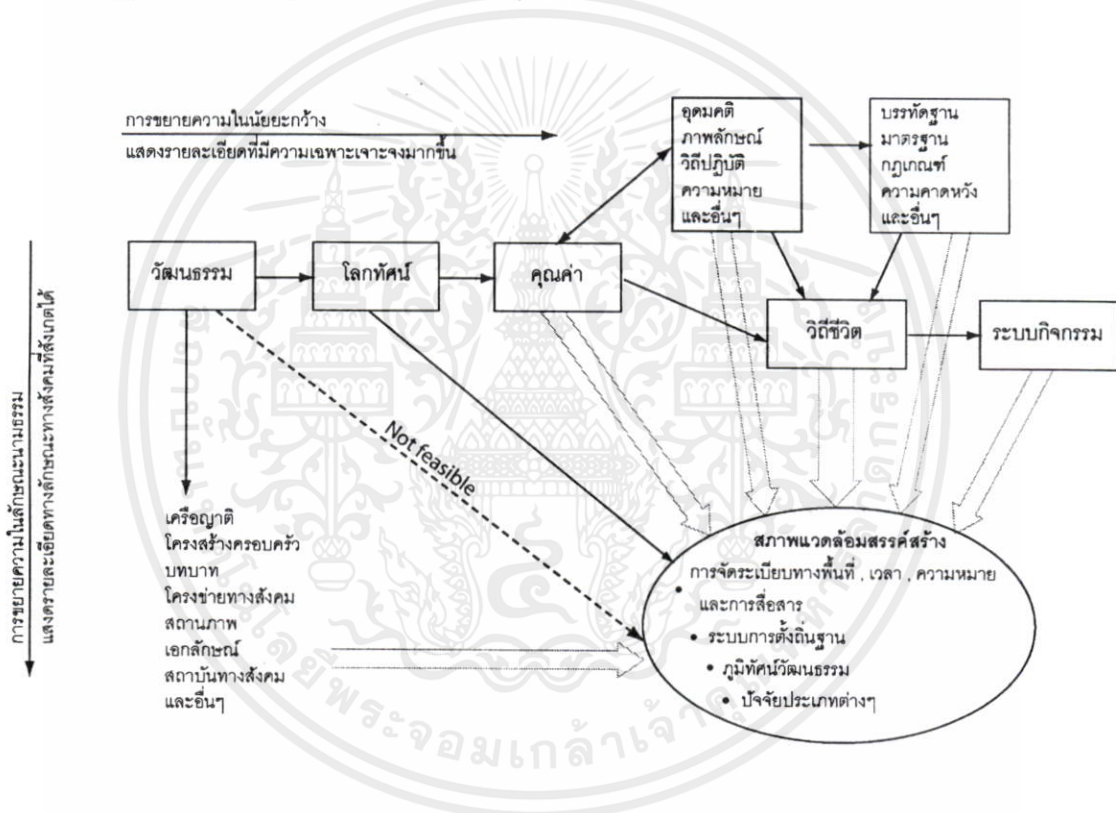
ข้อสังเกตในการศึกษาพฤติกรรมสภาพแวดล้อมมีขอบเขต 3 ประการ

1. คุณลักษณะของมนุษย์ในทางสังคม จิตวิทยา และวัฒนธรรม
2. บริบทของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งผลต่อพฤติกรรมมนุษย์
3. กลไกการเชื่อมโยงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การศึกษาพฤติกรรม-สิ่งแวดล้อม ทำให้สามารถหารูปแบบซ้ำ (Pattern) กฎเกณฑ์ และ ความเหมือนภายใต้ความแตกต่าง ซึ่งรวมถึงความแตกต่างในความเหมือนเช่นกัน การศึกษาในเชิงวัฒนธรรมสามารถทำได้ 2 รูปแบบ รูปแบบแรก นำไปสู่การสรุปนัยยะสำคัญ เช่น การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนและสิ่งแวดล้อม รูปแบบที่สอง เป็นการอธิบายความต้องการของสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมในด้านการออกแบบ

วัฒนธรรมมีบทบาททั้งในด้านการวิเคราะห์และการออกแบบสภาพแวดล้อม ทั้งยังสามารถช่วยให้สามารถทำความเข้าใจลักษณะที่มีความแตกต่างกันได้ เช่น ความคิดเห็นที่แตกต่างในเรื่องภาวะความสบายและคุณภาพสิ่งแวดล้อม มาตรฐานและการสนองตอบต่อที่ตั้งและสภาพภูมิอากาศ วัสดุและเทคโนโลยีต่างๆ

รูปที่ 2.1 แผนภูมิความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมต่อสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง ขยายรายละเอียดของลักษณะเชิงนามธรรมและการอธิบายภาพรวม (Rapoport. 1998 : 71)

การนิยามแนวคิดในแง่มุมของสภาวะแวดล้อม สามารถแบ่งได้ 4 ประการ

1. การจัดระเบียบทางพื้นที่ เวลา ความหมายและการสื่อสาร
2. ระบบการตั้งถิ่นฐาน
3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรม
4. ปัจจัยประเภทต่างๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ที่ผู้ต้นฉบับไม่ประสงค์ให้มีการเผยแพร่เนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) แสดงออกโดยการจัดระเบียบทางพื้นที่ เวลา ความหมาย การสื่อสาร กิจกรรม การปฏิสัมพันธ์กัน การแบ่งอาณาเขต สัญญาณที่เน้น การส่งผ่านการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนระบบระเบียบควบคุม บนพื้นฐานของความสมบูรณ์เชิงอุดมคติ ความนึกคิด วิถีปฏิบัติ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ผสมผสานระหว่างสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและ ส่วนประกอบของธรรมชาติซึ่งต้องทำการศึกษาควบคู่กันไป รวมถึงการพิจารณาระบบการตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ของที่ตั้งและที่พักอาศัย

การศึกษาสภาพแวดล้อมประกอบตามปัจจัย fixed , semi-fixed features ซึ่งมีองค์ประกอบตามวัสดุของแต่ละพื้นที่ และ non-fixed features อันได้แก่ ผู้พักอาศัย วิถีชีวิต การแต่งกาย อาณาเขต จะเชื่อมโยงกับพฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์และการติดต่อ ระบบกิจกรรม ระบบควบคุม โครงสร้างทางสังคม รวมทั้งคุณค่า และความสมบูรณ์แบบในเชิงอุดมคติ

การแยกย่อยองค์ประกอบจะทำให้สามารถทำความเข้าใจลักษณะของสภาพแวดล้อมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งแบ่งได้เป็น

ตัวแปรทางสังคม ได้แก่ บทบาท ครอบครัว เครือญาติ โครงข่ายทางสังคม สถานภาพ และอื่นๆ

ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ได้แก่ โลกทัศน์ คุณค่า อุดมคติ ภาพลักษณ์ วิถีปฏิบัติ บรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ วิถีชีวิตและระบบกิจกรรม

ทั้งนี้ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2539.) ได้เสนอแนวคิดที่สนับสนุนเรื่องที่อยู่อาศัยกับวัฒนธรรมว่า สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน คือ งานสถาปัตยกรรมที่สนองประโยชน์ใช้สอยภายใต้ภาวการณ์ของระบบนิเวศและวัฒนธรรมพื้นบ้านภายในที่หนึ่งๆ ในกระบวนการดำรงชีพของชุมชนตามเงื่อนไขปัจจัยและภูมิปัญญาของชุมชนนั้นๆ ดังนั้น งานสถาปัตยกรรมพื้นบ้านจึงเป็นรากแก้วดั้งเดิมส่วนหนึ่งทางภูมิปัญญาและประเพณีทางสถาปัตยกรรมของชุมชนพื้นบ้านนั้นๆ

เมื่อพิจารณาจากกรณีของสวนชนบท ที่แสดงออกมาจากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ทำให้ทราบถึงนัยยะของการจัดการด้านต่างๆได้ ซึ่ง อาณัติ วัฒนเสถ์ และคณะ (2546.) ได้ศึกษาจากสวนชนบทในวัฒนธรรมผู้ไทและให้ข้อสรุปการจัดการที่แฝงอยู่ในด้านต่างๆ

1. การสนองประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริโภค การรักษาโรค ความเหมาะสมและลงตัวในการใช้สอยในเงื่อนไขของเวลาและฤดูกาล

2. การใช้พื้นที่ การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางกายภาพหรือทางสายตา การเชื่อมหรือการแบ่งใช้พื้นที่ทั้งในขอบเขตเรือนกับบริเวณโดยรอบ หรือพื้นที่ระหว่างตัวเรือนกับเรือนอื่นและชุมชน

3. ระบบนิเวศของสภาพแวดล้อมโดยรอบบ้านและพื้นที่ในเขตชุมชน แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างระบบหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร และการปรับสภาพแวดล้อมให้อยู่ในภาวะน่าสบาย

4. การจัดการเชิงสังคมและอำนาจในชุมชน เป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างเครือข่ายทางสังคม ซึ่งพบได้จากการให้และหยิบยืมพืชพันธุ์ ความร่วมมือดูแลรักษาสวน ความเกื้อกูลกันภายในสังคม

5. ระดับความรู้สึกที่เกี่ยวข้องเนื่องกับความงามและการกลมกลืนทางจิตใจ

6. คตินิยมในความเชื่อและพิธีกรรม สนองประโยชน์ในการจัดพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่ระดับย่อยถึงระดับชุมชนนอกเหนือจากวัด รวมถึงพิธีกรรมที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม

2.1.2 ความเชื่อและหลักจารีตประเพณี

(คณิชา รอดเรืองศรี 2543.) คติความเชื่อ หมายถึง เรื่องราวของชาวบ้านที่เล่าหรือประพาดีสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนในรูปแบบต่างๆ เช่น ประเพณี นิยาย นิทาน เพลง ศิลปะ สถาปัตยกรรม เป็นต้น เรื่องราวและพฤติกรรมเหล่านี้ชาวบ้านได้ร่วมปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างหรือแนวทางในการดำเนินชีวิต ขอบเขตของความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในสังคมนั้นมีขอบเขตกว้างขวางมาก ตั้งแต่ในชีวิตประจำวัน ชนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ไปจนถึงการเมือง คติความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและสภาพสังคมอย่างแยกไม่ออก ความเชื่อเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะกำหนดการแสดงออกของคนในสังคม ทั้งนี้เมื่อคนในสังคมมีความเชื่อในเรื่องใดๆ ก็ย่อมประพฤติปฏิบัติหรือแสดงออกด้วยประเพณี พิธีกรรม และอื่นๆ ให้สอดคล้องกับความเชื่อนั้น กล่าวได้ว่า ความเชื่อเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและพัฒนาการของคนในสังคม ระบบความเชื่อและศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมและวัฒนธรรม

คติความเชื่อในสังคมไทย เริ่มแรกนั้นความเชื่อของคนไทยคงไม่ต่างจากชาติอื่นๆ คือเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นว่ามีอำนาจเหนือคน อาจบันดาลให้ทั้งคุณและโทษ ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง (2547 : 51) ได้ให้ข้อคิดเห็นเรื่องความเชื่อเรื่องเทวดาหรือผี น่าจะมาจาก ความกลัวสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็น เพราะธรรมชาติสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ และ เป็นการสร้างอุบายเพื่อให้คนเคารพและไม่ทำลายธรรมชาติซึ่งเป็นระบบค่าจุนชีวิต เป็นวิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนมาตั้งแต่อดีต (นพดล ตั้งสกุล และ จันทนีย์ วงศ์คำ. 2546 : 41)

เอกสารนี้เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

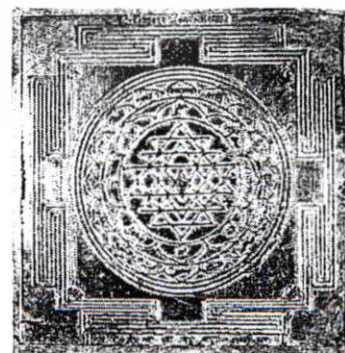
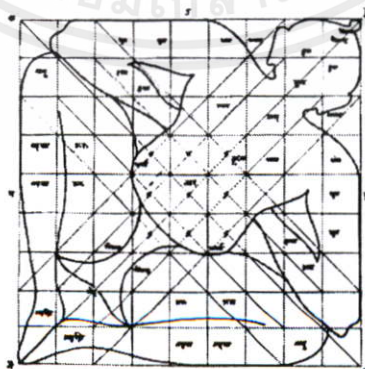
ความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดาดังกล่าว แบ่งได้ 4 ประการ

1. การนับถือผีเป็นเทวดาอารักษ์และเทพยดาผู้มีฤทธิ์ทางธรรมชาติ เช่น รุกขเทวดา เจ้าป่า เจ้าเขา แม่คงคา แม่ธรณี และท้าวจตุโลกบาล
2. การนับถือผีปู่ตายาย หรือผีบรรพบุรุษ
3. การนับถือผีวีรบุรุษ
4. การนับถือผีร้าย เช่น ผีहां

ต่อมาเมื่อมีการตั้งบ้านเรือนเป็นการถาวรและมีการติดต่อไปมาระหว่างกัน วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีหลักจึงเป็นเรื่องกสิกรรมและศาสนา และเมื่อมีการยอมรับพุทธศาสนามากขึ้นจึงเกิดการปรับเปลี่ยนคติความเชื่อให้เข้ากับจิตใจและสภาพแวดล้อม ความเชื่อของคนไทยจึงมีลักษณะซ้อนกันหลายชั้น คือ เชื่อกติผีสิงเทวดาอยู่ส่วนลึก พุทธศาสนาอยู่พื้นผิวผสมกับลัทธิศาสนาฮินดู และพราหมณ์ ดังมีคำกล่าวที่ว่า พุทธกับไสยย่อมอาศัยกัน

เรือนพื้นดินเป็นสถาปัตยกรรมที่เป็นแหล่งศูนย์กลาง สะท้อนเนื้อหาของวัฒนธรรมในแต่ละสังคม เนื้อหาของวัฒนธรรม หมายความว่ารวมถึง พฤติกรรมและคติความเชื่อ พร้อมทั้งพิธีกรรมและประเพณีที่สัมพันธ์กับระบบการตั้งถิ่นฐาน ระบบการวางผัง และลำดับขั้นตอนการก่อสร้าง การแบ่งพื้นที่ และรูปลักษณะของอาคาร (อนวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2539.)

คติการเลือกที่ตั้งและสร้างที่อยู่อาศัยของไทยในอดีต มีรากฐานมาจากความเชื่อเชิงนามธรรม ผสมกับการพิจารณาลักษณะพื้นที่ทางกายภาพ เพื่อความเป็นมงคลในการอยู่อาศัย คติการเลือกที่ตั้งในระดับเมือง ยึดถือตามแผนภูมิจักรวาล และแผนภาพ "วาสตุบุรุษ" ที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูในอินเดีย เป็นการเปรียบเทียบพื้นที่ของเมืองเสมือนร่างกายของคน

Vastu-purusha: man as a cosmic being.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษานั้น ไม่อนุญาติให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

รูปที่ 2.2 แผนภาพวาสตุบุรุษและภาพแผนภูมิจักรวาล

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งยังมีให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่มา : Correa, Charles. The New Landscape Urbanisation in the third world. p. 108

มีการแบ่งพื้นที่เป็นส่วนหัว ส่วนตัว ส่วนใจเมืองหรือสะดือเมือง ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของหลักเมือง หรือเสาอินทขิลในระดับหมู่บ้าน (วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2539 : 56) และส่วนเท้า หรือท้ายเมือง การแบ่งพื้นที่ใช้สอยของเมืองโดยเปรียบกับร่างกายคนนี้ ทำให้มีการใช้พื้นที่เพื่อประโยชน์ต่างๆ ที่ไม่ปะปนกัน ซึ่งเป็นการกำหนดโดยจารีต ทำให้สามารถควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน การแบ่งพื้นที่ใช้สอยอย่างได้ผลมากกว่าการบังคับใช้โดยกฎหมาย ในสังคมผู้ยึดถือจารีต จะไม่มีผู้กล้าละเมิดจารีตนี้ เนื่องจากเกรงโทษทัณฑ์จากอำนาจที่มองไม่เห็น (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. 2547 : 58-59)

สำหรับการสร้างเรือนพื้นดินแบบประเพณีโดยทั่วไป คติความเชื่อ ระเบียบวิธีทางสังคม และประเพณีในการปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับกระบวนการสร้างเรือนจนเป็นเงื่อนไขที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา มีผลต่อรูปแบบและการจัดองค์ประกอบต่างๆ (ปฐม พัวพันธ์สกุล. 2547.) การเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน ประการแรกต้อง “เป้ง” (สว่าง) คือ ไม้ทียบ มีภูเขา ป่า เนินที่ตั้งวัด ที่ราบเพาะปลูก แม่น้ำ ลำห้วย ที่สำคัญต้องมีลมพัดผ่านได้ไม่อับทึบ การวางตำแหน่งอาคารตามความเชื่อ ทำให้เกิดรูปอากาศที่ยกเยื้อง เลื่อนไหล ประกอบด้วยอาคารยกได้สูงบนเสาไม้ เกิดโครงสร้างรูปอากาศร่วมกับชวงและสวนหมาก ส่วนบ้านมีชวงที่สะอาด มีต้นไม้ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต เช่น เป็นอาหารยา และความเชื่ออื่น รวมถึงตำแหน่งที่ตั้งของเรือน ต้นไม้ ทิศทั้งหมด (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2539.) ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ทำให้เกิดการแบ่งพื้นที่เรือนล้านนา ได้เป็น 2 บริเวณกว้างๆคือ ส่วนใน ได้แก่บริเวณหวงห้ามและเป็นบริเวณส่วนตัว (Private Zone) ได้แก่ห้องนอน จะสงวนไว้ให้เครือญาติที่นับถือผีเดียวกันเท่านั้นที่สามารถล่วงล้ำได้ และ ส่วนนอก เป็นส่วนที่เปิดเสรี (Public Zone) ได้แก่บริเวณนอกประสงค์ ห้องโถง รวมถึงบริเวณชาน ครัว บริเวณซีกล่าง นอกจากนี้ยังมีความเชื่อ ซึ่งเป็นข้อห้ามต่างๆ ที่ควบคุมไม่ให้กระทำการที่นำมาซึ่งความเสียหายแก่ตนและส่วนรวม เช่น ห้ามถมแหล่งน้ำเพราะจะไปกั้นการไหลของน้ำทำให้น้ำท่วมได้ ห้ามขุดกระแสน้ำซึ่งเป็นการเปลี่ยนเส้นทางน้ำจะทำให้ผู้ใช้ น้ำเดิมเดือดร้อน ห้ามรานสลี (ตัดต้นไม้ใหญ่) ห้ามถมที่นำมาทำที่อยู่อาศัย (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. 2542. ; 2547.)

2.1.3 สภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ในอดีต เปรื่อง เปลี่ยนสายสืบ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า (อ้างจาก เอกวิทย์ ณ ถลาง 2544.) ได้เปรียบเทียบกับให้เห็นภูมิปัญญาของคนในอดีต ดังนี้

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งยังมีให้คิดแบบลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงชื่อของเอกสารทุกครั้งที่มากรณาไปใช้

“ ภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่คิดค้นหาทางอยู่ยังมีชีวิตและชุมชนท่ามกลางที่ราบลุ่มซึ่งห่มคลุมอยู่ด้วยฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว

ฤดูร้อนเป็นช่วงแห้งแล้ง แดดแรง ร้อนเหนอะเหนียวตัว ผู้คนทั้งหลายจึงต้องพึ่งพาร่มไม้ ชายคา กระแสลม บ้านเรือนจึงใช้วัสดุที่ป้องกันความร้อนได้ดีจำพวกใบพืช กระเบื้องดินเผา ยกได้สูงให้สูงโปร่ง รับลมลอดผ่าน

ทั้งยังเว้นลานกว้างเป็นที่ว่างไว้ เปิดทางให้ลมโกรกเข้าสู่เรือน รวมทั้งใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ในวิถีชีวิต วิธีการผลิต ไม่ว่าจะเป็นมัดข้าว ฟาดเมล็ดพืช ตากพืชไร่ ตากพืชมิน ตากอาหาร กระทั่งจัดงานบุญ งานฉลอง งานบวช งานแต่งงาน จนถึงพิธีรับขวัญข้าวในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้าน

ลานกว้างอย่างนี้ยังเชื่อมแนวสายตาผ่านตลอดความโล่งได้ดูเรือน ชานเรือน ออกไปต่อเนื่องกับความโปร่งของท้องทุ่ง เวียงฟ้า ให้รวมกันเป็นหนึ่ง ผ่านม่านตาและอารมณ์ของผู้คน

ฤดูฝนมาพร้อมกับน้ำฟ้าที่ช่วยไล่ความร้อนแรงออกไปจากชีวิตผู้คน ต้นไม้ใบหญ้าหวนคืนสู่ความชุ่มสด ผงปลาริ่นระเริงรับน้ำใหม่ กบเขียดผสานเสียงยินดีกับความชุ่มเย็นของแผ่นดิน ชาวนาชาวไร่จับเครื่องมือเครื่องมือทำกินขึ้นมามากครั้ง

ยามใดฝนมาก น้ำก็จะหลากท่วมหมู่บ้าน ชุมชน พืชอาหารของสัตว์น้ำ พาปุ๋ยมาแจกจ่ายอย่างไม่เลือกว่าเป็นนาของใคร เรือนหลังใดยกได้สูงก็ปลอดภัยจากสัตว์มีพิษที่มาทับสายน้ำของฤดูกาล

ฤดูหนาวนั้นเล่าก็จะเริ่มไชยชายกระแสลมเย็นเข้าห่มคลุมถิ่นฐานบ้านช่องตั้งแต่ก่อนน้ำลดแล้ว

ยามนี้ท้องฟ้าแลเข้ม ลึกใส มวลเมฆสะอาดสวย

ฤดูกาลอันผันแปรหมุนเวียนไปเช่นนี้ เป็นที่คุ้นเคยรับรู้กันมาแต่ครั้งกาลก่อน และเป็นบ่อเกิดแห่งมรดกทางปัญญาอันสอดคล้องกับภูมิประเทศ ภูมิอากาศของคนไทย”

(ดวงจันทร์ อภาวชิรุตม์ เจริญเมือง 2547 : 55) คนไทยทุกภาคต่างมีคติในการเลือกทำเลที่ตั้ง และมีแนวทางปฏิบัติในการปลูกเรือนที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับธรรมชาติทั้งสิ้น (ธาดา สุทธิธรรม. 2546 : 80) แนวปฏิบัติในการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐาน ต้องมีความเหมาะสมทางธรรมชาติ พร้อมต่อการดำรงชีวิต คือ เป็นที่อุดมสมบูรณ์ในการทำนา มีแหล่งน้ำใช้อย่างชีพ และมีเนิน เพื่อที่พืคออาศัยจะได้นำท่วมไม่ถึง ในขณะที่นาโดยรอบจะเจ็มนองไปด้วยน้ำ หรือพื้นที่ริมลำน้ำสาขา (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2539.) ที่อยู่อาศัยของเรือนชนบท มักใช้โครงสร้างแบบง่าย ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ซึ่งหาได้จากป่าละเมาะที่อนุรักษ์ไว้ในพื้นที่นอกทุ่งนาและรอบหมู่บ้าน

2.2 การจัดผังบริเวณและอาคารในรูปแบบประเพณีนิยม (Traditional style)

(เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544) ในวิถีชีวิตตามสังคมประเพณีไทยสิ่งที่ขาดเสียมิได้ที่ตั้งอยู่คู่กันเสมอในชุมชนคือ วัด กล่าวได้ว่าที่ใดมีหมู่บ้าน ก็ต้องมีวัด ถัดจากบ้านและวัดก็ต้องมีไร่นาเป็นที่ทำกิน หมู่บ้านอันประกอบด้วยหลายๆ ครัวเรือน มีระบบความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มักไม่มีการกั้นรั้วแยกจากกันระหว่างครอบครัวที่อยู่กันต่างครัวเรือน โดยมักจะมีที่ว่างระหว่างเรือนที่มีทางเดินเชื่อมโยงถึงกัน (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2539.) ลักษณะขอบเขตสังเกตได้จากแนวทิวไม้ล้อมรอบ มีที่ดินทำนาทำไร่ล้อมรอบหรือเรียงขนานอยู่อีกด้านหนึ่งเสมอ เมื่อพ้นแนวเขตไม้หมู่บ้านจะเป็นทุ่งราบแผ่ออกไป และครัวเรือนมักจะทำลานบ้านไว้ใช้แบบอนเนกประสงค์ ตากพืชผลผลิต สนามเด็กเล่น พบปะสังสรรค์หมู่ย่อย ส่วนการพบปะสังสรรค์ทางสังคมมักใช้วัดอันเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านหนึ่งๆ องค์ประกอบโดยรวมในชุมชนหมู่บ้านประกอบด้วย บ้านและลานกลางบ้าน หลักบ้าน วัด ป่าช้า ป่าและแหล่งน้ำ (ธาดา สุทธิธรรม. 2546 : 77)

ศรีศักร วัลลิโภดม (2534.) กล่าวถึง ชุมชนในนัยยะของหมู่บ้าน เป็นการรวมตัวของหลายๆครอบครัวบนพื้นที่เดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม มีการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสืบเนื่องจนกลายเป็นพวกเดียวกัน มีรูปแบบการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบความเชื่อแบบเดียวกัน และมีภาษาที่สื่อสารกันได้ บริเวณชุมชนหมู่บ้านนี้ประกอบด้วยโครงสร้างทางกายภาพที่เห็นได้ชัดคือ กลุ่มของบ้านเรือนที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง มีโรงเรียน ศาลเจ้า ร้านค้า สิ่งสำคัญคือเป็นชุมชนที่สามารถผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงตัวเองได้ นับเป็นพื้นฐานสำคัญของพัฒนาการขึ้นเป็นสังคมเกษตรกรรม

2.2.1 ลักษณะอาคารในรูปแบบประเพณีนิยม

สัดส่วนของงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เป็นสัดส่วนพื้นบ้าน (vernacular scale) มีขนาดเล็ก กดเตี้ย เป็นกันเอง ซึ่งเป็นสัดส่วนจากวัฒนธรรมการนั่งกับพื้น เกิดจากความเรียบง่ายและประหยัด ซึ่งเป็นผลจากข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีและวัสดุก่อสร้างในท้องถิ่น การจัดพื้นที่ใช้สอยเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน โดยมากมีเพียงหนึ่งหรือสองห้องต่อหลัง หากต้องการจำนวนห้องมากขึ้นจะเพิ่มจำนวนหลังเข้าไปแล้วเชื่อมต่อกันด้วยชาน ระเบียง หรือลาน ในลักษณะเรือนหมู่ ภายในเรือนแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ประเภทอย่างชัดเจน คือ พื้นที่ใช้งาน เช่น เดิน ครัว ห้องนอน และ พื้นที่บริการ เช่น ชานระเบียง ซึ่งจะลดระดับลงมาจากพื้นที่ใช้งาน ทั้งนี้เป็นการแก้ไขปรับปรุงการออกแบบให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการกินอยู่แต่เดิม (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมีย

พันธ์. 2539.) ซึ่งการใช้พื้นที่ภายในไม่จำเป็นต้องมีการกั้นพื้นที่เป็นห้องต่างๆ อย่างเช่นอาคารสมัยใหม่ แต่พื้นที่ที่มีการปรับใช้ได้ หรือเป็นอเนกประสงค์ แม้แต่กิจกรรมในโอกาสพิเศษ ชาวบ้านจะปรับพื้นที่ที่ก่อให้เกิดลักษณะที่สามารถใช้งานร่วมกันได้ในหมู่บ้าน จะเป็นลานโล่ง หรือ ห้องโถงก็ดี หรือเป็นลานดินไถ่มไม้ ซึ่งชาวบ้านจะมาลงแรงช่วยเหลือกันเป็นน้ำใจ พื้นที่ประเภทลานดินอเนกประสงค์นี้เป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งในวิถีชนบท (ญานินทร์ รักรวงศิวาน. 2547.)

อรศิริ ปาณินท์ (2543 : 184-188) ได้ให้ข้อสรุปลักษณะของเรือนพื้นถิ่นโดยรวมว่า เรือนพื้นถิ่นไทยไม่จำกัดแหล่งที่ตั้ง มีผังพื้นที่เป็นพื้นฐานการอยู่ลักษณะเดียวกัน ประกอบด้วยการใช้สอยหลัก คือ ชานเปิดโล่ง ชานใต้หลังคาคลุม ห้องนอน ครัวไฟ และได้ถุนเรือน พื้นที่ใช้สอยแต่ละประเภทอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกัน แต่จะมีการใช้งานพื้นฐานลักษณะเดียวกัน

2.2.2 การจัดผังบริเวณและพื้นที่แวดล้อม

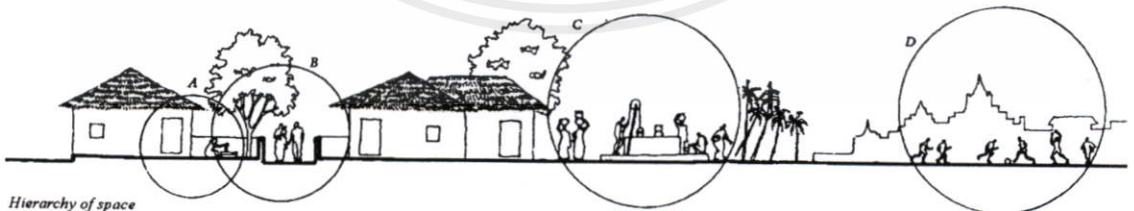
Correa (1984.) ได้ศึกษาจากหมู่บ้านชนบทของอินเดีย สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านมักจะมีพื้นที่เพื่อพบปะพูดคุย ทำอาหาร ซักผ้า และเป็นสนามเด็กเล่นในตัว ซึ่งมีระบบการแบ่งพื้นที่ออกเป็นลำดับของการใช้พื้นที่ สำหรับที่อินเดียแล้วสามารถแบ่งได้เป็น 4 ส่วนหลักๆ

ส่วนที่หนึ่ง พื้นที่ใช้ส่วนตัวสำหรับครอบครัว

ส่วนที่สอง พื้นที่พบปะที่เป็นส่วนตัว สำหรับผู้ที่สนิทสนม เป็นพื้นที่ที่เด็กใช้เล่น และผู้ใหญ่ใช้พูดคุยกันในหมู่เพื่อนบ้าน

ส่วนที่สาม สถานที่พบปะของชุมชนละแวกบ้าน ผู้คนสามารถให้แสดงความสนใจ มีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

และส่วนที่สี่ พื้นที่ชุมนุมของเมือง เช่น ศาลากลาง เป็นสถานที่ใช้ร่วมกันทั้งเมือง

Hierarchy of space

รูปที่ 2.3 ลำดับการใช้พื้นที่ในหมู่บ้านชนบทอินเดีย

ที่มา : Correa, Charles. The New Landscape Urbanisation in the third world. pp. 32-33 การค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สิ่งสำคัญสองประการในการใช้ลำดับพื้นที่แบบนี้ ประการแรก พื้นที่แต่ละส่วนต้องประกอบด้วยพื้นที่ที่มีหลังคาคลุมและพื้นที่เปิดโล่ง เนื่องจากประเทศที่อยู่ในภูมิอากาศแบบร้อนชื้นมีกิจกรรมที่ต้องใช้พื้นที่นอกอาคารเป็นส่วนใหญ่ แม้แต่กิจกรรมในครัวเรือน เช่น การประกอบอาหาร การสังสรรค์ พื้นที่เด็กเล่น ต่างก็ทำบนพื้นที่นอกอาคารเกือบทั้งสิ้น ประการที่สอง พื้นที่ระดับต่าง ๆ นั้นสามารถใช้ร่วมกันหรือทดแทนกันได้ สำหรับสังคมอื่นๆ อาจมีความแตกต่างในเรื่องจำนวนของการแบ่งลำดับพื้นที่และความสัมพันธ์ของการใช้ แต่กลุ่มสังคมทั้งหมดก็จะมีวิธีการในระบบเดียวกัน ซึ่งมีข้อพิจารณาในเรื่องภูมิอากาศ ระดับรายได้ รูปแบบทางวัฒนธรรม และข้อพิจารณาอื่นๆ ที่สังคมนั้นให้ความสนใจ

ในกรณีของการจัดผังบริเวณ ในบริบทชุมชนพื้นถิ่นไทย อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมีพันธ์ (2539.) ได้อธิบายลักษณะผังบริเวณไว้ว่า ภายในบริเวณบ้านแต่ละบ้านจะมีเนื้อที่ว่างหรือลานกว้าง หรือ “ช่วงบ้าน” เป็นลานดินกวาดเรียกกว้างเป็นลานอเนกประสงค์ใช้เป็นส่วนเล่นของเด็ก ตากพืชผลทางการเกษตร เป็นลานเชื่อมเส้นทางสัญจรหรือทางเดินทำให้เข้าสู่ตัวอาคารและกระจายสู่ลานบ้านข้างเคียงและถนนหลัก บริเวณช่วงบ้านส่วนใหญ่จะอยู่ในส่วนหน้าของบริเวณบ้านวางชิดกับถนน ตัวบ้านปลูกชิดเข้าทางด้านหลัง ที่ว่างหลังบ้านเป็นส่วนไม้ยืนต้นลักษณะสวนเกษตรผสมผสาน เพื่อประโยชน์การยังชีพ รวมทั้งพืชสวนครัวและไม้คลุมดิน ขอบรั้วบ้านนิยมปลูกไม้ชนิดต่างๆ ใช้บังลมและใช้ทำงานจักสาน การแบ่งอาณาเขตของแต่ละบ้านใช้การล้อมรั้วไม้ไผ่ที่มีลักษณะโปร่ง เป็นการบอกอาณาเขตอย่างหลวมๆ ไม่มีจุดมุ่งหมายในความมั่นคงแข็งแรง ชิดขอบรั้วนิยมปลูกไม้ดอกพุ่มเตี้ย และไม้เลื้อยที่สามารถรับประธานได้ รั้วที่ชิดอาณาเขตของเพื่อนบ้านจะเจาะช่องทางเพื่อเดินติดต่อถึงกัน มีทางสัญจรเชื่อมต่อไปยังลานหรือช่วงแต่ละบ้านติดต่อถึงกันตลอด รั้วหน้าบ้านที่ชิดถนนหลักนิยมปลูกต้นชาเป็นพุ่มแน่นเป็นแนวยาวอย่างมีระเบียบคล้ายกำแพง นอกจากลดความแข็งแกร่งแล้วยังช่วยกรองฝุ่นจากถนนได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาลักษณะของสวนในวิถีชีวิตพื้นถิ่นของไทย จะพบว่าไม่มีรูปแบบ หรือแบบแผนที่แน่ชัดตายตัว มุ่งประโยชน์ด้านการใช้สอยเป็นหลัก ทั้งในแง่พืชพันธุ์และการใช้พื้นที่ มีการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศเดิมน้อย ในส่วนที่ต้องการใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์จะมีการดูแลให้เป็นพื้นที่เรียบเป็นลานกว้าง อาจปล่อยให้ดินเป็นลานดิน หรือลานหญ้า ในพื้นที่ที่มีการใช้งานน้อยก็จะปล่อยให้ต้นไม้ขึ้น จึงพบเห็นความสัมพันธ์ของการกำหนดพื้นที่ระหว่างลาน ทางสัญจร และกลุ่มต้นไม้ แสดงถึงการให้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สวนได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมต่อทางกายภาพและการรับรู้ทางทัศนียภาพ รวมทั้งการปิดล้อมลานบางส่วนทำให้เกิดเป็นลานที่มีความชัดเจนมากขึ้น ตัวอาคารบ้านเรือนเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในชุมชนเท่านั้น ไม่ได้มีหน้าที่สร้าง

ความเป็นกลุ่มก้อนของชุมชนทางกายภาพ แม้กระทั่งวัดที่มีหน้าที่ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ก็เป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจมากกว่า ส่วนซึ่งรวมบริเวณบ้าน ทางเดิน และลานที่มีความต่อเนื่องของพื้นที่และพืชพันธุ์ที่ทำหน้าที่ร้อยเรียงองค์ประกอบต่างๆภายในหมู่บ้านให้ยึดโยงเป็นชุมชน มีการเชื่อมโยงถึงกันทั้งทางกายภาพหรือทางทัศนียภาพ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชน ชาวชุมชนสามารถใช้และร่วมกันดูแลครอบครอง ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ของชุมชน (อาณัติ วัฒนเสถ์ และคณะ. 2546)

2.3 แนวคิดในบริบทของสภาพสังคมปัจจุบัน

2.3.1 แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมเมืองและความยั่งยืน

(นพดล สหชัยเสรี. 2547:152.) ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ให้ความสนใจกันมานาน ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1970 สถาปนิกในอเมริกาเหนือได้กล่าวถึงการวางแผนชุมชนที่สามารถพึ่งพาตัวเองได้ โดยอาศัยการออกแบบที่ใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นเป็นหลักและการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งเกิดจากการใช้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆร่วมกัน

ในช่วงทศวรรษที่ 1990 ได้มีความสนใจอย่างจริงจังในวงกว้างเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลก ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิตเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ที่สามารถสนองต่อความต้องการของมนุษย์โดยหลีกเลี่ยงหรือลดการทำลายทุนทางสิ่งแวดล้อม (Hardoy, et al. 1995. อ้างจาก วิจิตรา สิงห์วิญญูสรณ์. 2543.) ซึ่งมีแนวคิดบางประการในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านระบบนิเวศด้วยการเชื่อมโยงธรรมชาติกับกิจกรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นการรวมธรรมชาติกับความเป็นเมืองเข้าด้วยกัน นพดล สหชัยเสรี (2547:161). ได้อ้างถึง Furedy (1990.) ว่า จากตัวอย่างของการทำให้เกิดพื้นที่ทางธรรมชาติของเมืองในประเทศกลุ่มเอเชีย ได้มีกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างไม่ตั้งใจหรืออย่างไม่เป็นทางการของประชาชนซึ่งเป็นสิ่งที่กระทำเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน เช่นการปลูกพืชสวนครัว การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ว่าง

จนกระทั่งในปี 1992 จึงได้มีการจัดประชุมที่เมืองริโอ เดอ จาเนโร โดยองค์การสหประชาชาติและได้เกิดข้อตกลงที่เรียกว่า Agenda 21 ซึ่งเป็นข้อตกลงที่มีการลงนามร่วมกันโดยผู้นำของแต่ละประเทศในการวางแผนปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งยังมีให้คิดปกป้องเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(คมกริช ธนะแพทย์. 2547.) ในวงการสถาปัตยกรรม ก็ได้มีการตื่นตัวและพูดถึงแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนเช่นกัน ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ ในงานสถาปนิก 42 มีการสัมมนาวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในหัวข้องาน "ฟื้นฟู อยู่อย่างไทย Back to

Basics : Thai Style" หรือแม้ก่อนหน้านั้นก็มีการกล่าวถึงแนวทางต่างๆ ในการสร้างสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน ซึ่งพื้นฐานนั้นก็มาจากสถาปัตยกรรมเขตร้อนและการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แต่ในกรณีของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ผู้ศึกษามักจะไม่ตั้งคำถามหรือนิยามว่าสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืนคืออะไร แต่จะชี้ลงไปเลยว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นแม่แบบของสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน งานสถาปัตยกรรมพื้นบ้านที่มีอยู่ทั่วไปในชนบทล้วนอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนมาแต่โบราณ

2.3.2 แนวคิดด้านชุมชนและที่อยู่อาศัย

Poplin (1972.) ชุมชนมีสถานะ 3 แบบ คือ

1. หน่วยของถิ่นที่อยู่ (territorial unit) ชุมชนจะเกิดในที่ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติและเส้นทางคมนาคมผ่าน ในขณะที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนในชุมชนมนุษย์จะปรับและดัดแปลงสภาพกายภาพของชุมชนตามความต้องการ กฎหมาย ค่านิยม และกิจกรรมของคนในชุมชน

2. หน่วยของการจัดองค์กรทางสังคม (social organization unit) ชุมชนมีฐานะเป็นระบบสังคม ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อย ได้แก่ การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ (socialization) การควบคุมทางสังคม (social control) การมีส่วนร่วมในสังคม (social participation) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (mutual support) การผลิต การบริโภค และกระจายสินค้าและบริการภายในชุมชน (production-consumption-distribution) และเป็นโครงข่ายการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ระหว่างบุคคล กลุ่มและสถาบันต่างๆ

3. หน่วยทางจิตใจและวัฒนธรรม (psycho-cultural unit) ความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เป็นความผูกพันร่วมกันของคนที่อยู่อาศัยในชุมชนนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคง เรียกความรู้สึกนี้ว่า community sentiment หรือ sense of community

สำนักงานพัฒนาเมือง (2531 : 34-36) ได้จัดทำสรุปแนวคิดและคำแนะนำการวางแผนด้านที่อยู่อาศัย ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับละแวก หรือ ย่าน (Neighborhood unit) ละแวกหรือย่านนี้เป็นหน่วยพื้นที่ ซึ่งเกิดจากบทบาทหน้าที่ ผู้คนที่รวมอยู่ในละแวกเดียวกันอาจมีความเป็นอยู่คล้ายกัน มีฐานะทางสังคมและทัศนคติที่คล้ายกัน และในละแวกนั้นอาจมีสถาบันต่างๆ ร่วมกัน เช่น วัด มีความหมายเท่ากับคำว่า ชุมชน (community) อันหมายถึงเขตที่อยู่อาศัย ละแวกเกิดจากเกณฑ์ทางสังคมและกายภาพ นอกจากนี้อาจมีเกณฑ์อื่นๆ ดังนี้

- 1) ลักษณะการใช้ที่ดิน ต้องมีความเป็นเอกลักษณะพอควร
- 2) ในละแวกหนึ่งๆ จะต้องมีโรงเรียนประถมอย่างน้อย 1 แห่ง
- 3) การตัดถนนสายหลักผ่านละแวก จะเป็นถนนเลี้ยวเมืองและไม่เข้ามาโดยตรง
- 4) มีถนนสายรองภายในละแวกที่สามารถเชื่อมโยงกับทางหลวงภายนอกได้
- 5) มีพื้นที่ประกอบการพาณิชย์ประเภทกิจการค้ารายย่อย

แนวคิดการพัฒนาแบบชุมชนย่อย (Cluster development) เป็นการพัฒนาในพื้นที่เล็กๆ ในบริเวณรอบๆทางเข้าออกสั้นๆ พื้นที่บริเวณนี้ประกอบด้วยกลุ่มของอาคารที่พักอาศัยสามารถใช้ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการร่วมกัน เช่น ที่จอดรถ สนามเด็กเล่น สถานที่พักผ่อน ซึ่งมีข้อได้เปรียบในการพัฒนาคือ ก) ความประหยัดในการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ข) สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างสาธารณะต่างๆได้เต็มที่ ค) ช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อมรอบบ้านพักอาศัย เพราะพื้นที่เปิดว่างที่อยู่ระหว่างบ้านจะสามารถเชื่อมต่อกันคล้ายกับเป็นสวนขนาดใหญ่

รูปที่ 2.4 ลำดับของชุมชน จากขนาดเล็กไปขนาดใหญ่

ที่มา : Kaiser, E. J. et.al. Urban Land Use Planning p. 347

แนวคิดเรื่องย่านที่พักอาศัยจาก Kaiser, E. J. et.al. (1995 : 341-347)

ย่านที่พักอาศัย (Residential area) นอกจากอาคารที่พักอาศัยแล้ว ยังต้องประกอบด้วยการใช้ที่ประเภทอื่นซึ่งสนับสนุนการใช้ชีวิตประจำวันของครัวเรือน ได้แก่ โรงเรียน สถานรับเลี้ยงเด็ก ร้านค้า สนามเด็กเล่นและสวน วัด ศูนย์ชุมชน และโครงข่ายการสัญจรสำหรับทางเท้าและจักรยาน รวมถึงรถยนต์และระบบขนส่งมวลชน การวางแผนย่านที่พักอาศัยไม่เพียงแต่การหาที่ตั้งของที่อยู่อาศัย แต่ต้องออกแบบให้เกิดการอยู่อาศัยร่วมกับธรรมชาติได้ รวมถึงคุณค่า ความต้องการและความสามารถในการจ่ายของครัวเรือน

ประโยชน์ใช้สอยของการที่อยู่อาศัยต้องสนับสนุนความต้องการด้านที่อยู่อาศัย สำหรับชุมชนละแวกบ้าน (Neighborhoods) ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

- 1) อาคารที่พักอาศัย ควรให้ความสนใจกับลักษณะพื้นที่ดินที่เวดล้อม
- 2) ความปลอดภัย ให้ความรู้สึกปลอดภัย มั่นคง ปลอดภัยจากการจราจร อาชญากรรม และภัยคุกคามทางกายภาพและจิตใจอื่นๆ
- 3) การดูแลเด็ก และสถานดูแล
- 4) อัตลักษณ์ รวมถึงการรับรู้ในสถานที่ ความเป็นเจ้าของ ความภาคภูมิใจ และความพึงพอใจในที่อยู่อาศัย
- 5) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงความร่วมมือของบุคคลต่อเครือข่ายทางสังคม องค์กร และสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ
- 6) การพักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงสถานที่นันทนาการ ด้านวัฒนธรรม สถานศึกษาและสถานที่เปิดโล่ง
- 7) การเข้าถึง ทางด้านกิจกรรมและการเข้าถึงในสถานที่ต่างๆ
- 8) สภาพทางการเงิน และแหล่งเงินทุน
- 9) การจัดการระบบสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ

แนวคิดการออกแบบที่อยู่อาศัย

แนวคิดการออกแบบด้านกายภาพ มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมด้านสังคมและด้านอื่นๆ เพื่อย่านที่พักอาศัย แนวคิดการออกแบบสำหรับชุมชนละแวกบ้าน ควรมีเส้นทางเดินเท้าที่เชื่อมไปยังการบริการสาธารณะ เช่น โรงเรียน ส่วนนันทนาการ และเป็นการเชื่อมต่อยังพื้นที่เปิดโล่งอื่นๆ ตัวอย่างจากเมือง Radburn ออกแบบให้ด้านหน้าบ้านเปิดออกสู่พื้นที่สวนเปิดโล่ง โครงข่ายทางเดินเท้า และด้านหลังบ้านเปิดออกสู่ที่จอดรถและถนน ซึ่งเป็นวิธีการแยกเส้นทางสัญจรสองระบบออกจากกัน ต่อมาภายหลังเกิดแนวคิด Neotraditional neighborhood หรือ New Urbanism (กรินทร์ กลิ่นขจร. 2544.) ซึ่งได้แรงบันดาลใจมาจากกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืนและการมองความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม นั่นคือ การหวนคืนสู่เกณฑ์การออกแบบของการตั้งถิ่นฐานแบบพื้นถิ่น ชุมชนมีลักษณะกระชับ (compact) เน้นการเดินเท้าถึงในชุมชน ร่วมกับพื้นที่เปิดโล่งและสถานที่ในชุมชน ไม่นิยมสวนหน้าบ้านขนาดใหญ่ แต่เน้นที่โล่งขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับชุมชน กระตุ้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและความรู้สึกร่วมในชุมชน การสร้างสำนึกแห่งชุมชนและสถานที่ (sense of place) เส้นทางถูกออกแบบเพื่อการสัญจรทางเท้าและเป็นที่เล่นของเด็กๆได้ ซึ่งเป็นทางสัญจรหลักในการเข้าสู่บริเวณบ้าน ลดการเดินทางจากรถยนต์เป็นการนำรถยนต์ออกจากสถานที่แล้วแทนที่ลงไปด้วยผู้คน มีการกำหนดองค์ประกอบทางกายภาพที่เหมาะสมและผสมผสานอย่างสมดุล ระหว่างส่วนพักอาศัย สถานที่ทำงาน ร้านค้า อาคารราชการและที่ว่างสาธารณะ กล่าวคือ

- ชุมชนละแวกบ้านหนึ่งมีศูนย์กลางและชายขอบ
- มีการผสมผสานของกิจกรรมต่างๆอย่างสมดุล
- มีขนาดที่เหมาะสม อยู่ในระยะเวลาการเดินทาง
- ถนนถูกกำหนดให้มีความเหมาะสมสำหรับการใช้งานของทั้งคนเดิน รถจักรยานและรถยนต์ โดยให้ความสำคัญและความปลอดภัยกับคนเดินถนนเป็นอันดับแรก
- ให้ความสำคัญแก่การสร้างสรรคที่ว่างสาธารณะและที่ตั้งที่เหมาะสมของอาคารสาธารณะ

แนวคิดการอยู่อาศัยแบบพอเพียง (การเคหะแห่งชาติ. 2542.) การเคหะแห่งชาติได้ทำขึ้นภายใต้ โครงการชีวิตใหม่ “เคหะชนบทเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง” เป็นโครงการตั้งถิ่นฐานใหม่ที่เน้นการอยู่อาศัยเป็นชุมชน มีเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความแข็งแกร่งให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งระดับครอบครัวและชุมชน เน้นการอยู่อาศัยและการบริหารจัดการร่วมกัน รูปแบบโครงการ มีแบ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็น 4 ส่วน คือ

- 1) พื้นที่ดินแปลงย่อยสำหรับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินสำหรับแต่ละครอบครัวโดยให้เช่าสิทธิทำกินตลอดลูกหลาน
- 2) พื้นที่สาธารณูปโภคที่จำเป็นสำหรับชุมชนการเกษตรแบบผสมผสาน ได้แก่ แหล่งน้ำเพื่อการผลิตและอุปโภคบริโภค ถนน เป็นต้น
- 3) พื้นที่ส่วนกลางสำหรับกิจกรรมหรือองค์ประกอบชุมชน
- 4) พื้นที่สำรองสำหรับกิจกรรมต่อเนื่องจากกิจกรรมหลัก หรือกิจกรรมอื่นในอนาคต

แนวคิดที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น แนวคิดของทาดาโอะ อันโด (อ้างจากชัยยศ อิษฏ์วรพันธุ์ 2545.) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับธรรมชาติ ซึ่งให้ความเห็นว่า เมืองและสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์แยกห่างออกจากสภาพแวดล้อมมากขึ้น ธรรมชาติที่อยู่อาศัย รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นกับสิ่งที่เป็นธรรมชาตินั้นมีช่องห่างมากขึ้นเรื่อยๆ ในญี่ปุ่น มีการใช้คอร์ทกลางหรือลานเป็นพื้นที่เชื่อมต่อของบ้าน ในทำนองเดียวกัน ทางสัญจรก็เป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างกันในกลุ่มเพื่อนบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Correa (1989.) ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ว่า การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมือง สามารถตอบสนองผู้คนได้เพียงบางกลุ่ม แต่ขณะเดียวกันพื้นที่ทางเดินเลียบหาดในบอมเบย์กลับเป็นสถานที่สำหรับพบปะที่สำคัญที่สุดในเมือง สามารถตอบสนองผู้ใช้งานได้ทุกกลุ่มอายุ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า “ทางเดิน” เป็นหัวใจหลักของชีวิตชุมชนในพื้นที่เขตร้อน

นอกจากนี้ จากการศึกษาของ Talen (2005 : 204) พบว่า เป็นที่ยอมรับกันว่าเมืองในอเมริกาเฟื่องเจดต่อมิตินองสัดสวนมนุษย์ ซึ่งแนวคิด Urban Livability ที่เกิดขึ้นภายหลังจากนั้น ได้สนับสนุนให้เมืองมีขนาดกะทัดรัด มีความหลากหลาย (diverse) ชุมชนสามารถเดินได้ทั่วถึง (walkable neighborhood) ซึ่งตรงกันข้ามกับการจัดผังที่เน้นการเข้าถึงของยานพาหนะเป็นหลัก นอกจากนี้มีแนวคิดบางประการที่ได้กล่าวถึง ลักษณะอาคารที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของมนุษย์มีผลอย่างมากต่อรูปลักษณะ (character) ของเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำหนดองค์ประกอบต่างๆทางกายภาพของเมือง รวมถึงอาคารและที่ว่าง สิ่งสำคัญในการประเมินรูปแบบเมืองที่ดี คือความสามารถตอบสนองต่อลักษณะที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของมนุษย์ได้ ซึ่งควรมีลักษณะอยู่ในระยะการเดินเท้า เส้นทางเดิน ความหลากหลาย และจำนวนที่ว่างสาธารณะ

2.3.3 แนวคิดเรื่องความต้องการ

Maslow (1970.) เชื่อว่า มนุษย์มีความต้องการทั้งหมด 5 ชั้นด้วยกัน ซึ่งเรียงลำดับความต้องการจากชั้นต่ำสุดไปหาชั้นสูงสุด มนุษย์จะมีความต้องการในชั้นต่ำสุดก่อนเมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการในชั้นนี้จนเป็นที่พอใจแล้ว ก็จะเกิดความต้องการในชั้นสูงต่อไป ความต้องการในชั้นต่ำกว่าจะต้องได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจเสียก่อนเสมอ มนุษย์จึงจะเกิดความต้องการชั้นสูงได้ เรียงลำดับจากชั้นต่ำสุดไปยังชั้นสูงสุด ดังนี้

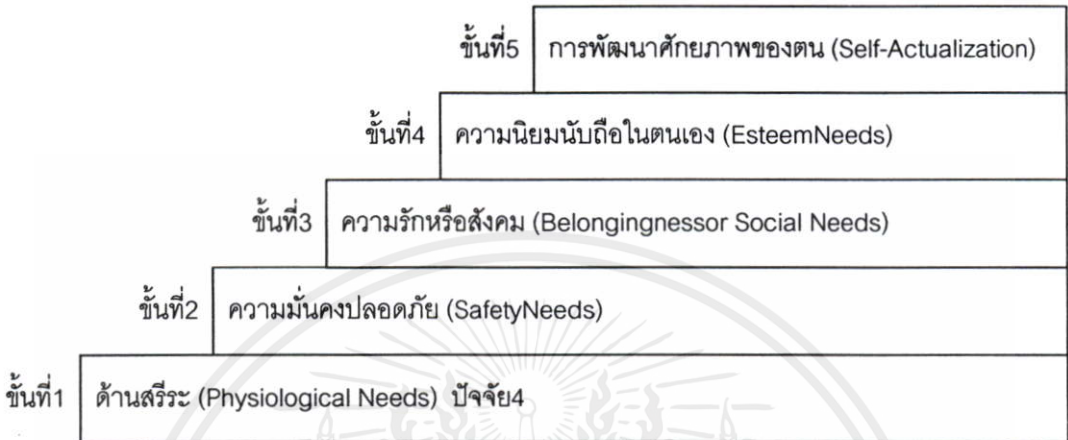
1. ความต้องการด้านสรีระ (Physiological Needs) ได้แก่ ความต้องการเพื่อตอบสนองความหิว ความกระหาย ความต้องการนี้สนองตอบแรงขับทางกายเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เช่น น้ำ อาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย

2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) ได้แก่ ความต้องการปลอดภัยมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ปราศจากความกลัวการสูญเสียและภัยอันตรายทั้งปวง เช่น สภาพบ้านที่มั่นคง ความต้องการชั้นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการด้านสรีระได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจแล้ว

3. ความต้องการความรักหรือสังคม (Belongingness or Social Needs) ความต้องการสัมพันธ์กับผู้อื่น ความต้องการเป็นมิตรกับผู้อื่น ความต้องการเป็นเจ้าของและมีเจ้าของความรักในรูปแบบต่างกัน เช่นความรักระหว่างคู่รัก พ่อ แม่-ลูก เพื่อน สามี-ภรรยา ความต้องการได้รับความชมเชยจากผู้อื่นความต้องการชั้นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการชั้นสองได้รับการตอบสนองเป็นที่พอใจ

4. ความต้องการความนิยมนับถือในตนเอง (Esteem Needs) ความต้องการนับถือตนเอง ภูมิใจตนเอง และให้ผู้อื่นยกย่องนับถือตัวเราความต้องการมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี เช่น รางวัลเกียรติคุณ ตำแหน่งบริหาร

5. ความต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเอง (Self-Actualization) ความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ เป็นความต้องการที่มนุษย์ต้องการจะเป็นต้องการที่จะได้รับผลสำเร็จในเป้าหมายชีวิตของตนและต้องการเป็นเอกลักษณ์ส่วนตัว

รูปที่ 2.5 ความสัมพันธ์ตามลำดับขั้นของมาสโลว์

จากแนวคิดข้างต้น Maslow ได้อธิบายพฤติกรรมมนุษย์ว่าเกิดขึ้นจากสิ่งเร้าโดยกลุ่มของความต้องการ 2 กลุ่ม คือ ความต้องการพื้นฐานเพื่อการมีชีวิตรอด (Basic needs) ซึ่งเป็นกลุ่มของความต้องการลำดับที่ 1 ถึงความต้องการลำดับที่ 4 และความต้องการขั้นสูง (Meta needs) ซึ่งเป็นความต้องการลำดับที่ 5

แนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยม เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของการอยู่รวมเป็นชุมชน (คณิชา ยารอดเรืองศรี 2543.)

หน้าที่นิยม (functionalism) หมายถึง ความประพฤติใดๆที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตามกัน ล้วนมีเหตุผลและมีหน้าที่สนองความต้องการ 3 ประการของมนุษย์

1. ความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น ต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย
2. ความต้องการด้านสังคม เช่น การแบ่งงานกันทำ การผลิตสินค้าและบริการต่างๆ
3. ความต้องการด้านจิตใจ เช่น ต้องการความสงบ ความกลมกลืนกันทางสังคมและเป้าหมายของชีวิต อันก่อให้เกิดความรู้ กฎหมาย ศาสนา ความเชื่อต่างๆตามมา

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบ กลุ่มของความต้องการพื้นฐานตามแนวคิดของ Maslow และความต้องการตามทฤษฎีหน้าที่นิยม เห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกัน ซึ่ง ความต้องการเหล่านี้เป็นความต้องการที่เกิดขึ้น ไม่เฉพาะเพียงเพื่อให้บรรลุถึงการตอบสนองเพื่อความอยู่รอดของบุคคลเท่านั้น แต่รวมไปถึงด้านการตอบสนองการอยู่รวมกันเป็นชุมชนอีกด้วย

นอกจากแนวคิดเรื่องความต้องการพื้นฐาน ดังที่กล่าวมา จากการศึกษาเรื่อง การ จัดหาที่อยู่อาศัยในซิมบับเว ของ Mafico (1991.) ได้ให้ข้อสังเกตว่า องค์ประกอบทางมนุษย์เป็น สิ่งสำคัญ ควรคำนึงถึงความต้องการด้านลักษณะสังคมของครัวเรือน ศาสนา วัฒนธรรม และ การศึกษา พร้อมด้วยลักษณะทางกายภาพ สภาพภูมิอากาศ และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่ง อาจแบ่งข้อพิจารณาเป็น 3 ด้าน ได้แก่ สังคม ประโยชน์ใช้สอย และการกระจายเชิงพื้นที่

ปัจจัยด้านสังคมนับเป็นข้อพิจารณาที่สำคัญที่สุด ซึ่งรวมถึงสภาพสังคมในความหมาย เชิงวัฒนธรรม การสร้างบ้านถือเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางวัฒนธรรม รูปร่างและการ องค์ประกอบนั้นได้รับอิทธิพลอย่างยิ่งจากสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

สำหรับแนวคิดของ Harriot and Matthews (1998.) ได้ให้ข้อคิดเห็นเรื่อง การออกแบบที่ดี ควรตอบสนองความต้องการหลักๆได้ ทั้งเรื่องการออกแบบตัวที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อม ภายนอก และบริบททางกายภาพ มีใจความสำคัญ 2 ประการ 1. ด้านประโยชน์ใช้สอย และ 2. คุณค่าเชิงสัญลักษณ์และสุนทรียภาพ

การศึกษาใน USA ปี 1959 พบว่าผังบริเวณมีผลต่อการสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัย ซึ่งสร้างเสริมการรวมกลุ่มทางสังคม การศึกษาใน North Midlands ให้คำแนะนำว่าปัจจัยทาง สังคมมีความสำคัญอย่างยิ่ง สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical environment) เป็นส่วน สร้างความเชื่อมโยงภายในสังคม การออกแบบทั้งหมด ในปัจจุบันนี้จึงออกแบบให้เป็นการ รวมกลุ่มที่อยู่อาศัย (Cluster dwelling) มากกว่าจะเป็นแบบเกาะเป็นแนวยาวไปตามถนน

พื้นที่สาธารณะที่ไม่ได้อยู่ในความดูแลของบ้านใคร มักเสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรม ดังนั้นการออกแบบจึงควรทำให้เกิดความมั่นใจว่าสถานที่นั้นสามารถปกป้องผู้ใช้งานได้ การ ออกแบบจึงควรมีลักษณะการลดพื้นที่ที่มีการป้องกันน้อย โดยการเพิ่มสวนส่วนตัวมากขึ้น และ เชื่อมกันด้วยทางเดินเท้า การใช้บันไดร่วม หรือวิธีอื่นๆ

2.3.4 ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมและการออกแบบสภาพแวดล้อม

การออกแบบลักษณะทางกายภาพสามารถส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้อยู่ อาศัยในชุมชน จากการศึกษาของ Festinger (อ้างจาก บงกช เปรี้ยวประสาท. 2538.) พบว่า ความใกล้ชิดทางกายภาพซึ่งเกิดจากการจัดผังบริเวณ จะเป็นสาเหตุให้เกิดการติดต่อกันโดย บังเอิญ ซึ่งเป็นรากฐานให้เกิดมิตรภาพระหว่างเพื่อนบ้านขึ้น ซึ่งเกิดควบคู่กับการมองเห็นกัน (visibility) ทำให้เกิดความคุ้นเคย และเกิดปฏิสัมพันธ์ต่อกันในที่สุด อาจกล่าวได้ว่า ภารกิจใน การออกแบบชุมชนที่ดี คือ การผสมผสานข้อพิจารณาทางด้านความสวยงามหรือสุนทรียภาพกับ

สิ่งที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการออกแบบทางกายภาพและพฤติกรรมมนุษย์ เพื่อจะเอาผลซึ่งปรับปรุงคุณภาพของชีวิตคนได้จริงๆ (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. 2541:175.)

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1974 ก็มีการศึกษาที่บ่งชี้ว่า sense of community เป็นหนึ่งในพื้นฐานหลักที่ใช้บ่งชี้ความเป็นชุมชน และการศึกษาในปี ค.ศ. 1986 โดย McMillan และ Chavis ได้อธิบายความหมายและความสำคัญของ sense of community เพิ่มเติมว่า คือ ความรู้สึกในการเป็นเจ้าของของสมาชิกร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีความศรัทธาในแบบเดียวกัน ซึ่งความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่เกิดขึ้นนี้จะทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคง ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ

1. สมาชิก (Membership) ประกอบด้วย 5 ปัจจัย

- อาณาเขต หรือขอบเขต ซึ่งมีสิ่งพิจารณาเช่น ภาษา การแต่งกาย และศาสนา
- ความรู้สึกปลอดภัย สามารถรู้ความรู้สึกของผู้อื่น
- ความรู้สึกเป็นเจ้าของและการบ่งชี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคาดหวังหรือศรัทธาว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น
- การลงทุน ลงแรงของบุคคล
- ระบบสัญลักษณ์ร่วม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุด เนื่องจากสัญลักษณ์เป็นจุดเริ่มต้นการสื่อความหมายของสังคม

2. อิทธิพล หรืออำนาจ (Influence) เป็นความสัมพันธ์แบบสองทิศทางในชุมชนระหว่างกลุ่มและบุคคล ซึ่งอยู่บนพื้นฐานสำคัญจากศรัทธา การรวมกลุ่มที่เข้มแข็งสามารถสื่อความหมายว่า สมาชิกจะมีความรู้สึกอุ่นใจที่มีประสบการณ์ร่วมกันหรือเหมือนกันกับสมาชิกในกลุ่มคนอื่นๆ

3. การประสานความต้องการและการทำให้สมบูรณ์ (Integration and fulfillment of needs) นอกเหนือจากความต้องการ (Needs) แล้วยังรวมถึงความปรารถนาและการให้คุณค่า ซึ่งสมาชิกในกลุ่มต้องการเป็นผลรางวัลตอบแทนการเข้ามีส่วนร่วมในหลายลักษณะ ซึ่ง Rapoport (1977) เรียกว่าความพอดีของสภาพแวดล้อมบุคคล

4. อารมณ์ร่วม (Shared emotional connection) เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความเป็นชุมชนที่แท้จริง มีลักษณะหรือประเด็นที่สำคัญ 7 ประการ

- การติดต่อ และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทำให้เพิ่มความสนิทสนมภายในกลุ่มมากขึ้น
- คุณภาพของปฏิสัมพันธ์
- ภาวะการณ์ที่ปิดล้อม ลักษณะที่คลุมเครือและภารกิจที่ยังไร้ทางแก้จะทำให้การรวมกลุ่มยิ่งเข้มแข็ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับครูไปใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้เอาไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกสิ่งเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- สถานการณ์ที่มีลักษณะร่วมกัน ในสถานการณ์ที่มีความสำคัญมากจะยิ่งเพิ่มความสัมพันธ์ของกลุ่มให้เข้มแข็งมากขึ้น
- การลงทุนหรือการลงทุน เมื่อมีการปรับเปลี่ยนหรือมีความไม่ลงรอยเกิดขึ้นผู้ที่เสนอความช่วยเหลือมากที่สุดจะมีความสำคัญในชุมชน
- เกียรติและหรือความอับยศที่เกิดขึ้นของสมาชิกในชุมชน จะทำให้เกิดความรู้สึกดึงดูดความสนใจต่อสมาชิกในชุมชน
- ความสัมพันธ์ในเชิงจิตนิยม ซึ่งเป็นการแสดงออกทางจิตวิญญาณร่วมกันทั้งชุมชน และเป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่แสดงลักษณะเฉพาะของกลุ่มชุมชนนั้น

ปัจจัยที่มีผลต่อการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2541 : 200-203.)

อาณาเขตครอบครอง (territoriality) และความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่

ลักษณะของการครอบครองพื้นที่เป็นไปเพื่อการตอบสนองความต้องการยึดครองพื้นที่ในกิจกรรมต่างๆ ที่ซึ่งให้ความรู้สึกปลอดภัยและการดำรงเอกลักษณ์ของตน และรวมถึงสถานะหน้าที่ทางสังคม สามารถแบ่งได้ 3 ระดับตามลักษณะของสภาพแวดล้อม

- อาณาเขตที่เว้นว่างส่วนบุคคล เป็นอาณาเขตที่บุคคลภาวะไหวทางความรู้สึกสูง
- อาณาเขตส่วนบุคคล เป็นอาณาเขตที่คุ้นเคย มีการใช้งานเป็นประจำ
- อาณาเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่อื่นๆที่ไม่ได้ใช้เป็นประจำและไม่มีความคุ้นเคยนัก

การรับรู้และการจำสภาพแวดล้อม

จากทฤษฎีเกสตัลต์ กล่าวถึง กระบวนการรับรู้และกระบวนการรู้เป็นกระบวนการภายในและความสนใจต่อสภาวะแวดล้อมของสภาพการณ์และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม มีหลักสำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ของส่วนประกอบทั้งหมด สภาพแวดล้อมอาจมีอิทธิพลต่อการรับรู้ได้ ซึ่งบาร์ตเลตต์ ได้กล่าวถึง กระบวนการรับรู้ที่สะสมเป็นประสบการณ์ เป็นกระบวนการเค้าโครงทางจิต ซึ่งทำให้เกิดการประมวลผลเป็น มโนทัศน์

ระบบการจำสภาพแวดล้อม หรือระบบมโนทัศน์ นพดล สหชัยเสรี ได้อ้างถึงระบบมโนทัศน์ของ Lynch ประกอบด้วย 3 ส่วน

n) Mental Schemata เค้าโครงทางจิต หรือจินตภาพ เกิดจากการจัดระเบียบของ 5 องค์ประกอบหลัก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่มอบไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้อัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงชื่อของเอกสารทุกครั้งที่มีโอกาสไปใช้

- Nodes (ชุมทาง) เป็นจุดศูนย์กลางของเส้นทาง มีความสำคัญเป็นสัญลักษณ์ของบุคคลเข้าสู่ชุมทางเมื่อมาถึงและไปยังที่อื่น เป็นที่ซึ่งเส้นทางพบกัน

- Paths (เส้นทาง) เป็นช่องทางที่บุคคลใช้สัญจรไปมา

- Edges (เส้นขอบ) เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะเป็นเส้นที่กำหนดขอบเขตของ

บริเวณ

- Districts (ย่าน) เป็นบริเวณที่มีขนาดปานกลางหรือขนาดใหญ่ มีเอกลักษณ์
ของบริเวณอันเกิดจากลักษณะเฉพาะร่วมกัน

- Landmarks (ภูมิสัญลักษณ์) เป็นจุดที่ใช้อ้างอิงถึงเช่นเดียวกับชุมทาง แต่เป็น
ส่วนที่ปรากฏภายนอกที่สามารถใช้เป็นจุดอ้างอิงในการบอกทิศทาง

ข) Structure ระยะเวลาและขอบเขต ซึ่งเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ

ค) Meaning ความหมายของสภาพแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย ความหมายด้านการใช้
สอย และความหมายด้านความรู้สึก ความพึงใจ

2.4 สรุปแนวความคิดจากการทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎี ทำให้สามารถสรุปกระบวนการความคิดได้ ดังนี้

แนวคิด ความเชื่อ และหลักปฏิบัติในบริบทพื้นที่

คติความเชื่อมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและสภาพสังคม เป็นสิ่งกำหนดการแสดงออก
และเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตและพัฒนาการของคนในสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมและ
วัฒนธรรม ความเชื่อในสังคมไทยมีการผสมผสานระหว่าง การนับถือผีและสิ่งที่มีอำนาจเหนือคน
ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ การยึดมั่นในกฎแห่งกรรมตามศาสนาพุทธ ซึ่งมีผลต่อวิถีปฏิบัติ
และการประกอบพิธีกรรมและประเพณี ตามอย่างศาสนาฮินดูและพราหมณ์

เรือนพื้นถิ่นเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงเนื้อหาของวัฒนธรรมในแต่ละสังคม อัน
หมายรวมถึง พฤติกรรมและคติความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี ระบบการตั้งถิ่นฐาน ระบบ
การวางผัง และรวมถึงรูปลักษณ์ของอาคาร

คติการเลือกที่ตั้งและสร้างที่อยู่อาศัย ลักษณะภูมิประเทศเป็นปัจจัยแรกในการเลือก
ทำเลที่ตั้ง กล่าวคือ ต้องมีความโปร่ง มีพื้นที่เนินสำหรับสร้างวัดและอาคารบ้านเรือน มีพื้นที่ราบ
สำหรับทำการเพาะปลูก มีแหล่งน้ำและพื้นที่ป่า ข้อห้ามบางประการที่ผนวกรวมอยู่ในคติความ
เชื่อ เป็นการสอดแทรกภูมิปัญญาพื้นถิ่นเพื่อเป็นเครื่องควบคุมไม่ให้กระทำการใดๆ ที่ก่อให้เกิดผล
เสียหายแก่ตนและส่วนรวม มีระบบและระเบียบการวางผังและการสร้างที่อยู่อาศัยในการแบ่งการ
ใช้พื้นที่ออกเป็นสวนๆ และใช้ประโยชน์ที่ดินโดยไม่ปะปนกัน ลักษณะอาคารก็ได้ถูกขัดเกลาให้มี

ความสอดคล้องกับสภาพของธรรมชาติที่ผันเปลี่ยนไปในแต่ละฤดูกาล และตอบสนองระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ลานบ้าน ชานเรือน การยกใต้ถุนสูง

แนวคิดและระบบคติความเชื่อในบริบทพื้นถิ่นจะอิงกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและระบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกสิกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชนเป็นสำคัญ การปฏิบัติตามวิถีของความเชื่อแบบดั้งเดิม ได้ส่งผลให้เกิดขึ้นใน 2 ประการ *ประการแรก* เป็นการควบคุมกลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมผ่านจารีต ธรรมเนียมประเพณี ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสงบสุข *ประการที่สอง* เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน มีข้อปฏิบัติเพื่อให้มีความเหมาะสม กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและสภาพอากาศแต่ละฤดูกาล ด้วยสำนึกว่ามนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาธรรมชาติ และต้องมีความเคารพต่อธรรมชาติซึ่งเป็นวิถีที่ยั่งยืน

การจัดผังบริเวณ และอาคารในรูปแบบพื้นถิ่น

สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน เป็นงานสถาปัตยกรรมที่สนองประโยชน์ใช้สอยภายใต้ภาวะการณ์ของระบบนิเวศน์และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในกระบวนการดำรงชีพของชุมชนตามเงื่อนไขปัจจัยและภูมิปัญญาของชุมชนนั้นๆ ขนาดและสัดส่วนของอาคาร เกิดขึ้นจากรากฐานวัฒนธรรมการนั่งกับพื้น และจากข้อจำกัดของวัสดุในท้องถิ่น จึงทำให้อาคารมีขนาดเล็ก เมื่อสร้างเรือนแล้วจะไม่นิยมต่อเติมเรือนออกไปซึ่งถือเป็นข้อห้าม ต่อเมื่อมีความต้องการเพิ่มเนื้อที่ใช้สอย จะใช้วิธีสร้างเรือนใหม่แล้วเชื่อมต่อกันด้วยชานแล่น ระเบียง หรือลานดิน พื้นที่ส่วนใหญ่มีความต่อเนื่องถึงกันเป็นพื้นที่เอกประสงค์ ไม่กำหนดการใช้สอยตายตัวลงในพื้นที่ ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานได้ตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้น

การเชื่อมต่อนพื้นที่ในระดับหมู่บ้าน สำหรับผังบริเวณแบบพื้นถิ่นจะเน้นความสำคัญของการถ่ายเทพื้นที่จากลานบ้าน สูทางสัญจรและกลุ่มต้นไม้พืชพรรณ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเป็นกลุ่มก้อนทางกายภาพในชุมชนมากกว่าองค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วองค์ประกอบภายในหมู่บ้านพื้นถิ่นไทยนั้นจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน อันได้แก่ กลุ่มบ้านเรือนหลักบ้านหรือศาลเจ้าที่ วัดและโรงเรียน ป่า พื้นที่กสิกรรม และแหล่งน้ำ

แนวคิดในบริบทสภาพสังคมปัจจุบันที่มีผลต่อการใช้พื้นที่ในชุมชน

ชุมชนสามารถให้ความหมายได้ 3 มิติ

1. หน่วยของถิ่นที่อยู่อาศัย

2. หน่วยของการจัดองค์กรทางสังคม

3. หน่วยทางจิตใจและวัฒนธรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่รวบรวมไว้สำหรับอ้างอิงแบบเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น ลิขสิทธิ์นี้สงวนไว้และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หน่วยของถิ่นที่อยู่อาศัย สะท้อนมิติทางกายภาพ เป็นองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึง และควรจัดให้มีอยู่ในชุมชนปัจจุบัน

- องค์ประกอบในชุมชน ควรมีโรงเรียน ร้านค้าพาณิชย์ สนามเด็กเล่น และสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่ใช้ร่วมกัน
- เน้นเส้นทางเดินเท้าเป็นการสัญจรหลัก และมีถนนสายรองภายในที่ไม่ตัดชั้่นกับเส้นทางเดินเท้า
- ขนาดของชุมชน ต้องมีขนาดไม่ใหญ่โตเกินสัดส่วนมนุษย์ กล่าวคือ ต้องอยู่ในขนาดที่สามารถเดินได้อย่างทั่วถึงทั้งชุมชน
- สภาพแวดล้อมที่สามารถเชื่อมต่อ มองเห็นกันได้ มีความรู้สึกอาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีพื้นที่โล่งสาธารณะสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ หรือใช้เป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมร่วมกัน

มิติทางสังคม ต้องการการเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์กันในสังคม มีความร่วมมือกัน และแบ่งงานกันทำ

มิติด้านจิตใจและวัฒนธรรม มีความปลอดภัย มั่นคง ชุมชนมีเอกลักษณ์ สมาชิกในชุมชนมีความพึงพอใจและมีความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ ซึ่งเป็นสำนึกแห่งชุมชน (sense of communities)

นอกจากนี้ ในบริบทแบบไทย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจัยทางกายภาพที่จำเป็นต้องคำนึงถึง สำหรับการเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คือ พื้นที่ทำกินและแหล่งน้ำเพื่อการผลิต

ความต้องการ และความสัมพันธ์ของพฤติกรรมต่อการออกแบบสภาพแวดล้อม

โดยพื้นฐานแล้วมนุษย์ดิ้นรนเพื่อสนองต่อความต้องการพื้นฐาน 3 ประการ

- ความต้องการพื้นฐานทางสรีระ เป็นความต้องการที่ตอบสนองต่อกายภาพหรือปัจจัย 4
- ความต้องการด้านสังคม ซึ่งเป็นความต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ต้องการการยอมรับ การเป็นเจ้าของ
- ความต้องการด้านจิตใจ ทั้งในด้านความมั่นคงปลอดภัย ความสงบ การสร้างเป้าหมายในชีวิต และความนับถือในตัวเอง

องค์ประกอบมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน การคำนึงถึงความต้องการของมนุษย์ในการออกแบบที่อยู่อาศัย จะมีผลให้เกิดการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้อยู่อาศัยขึ้นมาได้

แนวคิดอื่นๆ ที่มีความสำคัญ สำหรับการศึกษาคั้งนี้

อาณาเขตครอบครองและความรู้สึกเป็นเจ้าของ เน้นความสัมพันธ์ในทางกายภาพ ซึ่งเป็นไปเพื่อการดำรงเอกลักษณ์และสถานะหน้าที่ทางสังคม

การรับรู้และการจำสภาพแวดล้อม เป็นการรับรู้ลักษณะทางกายภาพที่เกิดขึ้นในจินตภาพ ในด้านระยะและขอบเขตของพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์กับความหมายในระดับต่างๆ

สำนึกในชุมชน (sense of communities) คือความรู้สึกในการเป็นเจ้าของร่วมกันของกลุ่มสมาชิกในชุมชน และมีความศรัทธาในแบบเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคง

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างแนวคิดในบริบทพื้นถิ่นและแนวคิดในบริบทปัจจุบัน ความต้องการทางกายภาพและองค์ประกอบของชุมชนปัจจุบัน จำเป็นต้องตอบสนองกับการเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นแบบอุตสาหกรรมและการเข้าถึงของเทคโนโลยี เช่น การจัดเตรียมเส้นทางสำหรับรถยนต์ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่ควรได้มาตรฐาน ซึ่งบางกรณีได้มีการกำหนดมาตรฐานไว้เป็นกฎหมาย ในด้านความต้องการทางสังคมและจิตใจนั้น ในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยุคอุตสาหกรรม การจัดการต่างๆ ได้อาศัยและตอบสนองต่อเทคโนโลยีอย่างมาก เป็นผลให้ในสังคมขาดจิตวิญญาณอย่างที่เคยมีในอดีต แนวคิดในยุคหลังนี้จึงเน้นการเป็นชุมชนที่แท้จริง ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการสร้างสำนึกในพื้นที่ ที่ต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน อันมีวิธีการต่างๆ ที่มีส่วนช่วยยกระดับคุณภาพทางจิตใจ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดพื้นที่และผังบริเวณในชุมชนพื้นถิ่น ในด้านความสัมพันธ์ของระบบกิจกรรมต่อรูปแบบการจัดพื้นที่ และความสัมพันธ์ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ผ่านมา ทำให้สามารถสรุปหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ศึกษาที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา อันได้แก่ กลุ่มของกระบวนการความคิดในการจัดผังบริเวณ ซึ่งประกอบด้วย ลักษณะทางสภาพแวดล้อม และ ระบบกิจกรรม และแนวคิดในการวางผังชุมชน ประกอบด้วย คุณภาพทางกายภาพ และการตอบสนองคุณภาพทางจิตใจ ตัวแปรเหล่านี้จะทำการเชื่อมโยงตามกรอบการวิจัยและการออกแบบเครื่องมือที่เหมาะสมในการเก็บข้อมูลแต่ละประเภท เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และเสนอแนะในบทต่อไป

3.1 การกำหนดพื้นที่ศึกษา

จากวัตถุประสงค์การศึกษา ตลอดจนการทบทวนวรรณกรรม ทำให้สามารถสรุปเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ศึกษาได้ โดยพิจารณาจาก

1. ลักษณะที่ตั้ง ซึ่งประกอบด้วย นา-น้ำ-เนิน คือ นอกจากพื้นที่สำหรับการปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัยแล้ว จะต้องมีส่วนหนึ่งสำหรับการทำเกษตรกรรม อาจเป็นนา ไร่ หรือสวน และมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ใช้ในการทำเกษตรและใช้ในชีวิตประจำวัน
2. อาชีพของชุมชน สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ทำกิจกรรม หรือเป็นชุมชนเกษตรกรรมดั้งเดิม
3. อายุของชุมชน
4. มีการสืบทอดวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีจากอดีตสู่ปัจจุบัน

จากข้อพิจารณาข้างต้น จึงสามารถเลือกพื้นที่ศึกษาที่บ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานยาวนานกว่า 100 ปี โดยมีการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ และยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่อย่างเคร่งครัดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีขนาดพื้นที่ชุมชนประมาณ 380 ไร่ จำนวน 254 หลังคาเรือน (จากการสำรวจภาคสนาม เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2549) ให้นำไปใช้

3.2 ข้อมูลและประเภทของข้อมูล และกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง หรือแหล่งข้อมูลโดยตรง โดยการสำรวจ การสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์แบบสอบถาม ดังนี้

1) การสำรวจ ข้อมูลลักษณะทางกายภาพของชุมชนบ้านเกาะแรต ลักษณะและรูปแบบอาคาร ระบบการจัดกลุ่มอาคาร การเว้นที่ว่าง ลักษณะพืชพรรณและการจัดภูมิทัศน์ ระบบทางสัญจร

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อทราบข้อมูลที่แท้จริงในชุมชน ได้แก่ แนวคิดและกระบวนการปฏิบัติ ในการจัดการพื้นที่และผังบริเวณ รวมถึงระบบกิจกรรมที่สืบทอดมาดั้งเดิมและที่เปลี่ยนแปลงไปจากปัจจัยต่างๆ โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้อาวุโสและผู้อาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่บรรพบุรุษ จำนวน 7 ตัวอย่าง

3) การสัมภาษณ์แบบสอบถาม จากผู้อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านเกาะแรต ด้านความสัมพันธ์ของผังบริเวณต่อรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรม และระบบกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การสรุปผล โดยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสำมะโน (census) มีหน่วยการวิเคราะห์เป็นครัวเรือน ใช้กับกลุ่มประชากรที่อาศัยในพื้นที่ชุมชนบ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม โดยมีจำนวนครัวเรือนในขอบเขตการศึกษา 254 หลังคาเรือน สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ทั้งสิ้น 175 ครัวเรือน ซึ่งเก็บข้อมูลจากบุคคลซึ่งเป็นตัวแทนของครัวเรือนที่มีการอาศัยอยู่เป็นประจำในพื้นที่ศึกษา

3.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสาร หนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาและเป็นกรอบในการวิเคราะห์ นอกจากนี้ยังใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์เชิงคุณภาพในบทที่ 4

3.3 การประมวลนิยามด้านมโนทัศน์และนิยามด้านปฏิบัติการ

การประมวลนิยามด้านมโนทัศน์และนิยามด้านปฏิบัติการ มีการพิจารณาใน 2 ประเด็นหลัก คือ

1. กระบวนแนวความคิดจากความเชื่อแบบดั้งเดิม ส่งผลต่อการจัดวางพื้นที่ใช้สอยและลักษณะผังในชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการและความจำเป็นตามธรรมชาติ

2. ความเปลี่ยนแปลงตามปรากฏการณ์ทางสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนกระบวนความคิด ซึ่งส่งผลให้ความต้องการและการจัดพื้นที่ใช้สอยเปลี่ยนแปลงไป

3.3.1 การประมวลนิยามด้านมโนทัศน์

1. กระบวนความคิดในการจัดผังบริเวณของชุมชนในบริบทพื้นถิ่น จากการศึกษาปัญหาในการจัดการสภาพแวดล้อมภายใต้กรอบของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและระบบกิจกรรม

2. คุณภาพชุมชนที่อยู่อาศัย จากแนวคิดความต้องการที่อยู่อาศัย ทั้งความต้องการในลักษณะทางกายภาพ และคุณลักษณะในด้านการตอบสนองทางด้านจิตใจ และการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ในชุมชน

3.3.2 นิยามด้านปฏิบัติการ

1. กระบวนความคิดในการจัดผังบริเวณของชุมชนในบริบทพื้นถิ่น ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนความคิดในการจัดผัง แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มหลัก

ก) คุณลักษณะทางสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย ลักษณะทางภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ และลักษณะพืชพรรณทางธรรมชาติ

ข) ระบบกิจกรรม ทั้งด้านการเลี้ยงชีพเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน กิจกรรมทางสังคมและประเพณี และกิจกรรมทางศาสนา

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้งสองประการนี้ ทำให้เกิดรูปแบบการจัดผังบริเวณที่สนองประโยชน์ใช้สอย และแฝงด้วยความหมายในด้านวัฒนธรรม และค่านิยมท้องถิ่น

2. คุณภาพชุมชนที่อยู่อาศัยทางกายภาพ เป็นลักษณะของการจัดผังบริเวณชุมชนที่ต้องสนองตอบปัจจัยความต้องการทางกายภาพด้านต่างๆ

ก) องค์ประกอบทางกายภาพ ในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ข) ขนาด และระดับขององค์ประกอบ ที่เหมาะสมสำหรับผู้ใช้งานในชุมชน

ค) รูปแบบทางสัญจร โครงข่าย และการเข้าถึงสถานที่ต่างๆในชุมชน

3. คุณภาพชุมชนที่อยู่อาศัยที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ

ก) ความปลอดภัย ให้ความรู้สึกปลอดภัย และมั่นคงในการอยู่อาศัย

ข) อัตลักษณ์ การรับรู้ และความรู้สึกเป็นเจ้าของสถานที่

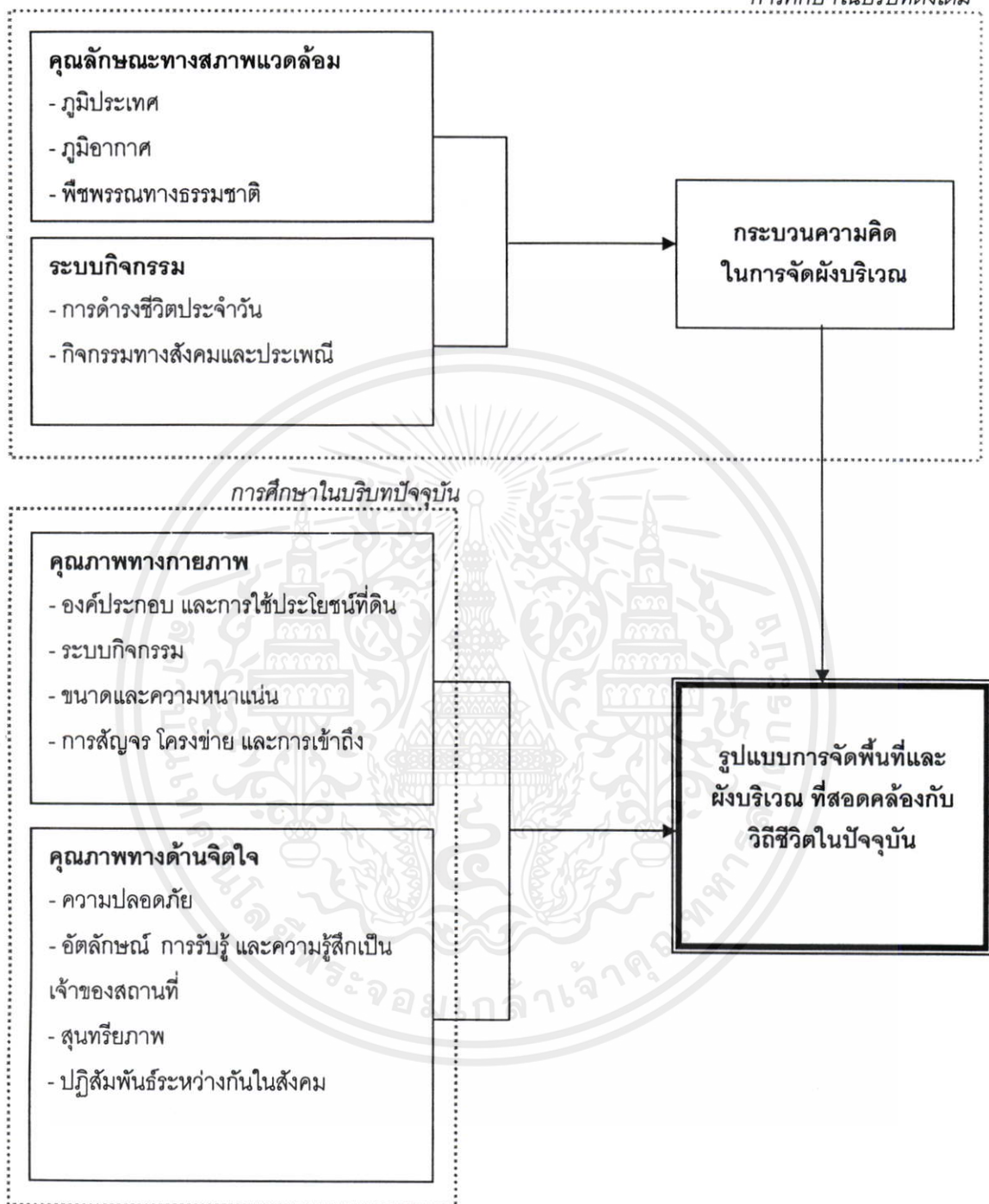
ค) สุนทรียภาพ ความพึงพอใจในด้านความงาม

ง) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในสังคม

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

การศึกษาในบริบทดั้งเดิม

รูปที่ 3.1 กรอบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตัวแปร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.1 หัวข้อการศึกษา และเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ตัวแปร		เครื่องมือในการศึกษา				
		ข้อมูลทฤษฎีภูมิ	การสังเกต/สอบถาม	แผนที่สำรวจ	การสัมภาษณ์กลุ่ม	แบบสอบถาม
ส่วนที่ 1 การศึกษาในบริบทดั้งเดิม						
ลักษณะทางสภาพแวดล้อม	ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ พืชพรรณทางธรรมชาติ	✓	✓	✓	✓	
การจัดผังบริเวณ	แนวรั้ว/แนวขอบเขตที่ดิน ทิศทางของอาคารและการจัดกลุ่มอาคาร ลานและการเว้นที่ว่าง เส้นทางสัญจร		✓	✓	✓	
ลักษณะอาคาร	อายุอาคาร การใช้ประโยชน์อาคาร รูปแบบทางสถาปัตยกรรม วัสดุอาคาร สภาพอาคาร ทิศทางบันไดหลัก		✓	✓	✓	
ระบบกิจกรรม						
การดำรงชีวิตประจำวัน	ประเภทของกิจกรรม สถานที่ประกอบกิจกรรม ช่วงเวลา		✓	✓	✓	
กิจกรรมทางสังคมและประเพณี	ประเภทของกิจกรรม สถานที่ประกอบกิจกรรม	✓		✓	✓	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ตัวแปร		เครื่องมือในการศึกษา				
		ข้อมูลทฤษฎี	การสังเกต	แผนที่สำรวจ	การสัมภาษณ์	แบบสอบถาม
ส่วนที่ 2 การประยุกต์ใช้ในชุมชนสมัยใหม่						
คุณภาพชุมชนที่อยู่อาศัย องค์ประกอบทางกายภาพ	ประเภทของอาคารและองค์ประกอบ กิจกรรมการใช้ประโยชน์ การสัญจรและการเข้าถึง		✓ ✓ ✓			✓ ✓ ✓
คุณภาพที่ตอบสนองทางด้านจิตใจ ความต้องการด้านจิตใจ	ความปลอดภัยและมั่นคง อัตลักษณ์ การรับรู้ต่อสถานที่และจุดหมายตา ความรู้สึกปลอดภัยในชุมชน					✓ ✓ ✓ ✓
ความต้องการด้านสังคม	ขนาดครอบครัว การมีปฏิสัมพันธ์ ลักษณะความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน การขอหรือให้ความช่วยเหลือ เพื่อนบ้าน บทบาทและสถานภาพทางสังคม การช่วยเหลือกันในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน					✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษา ได้แบ่งวิธีการออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ข้อมูลจากการรวบรวมเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก จะนำมาวิเคราะห์ด้วยการพรรณนา เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลง

และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ได้แบบสอบถามจะใช้วิธีการวิเคราะห์ผลทางสถิติ ดังนี้

สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้ในการอธิบายข้อมูลภาพรวมทั่วไปของประชากรที่ศึกษา โดยการแจกแจงความถี่ การหาค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย ในข้อมูลลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม เอกลักษณะทางวัฒนธรรม และลักษณะทางกายภาพ

สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) มุ่งทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ โดยวิธีการทางสถิติที่เลือกใช้เพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรทางเศรษฐกิจสังคม และความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสองส่วน ใช้เพื่อการหาและอธิบายข้อมูลตามปัจจัยและตัวแปรที่พิจารณา และทำการรวบรวมแล้วนำเสนอออกมาเป็นแนวทางการวางแผนเพื่อประยุกต์ใช้ในการจัดการพื้นที่แบบพื้นถิ่นในบริบทของชุมชนปัจจุบันให้มีความเหมาะสมมากที่สุด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 4

การวิเคราะห์ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงและสภาพพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาดังอยู่ที่บ้านเรต ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม การใช้พื้นที่หลักประกอบด้วยพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่การเกษตร และแหล่งน้ำ มีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรมดั้งเดิม และยังคงทำการเกษตรต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ตามเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาดังที่กล่าวมาในบทที่ 3 สำหรับบทนี้เป็นการศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ในช่วงเวลาต่างๆกัน 3 ช่วงเวลาหลัก คือ 1) ช่วงประวัติศาสตร์ของชาวไททรงดำในดินแดนสิบสองจุไทย 2) ช่วงเวลาอดีตของพื้นที่ศึกษา ตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้านจนถึงเวลาที่ทั้งชุมชนยังประกอบอาชีพทำนา 3) พื้นที่ศึกษาในปัจจุบัน ประเด็นการศึกษาประกอบด้วย 1) ลักษณะพื้นที่และสภาพแวดล้อม 2) สภาพเศรษฐกิจสังคม รวมถึงระบบกิจกรรมและประเพณี 3) สถาปัตยกรรม ระบบผังและองค์ประกอบแวดล้อม 4) ความเชื่อต่างๆที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาในบทนี้นำไปสู่ผลสรุปการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบันตามประเด็นต่างๆ และการเชื่อมโยงกับปัจจัยการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ในบทที่ 5 ต่อไป

4.1 ความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของชาวไททรงดำ

ชาวไททรงดำมีชื่อเรียกต่างๆกันว่า ลาวโซ่ง ลาวซ่ง ไทยซ่ง ลาวทรงดำ ลาวซ่งดำ ผู้ไทดำ ไทยดำ ไทยทรงดำ การเรียกชนกลุ่มนี้ว่าไทดำเป็นเพราะเรียกตามประเพณีการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองแกลง ดินแดนสิบสองจุไทย หรือเมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน (สมทรง บุรุษพัฒน์. 2540)

ลักษณะของชุมชนชาวไททรงดำ ในดินแดนสิบสองจุไทย

จากการศึกษาเรือนไทดำ กรณีศึกษา เพชรบุรี. โดยโชติมา จตุรวงศ์ (2540) หมู่บ้านไททรงดำแบบดั้งเดิม มีลักษณะสำคัญเป็นหมู่บ้านที่ตั้งเรียงรายตามเชิงเขา ซึ่งเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง ใกล้แหล่งน้ำและป่าเขา โดยมีผืนนาแยกจากเรือนอยู่ถัดลงไปจากเชิงเขา ในบริเวณที่เป็นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา และมีระบบคลองส่งน้ำจากแหล่งน้ำใกล้เคียงเข้าสู่ผืนนา นอกจากนั้นยังปลูกพืชไร่เสริมในพื้นที่เนินเขาข้างหมู่บ้าน แม่น้ำที่เป็นแหล่งน้ำใกล้หมู่บ้าน ใช้ประโยชน์สำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) ใช้อุปโภคและบริโภค โดยขุดคูหรือใช้ลำไม้ไผ่ขนาดใหญ่ส่งน้ำจากเข้าสู่เรือน
- 2) ใช้ประโยชน์จากพลังงานน้ำ เช่น ทำระหัดดำข้าว

3) ใช้เป็นเส้นทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านและเมืองต่างๆ

4) เป็นแหล่งอาหาร

ชุมชนไททรงดำเป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีขนาดเล็ก ใน 1 หมู่บ้าน จะประกอบด้วยจำนวนครัวเรือนตั้งแต่ 20 ถึง 50 ครัวเรือน โดยขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่ และภายในหมู่บ้านแบ่งกลุ่มเรือนออกเป็นกลุ่มย่อย (House Group) ตามสายสกุลของบิดา การกำหนดเขตหมู่บ้านนั้นปราศจากรั้วถาวร บางหมู่บ้านปลูกต้นไม้ล้อมรอบหมู่บ้านแทนรั้ว หรืออาจปลูกต้นไม้ไว้ที่ป่าข้างหมู่บ้านเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น เป็นอาหาร ทำเครื่องใช้ ตลอดจนเป็นวัสดุในการสร้างเรือน

รูปที่ 4.1 หมู่บ้านและเรือนไททรงดำ เมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม

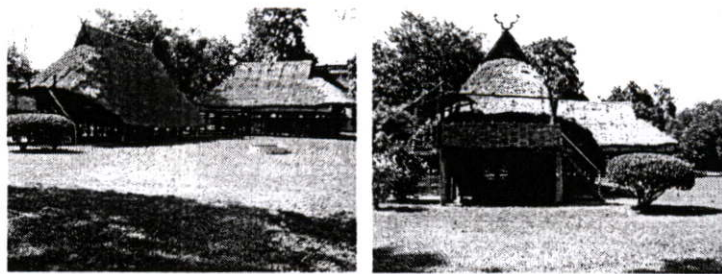
ที่มา : <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9510000014282>

องค์ประกอบของหมู่บ้านมีศาลผีบ้าน โดยใช้ก้อนหินเป็นสัญลักษณ์แทนผีบ้าน โดยทั่วไปคนไทยโบราณมักจะตั้งศาลผีบ้านห่างออกไปจากตัวหมู่บ้าน และมักสร้างไว้ใกล้ต้นไม้ใหญ่ ศาลผีบ้านสร้างด้วยไม้หรือไม้ไผ่ ยกพื้นสูง หลังคามุงด้วยหญ้าคา ลักษณะคล้ายเรือน โดยทั่วไป มีป่าช้าใกล้หมู่บ้าน ตามความเชื่อของคนไททรงดำจะต้องประกอบพิธีเผาศพและนำเถ้ากระดูกไปฝังไว้ ณ ป่าช้า

เรือนไททรงดำแบบดั้งเดิม ในดินแดนสิบสองจุไทย

เนื่องจากถิ่นดั้งเดิมของไทยไทยซึ่งนั้นอยู่บริเวณตอนใต้ของจีน มีอากาศเย็นและมีฝนหน้าหนาวมีลมหนาวพัดแรง ดังนั้นหลังคาบ้านจึงต้องออกแบบให้กันฝนสาดเข้าบ้านได้ดี เช่น ยาวคลุมตัวบ้าน นอกจากนี้ยังป้องกันลมหนาวที่จะพัดเข้าไปในบ้านได้ด้วย ฝาदानข้างของบ้านไม่มีจะเป็นหิ้งสำหรับเก็บของใช้หลังคาแทนฝาบ้านไปในตัว มีฝาदानหน้าและดานหลังบ้านเท่านั้นเป็นที่แบ่งเขตระหว่างภายในและภายนอกของบ้าน (ธิดา ชมภูนิช, 2535)

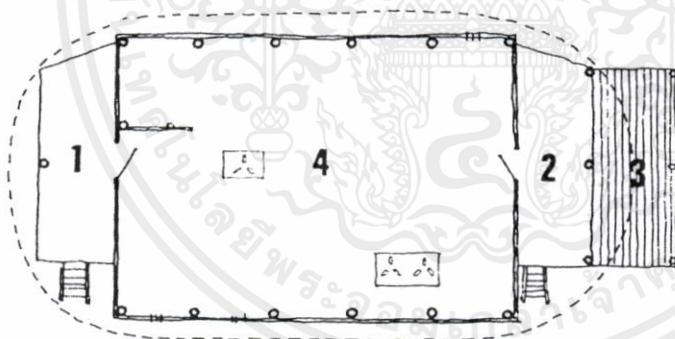
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการศึกษาและเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 4.2 ลักษณะบ้านแบบไททรงดำดั้งเดิม หลังคาเรือนทรงกระดองเต่า

ที่มา : แบบจำลองบ้านไททรงดำ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ลักษณะเรือนเป็นเรือนใต้ถุนสูงตัวเรือนสร้างด้วยไม้ไผ่ บางเรือนผสมไม้จริง หลังคาเรือนทรงกระดองเต่ามุงด้วยหญ้าคา หรืออาจเปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินเผา พื้นที่ใต้ถุนเรือนเป็นที่อยู่ของสัตว์เลี้ยง ตลอดจนใช้เก็บของและตากข้าว ลักษณะเป็นเรือนยาวหลายช่วงเสา (Long House) เรือนหนึ่งหลังประกอบด้วยคู่สามีภรรยามากกว่า 1 คู่ (ครอบครัวขยาย) จำนวนช่วงเสาของเรือนเป็นจำนวนคี่ มีบันไดทางขึ้นและประตูเรือน 2 ด้าน คือ ทางกว๊านด้านหน้าสำหรับผู้ชายและแขกชาย และด้านทางซานด้านหลัง สำหรับผู้หญิงและแขกผู้หญิง การแบ่งพื้นที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ซานด้านหน้า (กว๊าน) ซานด้านหลัง และส่วนพักอาศัย (โชติมา จตุรวงศ์, 2540)

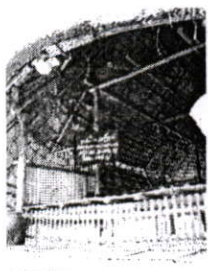
- 1 ซานด้านหน้า (กว๊าน)
- 2 ซานด้านหลัง
- 3 ซานแดด
- 4 ส่วนพักอาศัย

รูปที่ 4.3 พื้นที่ใช้สอยหลักเรือนไททรงดำ

ที่มา : โชติมา จตุรวงศ์. เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี. หน้า 46

- 1) ซานด้านหน้า (กว๊าน) เป็นพื้นที่มีหลังคาคลุม เป็นบริเวณที่ผู้ชายใช้นั่งทำงาน และเป็นที่พักผ่อน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น ไม่สามารถนำออกจำหน่ายหรือทำซ้ำโดยไม่ได้รับอนุญาต
 2) ซานด้านหลัง เป็นพื้นที่สำหรับสตรี แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ บริเวณที่มีหลังคาคลุมสำหรับตากผ้าและอาหารแห้ง และซานแดดซึ่งใช้เป็นส่วนซักล้าง ตากผ้าและอาหารแห้ง

ชานด้านหน้า (กร้าน)

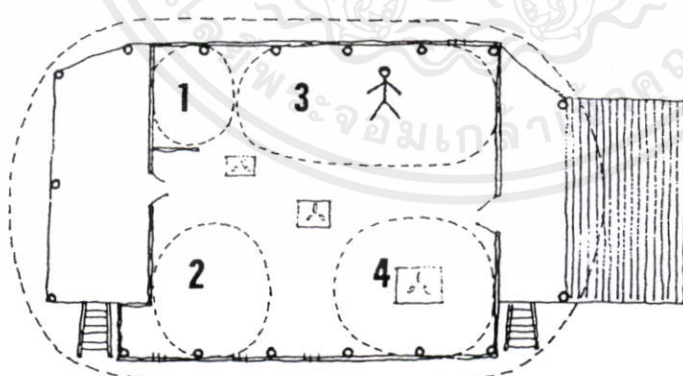
ชานด้านหลัง

รูปที่ 4.4 ลักษณะการจัดพื้นที่ภายในและการลดระดับพื้น

ที่มา : แบบจำลองบ้านไททรงดำ ศูนย์วัฒนธรรมไททรงดำบ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม

3) ส่วนพักอาศัย ประกอบด้วย

- ห้องผีเรือน (กะล้อห้อง) หมายถึงช่วงเสาอันเป็นที่สิงสถิตย์ของวิญญาณบรรพบุรุษ เป็นบริเวณซึ่งสงวนไว้สำหรับคนในครอบครัวและคนในตระกูลเดียวกันเท่านั้น
- ส่วนรับรองแขก อยู่ด้านหน้าของเรือนตรงข้ามกับห้องผีเรือน ใช้รับรองแขกและอาจใช้เป็นส่วนนอนของแขกที่มาค้างแรมด้วย
- ส่วนนอน อยู่ถัดจากห้องผีเรือน แบ่งพื้นที่เป็น 1 ช่วงเสาต่อ 1 ครอบครัว ไม่มีผนังหากต้องการความเป็นส่วนตัวจะใช้ผ้ามาบังกัน กลางคืนจะนอนปูเสื่อและกางมุ้งและจะพับเก็บในเวลากลางวัน
- ส่วนครัวและอาหาร อยู่ด้านหลังค่อนไปทางชาน เป็นพื้นที่เฉพาะสำหรับสตรี

- 1 ส่วนบุชาบรรพบุรุษ
- 2 ส่วนรับรองแขก
- 3 ส่วนนอน
- 4 ส่วนครัวและอาหาร

รูปที่ 4.5 การใช้พื้นที่ในส่วนพักอาศัย

ที่มา : โชติมา จตุรวงศ์. เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี. หน้า 47

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ภายในอาณาเขตของเรือนไทดำแต่ละหลัง ประกอบด้วย ยุงข้าวซึ่งสร้างเป็นเรือนยกเสา
 สูงใกล้เรือนพักอาศัย พื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัวและผลไม้ ตลอดจนพื้นที่สำหรับตากข้าวและ
 คอกสัตว์ มักจะปลูกอ้อยและกล้วยไว้ในเขตพิธีกรรม เพื่อใช้ทำนายอนาคตของเจ้าของเรือน

ชาวไททรงดำได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ในปี พ.ศ. 2322 สาเหตุเนื่องจากเจ้านครเวียงจันทร์ได้กระทำการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกกองทัพขึ้นไปตีเวียงจันทร์และกวาดต้อนครอบครัวลาวเวียงจันทร์และไททรงดำลงมายังประเทศไทย ให้ลาวเวียงจันทร์ตั้งบ้านเรือนที่เมืองสระบุรี ราชบุรีและจันทบุรี และให้ไททรงดำตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองเพชรบุรี (สมทรง บุรุษพัฒน์. 2540 ; เรณู เหมือนจันทร์เชย. 2542)

ในปี พ.ศ. 2335 ชาวไททรงดำได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง สาเหตุเกิดจากพวกเมืองแฉ่ง เมืองพวนแข็งข้อต่อเมืองเวียงจันทร์ เจ้าเมืองเวียงจันทร์จึงยกกองทัพไปตีและได้ไททรงดำและลาวพวนมาไว้ที่เพชรบุรี

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 หัวเมืองที่ขึ้นต่อเมืองหลวงพระบางกระด้างกระเดื่อง พ.ศ. 2371 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แม่ทัพยกทัพไปปราบเมืองแฉ่ง และได้ครอบครัวชาวไททรงดำมาไว้ที่เพชรบุรีอีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ. 2379 เมืองหิมา เมืองคอย เมืองควร แข็งข้อต่อเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์แต่งให้ท้าวพระยาคุมกองทัพขึ้นไปปราบได้ชาวไททรงดำมาส่งไว้ที่เมืองเพชรบุรี

ต่อมาปี พ.ศ. 2381 เจ้านายทางหลวงพระบางและเวียงจันทร์เกิดวิวาทกัน เจ้าราชวงศ์ได้คุมไททรงดำลงมาไว้ที่กรุงเทพฯ ชาวไททรงดำที่นำมาไว้ในจังหวัดเพชรบุรีในรัชกาลที่ 3 นี้ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม แต่เนื่องจากชาวไททรงดำชอบอาศัยอยู่ที่ดอน น้ำไม่ท่วม และบริเวณที่อาศัยเดิมขาดแคลนไม้ จึงได้อพยพไปอยู่ที่อำเภอเขาย้อยในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ. 2407 เกิดความระส่ำระสายในแคว้นตั้งเกี้ยว สิบสองจุไท และลาวเหนือ พวกจีนฮ่อบุกเข้ามาก่อความวุ่นวายในแถบแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง ในระหว่างแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หัวเมืองฝ่ายเหนือคือหลวงพระบางและเวียงจันทร์ถูกพวกจีนฮ่อบุกเข้ามาโจมตี เจ้าหัวเมืองฝ่ายเหนือขอความช่วยเหลือมายังกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงส่งกองทัพไปปราบฮ่อในปี พ.ศ. 2421 และได้นำครอบครัวชาวไททรงดำอพยพเข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทย อีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2430

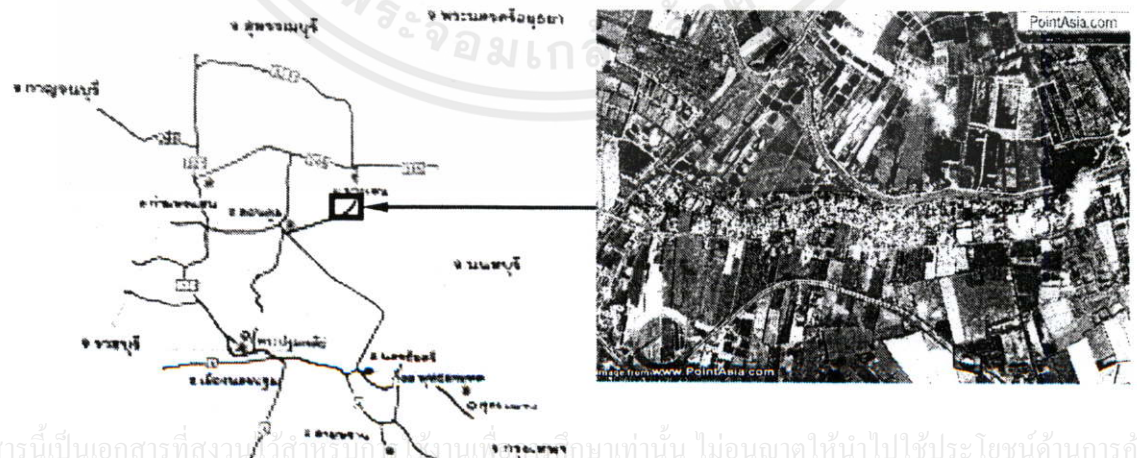
ถิ่นฐานเดิมของชาวไททรงดำในประเทศไทยอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี การที่โปรดเกล้าฯ ให้ไททรงดำไปอยู่ที่เพชรบุรีนั้นอาจเป็นเพราะจังหวัดเพชรบุรีมีป่าและเขามาก มีหุบ ห้วย ลำธาร น้ำท่วมไม่ถึง ลักษณะภูมิประเทศคล้ายภูมิประเทศบ้านเก่าเมืองเดิม คือ เมืองแฉ่ง แคว้นสิบสองจุไท และการที่ไททรงดำได้อาศัยกระจายในที่ต่างๆ ในประเทศไทยนั้น เหตุผลหนึ่งก็คือชาวไททรงดำรุ่นเก่ามีความปรารถนาแรงกล้าที่จะกลับถิ่นฐานบ้านเกิดของตน จึงพยายามเดินทางขึ้นไปทางเหนือ

เมื่อถึงฤดูฝนก็พัก ณ ที่ใดที่หนึ่งทำนาเพื่อหาเสียบยงไว้สำหรับการเดินทางเรื่อยไป จนกระทั่งคนแก่ได้ตายจากไปในระหว่างการเดินทาง ลูกหลานก็ไม่สามารถจะเดินทางกลับไปได้ จึงตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ตามทางเป็นแห่งๆไป นอกจากเหตุผลนี้แล้วยังมีเหตุผลในการอพยพเพื่อไปหาที่ทำกินใหม่ในบริเวณจังหวัดใกล้เคียง เช่น ราชบุรี สุพรรณบุรี และนครปฐม

กระทั่งในยุคต่อมา ถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมที่จังหวัดเพชรบุรีมีคนอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นทำให้เกิดการแออัดยัดเยียดและแย่งที่ทำมาหากินที่มีอยู่อย่างจำกัด ชาวไททรงดำบางส่วนจึงพากันมาหาถิ่นที่อยู่ใหม่ที่ห่างไกลออกไป การอพยพไปยังที่ต่างๆ รวมกลุ่มมาในรูปของขบวนเกวียนที่บรรทุกลูกสมภาระ สิ่งของ และชาวบ้านที่เดินเท้าบ้าง เดินทางผ่านป่าเขาลำเนาไพร ตลอดจนมีการนอนค้างอ้างแรมตามทางไปเรื่อยๆ จนกว่าจะค้นพบทำเลที่เหมาะสมในการตั้งบ้านเรือน (สมทรงบุรุษพัฒน์. 2540 ; งามพิศ สัตย์สงวน. 2545)

4.2 ประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ศึกษา

พื้นที่บ้านเกาะแรด พื้นที่ของหมู่บ้านตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่ม ด้านทิศเหนือติดกับคลองท่าสาร-บางปลา การตั้งบ้านเรือนเรียงรายตามแนวลำคลอง บ้านบางหลังมีการหันหน้าบ้านเข้าหาลำคลองเนื่องจากลักษณะเดิมมีการสัญจรทางเรือเป็นหลัก บ้านเรือนรวมกันอยู่ในลักษณะกระจุก รวมกันในกลุ่มเครือญาติ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยยังคงยึดหลักเดิมที่อยู่รวมกันอย่างใกล้ชิด ท่ามกลางกลุ่มบ้านที่มีการสืบทอดประเพณีไทยซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านบางส่วนเปิดร้านค้าที่ริมถนน เพื่อความสะดวกในการค้าขายสินค้าและการคมนาคมขนส่ง เพื่อรับกับความเจริญและเป็นการเลือกทำเลการทำมาหากินที่สอดคล้องกับลักษณะในปัจจุบัน

รูปที่ 4.6 ที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา

ที่มา : www.tourthai.com/provinces/nakhon_pathom/map.html และ www.pointasia.com

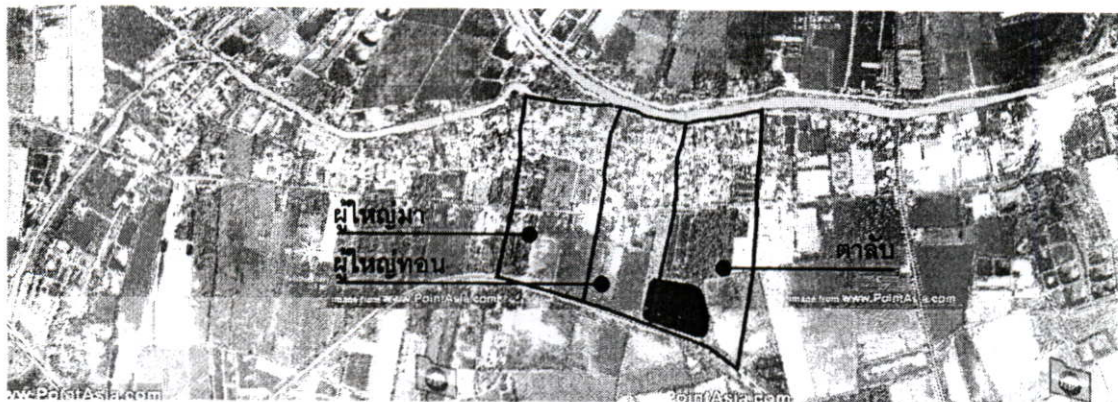
4.2.1 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการใช้พื้นที่ในอดีต

4.2.1.1 การตั้งถิ่นฐานและลักษณะพื้นที่ดั้งเดิม

ราวปี พ.ศ. 2441 ชาวไททรงดำกลุ่มหนึ่งซึ่งตั้งหลักแหล่งในจังหวัดเพชรบุรีได้เดินเท้ามุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านจังหวัดสมุทรสงคราม เดินทางจนมาถึงทุ่งหนองผ่า (บ้านเกาะแรดในปัจจุบัน) เห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพียงพอในการประกอบกิจการเกษตรเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การทำมาหากินจึงได้เริ่มตั้งบ้านเรือนในพื้นที่นี้ การตั้งถิ่นฐานในระยะแรกต้องหักร้างดวงพงและจับจองที่ดินกันเองแล้วแต่ความสามารถของแต่ละครัวเรือน (นุกูล ชมภูนิช. 2538 ; งามพิศ สัตย์สงวน. 2545)

“ครั้งแรกโยกย้ายกันมา 2-3 คนจากเพชรบุรี ย้ายมาประมาณ 100 กว่าปีมาแล้ว ผู้ใหญ่ทอน เพชรบูรณ์ เป็นคนแรกเป็นตาของผม แกมาปลูกบ้านเป็นบ้านลาวแล้วเปลี่ยนเป็นบ้านแบบไทย ตอนแรกมากัน 2-3 คน มาจับ มาดูที่ มาแล้วก็จับที่อยู่ริมคลองท่าสารบางปลาญี่ ตอนแรกมาจับที่ไว้ก่อนแล้วปลูกบ้านจับที่มีมือเปล่า ที่ของผู้ใหญ่ทอนออกมาทุ่งนา ออกผ่านมาซอย 8 กว้างมาจนถึงซอย 10 เลยถนนเลยมายังคลองชลประทานมานิดหนึ่ง ผู้ใหญ่ทอนเขา มาจับไปก่อน และต่อมาก็ตาลับแกติดตามผู้ใหญ่ทอนมา คือก็มาพร้อมๆกันกับผู้ใหญ่เลย ใครมาก่อนก็จับครอบครองกันตรงนั้นเลย ต่อมาก็หมู่ 12 ผู้ใหญ่มาอยู่ติดต่อกับผู้ใหญ่ทอนเลย ประมาณขนาดก็กว้างพอๆกัน ผู้ใหญ่มาเป็นคนที่ 1 ของหมู่ 12 ที่ดินด้านนี้ของตาลับ (ที่ดินด้านทิศตะวันตก) จองมาเฉพาะเขตเขา ก็จองไว้ไม่ไกลเท่าไร คนเขาน้อยเลยจองที่น้อย ตอนแรกมากัน 2-3 คน ตอนนี้มีมันมีที่มา ตาเคยเล่าให้ฟัง มากันเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 4-5 คน หลังจากที่มากัน 2-3 คนแรกแล้วทยอยมากันทีหลัง ก็มีผู้ใหญ่มา ผู้ใหญ่ทอน ตาลับ ผู้ใหญ่ทอน เพชรบูรณ์ ตาลับ สมัยก่อนเค้าเรียกนามสกุลคงสบาย ผู้ใหญ่มา นามสกุลเพชรต่อม ที่ผู้ใหญ่มาจับไปถึงป่าช้าลาว นุ่นเลยนะ นาเขากว้างกว่าเค้าเลยแต่คนที่มาอยู่ก็ลูกหลานเขาอะ เขาแบ่งให้อยู่ เขาทยอยมาหลังจากที่ผู้ใหญ่มา ผู้ใหญ่ทอนมาอยู่นาน คือว่าพอมันเห็นดี เพชรบุรีมันหนาแน่นขึ้นแล้ว เขาก็มาในวงศญาติของผู้ใหญ่ทอน วงศญาติของผู้ใหญ่มา วงศญาติสายตาลับ 7-8 ปีเขาก็มากันแล้ว ก็มากันเรื่อยๆ [1]” “ที่เป็นญาติกันก็อยู่ด้วยกันบ้าง อยู่ติดๆกันบ้าง ปู่ย่าตายายมาจับจองไว้ มาก่อนก็มาจับจอง จองๆไว้ [2]”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 4.7 ขอบเขตการจับจองที่ดินในระยะแรก

ที่มา : จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29-31 มีนาคม 2550 และ www.pointasia.com

กล่าวกันว่า เดิมพื้นที่ของหมู่บ้านเกาะแรตมีลักษณะเป็นเกาะมีคูน้ำลำคลองล้อมรอบ ชาวบ้านบางคนบอกว่าพบเห็นแรต 2 ตัว นอนเล่นโคลนอยู่บริเวณนี้ บ้างว่าพบเห็นเพียงแค่กระดูกแรตเท่านั้น แต่การพบเห็นแรตนั้นเป็นเพียงการบอกเล่าต่อกันไปของชาวบ้าน จากนั้นชาวบ้านก็ไม่พบเห็นแรตนั้นอีกเลย ลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่บ้านเกาะแรตนี้โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่ม (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545) “ตรงหมู่บ้านเป็นที่ดอน ถ้าอีกฝั่งหนึ่งของคลองก็เป็นที่ลุ่มไป คือคนที่มาอยู่เขาก็คิดว่าที่ไหนมันเป็นที่ดอน คนเขาก็เข้ามาอยู่ เขาไม่อยากจะอยู่ที่ลุ่มหรอก [1]”

ประกอบด้วยป่าและป่าไผ่ซึ่งเป็นวัตถุดิบในการสร้างบ้าน และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ “ป่าไม้ตอนลุดอายุประมาณพอจะมีอยู่ตรงชายน้ำเนี่ย ไผ่สีสุกเป็นป่าเต็มเลย คิดถนนนี้วิ่งไปทางชลประทานทางโน้น ป่าไผ่สีสุกทั้งนั้นเลย เต็มเลย ตอนนั้นหมดแล้วเหลือเป็นต้นๆไป ช้างนอกมันเป็นทางเค็ดตัดทั้งหมด [5]” “สร้างบ้านมุงแฝก บ้านไม้ไผ่ ปลูกหลังเล็ก ไม้ไผ่ก็ฟันเอาไม่ได้ซื้ออะไรเลย ตัดเอาจากป่าไผ่ ฝ่าเอาจากหน้าบ้านเลยบ้านใครบ้านมัน ไม้ก็แถวนี้แหละ ที่นี้เค้าปลูกไผ่กันที่ไหน เค้าปลูกต้นไม้เป็นเสา ไผ่ก็มี ไม้ก็มี ก็เอามาทำเป็นบ้าน ยุงข้าว [2]”

แหล่งน้ำสำคัญคือคลองบางปลาซึ่งไหลผ่านลงออกไปสู่ม้าน้ำท่าจีน และในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคมมีน้ำมากและมีน้ำท่วมถึง “คลองท่าสาร น้ำป่าจะไหลหลากจากคลองนี้ท่วมทุกปี ตอนที่ยังไม่มีเขื่อนศรีนครินทร์ แต่มาที่ไม่นานไม่ถึงเดือนมันก็ยุบ บ้านเมื่อก่อนก็ไม่ได้ยกได้สูง บางทีก็เพิ่งจะมายกตอนหลังก็ปล่อยให้น้ำมันท่วมไป [1]” “เพราะมันเป็นเกาะตึ่ม พอท่วมหน้อยก็ท่วมไม่เยอะ มันเป็นที่ดอนนะตรงนี้ พอท่วมแล้วมันก็แห้งไป [2]” “ตอนลุดยังหนุ่มท่วมทุกปีเลย บันไดเนี่ยท่วมมาถึงชั้น 3 ถึงได้ใช้เรียกกัน เดือน 11 เดือน 12 ก็แห้งแล้ว มันท่วมแล้วก็แห้ง ที่สมัยนี้น้ำไม่ท่วมเพราะว่าเขื่อน น้ำเนี่ยออกมาไม่ค่อยได้น้ำก็เลยไม่มีท่วมไง [5]” “ถ้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การตั้งถิ่นฐานในครั้งแรก ได้มีกลุ่มผู้บุกเบิกชาวไททรงดำซึ่งมีถิ่นฐานเดิมในจังหวัดเพชรบุรีได้เดินทางหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำมาหากินและตั้งบ้านเรือน ซึ่งได้เลือกพื้นที่

บ้านเกาะแรตเนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ดีเหมาะแก่การทำเกษตร มีพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดอนเหมาะในการสร้างที่อยู่อาศัยซึ่งแวดล้อมด้วยป่าและป่าไผ่ ชาวบ้านสามารถใช้ทรัพยากรที่อยู่ใกล้ตัวนั้นมาสร้างเป็นบ้านเรือนและอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ได้ แต่จะมีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากเป็นประจำทุกปีจากคลองบางปลา ก่อนมีการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ เมื่อการทำมาหากินสมบูรณ์ดีจึงได้โยกย้ายครอบครัวและครอบครัวจากเพชรบุรีมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านเกาะแรตต่อมากการโยกย้ายค่อยๆย้ายมาเป็นระยะ คราวละจำนวนไม่มาก ซึ่งมาสร้างบ้านรวมอยู่ในที่ดินของเครือญาติของตน

4.2.1.2 ระบบกิจกรรมและประเพณี

ชาวไททรงดำบ้านเกาะแรตในอดีต ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ในขณะที่บ้านเรือนตั้งเรียงรายอยู่รวมกันริมคลองบางปลา พื้นที่ทำนาจะกระจายห่างออกไปจากลำคลองทั้งสองด้าน บางบ้านมีที่ทำนาห่างจากบ้านมาก การไถทำนาจะใช้แรงควายและวัว ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไททรงดำนี้มีความเป็นอยู่อย่างสงบ ถึงหน้าทำนาผู้ชายจะออกทำนาผู้หญิงอยู่บ้านจะทำอาหารไปส่ง ซ้อนปลาซอญกึ่งนำมาทำอาหาร และทำน้ำปลา ปลา ร้า เก็บไว้กินตลอดปี เสริจจากทำนาผู้ชายจะสานของใช้ต่างๆ ผู้หญิงจะทอผ้า เย็บเสื้อผ้าทั้งชายหญิง ทำที่นอนหมอนมุ้ง จีปาละ แพบจะไม่ต้องใช้จ่ายแต่อย่างใด (ธิดา ชมภูนิช. 2535 ; นกุล ชมภูนิช. 2538)

“เมื่อ 30 กว่าปีก่อนนะ คนไททรงดำที่นี่จะประกอบอาชีพทำนาอย่างเดียว ทำนาโดยใช้วัวใช้ควายสมัยก่อน [4]” “ต้องไปดำนาแต่เช้ามืดต้องใช้ควายไถนา ลูกกันไปแต่เช้าเอาวัวไปไถนากันตั้งแต่ตี 4 ตี 5 ไปนาต้องเดินไปแล้วแบกไถไปด้วย ไถลประมาณ 3 กิโล เมื่อก่อนทำบ้านหนึ่งเยอะนะตกเป็นร้อยไร่ บ้านหนึ่งเลี้ยงวัวกันเป็นสิบๆตัวเป็นฝูงเลยสมัยก่อน [3]” “เขาก็ไปรออยู่ประมาณตี 5 ฟ้าสาง ตี 5 ครึ่งก็เริ่มไถนา พอไถเสร็จก็จะมีคนที่บ้าน แม่บ้านเขาก็จะนำอาหารไปให้ที่นา กับข้าวที่เขาทำเอง แล้วผักก็ไม่ต้องซื้อเขาก็ไปเก็บผักบริเวณรอบๆ [4]” “สมมุติในบ้านมีทำกันอยู่ 5 คน 3-4 คน ต้องออกไปก่อนข้าวเข้า สว่างมั่ง ไม่สว่างมั่งออกไปนะไปขุดคันนาไปฟันหญ้า คนที่สองก็หาข้าวไปไปส่งโดยมากเป็นลูกสะไภ้ หลานสะไภ้ อะไรเนี่ย หาข้าวไป แต่สมัยก่อนมันมีข้าวเหนียวกัน ข้าวเหนียวใส่กระแอบไป ไปแล้วบางทีก็ไม่กลับบ้าน ลงนามั่ง บางทีก็กลับมาอยู่ที่บ้านบ้าง ทำกันตลอดมาเลยนะ แล้วพอเย็นๆไปแล้วตะวันลับดวง แล้วก็กลับบ้านกันเป็นแถว ก็ห้าโมงเป็นประจำทุกวัน ทุกบ้านเลย กลับมาก็ไปอาบน้ำอาบท่า แล้วก็กินข้าวกัน กินข้าวแล้วก็พักผ่อน บางทีก็เหลาตอก มีเหลาตอกตอนกลางคืน ทำกระบุง ทำใช้เอง มีทั้งสาแหรก ทั้งไม้คานมีครบ ทำไว้ใช้กันเองทั้งนั้น ผู้หญิงบางคนก็ทอผ้ามั่ง งานทำนาถ้ามันชุกก็ต้องทำกันหมดแหละ เหลือแต่คนเฝ้าบ้านอยู่เท่านั้นเอง เข้าไปเย็นกลับทุกบ้านเลย [5]” “กลางคืนมันว่าง 2 ชั่วโมง 3 ชั่วโมง ก็ดำข้าวมั่งเย็บผ้ามั่ง ช่วงที่ทำนาก็ทำตลอดเลย ช่วงหกโมงกลับบ้านมากิน

ข้าว แล้วก็เตรียมตัวอาบน้ำอาบท่า แล้วลงไปสีข้าว ทุ้มหนึ่งหรือสองทุ้มนี้ลงแล้วเขาเรียกลงช่วง ตอนกลางวันไม่ได้ทำ จะมีสาว ๆ สองคน สามคน ทุ้ม ๆ ก็มาเที่ยวมาคุย [2]"

"เรือเนี้ยมันไม่ได้ใช้ทั้งปีหรอก เดือน 11 เดือน 12 เดือน 1 จะหมดแล้วน้ำจะแห้ง แล้ว เรือเนี้ยเค้าเอาไว้บรรทุกข้าวเข้ามาบ้านตอนนั้นนะ ...บางทีเวลาเดือน 11 เดือน 12 เรือใช้ เอาไปตัดไม้ไผ่เอามาทำราวข้าวสมัยก่อนน้ำมันท่วม ที่บ้านสระสี่มุมนี้แหละ จังหวัดสุพรรณนั้น ทำสะเดา [5]"

"ส่วนมากทำข้าวเป็นนาหว่าน แล้วพอหว่านเสร็จถึงเวลาเกี่ยวเขาก็จะลงแขก วานกัน สมัยก่อนเขาถือมากข้าวพอเกี่ยวแล้วเขาจะต้องมาเก็บไว้ที่บ้านหมด เขาจะเกี่ยวๆตากแห้งเสร็จวางไว้ที่นา เขาไปตัดไม้ไว้ที่นา ตีเป็นกองๆไว้แล้วก็มีการไปขน ขนมากองไว้ที่บ้านอีก เขาต้องมานวดที่บ้าน สมัยก่อนต้องใช้วัวนวดข้าว พอ นวดเสร็จเขาก็ต้องโบกข้าว ทำให้ข้าวสะอาดพอ ข้าวเปลือกสะอาดแล้วเขาต้องขนขึ้นยุ้ง จะขายไม่ได้เขาถือต้องขนขึ้นยุ้งก่อน ขนขึ้นไปเก็บบนยุ้ง พอเก็บบนยุ้งแล้วทีนี้จะมีพ่อค้ามาดูตกลงราคา [4]" "แต่ก่อนมีต้องเอาข้าวใส่ยุ้งไว้ก่อนก่อนจะขายได้ เขาถือ [3]" "พอนวดข้าวเสร็จเขาขนข้าวเข้าบ้านเสร็จแล้วมานวดข้าวที่บ้าน เขาจะมีการไหว้วานกันมาช่วยกันนวด คือวันสุดท้ายเขาจะมีพิธีเชิญพระแม่โพสพขึ้นบนยุ้งข้าว พอมีการนวดข้าวเสร็จแล้วเขาก็ทำพิธีกลางลานเลยพวกชาวบ้านก็จะมาชุมนุมกัน อัญเชิญพระแม่โพสพขึ้นยุ้ง ข้าวเป็นพิธีเสร็จปีนี้เสร็จแล้ว ข้าว นวดเสร็จแล้ว ทำบ้านใครบ้านมันแล้วคนก็จะมารวมกัน คือจะไม่ทำตรงกันไง คือบ้านนี้ทำวันนี้เย็นนี้ วันพรุ่งนี้บ้านนั้นทำ มันก็ไปเรื่อยๆ ททยอยกันทำเรื่อยๆจะไม่ทำตรงกัน [4]" "ต้องเอาที่กระบุง 3 กระบุง เอามาทำขวัญ ทำผ้าสี ทำเป็นดอกไม้ตัดผ้า กระดาษสี สีชมพูสีอะไร ทำขวัญแม่โพสพเรียกคนแก่คนเฒ่ามารวมกันที่ลานหน้าบ้าน ก็เอาข้าวใส่เต็ม 3 กระบุง แล้วก็ให้กันเอาขวัญข้าวขึ้นแล้วทำอะไรเลี้ยงกัน ขนมา ทำข้าวเลี้ยงกัน ทำบ้านไหนก่อนก็ได้ ใครทำก่อนก็ได้ไม่ว่ากัน ทำทุกบ้าน สมัยนั้นนะทำทุกบ้านเลย [7]"

"แต่ก่อนทำนากัน หนเดียว ทำนาปี พอหมดหน้านาผู้หญิงจะทอผ้าอยู่กับบ้าน เย็บปักถักร้อยพวกหมอนเสื่อ แต่ส่วนมากจะทอผ้าอยู่กับบ้านจะทอไว้ใช้กันเอง ย้อมเองใช้พวกต้นไม้ ซี่งี้เข้าจากการหุงข้าว ต้นครามหาตามป่าตามคันคู ริมชลประทาน ริมถนนก็มี [3]" "เขาจะเกี่ยวข้าวเป็นข้าวปีก็จะเสร็จประมาณเดือนกุมภาพันธ์เขาก็จะนวดกันเสร็จเรียบร้อย พอนวดเสร็จก็จะเริ่มว่าง ประเพณีของคนไทยก็คืองานสงกรานต์ เขาก็จะเริ่มวันตรุษจะเริ่มก่อนสงกรานต์เดือนหนึ่ง พอมีวันตรุษเขาก็จะเริ่มเที่ยวแล้วคนสมัยก่อนเขาก็จะเที่ยวไปเรื่อยๆนะ เขาไม่เข้าบ้านเลยนะเป็นเดือน ไปตามบ้านต่างๆ ไปตามหมู่บ้านที่มันเชื้อชาติเดียวกัน ไปกำแพงแสน ไปเพชรบุรี ไปราชบุรี ไปเรื่อยๆเลย มีดที่ไหนนอนที่นั่น [4]" "เดือนสี่ เดือนห้า สงกรานต์ เค้าจะเล่นกันเค้าจะไม่ทำอะไรกันเลยทั้งเดือนเลย พอเดือนหกข้างขึ้น เตรียมแล้วเตรียมไถแล้ว เดือน 3 เดือน 4 นะอย่างลุงตอนเป็นหนุ่ม 17-18 ออกตระเวนไปเมืองอื่นๆ ตำบลอื่น อำเภออื่นๆ ไปเที่ยวไปข้างอ่างแรม ขนาดเป็น

เดือนนะไปเล่นลูกชวงนะ ทางนี้มันมีหมู่บ้านไม้หัวช้าง บ้านไม้ซังแล่น บ้านสระสี่มุม บ้านดอนทอง บ้านดอนยอ บ้านป่านะ แล้วที่ชายน้ำนะ เขตลุงอยู่ที่ชายน้ำริมคลอง [5]"

"ช่วงนี้ก็คล้ายกับหนุ่มเกี้ยวสาว [5]" "หนุ่มๆสาวๆ เขาก็จะลงช่วง ลักษณะเหมือนกับทอดผ้าแล้วแต่ 6 โมงเย็นไปถึงเที่ยงคืน สาวๆเขาก็อยู่ช่วงอยู่ทอดผ้า ทำอะไร แล้วก็จะมีหนุ่มๆมาเที่ยว มาคุยอะไรอย่างนี้ เขาเรียกว่าลงช่วง มันก็เหมือนหนุ่มสาวจีบกันได้พบปะกัน นอกจากเวลาที่ทำงานเสร็จแล้ว เพราะเวลาที่ทำงานทำอะไรมันไม่มีโอกาสได้มาคุย อยู่ช่วงก็มีดำข้าว สีข้าว พวกนี้เขาจะทำช่วงเย็นทั้งหมด กลางวันเขาต้องไปทำงาน อาจจะต้องมาตี 5 เพื่อดำข้าว ช่วงเย็นสัก 6 โมงเขาก็จะมีการสีข้าว คนที่อยู่บ้านเขาก็จะสีข้าว เข้าเขาก็ดำข้าว [4]"

เนื่องจากชาวบ้านเกาะแรตในอดีตยึดอาชีพทำนา ซึ่งต้องใช้แรงงานจากคนและสัตว์ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นเครื่องจักรดังปัจจุบัน ผู้ที่เป็นแรงงานของบ้านจึงใช้เวลาส่วนใหญ่ของวันอยู่ที่นา และผู้หญิงบางส่วนอยู่ที่บ้านเพื่อเตรียมอาหาร ในช่วงค่ำหลังเสร็จงานของแต่ละวัน สมาชิกในบ้านก็จะทำงานบ้าน ฝ่ายชายจะซ่อมแซมหรือทำอุปกรณ์และเครื่องใช้จักสานและฝ่ายหญิงจะทอดผ้า เย็บผ้าและสีข้าว โดยกิจกรรมในช่วงค้ำนี้จะทำที่บริเวณใต้ถุนบ้านและลานบ้าน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวันในช่วงฤดูการทำนา

ในแต่ละปีชาวบ้านจะทำนาเพียง 1 ครั้งเท่านั้น ช่วงฤดูการทำนาในแต่ละปีเริ่มต้นจากการไถคราดเตรียมดิน ตั้งแต่เดือนหก (มิถุนายน) และจะสิ้นสุดฤดูการทำนาในราวเดือนสาม (มีนาคม) เมื่อนำข้าวขึ้นยุ้งฉางเรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นชาวบ้านรุ่นหนุ่มจะท่องเที่ยวไปตามหมู่บ้านชาวไททรงดำตามที่ต่างๆ เป็นประเพณีอยู่ช่วง ชาวบ้านฝ่ายหญิงจะมารวมกลุ่มทอดผ้า เย็บผ้ากันที่ลานกว้างกลางกลุ่มบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันแห่งละ 5-10 หลัง ระหว่างการท่องเที่ยวนี้ก็จะมีการละเล่น เช่นเล่นแคน เล่นลูกชวง ประเพณีนี้เป็นเสมือนช่วงเวลาที่ทำให้หนุ่มสาวได้พบปะ พูดคุยทำความรู้จักกัน

นอกจากนี้ประเพณีสงกรานต์ถือได้ว่าเป็นประเพณีสำคัญของหมู่บ้าน ที่ต้องมีการจัดเป็นประจำทุกปี ในช่วงเช้าจะเป็นพิธีการไหว้ศาลพ่อปู่ ซึ่งเป็นเสมือนใจบ้าน และการละเล่นตามประเพณีของชาวไททรงดำที่บริเวณที่นากลางหมู่บ้าน "งานประเพณีสงกรานต์เป็นงานประจำปีเขาก็จะไปเที่ยวกันแล้วก็มีการจัดงานที่หมู่บ้าน เขาจะจัดเฉพาะเกาะแรตทุกวันที่ 14 เมษายน จัดมาตั้ง 40-50 ปีแล้ว ช่วงเช้าจะมีพิธีไหว้ศาลพ่อปู่ พิธีไหว้ศาลนี้ทุกคนในหมู่บ้านเกาะแรต 350 กว่าหลังคาเรือนเขาจะไปไหว้ศาลกันหมด [4]" "เค้าเลี้ยงกันที่ศาลเจ้าที่อยู่ซอยสี่ มีทุกหมู่บ้านนะศาลตานี้ ทำเป็นพิธีประจำปีพอเดือนเมษาไปกันทุกบ้านเลย [2]" "เค้าไม่ได้ไปจัดงาน

อะไรที่วัด ที่วัดมันห่างก็เลยจัดในหมู่บ้าน แล้วก็จัดมาจนกระทั่งเริ่มเปิดเป็นบ้านเกาะแรตมาที่ทำมาจนปานนี้ [5]"

ประเพณีปาดตงและเสนเรื่อน เป็นประเพณีที่สำคัญเกี่ยวข้องกับความสำเร็จและการนับถือผีของชาวไททรงดำ ปาดตงเป็นการเซ่นไหว้ผีทุกๆ 10 วันและการเสนเรื่อนที่เป็นการเซ่นไหว้ผีซึ่งถือเป็นงานใหญ่ของตระกูลนั้น โดยจัดทุกๆ 3-4 ปี ประเพณีปาดตงและเสนเรื่อนนี้จัดขึ้นที่ห้องผีบรรพบุรุษ(กะล่อห้อง) ของแต่ละบ้าน "เสนเรื่อนก็เหมือนการพบปะญาติพี่น้อง ญาติต่างบ้านเขาจะบอกมาร่วมงานกัน งานเสนเรื่อนคืองานเลี้ยงเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษแล้วเขาจะเลี้ยงกัน [4]" "มาเสนเรื่อนเซ่นไหว้ คนลาวนะเซ่นไหว้แบบนี้ทุกบ้านแหละ 3 ปีทำหนหนึ่ง 5 ปีหรือ 3 ปี จะทิ้งไม่ได้คนไหนที่ทิ้งปล่อยปะละเลยนี่อาจจะเป็นอย่างนี้ อย่างนั้น ยึดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพ่อแล้วจะต้องต่อมาอีก [5]"

ตารางที่ 4.1 แสดงกิจกรรมประจำปีของชาวบ้านเกาะแรตในอดีต

เดือน	กิจกรรมการทำนา ^๑	งานประเพณี ^๒
มกราคม กุมภาพันธ์	นวดข้าว นำข้าวขึ้นยุ้ง บูชาแม่โพสพ	
มีนาคม	ปักผ่น ท่องเที่ยว	เสนเรื่อน
เมษายน	(อยู่ช่วง เล่นลูกช่วง เล่นแคน)	ประเพณีสงกรานต์และไหว้ศาลพ่อปู่
พฤษภาคม		เสนเรื่อน , งานมงคลต่างๆ
มิถุนายน		
กรกฎาคม	เข้าฤดูการทำนา ไถ หว่าน	เข้าพรรษา งานบวช
สิงหาคม		
กันยายน		ออกพรรษา
ตุลาคม		กฐิน
พฤศจิกายน	ฤดูการเก็บเกี่ยว การลงแขกเกี่ยวข้าว	เสนเรื่อน
ธันวาคม		

ที่มา : ^๑ จากการสัมภาษณ์ชาวไททรงดำบ้านเกาะแรตเมื่อวันที่ 29-31 มีนาคม 2550

^๒ งานพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยไซ่ง. หน้า 130

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.2.1.3 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบแวดล้อม

ชาวไททรงดำบ้านเกาะแรตรุ่นแรกๆ จะสร้างบ้านเรือนอยู่ริมคลองบางปลา สร้างบ้านด้วยไม้ไผ่หลังคามุงแฝกแบบบ้านดั้งเดิมของชาวไททรงดำ พื้นบ้านเป็นฟากไม้ไผ่ หลังคายาวคลุมตัวบ้าน ใต้ถุนบ้านมีลักษณะเปิดโล่งสามารถเดินลอดได้ สำหรับเป็นที่ทอดผ้า ตำข้าว สีสข้าว เลี้ยงสัตว์ และเก็บรักษาเครื่องใช้ในการทำนา แต่ละบ้านอยู่ไม่ไกลกันอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม (ธิดา ชมภูนิช. 2535 ; นฤกุล ชมภูนิช. 2538 ; สมทรง นุราชพัฒน์. 2540 ; งามพิศ สัตย์สงวน. 2545)

“เมื่อตอนผมเป็นเด็ก บ้านแบบลาวโง่งดั้งเดิมมันมีอยู่ 3 หลังตอนผมอายุ 7-8 ขวบได้ หลังจากนั้นเขาก็รื้อกันเพราะมันยุและมันร้อนมันไม่เหมือนในป่า ที่เขาอนุรักษ์ไว้เพราะว่าเขาให้ทำอย่างนั้น เพราะที่ประเทศเขามันหนาวมันอยู่ใกล้เขา มันทนความหนาวไม่ได้ ก็ต้องมาคลุมหลังคาอยู่ใต้พื้น [1]” “สมัยก่อนจริงๆ ไม้กระดานมันไม่มี มาที่แรกเลย เพื่อนของพ่อเนี่ยนะ ที่มาที่แรกมาจากเพชรนะ มาเนี่ยนะก็มาปลูกบ้านปลูกช่องนี่นะ ไม่ใช่กระดานที่ปู เค้าเอาไม้ลงไม้ไผ่เราเนี่ย แล้วก็เอามาสับเป็นฟากนี่ยังมีอยู่เลย บ้านฟากนะ คราวอะไรก็เป็นฟากทั้งนั้น มาที่แรกเดิมจะต้องมีฟาก แล้วไม้ปูนั่นนะ ไม้ต้อย่างนี้ไม่มีหรอก ไม้ลำๆ ปูเต็มเลยแล้วก็ฟากใส่ แล้วก็มีการเชือกลานนะ จักไถยาวๆ เป็นหวาย หวายก็ขึ้นป่าบ้านเพชรหามา โดยมากไปบ้านเพชร เพชรบุรี เค้าเอามาเอามาขาย เราก็ซื้อ ก่อนที่จะเอาไม้ฟากปู จะต้องเอาไม้ไผ่ปูชะก่อน เสร็จแล้วเอาหวายเนี่ยมัดรัดจนแน่น แล้วก็เอาฟากปูด้านบน บางคนก็เอาไม้มาوابไว้ไม่ให้มันหลุด [5]”

การสร้างบ้านแบบไททรงดำดั้งเดิมพบว่าไม่เหมาะสมกับสภาพอากาศของพื้นที่ แต่ก็มีการสร้างให้เห็นอยู่ในปัจจุบันเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและแสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านเรือนไททรงดำในอดีต

เรือนแบบไททรงดำแบบดั้งเดิมจัดอยู่ในประเภทเรือนเครื่องผูก เสาทำด้วยต้นไม้ทั้งต้น ซึ่งมักจะเป็นไม้เนื้อแข็ง เลือกลงต้นที่มีง่ามสำหรับวางคาน หรือนำมาตากด้วยขวานให้ได้ลักษณะเป็นต้นเสามีง่ามรองรับคาน ใช้ไม้ไผ่มาทำเป็นโครงสร้างของหลังคา ฝาบ้านและพื้นบ้าน หน้่าแฝกมาทำเป็นเครื่องมุงหลังคา และหวายมาทำเป็นเชือกสำหรับผูกตัวไม้เพื่อเป็นโครงสร้างของหลังคา หลังคาและปีกนกห้วยทำบ้านลากลงมายาวเสมอกับชายคาบ้านและมีลักษณะโค้งเป็นกระโจม ยอดจั่วประดับด้วยไม้แกะสลัก เรียกว่า ขอกุด เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่เด่นชัดของชาวไททรงดำ วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านเรือนนี้หาได้ง่ายในท้องถิ่นถึงแม้ว่าวัสดุเหล่านี้จะไม่คงทนก็ตาม “มีต้นหญ้าก็ขึ้นในดินนั่นแหละเกี่ยวเอามาพับๆ เป็นหลังคา เรียกว่าหญ้าแฝก เกี่ยวเสร็จเราก็เอาไปตากแห้งสองแดดสามแดด เราก็เอาพับเอาเชือกไขว้ๆ แคศอกมุงประมาณฝ่ามือเกยกๆกัน อยู่ได้ประมาณปีสองปีก็เปลี่ยน [2]” “แฝกเนี่ยขึ้นก็ไปเกี่ยวเอาแถวๆ บ้านอย่างกำแพงแสน ตรงบ้านดอนอนนั่น มันไปขึ้นที่บ้านดอนอนนั่น น้ำไม่ท่วม น้ำท่วมมันตายไปเกี่ยวกันไปเป็นเดือนเหมือนกัน ไปเกี่ยวแฝกนะกลับมากี่เดือน 4 เดือน 5 แล้วกรองเป็นตับๆ [5]”

เมื่อชาวบ้านมีฐานะดีขึ้น จึงมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่เป็นเรือนไม้จริงให้ถาวรขึ้นกว่าเรือนไม้ไผ่แบบดั้งเดิมแบบที่คนไทยทั่วไปนิยมในขณะนั้น แต่มีลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะของชาวไทยโชนกับศิลปะไทยภาคกลาง เช่น จั่วบ้านมีปั้นลมแบบเรือนไทย แต่ตัวบ้านมีการลากชายคาออกมารอบทุกด้าน แบบบ้านของชาวไทยโชนบางแบบก็สร้างคล้ายคลึงกับแบบบ้านดั้งเดิมเพียงแต่เปลี่ยนหลังคาให้เป็นทรงจั่วอย่างบ้านไทยที่มีการลากปีกนกออกมายาวเสมอ ชายคาและฝาผนังบ้านสูงชันกว่าบ้านแบบเดิม มีเรือนครัวและใต้ถุนสูงอย่างบ้านคนไทยภาคกลางทั่วไปก็มี (ธิดา ชมภูนิช. 2535 ; นกุล ชมภูนิช. 2538)

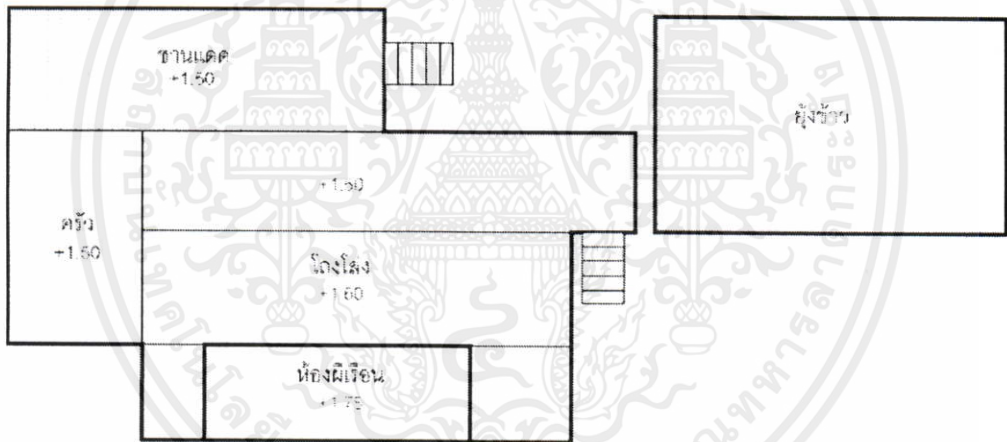
“ตอนพ่อของลุงยังเด็กนะอยู่บ้านแฝก บ้านแฝกแล้วก็ปุกระดานรุ่นนั้นนะ แฝกแล้วก็ปุกระดาน ปุกระดานแล้วก็มุงหลังคาหญ้าคา ที่นี้มุงหญ้าคาหมดชุด ก็พอมีเงินมีทอง ทำมาหากินก็พอมีก็นี่เป็นเรือนมุงจาก ตับจาก จากก่อนนี้จากเพชรบุรีเหมือนกัน ยี่บัวเค้าเอามาขาย แล้วก็มาเป็นกระเบื้องเหมือนในทุกวันนี้แหละ ปุกระเบื้องเนี่ย เริ่มมุงกระเบื้องช่วงรุ่นๆของพ่อแล้วช่วง 100 กว่าปี ที่นี้อยู่มากก็มีบ้าน กระเบื้อง เดียวนี้ใช้กระเบื้องใช้อะไรปุกระดาน ฝาบ้าน ฝาช่องใช้เป็นไม้หมดแล้วที่นี้ตอนนี้มีตึกแล้ว สร้างตึกกันแล้วก็ตอนนี่เริ่มมาสัก 20 กว่าปี เริ่มเป็นตึกเป็นอะไรเนี่ย เป็นตึกเนี่ยเค้าใช้เหล็กเลย เค้าเอาเหล็กสร้าง มุงด้วยกระเบื้องเนี่ยเค้าใช้เหล็กวาง [5]”

“แต่ก่อนนี่มันพากเหยียบแล้วมันถล่ม ไม้ไผ่ทั้งนั้น หาไม้มันไม่มี เป็นไม้แบบนี้ทั้งนั้นแหละ ต่อมาออกมารุ่นหลังก็มีทุกไม้ทุกชนิด ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้แดง ไปทำเองทั้งนั้น ไม้พื้นนี่พื้นกระดาน นี่ไม้เก่ายังอยู่บ้างเนี่ยผสมกับไม้ใหม่ เสานั้นก็หล่อปูน เสาข้างบนเป็นไม้ [2]”

“ก่อนนี้บ้านเก่ามันขายคานี่มันต่ำๆลงมาหน่อย ที่นี้ก็ทำสูงขึ้นไป มันก็แคบ แคบกว่านี้หน่อยและก็เตี้ย ขายคานี่เตี้ยมากๆเลยละ ที่นี้พ่อเขาเจ็บใจที่บ้านเก่านั้น ที่ปู่ย่าตาทวดเขาสร้างเตี้ยทุกอย่างเลย ใต้ถุนบ้านก็เตี้ย ข้างบนนี่ก็เตี้ย บ้านหลังเก่ามันสร้างมาก่อนไม้อะไรก็ดู ดีดีไม่ไหวแล้วไม้มันผุ สร้างใหม่ ไม้ใหม่ กระดานใหม่ ใหม่ทุกอย่าง ของเก่าขึ้นใหม่มันยังดียังใช้ได้ก็เอา [7]”

ในสมัยแรกที่ย้ายมาจากเพชรบุรีได้มีการสร้างบ้านแบบเรือนไททรงดำดั้งเดิม โครงสร้างไม้ไผ่ผูกมุงด้วยแฝกหรือหญ้าคา และได้ปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบบ้านไทยภาคกลางในเวลาต่อมาเพราะรูปแบบบ้านเดิมนั้นไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของพื้นที่แต่ยังคงใช้ไม้ไผ่ และหญ้าแฝกเพราะเป็นวัสดุที่สามารถหาได้ง่าย มีขึ้นทั่วไปในท้องถิ่น และสามารถประกอบหรือปรับเปลี่ยนเองได้โดยไม่ต้องใช้อุปกรณ์และเทคนิควิธีขั้นสูง จากนั้นเมื่อทำการเกษตรได้ผลดี ทำให้ชาวบ้านมีฐานะดีขึ้น ลักษณะที่อยู่อาศัยก็ปรับเปลี่ยนวัสดุให้เป็นวัสดุถาวรตามลำดับตามแบบความนิยมของคนไทยทั่วไป แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์บางประการของชาวไทยทรงดำ คือ มีการทึบชายคายาวคลุมทุกด้านของตัวอาคาร

เรือนของชาวไททรงดำจะมีบันไดบ้านทอดขึ้นทางชานหน้าบ้านและหลังบ้าน ภายในบ้านไม่มีการกั้นห้องจึงพื้นที่โล่งกว้างตามขนาดของตัวบ้าน ใช้เป็นที่นอน รับประทานอาหารเบ็ดเสร็จอยู่ในบ้าน มุมหนึ่งของบ้านบริเวณเสาเอก (กะล่อห้อง) จะเป็นที่อยู่ของผีเรือนหรืออาจมีการกั้นเป็นห้อง ซึ่งต้องมีการเซ่นไหว้เป็นประจำ (ปาดตง) และเป็นบริเวณที่ใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆทางความเชื่อของชาวไททรงดำ “แต่ละบ้านต้องมีประจำ มี เค้าเรียกห้องที่เลี้ยงผีบรรพบุรุษนะ มีประจำห้อง ต้องให้ห้องสูงกว่าพื้นบ้าน เวลาตายายเสียดก็ต้องไปอยู่ที่ห้องเค้าเนี่ย เรียกวิญญาณขึ้นบ้าน [2]” ภายในบ้านมีพื้นเรือนกว้าง โล่งออกไปทางด้านข้างไว้สำหรับเป็นที่นอนของสมาชิกในครอบครัวได้เพิ่มขึ้นและเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ต่อเนื่องกับห้องผีเรือนสำหรับประกอบพิธีต่างๆ มีเรือนครัววางไว้ที่หัวสกัดของชานบ้านหรือระเบียงด้านหนึ่ง ซึ่งเป็นการวางผังที่แตกต่างจากบ้านไทยทั่วไป ทั้งนี้เพราะหัวสกัดของตัวบ้านด้านหนึ่งของชาวไทยไซ่งะจะมีห้องเป็นที่ทำพิธีเซ่นผีเรือน ถือว่าเป็นห้องที่ผีเรือนอยู่ ชาวไทยไซ่งะจะไม่ตั้งครัวไฟบังห้องนี้เด็ดขาด เพราะถือว่าห้องครัวเป็นสิ่งที่ไม่สะอาดนั่นเอง (นุกูล ชมภูนิช. 2538 ; เรณู เหมือนจันทร์เขย. 2542)

รูปที่ 4.8 ตัวอย่างผังพื้นเรือนในอดีต

ที่มา : จากการสำรวจและการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29-31 มีนาคม 2550

“แต่ก่อนจะทำอะไรก็ทำที่ได้ดูนบ้านนี้เอง บนบ้านใช้นอนอย่างเดียว แต่ก่อนก็เลี้ยง วัว ควาย นอกนั้นก็หมู ไก่ เลี้ยงติดบ้านไว้เล็กๆน้อยๆ หมูทำแล้วไว้ต่างหาก มีแต่วัวเท่านั้นที่อยู่ได้ดูน วัวควายอยู่ได้ดูน เล้าหมูก็ไม่ไกลหรอกที่ข้างๆบ้าน ไม่อยู่ได้ดูนมันเหม็น [7]” “เลี้ยงวัวไว้ได้ดูนบ้านแล้วทำคอกให้ ส่วนมากเลี้ยงได้ดูนบ้านทั้งนั้นแล้วต่อมาก็แยกคอกออก [3]” “พื้นที่ยกขึ้นมาเมตรห้าสิบนะ ก่อนนี้วัวมันขึ้นมาเนี่ยอยู่ในดินนะ เหลือแค่นี้ ส่วนนี้ต้องก้มเข้าไปนะ ไม่ว่าเมื่อก่อนไม่สูงเท่านี้ ต่ำกว่าลานนี้อีก [1]” “เลี้ยงวัวนี้ ที่พื้นกระดานเบื่อนซี่เบื่อนอะไรไปหมดเลยหางมันนั่นไง ก็สูงกว่าหลังวัวนิดเดียว ถ้าคนจะเข้าไปก็ต้องก้มเข้าไปนะ เงยกก็โดนหัวเลย [7]”

“สมัยก่อน ถ้าว่าบ้านใครไม่มีไก่อัน เขาจะว่ามันเหมือนป่าช้าต้องเลี้ยงไว้ให้มันขึ้นแล้วทำเอาไว้ให้มันไข่ เลี้ยงไว้กิน เลี้ยงไว้เช่นไหว้ เลี้ยงไก่ไว้ที่ได้ถุนคร้ว ทำเอาให้มันอยู่ทำที่ฟักไข่ให้มัน ทำล่อมๆ ไว้แล้วข้างล่างก็ให้ลูกมันอยู่แม่มันก็ขึ้นข้างบนทำล่อมๆ ไว้แล้วทำรูให้มันอยู่ กันหนูกันอะไรได้ด้วย แล้วข้างบนก็ทำเอาไว้ [1]”

ลักษณะการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เรือนไททรงดำ องค์ประกอบหลักประกอบด้วย กะลื้อห้องหรือห้องผีเรือนซึ่งต้องยกพื้นสูงกว่าพื้นปกติ โถงโล่งอเนกประสงค์ ส่วนห้องครว้นั้นนิยมทำเป็นเรือนแยกออกมาต่างหากซึ่งมีข้อยึดถือว่าต้องไม่ตรงกับแนวห้องผีเรือน สำหรับบริเวณใต้ถุนบ้านใช้เก็บอุปกรณ์ต่างๆ ทั้งที่ใช้ในการเกษตร และอุปกรณ์อื่น เช่น กี้อผ้า ครกตำข้าว สีข้าว ส่วนหนึ่งจะใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ บริเวณใต้ถุนบ้านนี้จะมีความสูงไม่มากนักพอแค่ความสูงของวัวควายที่เลี้ยงไว้ และเลี้ยงไก่ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการป้องกันสัตว์และแมลงรบกวน นอกเหนือไปจากจุดประสงค์เพื่อบริโภคและใช้ประกอบพิธีกรรม

ยุงข้าวเป็นสิ่งก่อสร้างที่คู่กับบ้านของชาวไททรงดำ เป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญแก่ชีวิตชาวไททรงดำในอดีตมาก เพราะชาวไททรงดำมีความถนัดในการทำนา ยุงข้าวบางบ้านมีขนาดใหญ่เกือบเท่าตัวบ้าน มีการประดิษฐ์อย่างสวยงามไม่แพ้บ้านพักอาศัย เช่น มุงด้วยกระเบื้องมีजू และมีบันลมหลุลวดลาย ยุงข้าวจะสร้างไว้ใกล้บ้านในระยะที่อาจจะทอดสะพานถึงกันได้ ในปัจจุบันข้าวเปลือกไม่ถูกนำมาเก็บในยุงข้าวแล้ว แต่จะซื้อขายและบรรจุกระสอบที่กลางท้องนา ยุงข้าวจึงหมดความสำคัญลงและถูกทิ้งร้างไป (นุกูล ชมภูนิช. 2538 ; เรณู เหมือนจันทร์เชย. 2542)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวน **รูปที่ 4.9** ลักษณะยุงข้าวของไททรงดำ บ้านเกาะแรด ไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

องค์ประกอบหลักภายในขอบเขตบ้านสมัยก่อน ได้แก่ เรือนที่อยู่อาศัย ยุ้งข้าว เล้าหมู ลานดิน บ่อหรือสระน้ำ พื้นที่สวนครัว

การกำหนดอาณาเขตบ้าน

“รั้วรอบขอบชิดก็มีแต่สมัยก่อนตามบ้านก็จะเป็นรั้วกินได้ รั้วกระถินอะไรพวกนี้ไม่ใช่รั้วปูนแบบนี้ ล้อมไว้เพื่อกันเขตเท่านั้นเอง รั้วจะไว้ได้ถุนบ้านจะมีคอกของเค้าล้อมได้ถุนบ้านรั้วมีไว้บอกอาณาเขตของบ้านแต่ผักกินได้หมด ผักตำลึงเก็บได้หมดเขาไม่หวง [4]” “เมื่อก่อนไม่มีรั้วบ้านหรือ มีแต่ทำรั้วหมู เพิ่งจะมามี ที่เค้าเทปูนอะไรที่มีเงินเค้าก็ทำ รั้วก็รั้วมะขามเทศมั่ง รั้วดงยอ มั่ง รั้วเพ็งมาทำกันที่หลังนี้เองเพ็งมาทำ ทำเป็นเขตเิงจะได้ไม่บุกรุกเขตกัน [5]” “ที่มีรั้วเพราะกลัววัวควายหาย [1]”

บ้านไททรงดำส่วนใหญ่จะไม่มีรั้วล้อมรอบ หรือมีรั้วเตี้ยๆ ทำด้วยไม้ไผ่ขัดตะหรือตีเป็นไม้ระแนง บางแห่งอาจนำไม้ไผ่ทั้งลำที่ยังไม่ได้ลิดหนามออกมากองเป็นแนวรั้ว หรือเป็นแนวต้นไม้ที่เป็นไม้กินได้ จุดประสงค์ของการทำรั้วเพื่อกันสัตว์เลื้อย และเป็นการแสดงอาณาเขตอย่างคร่าวๆ

การใช้พื้นที่โล่ง

ส่วนหนึ่งของพื้นที่ภายในอาณาเขตบ้านจะเป็นพื้นที่ลานโล่ง ซึ่งเป็นการใช้สอยพื้นที่เนื่องจากการประกอบอาชีพ เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวลานดินโล่งนี้จะถูกทาด้วยมูลวัว-ควายเป็นการปรับพื้นที่สำหรับการตากข้าวและนวดข้าว หลังจากนำข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้วลานดินนี้ก็จะถูกใช้กองฟางที่เหลือจากการนวดเพื่อใช้เลี้ยงวัวต่อไป การใช้พื้นที่โล่งอีกส่วนหนึ่งเพื่อการปลูกพืชผักสวนครัว สำหรับบริโภคภายในครัวเรือน

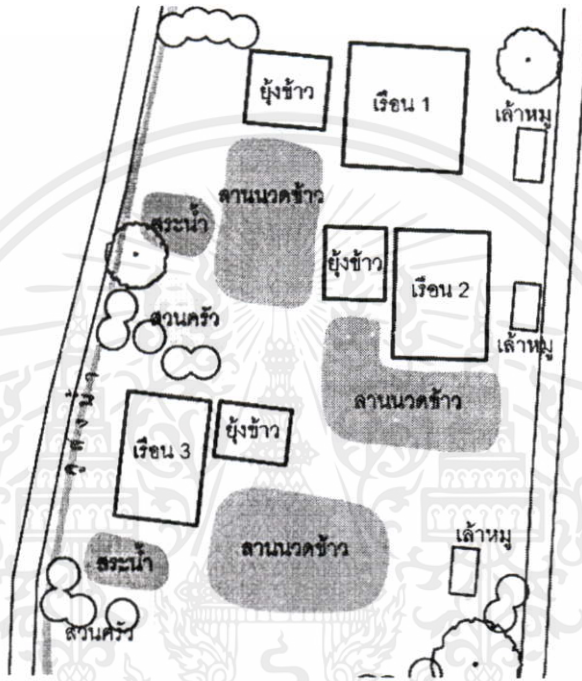
“เขาจะมีลาน บางบ้านมีเนื้อที่เกือบไร่ จะต้องมีข้าวกองไว้มีโรงเต็มไปหมดเลยนะ ข้าวนี้พอนวดแล้วก็ต้องเอาฟาง ฟางเขาก็ไม่ทิ้งเอาไปกองๆ กองฟางทำอย่างนั้น [4]” “เมื่อก่อนก็นวดข้าวกันที่ตรงที่ปูนนี้แล้วกองฟางก็อยู่ตรงต้นแค่นั้น เขา นวดข้าวก็ตรงลานตรงปูนนั้นตอนนี้เขาเทปูนเมื่อก่อนเขาไม่ใช่ เขาเอาซีวี้วมาทาทุบให้เสมอกันเอาซีวี้วทาไม่ใช่ปูนอย่างนี้หรือก ที่น้ำมันมาก่อปูนขึ้นมาไม่ได้นวดข้าว เอาไว้ตากข้าวเปลือก [6]” “ลานบ้านเขาก็ไม่ต้องใช้ปูนซีเมนต์ เขาใช้ซีวี้วซีควายมายา ต้องเหยียบให้แน่น นวดข้าวที่ลาดนี้ แล้วใช้วี้วนวดใครมีควายก็ใช้ควาย นาที่อยู่ไกลๆต้องใช้บรรทุกเกวียนมานี้ [1]” “มีลานมันเป็นดินแล้วเอาซีวี้วทาให้มันแข็งไม่ให้มันเป็นฝุ่นมันจะเป็นเหมือนปูนไปเลย พอ 3-4 วันก็ทาที่ ไก่ก็เลี้ยงตามธรรมชาติมันจะปล่อยมันเลี้ยงกันเองมีแม่มีลูกมัน เลี้ยงไว้กินถ้ามีเยอะก็ขายบ้าง มีเลี้ยงหมูกันทุกบ้าน ส่วนมากจะเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว [3]” “โรงไก่ออยู่ได้ถุน โรงหมูก็อยู่หน้าบ้าน มีปลูกไผ่สีสุกเอาไว้ทำกระบุงตะกร้าอะไรใช้ทุกอย่างเลย ตอนนี้อยู่สองต้น [5]”

เจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“มีปลูกพืชผักสวนครัว มีตะไคร้ พริก หอม กระเทียม สะระแหน่ พวกของในครัวของจำเป็นที่ต้องใช้ พวกนี้ชอบกิน ปลูกไว้ตามริมบ่อ [1]” “ในบริเวณบ้านมีครบเลยนะเลี้ยงหมู

เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว ครอบเลี้ยงมีพร้อม ผักสวนครัวก็มีชำ ตะไคร้ พริก อะไรเล็กๆน้อยๆพริกชี้หูอะไรจะมี
หน้าบ้านก็เป็นลาน [2]"

พื้นที่โล่งส่วนสุดท้ายใช้เพื่อเป็นสระกักเก็บน้ำที่มาจากการขุดคู ร่องผันน้ำจาก
คลองบางปลา สำหรับใช้อุปโภคภายในครัวเรือนและสำรองสำหรับการป้องกันอัคคีภัย ส่วนน้ำที่
ใช้ในการบริโภคนั้นจะได้อาจจากการรองน้ำฝนเก็บในภาชนะ

รูปที่ 4.10 ตัวอย่างการจัดผังบริเวณกลุ่มเรือน

“ถ้าเราไม่มีบ่อ หมายความว่าสมัยนั้นไม่มีน้ำประปา ถ้าเกิดมีกองฟางขึ้นมา ถ้า
บ้านไหนไม่มีบ่อแล้วจะเอาไฟที่ไหนดับ คนโบราณเขาว่ากันอย่างนี้ พอน้ำแห้งในบ่อ เขาเอาจาก
บ้านตามมณะ บ้านตามมมีร่องน้ำตลอด สืบจากคลองขึ้นมาใช้ [1]” “แต่ก่อนทุกบ้านต้องมีบ่อน้ำ
นะ มีบ่อน้ำ มีสระน้ำต้องมีสระน้ำไว้ใช้ไปเขาจะสูบน้ำจากคลองขึ้นมาไว้ใช้ เพราะสมัยก่อนมันไม่มี
ประปานี้ ประปาเพิ่งจะมีมาช่วง 30-40 ปีนี้ ช่วง 30 ปีนี้มีประปาใช้มีบ่อน้ำบาดาล เมื่อก่อนก็ใช้
น้ำคลอง น้ำฝน ที่เก็บกักน้ำจะมีตุ่มน้ำเยอะสมัยก่อน น้ำเขาก็จะพอเพียงน้ำในบ่อก็จะไว้ใช้อาบ
ใช้ทำอะไรอย่างอื่น แต่สมัยนี้จะไม่ค่อยเห็นแล้วบ่อน้ำน้อย มากมักจะถมหมดไม่ได้ใช้ มี
น้ำประปากี่เลยไม่ใช้น้ำบ่อ ที่มาสบายนี่สัก 10 กว่าปีมานี้ [4]” “ก่อนนี้ตรงกล้วยนั้นเป็นบ่อน้ำนะ
ต้นกล้วยที่ไปติดครัวบ้านหนุ่ยนะ เป็นบ่อเล็กๆอยู่และก็ตักน้ำใช้ ข้างต้นดอกแคนั้น แคนั้นไปเป็น
บ่อ ตักน้ำมาใช้ ให้วัวให้ควายตักทั้งนั้นเลยหาบกระป๋อง บ่อตอนนั้นก็ใช้ของใครของมัน บ้านนี้เขา
ก็มีบ่อของเขา แต่ละบ้านก็มีเหมือนกัน ของบ้านหนุ่ยยังไม่ได้ถมเขาเอาปลามาปล่อย นี่เลยถมเสีย

ไม่ใช่บ่อที่ขุดถึงตาน้ำ มันเปิดมาได้ น้ำเขามาจากชลประทานปล่อยมาตามเป็นท่อเป็นนั้นมา เขาเปิดน้ำใส่นาแล้วมีทางน้ำเข้ามา เข้ามาพอแล้วเราก็กั้นไว้ตรงถนนนั้น ตรงถนนมันมีท่อลอดถนนมา ตอนนี้ ไม่ต้องมีแล้ว มีมันก็ไม่ได้ใช้แล้ว มีประปาแล้วในที่นี้ก็เอาน้ำเข้ามายากก็เลยถมเลย [7]"

องค์ประกอบแวดล้อมระดับหมู่บ้าน

องค์ประกอบโดยรวมในชุมชนหมู่บ้านประกอบด้วย บ้านและลานกลางบ้าน หลักบ้าน วัด ป่าช้า ป่าและแหล่งน้ำ (ธาดา สุทธิธรรม. 2546 : 77)

ชาวไททรงดำรุ่นเก่านั้นมีความเชื่อว่า พวกตนมิใช่คนในท้องถิ่น การจับจองที่ดินในการตั้งบ้านเรือนมักจะเลือกที่ดินที่เป็นป่าห่างไกลหมู่บ้านอื่นในถิ่นนั้น การปลูกสร้างบ้านเรือนมีลักษณะการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นใกล้ชิดติดกันเป็นกลุ่ม แยกต่างหากจากที่นาและไร่ ที่ตั้งของบ้านเกาะแรตนี้แต่เดิมเป็นป่ารกไม่มีคนไทยอาศัยอยู่กันนัก ไม่มีถนนผ่าน ห่างไกลจากสถานที่ราชการ ชุมชน และวัด ต่อกองปกครองตนเอง (นุกูล ชมภูนิช. 2538)

"ตอนมาอยู่ที่นี้อายุ 28 ยังไม่มีถนนเลย ยังเป็นทุ่งนาโล่งๆทุกๆ เดินทางมาทางวัวทางเกวียนนะ ที่ว่ารูนสาสินี่นะ รูนไปทางวัวทางเกวียนเข็นข้าวเข็นอะไรนี่ [7]"

มีการสร้างศาลประจำหมู่บ้านเพื่อให้เป็นสิ่งคุ้มครองหมู่บ้าน เป็นที่พึ่งพาทางใจ "ศาลพ่อปู่จะอยู่ตรงซอย 4 สถานที่ตรงนั้นเป็นเหมือนศาลหลักเมืองเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน งานประเพณีสงกรานต์เป็นงานประจำปีมีการจัดงานที่หมู่บ้าน จัดกลางหมู่บ้านเลย มันจะมีลานหมู่บ้านอยู่ที่ซอย 5 กลางทุ่งนา อยู่บนทุ่งนาริมถนน [4]" และมีการทำพิธีไหว้ศาลพ่อปู่ในวันสงกรานต์เป็นประจำทุกปีตั้งแต่อดีตมา

ชาวไททรงดำแม้จะมีแบบแผนการปฏิบัติที่เคร่งครัดและความเชื่ออย่างมากในการนับถือผี หากก็มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาไปพร้อมกัน เห็นได้จากวัดในหมู่บ้าน การประกอบพิธีกรรม การทำบุญต่างๆ วัดเกาะแรตสร้างขึ้นจากความร่วมแรงร่วมใจของชาวไททรงดำบ้านเกาะแรตภายหลังการตั้งหมู่บ้านได้ระยะหนึ่ง "วัดเกาะแรตสร้าง 83 (สร้างปี 2483) ตอนฝังลูกนิมิตนะสูงภูทวารวันนั้นเลย 83 พ.ศ. 83 [5]" พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย การทำศพเป็นพิธีสำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวไททรงดำ เพราะมีความเชื่อว่าต้องส่งดวงวิญญาณผู้ตายให้กลับไปยังบ้านเกิดที่เมืองแฉง (ประเทศเวียดนาม) การทำพิธีหลังจากการตั้งศพทำพิธีที่บ้านก็จะเคลื่อนศพไปทำพิธีเผายังป่าแฉ้ว (ป่าช้า) และทำพิธีเก็บกระดูกและส่งผี คือการสร้างสิ่งของเครื่องใช้อุทิศให้ผู้ตายนำไปใช้ ในวันต่อมา ก่อนที่จะทำพิธีแผ้วเรือนเพื่อล้างทุกข์ ความเป็นอัปมงคลของเรือนนั้น และเชิญผีผู้ตายมาเป็นผีประจำเรือน

ไม่อนุญาติให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บ้านเกาะแรตในสมัยก่อนเป็นเพียงชุมชนขนาดเล็กที่มีการเกาะกลุ่มกันตามแนวริมชายคลอง “สมัยก่อนตอนที่เห็นหมู่บ้านอยู่ยังไม่ 20 เลย ยัง 17-18 ก็มีผู้ใหญ่เดียว ประชาชนเฉพาะหมู่ 11 เนี่ย ครอบครัวเนี่ยมีสัก 70-80 ครอบครัว ...บ้านโน้นก็ออกไป แยกๆไป ทางฝั่งโน้นจะถึงสิบปีแล้วเหมือนกัน เวลาเค้าจะสร้างบ้านเค้าจะจับที่ชายคลองกันก่อนแล้วกะเก็บไปด้านโน้น ที่ไปอยู่ฝั่งทางด้านโน้นนะฝั่งถนน แยกไปจากทางนี้ทั้งนั้นเลย [5]” เมื่อเนื้อที่ริมชายคลองเริ่มหนาแน่น การสร้างเรือนใหม่จึงขยายมาทางด้านทิศใต้มากขึ้นแต่เนื่องด้วยชุมชนนั้นประกอบอาชีพทำนา จึงต้องมีการเว้นทางเดินสำหรับตัดอน้ว-ควายไปยังที่นา “ที่มันเป็นซอยอย่างนี้ เพราะสมัยนั้นเขาแบ่งทางวัวทางควาย ถ้าไม่มีซอยอย่างนี้วัวควายมันออกมาไม่ได้ เขาต้องแบ่งเป็นซอยกันไว้ [1]”

ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนข่าวสาร การปรึกษาหารือระหว่างผู้นำหมู่บ้านและลูกบ้าน ส่วนใหญ่จะตีเกราะหรือตีกลองเรียกประชุมที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน “ส่วนมากประชุมกันรวมตัวกันที่บ้านผู้ใหญ่ เมื่อก่อนตีเกราะกันเป็นไม้ไผ่ เคาะเรียก [2]” “เริ่มต้นที่แรกนะผู้ใหญ่รุ่นแรกเลยเค้ามีกลอง มารุ่นสองก็มีกลอง มารุ่นสามรุ่นสี่เค้าไม่ใช้กลองกันแล้ว เนี่ยเค้ามีกลองอยู่ใบหนึ่ง หัวเค้าได้ยินเสียงเนี่ยรู้แล้วผู้ใหญ่เรียกประชุม กินข้าวกินปลาแล้วไปรวมกันที่บ้านผู้ใหญ่เดี๋ยวนี้เค้าเรียกด้วยไมโครโฟนอย่างนั้น [5]”

4.2.2 ระบบกิจกรรมและความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ในปัจจุบัน

4.2.2.1 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมของบ้านเกาะแรตทุกวันนี้ แตกต่างไปจากครั้งเมื่อเริ่มตั้งถิ่นฐานไปอย่างมาก พื้นที่ที่เคยเป็นป่ารกในอดีตกว้างขวางเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่อยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นมากขึ้นทุกที ชาวบ้านไม่ได้พึ่งพาธรรมชาติดังเช่นในอดีต แต่ได้ทำการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสาธารณูปโภคให้การดำเนินชีวิตสะดวกสบายยิ่งขึ้น

การขุดบ่อน้ำบาดาลตามโครงการประปาหมู่บ้านและการวางโครงข่ายระบบประปาภายใน ในปี พ.ศ. 2525 ทำให้การใช้น้ำในการอุปโภค-บริโภคมีความสะดวกขึ้นมาก ระบบคูน้ำ และสระเก็บกักน้ำที่ชาวบ้านเคยใช้ลดความสำคัญลง และถูกถมไปในที่สุดเพื่อใช้พื้นที่นั้นทำประโยชน์อย่างอื่น “สมัยนี้จะไม่ค่อยเห็นแล้วบ่อน้ำน้อย มากมักจะถมหมดไม่ได้ใช้ มีน้ำประปาก็เลยไม่ใช้น้ำบ่อ ที่มาสบายนี้อีก 10 กว่าปีมานี้ [4]” “บ่อดอนนั้นก็ใช้ของใครของมัน บ้านนี้เขาก็มีบ่อของเขา แต่ละบ้านก็มีเหมือนกัน ของบ้านหนูยังไม่ได้ถมเขาเอาปลามาปล่อย นี่เลยถมเสียก็ไม่ใช่ว่าบ่อที่ขุดถึงตาน้ำ มันเปิดมาได้น้ำเขามาจากชลประทานปล่อยมาตามเป็นท่อเป็นนั้นมา เขา

เปิดน้ำใส่มาแล้วมีทางน้ำเข้ามา เข้ามาพอแล้วเราก็กั้นไว้ตรงถนนนั้น ตรงถนนมันมีท่อลอดถนนมา ตอนนี้ ไม่ต้องมีแล้ว มีมันก็ได้ใช้แล้ว มีประปาแล้วที่นี้ก็เอาน้ำเข้ามายากก็เลยถมเลย [7]"

การเดินทางจากเดิมที่ต้องอาศัยการคมนาคมทางน้ำจากคลองบางปลาเป็นหลัก การสัญจรทางบกไม่สะดวกนัก ต้องเดินทางตามคันนาหรือทางเกวียน ต่อมาภายหลังจึงมีโครงการตัดถนนทางหลวงจังหวัดตัดที่ผ่านหมู่บ้านระหว่างจังหวัดนครปฐม-อำเภอดอนตูม-อำเภอบางเลน ทำให้การคมนาคมทางเรือลดความสำคัญลง เส้นทางการคมนาคมที่สะดวกสบายมากขึ้นนี้ ชาวบ้านจึงหันมาใช้พาหนะที่คล่องตัวมากขึ้น ทุกบ้านมักจะมีรถจักรยานยนต์ หรือบางบ้านอาจมีรถยนต์ไว้ใช้ในการเดินทางไปมา และเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ

"ถนนปัจจุบันนี้ ก่อนนั้นพัฒนากันเอง เป็นถนนดินหลายสิบปี หลายๆปีนะ ตอนนั้น ตอนเมื่องานฝังลูกนิมิต ก็คิดแล้วตอนงานฝังลูกนิมิตนั้น ทางเกาะแรตใช้ทางเกวียนอยู่ รถยนต์ก็วิ่งทางเกวียนอยู่ คนไปปิดทองเขาก็เอารถยนต์วิ่งไปทางเกวียน วิ่งไปวัดเกาะแรตนี้ก็ยังไม่มีถนน ตอนฝังลูกนิมิตผมอยู่ ป. 1 ราวๆ 5-6 ขวบ ตอนนั้นเป็นทางเกวียนชาวบ้านทำกันเอง เป็นถนนลาดยางราวๆปี 2500 [1]" "พอลาดยางแล้วอะไรมันก็ดีขึ้นไปไหนก็สะดวกสบาย เด็กไปโรงเรียนก็ง่ายขึ้นมีรถไปเรียนที่ไกลๆได้ความรู้ก็เลยเข้ามาเผยแพร่หมู่บ้านมากขึ้น ก่อนลาดยางก็เรียนแถวนี้ ส่วนมากจะไปที่อื่นกันน้อยการไปมามันลำบาก ไปเรียนที่วัด ส่วนมากจะเป็นจักรยาน [3]"

4.2.2.2 การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจสังคม

ลักษณะครัวเรือน

ในอดีตโครงสร้างครอบครัวของชาวบ้านเกาะแรตมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่มีขนาดใหญ่นิยมมีลูกหลานจำนวนมาก มีสมาชิกหลายชั่วคนอยู่รวมกัน แต่ละบ้านจะมีสมาชิกสืบกว่าคนขึ้นไปเพื่อช่วยกันทำมาหากิน ทำนา เลี้ยงวัวควาย และทำงานบ้าน ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวมีขนาดเล็กลง อาจเนื่องมาจากการคุมกำเนิดและความเป็นภาระทางเศรษฐกิจในการเลี้ยงดู อีกทั้งการประกอบอาชีพในปัจจุบันไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากดังเช่นในอดีต และรวมถึงกรณีที่มีสมาชิกในครอบครัวแยกย้ายออกไปศึกษาต่อและทำงานยังท้องถิ่นอื่นทำให้สมาชิกที่อยู่ประจำในครอบครัวมีจำนวนน้อยลง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.2 แสดงลักษณะครัวเรือน

	ครัวเรือนเดี่ยว	ครัวเรือนขยาย	รวม
จำนวน (ครัวเรือน)	93	76	169
(ร้อยละ)	(55.00)	(45.00)	(100)
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย (คน)	3.53	5.45	4.52
Std. Deviation	1.646	1.700	2.32

เอกลักษณ์ของชาวไททรงดำในการสืบผีและเลี้ยงครอบครัว ทำให้ใน 1 ครอบครัวต้องมีลูกชายอย่างน้อย 1 คนที่ต้องพาครอบครัวมาอยู่บ้านเดิมของพ่อแม่ โดยประจำอยู่ในหมู่บ้าน เพื่อดูแลพ่อแม่และสืบทอดการเลี้ยงผีเรือน ทำให้ครอบครัวของชาวไททรงดำเกือบครึ่งหนึ่งยังคงเป็นครอบครัวขยาย สำหรับครอบครัวเดี่ยวในชุมชนเกาะแรตนั้นแบ่งได้หลายกรณี เช่น การแยกเรือนหลังการแต่งงานของลูกออกจากบ้านพ่อแม่แต่ได้สร้างบ้านหลังใหม่ในบริเวณเดียวกัน หรือกรณีที่ผู้อาวุโสในบ้าน รุ่นปู่ตายาย ได้เสียชีวิตลงครอบครัวที่เคยดูแลอยู่จึงมีสภาพเป็นครอบครัวเดี่ยว

ตารางที่ 4.3 การเลือกที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงาน

ประเภท	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ
คู่สมรสเข้าไปอยู่กับญาติฝ่ายสามี	88	75.21
คู่สมรสเข้าไปอยู่กับญาติฝ่ายภรรยา	21	17.94
คู่สมรสเลือกที่อยู่เอง	8	6.85
รวม	117	100

ที่มา : งามพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา

ครอบครัวไทยไซ่ง. หน้า 288

ครอบครัวชาวไททรงดำส่วนใหญ่จะนับถือ สืบผีกันตามตระกูลของฝ่ายชาย ดังนั้นภายหลังการแต่งงานส่วนใหญ่แล้วฝ่ายหญิงจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านฝ่ายชาย แต่ก็มีครอบครัวจำนวนหนึ่งที่สามีย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านภรรยา เนื่องจากครอบครัวฝ่ายหญิงมีฐานะดีจึงสร้างบ้านบนที่ดินของตนเองให้ลูกสาวและลูกเขยมาอยู่ใกล้บ้าน เนื่องจากเงื่อนไขของการนับถือผีตามตระกูลฝ่ายชายของชาวไททรงดำ ดังนั้นในกรณีที่สามีย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านภรรยา ทำให้จำเป็นต้องสร้างที่อยู่อาศัยหลังใหม่เพราะความเชื่อว่ามีเรือนของฝ่ายสามีและมีเรือนของฝ่ายภรรยา เป็นผีต่างตระกูลกันจะอยู่ร่วมกันไม่ได้ หรือในกรณีที่ฝ่ายชายรับสืบทอดผีเรือนฝ่ายตระกูล

ของภรรยา เมื่อฝ่ายชายเสียชีวิตลงจะต้องสร้างเรือนขึ้นใหม่ในบริเวณบ้าน สำหรับอัญเชิญวิญญาณของผู้ตายขึ้นเป็นผีเรือนเพราะถือว่าฝ่ายชายนั้นเป็นผีต่างตระกูลกัน

“บ้านผู้ใหญ่นิยม เพชรหอยย เป็นหลานอยู่ในบริเวณเดียวกัน แบ่งกันอยู่ พอเรามีลูกมีครอบครัวแล้วก็แบ่งให้อยู่เป็นครอบครัวใหญ่ ที่ 2 ไร่ทั้งหมดนี้ [2]” “นี่บ้านใหญ่แล้วปู่บ้านนี้ก็แยกจากบ้านนี้ไป นี่บ้านใหญ่ที่แรกเลยมาสร้างบ้านที่บ้านใหม่ตั้งแต่แรกเลย ปู่ทวดนี้มาตั้งยุ้งข้าวนั้นของเก่าเลยยังไม่ได้รื้อเลย ยังไม่ได้ทำ ...พอมีทำได้เราก็ตำ สร้างออกไปเรื่อย ทางนี้คนเขา 2-3 คนก็อยู่ไม่ทั่ว ลูกหลานแยกบ้านแยกไปหมดเหลือแต่ครอบครัวของเราที่ผู้หญิงทั้งนั้น พ่อเขาก็เสีย แต่เขาก็อยู่แถวนี้ทำนาทำอะไร [7]”

“ที่มีลูกมีเมีย มีผัวเค้ก็แยกออกไปเรื่อย 5 คนเค้ก็แยกออกมา 5 ทีแล้ว เขาก็อยู่รวมกันในขณะที่ยังไม่ได้แยกบ้าน แต่ทุกคนต้องแยกบ้านให้ลูกทุกคน พอแต่งแล้วพูดถึงประเพณีทางนี้ละ ถ้าอย่างลุงเป็นหนุ่มไปแต่งงาน ต้องมาอยู่บ้านใหญ่ บางบ้านไม่มีคน อยู่ถึง 10 ปี 5 ปี พ่อแม่ถึงจะแยกให้ แยกออกจากบ้านพ่อแม่ไป ก็ปลูกบ้านใหม่ในเขตบ้านนี้ แต่เดี๋ยวนี้เขตบ้านมันไม่มีแล้วมันเต็ม ออกไปทุ่งนาแล้ว จริงๆฝั่งนู้นที่นาทั้งนั้นแหละ แยกกันไปจากทางนี้ ก็ไม่ได้อยู่รวมกันตลอดชีวิตหรอก

บ้านหลังนี้อยู่มา 30 กว่าปีแล้ว แยกออกมาจากบ้านใหญ่ คือบ้านใหญ่เค้ารื้อออกไป อยู่ที่ทุ่งนา ลุงที่อยู่ทีเก่า เกิดที่นี่ อยู่ที่นี่เลย ท้องที่นี่ เกิดที่นี่ แต่ตอนหลังเนี่ยนะอยู่กับพ่อแม่มาทีนี้ละ แล้วพี่ชายใหญ่เค้าย้ายไปอยู่ที่นา เค้ก็เอาบ้านไป ทีนี้ลุงก็เป็นทหารมาตั้ง 6 ปีกว่าสงครามเนี่ย พอมาได้ก็แต่งงาน แต่งงานได้สามปีก็ซื้อบ้านหลังนี้มาทำ คือบ้านหลังเก่าตอนแรกให้พี่ชายไป พี่ชายยกไปแล้ว ตอนที่ปลูกบ้านหลังนี้ลูกคนโตนี้อายุ 5 ขวบเท่านั้นเอง ตอนนั้นก็อายุได้ 50 แล้ว [5]”

ตารางที่ 4.4 แสดงการแยกครอบครัวของชาวบ้านเกาะแรต

บริเวณที่ตั้ง	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ยจำนวนครอบครัวที่แยกจากครอบครัวใหญ่	Std. Deviation	Minimum	Maximum
อยู่ในพื้นที่บ้านเกาะแรต	89	38.70	1.48	0.75	1	5
นอกพื้นที่บ้านเกาะแรต	141	61.30	2.14	1.42	1	8
รวม	230	100				

หมายเหตุ : จากการสอบถามทั้งหมด 102 ครัวเรือน

เพราะวัฒนธรรมที่ต้องมีการแยกบ้านให้ครอบครัวของลูกๆ ถึงแม้จะไม่แยกบ้านทันทีภายหลังจากแต่งงานก็ตาม ทำให้พื้นที่อยู่อาศัยเดิมเริ่มคับแคบ ประกอบกับความทั่วถึงของระบบสาธารณูปโภคทำให้พื้นที่สำหรับสร้างครอบครัวใหม่จึงไม่ถูกจำกัดให้อยู่เฉพาะในบริเวณเดิมอีกต่อไป พื้นที่อยู่อาศัยที่แต่เดิมจะเลือกทำเลที่อยู่ใกล้คลอง ในปัจจุบันจึงมีการขยายไปทางด้านทิศใต้จากถนนดอนตุม-บางเลน เข้าไปจนถึงบริเวณคลองชลประทานซึ่งเป็นบริเวณที่นาของครอบครัว

การประกอบอาชีพ

พฤติกรรมของชาวบ้านแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ความแตกต่างขึ้นอยู่กับอายุและหน้าที่การงาน ชาวบ้านทั่วไปที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร จะออกไปทำงานในไร่นาในตอนเช้า และกลับบ้านในเวลาเย็น ผู้ที่ทำงานในโรงงานและบริษัทห้างร้านต่างๆ ก็เช่นเดียวกันคือออกไปทำงานในตอนเช้าและกลับมาในเวลาเย็น ขณะที่คนสูงอายุที่ทำงานไม่ไหวจะอยู่บ้านและเฝ้าบ้านให้ลูกหลาน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือผู้ที่ทำงานหรือศึกษาต่อในกรุงเทพฯ ก็จะกลับมาบ้านเฉพาะในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545)

ชีวิตชาวนาในปัจจุบันมีความสะดวกสบายมากขึ้นจากเครื่องทุ่นแรงต่างๆ มีการใช้รถไถ และรถเกี่ยวข้าว ใช้รถจักรยานยนต์ในการเดินทางไปยังนาที่อยู่ไกลได้ในระยะเวลาสั้นๆ ทำให้การทำนาไม่ใช่สิ่งที่ยุ่งยากอีกต่อไป จึงมีเวลาสำหรับการทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้มากขึ้น

ตารางที่ 4.5 แสดงลักษณะอาชีพหลัก และอาชีพรอง

อาชีพหลัก	ค่าสถิติ		อาชีพรอง	ค่าสถิติ	
	จำนวน	ร้อยละ		จำนวน	ร้อยละ
ทำนา	57	35.00	ทอผ้า	6	10.90
เกษตรกรรมอื่น	4	2.50	เย็บผ้าไหล	6	10.90
รับจ้าง	40	24.5	เกษตรกรรม	19	34.50
พนักงานบริษัท/โรงงาน	10	6.10	รับจ้าง	12	21.80
รับราชการ	5	3.10	ค้าขาย	9	16.40
ค้าขายและธุรกิจส่วนตัว	34	20.90	ข้าราชการบำนาญ	3	5.50
เงินช่วยเหลือจากลูกหลาน	13	8.00			
รวม	163	100.00	รวม	55	100.00

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้เฉพาะในหน่วยงานนั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

อาชีพหลัก	อาชีพรอง				รวม
	ทอผ้า/เย็บผ้า	เกษตรกรรม	รับจ้าง	ค้าขาย	
ทำนา	8 (28.6)	9 (32.1)	8 (28.6)	3 (10.7)	28 (100)
เกษตรกรรมอื่น	1 (50.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (50.0)	2 (100)
รับจ้าง	0 (0.00)	3 (60.0)	2 (40.0)	0 (0.00)	5 (100)
พนักงานบริษัท/โรงงาน	1 (20.0)	2 (40.0)	1 (20.0)	1 (20.0)	5 (100)
รับราชการ	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (100)	0 (0.0)	1 (100)
ค้าขายและธุรกิจส่วนตัว	0 (0.0)	6 (60.0)	2 (20.0)	2 (20.0)	10 (100)
รวม	12 (23.1)	19 (36.5)	12 (23.1)	9 (17.3)	52 (100)

Pearson Chi-Square Value=14.514, df=15, Asymp. Sig. (2-sided)=0.487

ส่วนใหญ่ชาวบ้านเกาะเรตมีอาชีพทำนา แต่จากลักษณะของการแบ่งที่ดินมรดกในรุ่นต่อๆมาทำให้พื้นที่นาของแต่ละครอบครัวมีจำนวนเล็กลงจนไม่พอสำหรับการเลี้ยงชีพ เนื่องจากชาวไททรงดำมีความชำนาญในการทำนา ถึงแม้จะไม่มีที่ดินของตัวเองแต่ก็ยังคงสืบทอดอาชีพดั้งเดิมเช่นบรรพบุรุษ จึงใช้วิธีเช่าที่ดินทำนาหรือการรับจ้างทำนาเป็นหลัก ส่วนครอบครัวที่มีเฉพาะผู้สูงอายุอยู่ในบ้าน เนื่องจากลูกหลานแยกเรือนและออกไปทำงานยังที่ต่างๆ ก็มีรายได้จากเงินที่ลูกหลานส่งมาให้ ซึ่งถึงแม้ชาวนาจะมีเครื่องทุ่นแรงต่างๆในการทำนา และสามารถทำนาได้เพิ่มขึ้นเป็นปีละ 2-3 ครั้ง แต่ก็ไม่ได้ช่วยให้ฐานะของชาวนาดีขึ้นมากนักเพราะมีต้นทุนค่าใช้จ่ายจำนวนมาก หลายครอบครัวที่มีลูกหลายคนจึงมักส่งเสริมให้ลูกมีการศึกษาสูงขึ้น และเปลี่ยนอาชีพเป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากการทำการเกษตร บางครั้งครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำนาก็จำเป็นต้องหารายได้เสริมจากช่องทางต่างๆ เช่น การทำสวน เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา การทอผ้าลายแดงโมซึ่งเป็นผ้าพื้นเมืองอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ เป็นต้น

“ทำนาเดี๋ยวนี้ไม่ต้องทำอะไรเลยจ้างเขาอย่างเดียว จ้างเขาทำอย่างนั้นเป็นเทือกเลย แล้วก็หว่านแช่ข้าวหว่านเลย เดี่ยวนี้เขาทำอย่างนั้นนะ แต่รายจ่ายมันเยอะ เงินได้เยอะกว่าสมัยก่อน แต่เงินใช้จ่ายมันเยอะกว่าสมัยก่อนนะ ต้องทำอย่างอื่นไปด้วย อย่างเดียวก็หมดเหมือนกัน กว่าจะได้ลงทุนคราวหน้าก็หมด [7]” “คนสมัยก่อนเขาทำกันมีเงินซื้อที่ซื้อไรซื้อนา แต่มาถึงสมัยนี้แล้วไม่มีปัญหาซื้อ คิดดูการทำงานสมัยก่อนเขาปลูกตั้งแต่ตี 3 เขาจะต้องแบกคันไถไถไม่เอาหัวออกปอนาแล้วออกไปไถนา แต่สมัยนี้ 2 โมงเช้าเพิ่งออกจากบ้านปอนา แล้วสมัยก่อนเขาออกจากบ้านไม่ต้องเสียอะไรเลย แต่สมัยนี้ออกจากบ้านก่อนจะออกนี่กินกาแฟแล้วขับรถเครื่องออกไปเสียค่าน้ำมันแล้ว ทุกอย่างเป็นค่าใช้จ่ายทั้งหมด แล้วอย่างชาวบ้านที่ทำนาเขามี

รายได้ประจำใหม่เขาก็ไม่มี วันนี้เขามีรายได้เท่าไรเขาไม่ได้คิด เขาไม่รู้ เพราะรายได้คือที่ได้จากการทำนาเมื่อ 3-4 เดือน เขาจะไปรวมบัญชีว่านี่คือรายได้ทั้งหมด คิดถึงค่าครองชีพแต่ละวันที่เขาอยู่ 3 เดือนนี้แล้วค่าแรงที่เขาได้คิดว่ามันคุ้มมันสมมูลกันใหม่ ทำนาลงทุนแสนหนึ่งได้ประมาณ 5-6 หมื่นเต็มที 5 หมื่นเมื่อมาคิดถึงค่าจ้าง ค่าใช้จ่ายอะไรหลายๆอย่าง เท่ากับว่าเหลืออยู่ไม่กี่ตั้งค์แล้วค่าใช้จ่ายประจำวันไหนจะค่าไฟ ค่าน้ำ ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด และงานสังคม ค่าการ์ด สมัยก่อนนะการกินกับข้าวคนสมัยก่อนมันก็คือกับข้าวที่เขาทำขึ้นเอง คนไททรงดำเขามีปลาร้า ปลาจ่อม พวกแกงอะไรบ้าง แล้วผักก็ไม่ต้องซื้อเขาก็ไปเก็บผักบริเวณรอบๆที่เขาไถก็มากินได้พวกผักบุงอะไร เดี่ยวนี้หาไม่ค่อยมี คือ พอหญ้ามันขึ้นก็เอามาไปฉีดมันก็เลยตายหมด ที่นี้เลยไม่มีก่อนยังมีผักบุง ผักแว่น สมัยก่อนจะมีกันหมดนะ กะเพรา โหระพา ตะไคร้ มันเป็นลักษณะว่าเวลาที่กระชั้นทำอะไรมันรัดตัวไปหมด ไม่มีเวลาที่จะต้องไปตัดไปทำอะไรอย่างนี้ เพราะของมันมีมาให้หมดตามร้านค้าอะไรต่างๆ มันก็เลยทำให้มันง่ายไปหมด [4]” “ที่เลิกทำนาส่วนมากไม่ค่อยเลิกจะทำกันประจำถ้ามีนาเป็นของตนเองนะ แต่ส่วนมากเขาเช่านากัน ทุกคนเช่านากันทำ สมัยนี้มันต้องลงทุนกันเยอะ ที่ทำนาลดลงเพราะไม่มีนาต้องหาเช่าเขาทำเอา ไปรับจ้าง รับจ้างมันก็ไม่คุ้มค่า จ้างก็จ้างถูก เลยรับจ้างทำงานอื่น เมื่อก่อนไม่ต้องใส่ปุ๋ยเพราะปีหนึ่งทำหนหนึ่ง เดี่ยวนี้ทำตลอดเลย ปีหนึ่งทำ 3 ครั้งไม่ได้หยุดเลย ไร่หนึ่งนี่ๆแล้วลงทุนเยอะ ปุ๋ย ฉีดยา เอาน้ำเข้านาต้องใช้เครื่องวิดน้ำมันอีกหลายขั้นตอนคิดๆแล้วก็หมุนอยู่ในนั้นเมื่อก่อนทำครั้งเดียวสบาย พอตกเดือนสามเกี่ยวข้าวเสร็จคนก็หยุดเดือนสี่ เดือนห้า เดี่ยวนี้ไม่มีเวลาพักผ่อนเลย จะว่ารวยมันก็ไม่รวยมีพอกินพอใช้ เดี่ยวนี้คนก็เลยทำนากันน้อย เขาก็รับจ้างทั่วไป ได้วันละ 200 150 เดี่ยวนี้เขามีโรงงาน [2]”

ชาวบ้านบางส่วนนอกจากจะมีอาชีพรับจ้างทำนาหรือรับจ้างทั่วไปแล้ว การที่มีโรงงานอุตสาหกรรม (โรงงานอุตสาหกรรมอาหารประเภทขนมปังสำเร็จรูปและวุ้นเส้น และโรงสีข้าวขนาดใหญ่) ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมกันมากขึ้น ซึ่งเป็นที่มาของรายได้หลักของบางครอบครัว

4.2.2.3 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชน

การติดต่อทางวัฒนธรรมได้รับแรงเสริมจากการคมนาคมที่สะดวกสบายตลอดจนการติดต่อสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ จึงเกิดจากผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมไททรงดำและวัฒนธรรมใหญ่คือวัฒนธรรมไทย แต่ถึงอย่างไรก็ตามชาวไททรงดำบ้านเกาะแรดก็ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้อย่างเหนียวแน่น เนื่องจากอิทธิพลของการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) ที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องการนับถือผีเรือน ที่ต้องมีการปฏิบัติตามพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545, หน้า 332)

“คนไทยทรงดำเขามีครอบครัวเขาก็มีเฉพาะญาติๆกัน แต่งงานกันเฉพาะคนใน หมู่ คนนอกจะไม่ค่อยมี คนไททรงดำ ต้องการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี คือต้องสืบญาติสืบผี เขาจะมีผีเรือนที่เป็นที่เคารพนับถือของบ้านแต่ละบ้าน [4]”

ในอดีตชาวไททรงดำมีการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างมั่นคง ชาวบ้านมีการพูดภาษาไททรงดำในชีวิตประจำวันและยังมีคนจำนวนหนึ่งที่ยังสามารถอ่านและเขียนภาษาไททรงดำได้ ยังคงแต่งกายแบบไททรงดำในชีวิตประจำวันกันทุกครัวเรือน มีความเชื่อ การนับถือผี การเลี้ยงผีเรือน มีการจัดการงานประเพณีเพื่อแสดงความกตัญญูและเคารพนับถือ บรรพบุรุษ

ตารางที่ 4.6 แสดงการรักษาเอกลักษณ์ของชาวไททรงดำยังคงปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน

ประเภทของเอกลักษณ์	จำนวน(ครัวเรือน)	ร้อยละ
ภาษาไททรงดำ	142	92.21
การแต่งกาย	127	83.55
พิธีปาดตง	143	94.07
พิธีเสนเรือน	144	94.12

หมายเหตุ : จากการสอบถามผู้มีเชื้อสายไททรงดำทั้งหมด 155 ครัวเรือน (คิดเป็นร้อยละ 93.94)

ในปัจจุบันชาวบ้านเกาะแรดก็ยังคงมีการสืบต่อเอกลักษณ์ของไททรงดำไว้ได้อย่างเข้มแข็ง ด้านการรักษาเอกลักษณ์ทางด้านภาษานั้น ถึงแม้ครอบครัวส่วนใหญ่ยังคงพูดภาษาไททรงดำในชีวิตประจำวัน แต่หาคนที่สามารถอ่านและเขียนภาษาไททรงดำได้ยาก และในรุ่นลูกหรือกลุ่มวัยรุ่นแม้จะฟังเข้าใจแต่ก็จะไม่นิยมพูดภาษาไททรงดำ ด้านการแต่งกายจะมีเฉพาะคนสูงอายุเท่านั้นที่ยังคงแต่งกายแบบดั้งเดิมในชีวิตประจำวัน ต่อเมื่อถึงเวลางานประเพณีสำคัญเท่านั้น เช่น สงกรานต์ งานแต่งงาน งานศพ คนรุ่นหลังจึงแต่งกายแบบไททรงดำด้วย สำหรับการสืบทอดการเลี้ยงผี การปาดตงและพิธีเสนเรือนยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่เกือบทั้งหมด มีบางกรณีที่ครอบครัวใหม่ที่แยกบ้านออกมาจากบ้านพ่อแม่ บ้านใหม่นี้จะต้องมีพื้นที่ห้องผีเตรียมไว้แต่ยังไม่เชิญผีขึ้นบ้าน เพราะพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันจึงยังไม่มีกรปาดตงหรือเสนเรือนขึ้นที่บ้านนั้น นอกจากนี้ยังมีพิธีอื่นๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไททรงดำที่ชาวบ้านยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ เช่น งานศพ พิธีแต่งงาน การยึดมั่นในความเชื่อเรื่องผีซึ่งมีระเบียบการปฏิบัติที่เคร่งครัดนั้นเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ชาวไททรงดำบ้านเกาะแรดยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้เป็นอย่างดี

(เรณู เหมือนจันทร์เชย. 2542) โครงสร้างทางสังคมของชาวไททรงดำ แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับครอบครัวและเครือญาติ สังคมไททรงดำใช้ระบบเครือญาติ (Kinship system) เป็นหลักในการจัดระเบียบครอบครัว โดยมีแนวคิดเรื่องผีเดียวกันเป็นสัญลักษณ์ร่วม วิธีการนับความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ คือ การนับญาติกันทางสายโลหิต และทางการแต่งงาน แต่เฉพาะบรรดาสะใภ้จึงจะนับเป็นญาติผีเดียวกัน ลำดับความสำคัญของสมาชิกขึ้นอยู่กับความอาวุโส คนเฒ่าคนแก่ในครอบครัวจะเป็นที่เคารพนับถือของลูกหลานและเพื่อนบ้านใกล้เคียง และผู้ชายที่อาวุโสที่สุดจะเป็นหัวหน้าครอบครัว

2. โครงสร้างทางสังคมระดับชุมชน แนวคิดดั้งเดิมของชาวไททรงดำขึ้นอยู่กับระบบเครือญาติ ชุมชนไททรงดำประกอบด้วยครอบครัวที่เป็นเครือญาติกัน เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็จะมีเครือญาติมาร่วมในพิธีมากมาย และการจัดลำดับชั้นทางสังคมโดยใช้ระบบวงศ์ตระกูลเป็นเกณฑ์ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ชั้น

- ชั้นผู้ทำว หมายถึง กลุ่มคนที่เชื่อว่าเกิดในตระกูลซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเจ้า หรือผู้ปกครองเมือง

- ชั้นผู้น้อย หมายถึง กลุ่มคนในตระกูลซึ่งเชื่อว่าเป็นตระกูลสามัญชน อยู่ภายใต้การปกครองของผู้ทำวในสมัยก่อน

ในปัจจุบันการจัดลำดับชั้นยังคงมีความแตกต่างกันในด้านระเบียบวิธีการปฏิบัติทางพิธีกรรม และจะไม่ปะปนทำพิธีกรรมร่วมกัน แต่ในชีวิตประจำวันผู้ทำวกับผู้น้อยก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี มีความร่วมมือ ช่วยเหลือกันตามปกติ

ตารางที่ 4.7 แสดงระดับชนชั้นทางสังคมที่มีผลต่อความมีปฏิสัมพันธ์และสถานภาพในชุมชน

ระดับชนชั้น	จำนวน	ร้อยละ
ผู้ทำว	25	17.46
ผู้น้อย	119	82.60
รวม	144	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ระดับชนชั้น	ระดับปฏิสัมพันธ์				รวม
	ไม่มี	แบ่งปันของกิน ของใช้	ลงแรง ช่วยเหลือ	ขอให้ยืมเงิน ทอง	
ผู้ท้าว	0 (0.0)	3 (12.0)	17 (68.0)	5 (20.0)	25 (100)
ผู้น้อย	1 (0.9)	4 (3.4)	72 (61.5)	40 (34.2)	117 (100)
รวม	1 (0.7)	7 (4.9)	89 (62.7)	45 (31.7)	142 (100)

Pearson Chi-Square Value=4.736, df=3, Asymp. Sig. (2-sided)=0.192

ระดับชนชั้น	สถานภาพในชุมชน				รวม
	ไม่มีส่วน ร่วม	เป็นสมาชิกใน ชุมชน	เป็นสมาชิก กลุ่มหรือ หน่วยงาน	เป็นกรรมการ กลุ่มหรือ หน่วยงาน	
ผู้ท้าว	1 (4.20)	14 (58.3)	9 (37.5)	0 (0.00)	24 (100)
ผู้น้อย	18 (15.4)	56 (47.9)	31 (26.5)	12 (10.3)	117 (100)
รวม	19 (13.5)	70 (49.6)	40 (28.4)	12 (8.5)	141 (100)

Pearson Chi-Square Value=5.611, df=3, Asymp. Sig. (2-sided)=0.132

จากตารางที่ 4.7 จึงแสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่าระดับชนชั้นทางสังคมตามความเชื่อที่ยึดถือต่อกันมา ไม่มีผลต่อความมีปฏิสัมพันธ์ต่อเพื่อนบ้านและสถานภาพในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านความสามารถในการเข้าถึงการศึกษา มีผลอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ ในด้านการศึกษาในระดับต้นนั้นเด็กในชุมชนไม่มีความแตกต่างกัน ที่บ้านเกาะแรตนี้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่รับเลี้ยงและดูแลเด็กในระดับก่อนอนุบาล ศูนย์แห่งนี้ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2532 และก่อสร้างอาคารถาวรบนที่ดินบริจาคจากนายช้วน เพชรแอ ในปี พ.ศ. 2538 โดยความร่วมมือร่วมใจกันสร้างและบริจาคเงินจากชาวบ้านในหมู่บ้าน เด็กวัยเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาส่วนใหญ่จะไปเรียนที่โรงเรียนวัดเกาะแรตและโรงเรียนตลาดเกาะแรตซึ่งอยู่ใกล้กับชุมชน แต่จะมีความแตกต่างที่ชัดเจนในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ผู้ปกครองที่มีฐานะดีและมีสถานภาพทางสังคมสูงมักจะส่งลูกหลานให้ได้เข้ารับการศึกษาดอนตัวจังหวัดหรือในกรุงเทพฯ ซึ่งมักจะส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาจนจบปริญญาตรี อาจเป็นเหตุผลให้ชาวบ้านเกาะแรตส่วนหนึ่งที่ได้รับการศึกษา ได้หางานทำและตั้งรกรากใหม่ในกรุงเทพฯ หรือในพื้นที่อื่นนอกบ้านเกาะแรตซึ่ง

เป็นแหล่งงาน บางครอบครัวนั้นเหลือเพียงผู้สูงอายุหรือคนในรุ่นลูกเพียง 1 คนที่ยังคงอาศัยอยู่ในบ้านเกาะเรตเพื่อสืบทอดการเลี้ยงผีเรือน ในขณะที่ญาติพี่น้องได้ย้ายถิ่นฐานไปยังสถานที่อื่น แต่ทั้งนี้เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์และวันเสนาเรือนของตระกูล เครือญาติที่อยู่ห่างไกลก็จะกลับมารวมตัวกันที่บ้านใหญ่อย่างพร้อมหน้า

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อโครงสร้างครอบครัวและชุมชนในปัจจุบันมีลักษณะชัดเจนและรวดเร็ว โดยเฉพาะการเข้ามาของความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยี ความผูกพันในครอบครัวระดับพี่น้องลดความสำคัญลง เนื่องจากพี่น้องเริ่มห่างเหินกันโดยแยกย้ายกันไปอยู่ที่ไกลๆ มีการแต่งงานข้ามเชื้อสายกับคนต่างถิ่นต่างเชื้อชาติซึ่งเป็นผลมาจากการติดต่อทางวัฒนธรรม การมีโอกาสประกอบอาชีพในที่อื่นและมีการศึกษาที่สูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงมีลักษณะสัมพันธ์สอดคล้องกันเป็นลูกโซ่ นั่นคือ เมื่อมีโอกาสในการศึกษาและการประกอบอาชีพ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติและแนวคิดที่แตกต่างจากรุ่นพ่อแม่ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545. หน้า 329)

ถึงกระนั้นก็ยังคงมีความพยายามที่จะรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ความเชื่อเรื่องผีและการปฏิบัติตามพิธีกรรมตามประเพณีมีส่วนอย่างมากในการรักษาความเหนียวแน่นในระบบเครือญาติและความสัมพันธ์ ความสามัคคีกันในชุมชน ที่มีลักษณะเชิงจิตนิยม เชื้อชาติ และความร่วมมือร่วมกัน

ตารางที่ 4.8 แสดงความสัมพันธ์กับละแวกบ้าน และระดับปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

ความสัมพันธ์	จำนวน	ร้อยละ
เครือญาติ	163	96.45
เพื่อนฝูง	6	3.55
รวม	169	100

ความสัมพันธ์	ระดับปฏิสัมพันธ์				รวม
	ไม่มี	แบ่งปันของกิน ของใช้	ลงแรง ช่วยเหลือ	ขอยืมเงินทอง	
เครือญาติ	1 (0.62)	10 (6.17)	99 (61.11)	52 (32.10)	162 (100)
เพื่อนฝูง	1 (16.67)	1 (16.67)	4 (66.67)	0 (0.00)	6 (100)
รวม	2 (1.19)	11 (6.55)	103 (61.31)	52 (30.95)	168 (100)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้เพื่อการวิจัย การศึกษา การเรียนการสอน ไม่ให้นำไปใช้โดยไม่ขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์
 ไม่ว่า Pearson Chi-Square Value=15.45, df=3, ต้องอ้างอิง Asymp. Sig. (2-sided)=0.001 การนำไปใช้

ชาวบ้านที่ยังคงอาศัยอยู่เป็นประจำในบ้านเกาะแรต มักจะสนิทสนมกับเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน รับประทานอาหารเป็นอยู่ ตลอดจนถ่ายทอดความรู้ ความคิด ไปมาหาสู่กัน อย่างสม่ำเสมอ มักจะพบว่าเพื่อนบ้านเป็นญาติพี่น้องกันด้วย เกือบทั้งหมดจะมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน ส่วนใหญ่เต็มใจให้ความช่วยเหลือลงมือลงแรงร่วมกันทำงาน หรือบางครั้งจะช่วยเหลือให้การหยิบยืมเงินทองกันได้ ความสัมพันธ์อันดีในละแวกบ้านก่อให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยในชุมชน เห็นได้จากความไว้วางใจต่อเพื่อนบ้านในกรณีที่จำเป็นต้องไม่มีคนอยู่บ้าน

ตารางที่ 4.9 แสดงระดับความไว้วางใจในชุมชน

ระดับความไว้วางใจ	จำนวน	ร้อยละ
มีคนอยู่บ้านตลอดเวลา	47	27.98
ฝากให้เพื่อนบ้านช่วยดูบ้าน	75	44.64
ฝากกุญแจบ้านไว้กับเพื่อนบ้าน	2	1.19
ฝากให้เพื่อนบ้านอยู่เฝ้าบ้าน	42	25.00
ปิดบ้านไว้เฉยๆ	2	1.19
รวม	168	100

ในกรณีของบ้านเกาะแรต ส่วนใหญ่จะมีคนสูงอายุอยู่ที่บ้าน ซึ่งคนสูงอายุเหล่านี้ มักจะช่วยทำหน้าที่ดูแลบ้านและเลี้ยงหลานในช่วงเวลากลางวันที่คนหนุ่มสาววัยแรงงานออกไปทำงาน ดังนั้นบ้านที่มีคนสูงอายุอยู่จึงมักจะมีคนอยู่ที่บ้านตลอดเวลา สำหรับบ้านที่สมาชิกต้องออกไปทำงานหรือออกไปเรียนหนังสือกันทั้งหมดมักจะใช้วิธีอาศัยให้वानให้เพื่อนบ้านช่วยดูแลหรือฝากให้เพื่อนบ้านเฝ้าบ้านให้ เพื่อให้ช่วยดูแลคนสูงอายุในบ้านด้วย

ลักษณะการอยู่ติดที่ของคนในหมู่บ้านที่อยู่ร่วมกันมายาวนาน รวมถึงประเพณีที่มีร่วมกันทั้งงานมงคลและอวมงคล เป็นส่วนเสริมให้เกิดความสนิทสนมและรู้จักกันดีในหมู่เพื่อนบ้าน ซึ่งไม่เฉพาะกับในละแวกบ้านเท่านั้นแต่ส่วนใหญ่จะรู้จักมักคุ้นกันดีทั้งชุมชน

ตารางที่ 4.10 แสดงขอบเขตความสัมพันธ์ในชุมชน

ขอบเขตความสัมพันธ์	จำนวน	ร้อยละ
รู้จักเฉพาะใกล้บ้าน	1	0.66
รู้จักเพื่อนบ้านในซอยอื่นๆ	36	23.68
รู้จักเพื่อนบ้านเฉพาะในหมู่	25	16.45
รู้จักทุกบ้านในชุมชน	90	59.21
รวม	152	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาติให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่าในรูปแบบใดก็ตาม หากมีข้อสงสัยหรือต้องการข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อเจ้าหน้าที่ของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.11 แสดงความมีส่วนร่วมในการประชุมหรือกิจกรรมของชุมชน และความช่วยเหลือ
ร่วมมือกันในชุมชน

ความมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน	จำนวน	ร้อยละ	ความช่วยเหลือกันในชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เข้าร่วม	3	1.79	ไม่ให้ความช่วยเหลือ	2	1.18
เข้าร่วมเฉพาะกิจกรรมที่สนใจ	14	8.33	ให้ความช่วยเหลือเฉพาะเพื่อนบ้านที่รู้จัก	4	2.35
เข้าร่วมบางครั้งที่ว่าง	88	52.38	ให้ความช่วยเหลือกิจกรรมชุมชนบางโอกาส	73	42.94
เข้าร่วมทุกครั้ง	63	37.50	ให้ความช่วยเหลือกิจกรรมชุมชนทุกครั้ง	91	53.53
รวม	168	100	รวม	170	100

ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสนใจในกิจกรรมภายในชุมชนและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้น ทั้งกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมตามประเพณีและการประชุม การอบรมของส่วนราชการ เป็นลักษณะเดียวกันกับการให้ความช่วยเหลือต่อกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนซึ่งคนในชุมชนเกือบทั้งหมดให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างดี

4.2.2.4 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบแวดล้อม

สถาปัตยกรรม และผังบริเวณระดับบ้าน

ปัจจุบันชาวไททรงดำรุ่นใหม่หันมาปรับปรุงบ้านขึ้นใหม่โดยเปลี่ยนเป็นเรือนไทยประยุกต์ ส่วนที่สร้างแบบเรือนไทยทำด้วยไม้ทั้งหลังก็มี สร้างด้วยปูนแทนไม้บ้างหรือครึ่งบนเป็นไม้ครึ่งล่างเป็นปูน สร้างด้วยไม้มุงกระเบื้อง และสร้างด้วยปูนแบบสมัยใหม่ตามยุคตามสมัยอย่างคนไทยทั่วไป ส่วนล่างที่เป็นใต้ถุนจะกันเป็นห้องสำหรับพักอาศัย บางบ้านยังคงมีใต้ถุนสูงไว้เก็บเครื่องมือการเกษตร เป็นที่พักม่อนหย่อนใจ รับประทานที่นั่งพักผ่อน แต่ยังคงมีห้องใต้ถุนเพราะประเพณีการเช่นผีเรือนยังปฏิบัติสืบเนื่องกันอยู่ เนื่องจากมีผลต่อวิถีชีวิตของชาวไททรงดำอย่างมากนั่นเอง (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545 ; เรณู เหมือนจันทร์เชย. 2542)

“ตอนนี้มีตึกแล้ว สร้างตึกกันแล้วก็ตอนนี้เริ่มมาสัก 20 กว่าปี เริ่มเป็นตึกเป็นอะไรรึเนี่ย เป็นตึกเนี่ยเค้าใช้เหล็กเลย เค้าเอาเหล็กสร้าง มุงด้วยกระเบื้องเนี่ยเค้าใช้เหล็กวาง [5]”

ผู้ข่าวก่อนที่ไม่มีการใช้งานแล้วในปัจจุบันเนื่องด้วยกระบวนการทำนาได้เปลี่ยนไป จึงมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ กล่าวคือ ผู้ข่าวก่อนบางส่วนถูกทิ้งร้างปล่อยให้ผุพังไปตามกาลเวลา บางถูกรื้อทิ้งเพื่อสร้างอาคารใหม่ขึ้นมาแทนที่หรือใช้ที่ดินเดิมนั้นทำประโยชน์อื่นๆ บางเปลี่ยนประโยชน์การใช้สอยเป็นห้องเก็บของหรือใช้เป็นห้องนอน หากมีข้อห้ามว่าจะทำห้องใต้ถุนไม่ได้โดยเด็ดขาด

“มียุ่งข้าวแล้วที่นี้พังเป็นบ้านชะ รื้อมาปลูกใหม่ ยุ่งข้าวก็เหมือนบ้านแหละแต่ไม่มีฝา ฝาใส่ข้าวไม่ทั้งเสาทั้งต้นค้ำไว้ แล้วพอเลิกแล้วก็มาแยกเอาไม้เป็นฝา เสาไม้ [2]” “ยุ่งข้าวที่ไม่ใช้เขาก็รื้อยุ่งออก ที่นี้บ้านที่เขาตั้งเป็นยุ่งนี้มันแข็งแรงมากเลยที่เขาทำนี้ มันก็เหมือนเป็นบ้านเลย เขาก็ทำข้างนอก ที่ล้อมๆเป็นยุ่งเอาออกก็เหลือแต่พื้นกระดานแล้วก็ทำเป็นที่อยู่ได้ แต่บางบ้านเขาก็ออก รื้อแล้วใช้กระดานไปทำอย่างอื่นได้ [4]” “ยุ่งข้าวเนีย ลูกสะไภ้มาอยู่ มันว่างก็เลยเป็นที่นอนมันว่างยังไม่ได้รื้อของเก่ายังไม่รื้อเลย [5]”

การปรับเปลี่ยนพื้นที่โล่ง ซึ่งแต่เดิมพื้นที่โล่งหลักประกอบด้วยลานนวดข้าว และสระกักเก็บน้ำก็มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นด้วยสาเหตุหลายประการ เช่นเมื่อในหมู่บ้านมีระบบประปาอย่างทั่วถึงสระกักเก็บน้ำจึงถูกถมไป ดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 4.2.2.1 และลานนวดข้าวก็เช่นเดียวกับยุ่งข้าว คือ เมื่อการทำงานนั้นไม่ต้องการพื้นที่ในการกองเก็บผลผลิตอีกต่อไป ลานนี้ก็ไม่ใช่จำเป็นต้องใช้พื้นที่โล่งขนาดใหญ่เหมือนในอดีต พื้นที่นี้จึงถูกใช้สร้างบ้านเรือนตามแรงกดดันของความต้องการพื้นที่เพื่อการขยายครอบครัว ทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนวัสดุเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการใช้งานในปัจจุบัน เช่น การเทพื้นคอนกรีต

“สมัยก่อนข้าวก็เอาเข้าบ้านหมดเอามาขนาดที่บ้าน พอสมัยนี้มีรถเกี่ยวที่นาเลย แล้วก็ขายกันที่นาไปขายโรงสีเลย ไม่ได้ขนเข้าบ้าน ฉะนั้นที่ตรงนั้นเขาก็ต้องปรับไปเรื่อยๆ อาจจะสร้างบ้านให้ลูกให้หลาน อยู่ไปก็ไม่ได้ทำอะไร สมัยก่อนจะเห็นได้ว่าบ้านเรือนที่เข้าไปตามหมู่จะเห็นบ้านแต่ละบ้านมีที่เยอะมีลานกว้างนั้นละมันเป็นลานนวดข้าวสมัยก่อน แล้วเขาปรับมาเรื่อย [4]” “ไม่ไหวหรอกลานดิน ซี้โคลนเดี๋ยวนี้เขาไม่ชอบกันเป็นโคลน พอออกไปนี่ละไม่ได้เลยเหยียบไปนี่โคลนติดรองเท้าเต็มเลย มันร้อนกว่าลานดินแต่มันไม่มีโคลน [7]”

องค์ประกอบแวดล้อมในระดับหมู่บ้าน

องค์ประกอบในระดับหมู่บ้านในปัจจุบัน ยังคงมีศาลประจำหมู่บ้านและลานกลางหมู่บ้านเป็นองค์ประกอบหลักที่ยังใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และใช้ประกอบพิธีกรรมเหมือนที่เคยปฏิบัติต่อกันมาในอดีต นอกจากนี้ในพื้นที่บ้านเกาะแรตและบริเวณใกล้เคียงยังมีสถานที่อื่นๆที่มีความสำคัญเกิดขึ้น เช่น สถานีอนามัย ศูนย์เด็กเล็ก ศาลาประชาคม ร้านค้าชุมชนซึ่งใช้เป็นที่ประชุมนอกเหนือไปจากบ้านผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งการพบปะทำกิจกรรมของชาวบ้านมีทั้งแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ การรวมตัวอย่างเป็นทางการเป็นลักษณะการขอความร่วมมือจากชาวบ้าน เช่น การฝึกอบรมความรู้ของอาสาสมัคร การออกร้านขายสินค้า สำหรับกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การรวมกลุ่มพูดคุยกันตามร้านค้าและศาลาประชาคม

“มารวมกันชุมนุมกันก็ที่ประชุมนั้นแหละ ที่ประชุมเนียเพิ่งเกิด 7-8 ปีเนีย เมื่อก่อนเป็นที่นาย ช้วน นายช้วนก็เลยยกให้วัด แล้วทางผู้ใหญ่ กำหนดว่า เป็นสถานที่ที่อยู่ระหว่าง หมู่บ้าน เลยตั้งเป็นที่ประชุม แล้วก็เรียนอนุบาล ที่ตรงนั้นแหละไปประชุมที่นั่น เวลาจะทำ สงกรานต์หรือปรีกาหรือกัน [5]”

แต่ความเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้านโดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าของระบบ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เป็นผลให้อุปกรณ์ประกอบสำคัญบางประการในอดีตต้องถูกละเลย และเลิกใช้งานไป เช่น ป่าช้า ถึงแม้พิธีกรรมบางส่วนยังต้องประกอบพิธีที่บ้านผู้ตายตามอย่าง ประเพณี แต่การเผาและการบอกทางผู้ตาย ในปัจจุบันนี้จะหันไปประกอบพิธีกรรมที่วัดแทน ระบบ คู่งน้ำและสระกักเก็บน้ำก็ถูกลดความสำคัญไปแล้วเช่นเดียวกัน คู่งน้ำเดิมส่วนใหญ่จะถูกปล่อยทิ้งให้ตื้นเขินและเต็มไปด้วยวัชพืช หรือถมไปในที่สุดเพราะหมดความจำเป็นแล้วในปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการ คือ ระบบถนน ถนนภายในหมู่บ้านถูก ปรับปรุงเป็นลาดยางหรือคอนกรีตเป็นส่วนใหญ่ และมีการพัฒนาถนนคอนกรีต-บางเลนซึ่งเป็น ถนนสายหลักที่เชื่อมต่อจากหมู่บ้านไปยังสถานที่ต่างๆ ทำให้การเดินทางสะดวกขึ้นมาก การ เดินทางโดยเรือจึงเลิกใช้ไปในที่สุด คลองบางปลาในปัจจุบันจึงใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรเป็นหลัก

4.2.3 วัฒนธรรมและความเชื่อของชาวไททรงดำ

ดังที่กล่าวมาในหัวข้อ 4.2.2.3 สังคมของชาวไททรงดำในปัจจุบันยังมีความเชื่อ ด้านขนานถึง แม้จะไม่มีผลต่อความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน แต่ในด้านพิธีกรรม จะยังคงยึดมั่นข้อปฏิบัติตามธรรมเนียมอยู่อย่างเคร่งครัด

ข้อต้องห้ามบางประการระหว่างชนชั้น ได้แก่ ห้ามผู้ท้าวเข้าห้องผีเรือนบ้านผู้น้อย และห้ามผู้น้อยเข้าห้องผีเรือนบ้านผู้ท้าว ห้องผีเรือนจะเข้าได้เฉพาะญาติเดียวกันเท่านั้น และ บ้านเรือนผู้น้อยตั้งอยู่ใกล้บ้านผู้ท้าวได้แต่ห้ามผู้น้อยสร้างบ้านเรือนอยู่ตรงกลางโดยมีบ้านผู้ท้าว ขนาบอยู่ทั้งสองข้าง เพราะเชื่อว่าจะทำให้คนในบ้านผู้น้อยเจ็บป่วยล้มตาย เนื่องจากผีผู้น้อยไม่ อาจคุ้มครองลูกหลานได้ เพราะผีผู้น้อยกลัวผีผู้ท้าว (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545)

“ห้องผีเรือนของผู้ท้าวอยู่ด้านทิศตะวันตก แต่ไม่ให้ยุดิตผนังมุมบ้าน ให้ยุดิตตรง กลางๆ ส่วนผู้น้อยให้ยุดิตตะวันออก [8]” “ห้ามไม่ให้ น้ำจากชายคาบ้านผู้ท้าวลงบ้านผู้น้อย [9]”

แม้ว่ากรรมใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความเชื่ออื่นๆที่มีผลต่อการจัดพื้นที่ใช้สอย โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับห้องผีเรือนซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของเรือนไททรงดำ เช่น

“ส้วมและครัวห้ามอยู่ในแนวเดียวกับห้องผีเรือน ห้องผีเรือนห้ามมีห้องอื่นขวาง และต้องยกพื้นสูงกว่าห้องอื่นๆ ประมาณ 3 นิ้ว [10]” “ห้องผีเรือน ห้ามไม่ให้ตรงบันได [9]”

“ต้องมีตุ่มน้ำ 2 ใบบนบ้าน [10]” “ตุ่มน้ำนี้เขา บนบ้านเขาให้มีไว้ ทุกวันเราเลี้ยงผีปู่ย่าตายายนี่ละ เลี้ยงไว้ในห้องที่มีรูปนะ ตุ่มนี้ของโบราณนะ เขาให้มีน้ำไว้ว่าโบราณเขาว่าจัดเขียนหมากกับตุ่มน้ำไม่ให้ขาด เวลานั้นเขาว่าเขาออกมากิน แต่ที่เราก็ไม่เคยเห็นหรอก ก็ตั้งไว้จนละ ปู่ย่าเขาสั่งไว้อย่างนั้นอย่าให้ขาด [7]”

4.3 การเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ชาวไททรงดำที่ถูกกวาดต้อนจากดินแดนสิบสองจุไทตั้งแต่สมัยธนบุรีจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ ได้มาตั้งถิ่นฐานรวมกันที่จังหวัดเพชรบุรี ราวปี 2441 ชาวไททรงดำที่เพชรบุรีส่วนหนึ่งได้ออกแสวงหาสถานที่ทำกินแห่งใหม่ และได้พบพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำนาที่บ้านเกาะแรด เมื่อการทำนาได้ผลผลิตดี จึงได้อพยพเหล่าญาติพี่น้องมาอยู่รวมกันเป็นชุมชน และยังคงพยายามรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งยังอยู่ในดินแดนสิบสองจุไท

ช่วงเวลาเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงสามารถสรุปเป็นแผนภาพ ดังนี้

รูปที่ 4.11 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามช่วงเวลาต่างๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ไม่ว่างกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งยังมีเหตุผลเบื้องเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้ ความเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม กิจกรรมและวัฒนธรรม

ประเพณี และสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบแวดล้อม ซึ่งสามารถพิจารณาแยกตามประเด็นได้ ดังนี้

4.3.1 ความเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม

ที่ตั้งดั้งเดิมของหมู่บ้านไททรงดำอยู่ทางตอนเหนือของเวียดนาม ตั้งเรียงรายตามเชิงเขาน้ำท่วมไม่ถึง ทำนาบนที่ราบถัดจากเชิงเขา หมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้ป่าไม้และแหล่งน้ำ มีการปลูกป่าไม้เสริมข้างหมู่บ้านเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน สภาพอากาศหนาวเย็นและมีฝน ลมหนาวพัดแรงในฤดูหนาว

การเลือกพื้นที่ตั้งชุมชนแห่งใหม่ที่บ้านเกาะแรด ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำล้อมรอบ แต่เดิมมีป่าและป่าไผ่ขึ้นอยู่ทั่วไป บริเวณตั้งบ้านเรือนเป็นที่ดอน หมู่บ้านตั้งกระจุกตัวกันริมคลองบางปลา การขยายครัวเรือนก็จะแยกครอบครัวใหม่ถัดออกมาจากด้านคลอง จึงต้องทำคูส่งน้ำจากคลองบางปลาออกไป และมีทางสัญจรภายในเพื่อดอนวัวควายไปยังที่นา

สภาพพื้นที่ในปัจจุบันพื้นที่ซึ่งเคยเป็นป่าและป่าไผ่ได้เปลี่ยนไปเป็นที่พักอาศัยและท้องนา บ้านเรือนมีการกระจุกตัวกันหนาแน่น ครอบครัวใหม่แยกออกไปสร้างบ้านอยู่บนที่นามากขึ้น มีการวางระบบประปาหมู่บ้านจึงไม่จำเป็นต้องใช้คูส่งน้ำอีกต่อไป ทั้งยังมีถนนคอนกรีตบางเลนตัดผ่าน การเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆจึงใช้รถยนต์เป็นหลักแทนการโดยสารเรือเหมือนเช่นในอดีต

4.3.2 ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม กิจกรรมและวัฒนธรรมประเพณี

ลักษณะครัวเรือน และอาชีพ

ครัวเรือนดั้งเดิมของชาวไททรงดำเป็นครอบครัวขยายขนาดใหญ่ มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวจำนวนมาก ประกอบด้วยหลายครอบครัวในเรือนเดียวกัน ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก เมื่อย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านเกาะแรด ก็ยังคงประกอบอาชีพทำนาซึ่งเป็นอาชีพที่มีความเชี่ยวชาญ ลักษณะครัวเรือนยังคงเป็นครอบครัวขยาย สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากความต้องการแรงงานภาคการเกษตร จวบจนปัจจุบันมีครอบครัวเพียงร้อยละ 45 ที่เป็นครอบครัวขยายซึ่งมีขนาดเล็กลงมาก แต่ในจำนวนที่เป็นครอบครัวเดี่ยวนั้น มีบางกรณีที่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบ้านเดิม ลักษณะอาชีพในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากอดีตอย่างมากมีเพียงร้อยละ 35 เท่านั้นที่ยังประกอบอาชีพทำนา ซึ่งในปัจจุบันมีการนำเครื่องจักร เครื่องทุ่นแรงเข้ามาใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ร้อยละ 24.50 ประกอบอาชีพรับจ้าง ส่วนหนึ่งเป็นการรับจ้างในภาค

การเกษตร เนื่องจากไม่มีที่นาเป็นของตัวเองหรือมีขนาดพื้นที่เล็กเกินไปจากการแบ่งที่ดินมรดก นำ
สังเกตว่า คริวเรือนร้อยละ 6.10 หันมาทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริษัทเอกชนที่สามารถทำ
รายได้แน่นอนกว่า

กิจกรรม

ตั้งแต่อดีตชาวไททรงดำมีชีวิตที่ผูกพันกับการทำนา ดังนั้นกิจกรรมส่วนใหญ่ที่
เกิดขึ้นจึงเกี่ยวข้องกับการทำนา ซึ่งแยกกิจกรรมที่แตกต่างกันได้ 2 ช่วงเวลา ในฤดูทำนา ชาวบ้าน
ส่วนใหญ่จะต้อนวัว-ควายจากบ้านเพื่อเริ่มงานในนาตั้งแต่เช้ามีด เหลือผู้หญิงที่อยู่บ้านเพียง 2-3
คนเท่านั้น เพื่อเตรียมหุงหาอาหารส่งไปยังที่นา ซ้อนกุ้ง ปลา เก็บผัก และทำงานบ้านระหว่างวัน
เมื่อเสร็จงานจากนาช่วงค่ำหลังเวลาอาหาร ผู้ชายจะซ่อมแซมหรือทำอุปกรณ์และเครื่องใช้จักสาน
ส่วนฝ่ายหญิงจะทอผ้า เย็บผ้าและสีข้าวบริเวณลานใต้ถุนบ้าน เป็นเช่นนี้จนหมดฤดูเก็บเกี่ยว
ในช่วงที่งานนาชุกชาวบ้านจะมีการเอาแรง ลงแขกหมุนเวียนช่วยกันในแต่ละบ้าน เมื่อหมดฤดูการ
ทำนาแล้วจะเป็นช่วงพักผ่อนเที่ยวค้างอ้างแรมไปยังหมู่บ้านชาวไททรงดำแห่งอื่นของเหล่าชาย
หนุ่ม ซึ่งระหว่างนั้นก็ช่วยงาน เช่น กรองดပ် เปลี่ยนหลังคาในหมู่บ้านที่ไปเที่ยว ส่วนฝ่ายหญิง
จะรวมกลุ่มย่อยๆ เพื่อทอผ้า เย็บผ้าร่วมกันจนถึงฤดูการทำนาปีต่อไป

ต่อมาในปัจจุบัน เมื่อกระบวนการทำนาและอาชีพของคนในชุมชนเปลี่ยนไปวิถี
ชีวิตของคนในชุมชนจึงเปลี่ยนไปด้วย วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีลักษณะเหมือนกันตลอดทั้งปีไม่ได้
แบ่งตามฤดูกาลเหมือนในอดีตอีกต่อไป แต่ก็ยังสามารถแบ่งพฤติกรรมของคนในชุมชนออกตาม
ลักษณะอาชีพได้ 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มคนวัยแรงงานซึ่งประกอบอาชีพทำการเกษตรและทำงาน
ประจำ จะออกไปทำงานในตอนเช้าและกลับมาบ้านในเวลาเย็น ซึ่งอาจมีความแตกต่างกัน
เล็กน้อยในกลุ่ม เพราะผู้ทำการเกษตรจะสามารถกลับมารับประทานอาหารและพักผ่อนที่บ้าน
ในช่วงเที่ยงถึงบ่ายได้ กลุ่มผู้สูงอายุจะอยู่ที่บ้านตลอดทั้งวัน จะเวลาส่วนใหญ่ของวันที่บริเวณใต้
ถุนบ้านเพื่อพักผ่อนพูดคุยกับเพื่อนบ้าน หรือทำกิจกรรมเล็กๆน้อยๆ กลุ่มผู้ทำงานหรือศึกษาต่อใน
กรุงเทพฯ จะกลับมาบ้านเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์เท่านั้น

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ

ในอดีตชาวบ้านเกาะแรดมีการรักษาอัตลักษณ์หลายประการของชาวไททรงดำไว้
ได้อย่างครบถ้วน มีการสื่อสารด้วยภาษาไททรงดำเป็นหลัก แต่งกายแบบไททรงดำทั้งชาย หญิงใน
ชีวิตประจำวัน มีการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีต่างๆ ประเพณีที่ผูกพันความเชื่อเรื่องผีได้แก่
การปาดตงและเสนเรือนที่ปฏิบัติเป็นประจำ การไหว้ศาลและงานสงกรานต์ การประกอบพิธีกรรม
เกี่ยวกับการตายซึ่งส่วนหนึ่งในพิธีกรรมต้องมีการบอกทางให้ขวัญหรือวิญญาณส่วนหนึ่งของ

ผู้ตายได้กลับไปยังเมืองแกลง ในดินแดนสิบสองจุไทย เป็นเมืองต้นกำเนิดของชาวไททรงดำก่อนถูกกวาดต้อนมายังประเทศไทย การบูชาแม่โพสพ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา การอยู่ช่วงที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการละเล่น ส่วนใหญ่จะปฏิบัติในช่วงท่องเที่ยวนอกฤดูการทำนา เช่น การเล่นลูกช่วง เล่นคอน ฟ้อนแคน

แต่เมื่อมาถึงปัจจุบัน แม้จะยังคงมีความพยายามในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม แต่อัตลักษณ์และประเพณีหลายอย่างก็มีความเปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไป ในด้านอัตลักษณ์นั้น ยังมีการสื่อสารด้วยภาษาไททรงดำ แต่สำหรับคนรุ่นใหม่ถึงจะฟังได้รู้เรื่องแต่ก็พูดน้อยลงมาก ส่วนการแต่งกายนั้น ในชีวิตประจำวันสามารถพบได้จากผู้สูงอายุเท่านั้น ในงานประเพณีและพิธีกรรมซึ่งมีข้อบังคับเรื่องการแต่งกายทำให้อัตลักษณ์ด้านนี้ยังคงปรากฏสืบต่อไป ในด้านการรักษาเอกลักษณ์ทางประเพณีวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและการนับถือผียังคงปฏิบัติกันอยู่อย่างเคร่งครัด แต่การบูชาแม่โพสพได้เลิกปฏิบัติไปตามความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีภาคการเกษตรและการเปลี่ยนอาชีพ นั้นรวมไปถึงประเพณีการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการทำนา อย่างเช่นการอยู่ช่วง การท่องเที่ยว เล่นคอน ฟ้อนแคนก็เลิกปฏิบัติไปด้วย ถึงแม้ภายหลังจะมีการละเล่นในงานวันสงกรานต์เพื่ออนุรักษ์ไว้ก็ตาม

โครงสร้างทางสังคม ปฏิสัมพันธ์

ชาวไททรงดำดั้งเดิมมีการแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็นชนชั้นผู้ทำว และชนชั้นผู้น้อยซึ่งแบ่งตามสายตระกูล (สิง) ชนชั้นทางสังคมนี้มีผลต่อระบบการจัดสรรที่ดินและตำแหน่งทางสังคม เช่น ผู้นำจะถูกเลือกจากคนในตระกูลผู้ทำวเท่านั้น และใช้เป็นเครื่องกำหนดอาชีพตามสายตระกูล แต่เมื่อครั้งถูกกวาดต้อนมายังประเทศไทยก็ไม่ได้ยึดถือการกำหนดโครงสร้างทางสังคมตามธรรมเนียมเดิมอีก หากยังคงยึดถือชนชั้นเพื่อการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน ชนชั้นไม่มีผลใดๆต่อการนับหน้าถือตาในสังคม สถานะในสังคมจะถูกกำหนดด้วยตำแหน่งหน้าที่การงานมากกว่า ในอีกทางหนึ่งอายุก็เป็นเงื่อนไขหนึ่งในการนับถือคนที่มักจะให้ความเคารพต่อผู้ที่สูงวัยกว่าเสมอ

สำหรับปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนในอดีตนั้น เนื่องจากชุมชนมีขนาดเล็ก มีจำนวนครัวเรือนไม่มากนัก ทั้งยังมีความเชื่อในเรื่องผีแบบเดียวกัน รวมถึงค่านิยมของคนในรุ่นก่อนที่มีความประสงค์ให้ลูกหลานได้แต่งงานเฉพาะกับชาวไททรงดำด้วยกันเพื่อเป็นการรักษาเชื้อสายและเกี่ยวข้องกับการสืบผี ทำให้ชาวบ้านเกือบทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันถึงแม้ว่ามีบางส่วนที่คู่สมรสเป็นชาวไททรงดำต่างหมู่บ้านก็ตาม การทำงานต่าง ๆ มักมีการลงแรงช่วยเหลือกันเพราะในอดีตการทำงานต่าง ๆ มักใช้แรงงานคนจำนวนมากซึ่งจะผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป ทำให้ในชุมชนมีระดับความแน่นเหนียวสูง ความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชนเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังคงสืบ

ต่อมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้จะมีลักษณะหลายประการเปลี่ยนไป เช่น การเปิดรับเช่าหรือสะใภ้ที่ไม่ใช่ผู้มีเชื้อสายไททรงดำมากขึ้น แต่ส่วนหนึ่งที่เป็นผลให้ระดับความสัมพันธ์ลดลงเนื่องมาจากครอบครัวใหม่มีการย้ายถิ่นออกไปอยู่ในกรุงเทพหรือนอกพื้นที่ศึกษามากขึ้นนั่นเอง

4.3.3 ความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบแวดล้อม

สถาปัตยกรรมและผังบริเวณ

บ้านเรือนของชาวไททรงดำ สิบสองจุไท เป็นเรือนใต้ถุนสูง มีความยาวหลายช่วงเสา เรือนสร้างด้วยไม้ไผ่ บางเรือนมีการผสมไม้จริงเนื่องจากเหมาะสมกับเทคโนโลยีที่มีอยู่ และเป็นวัสดุในท้องถิ่นที่ไม่ต้องซื้อหาหลังคาทรงกระดองเต่ามุงด้วยหญ้าคา ไม่มีผนังเรือนเนื่องจากหลังคามีการทิ้งชายคาวาดคลุมถึงระดับพื้นเรือน มีบันไดขึ้นเรือน 2 ด้าน แบ่งพื้นที่เป็น 3 ส่วนหลักคือ ส่วนชานด้านหน้า ชานด้านหลัง และส่วนพักอาศัย ซึ่งปราศจากผนังกันภายใน มีเตาไฟอยู่ในส่วนพักอาศัยของแต่ละครอบครัวอยู่ในเรือนสำหรับใช้ผิงไฟยามอากาศหนาวซึ่งแยกจากเตาไฟหุงต้ม ห้องผีเรือนอยู่ในส่วนเดียวกับส่วนพักผ่อนแต่กันด้วยผนังไม้ไผ่เดี่ยวๆ เพื่อแสดงอาณาเขตว่าเป็นเขตหวงห้าม บริเวณใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่อยู่ของสัตว์เลี้ยง ตลอดจนใช้เก็บของ และตำข้าวภายในบริเวณบ้านประกอบด้วย พื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัวและผลไม้ รวมทั้งพื้นที่ตากข้าวและคอกสัตว์ มีขุมข้าวลักษณะเป็นเรือนยกเสาสูง อยู่ใกล้เรือนพักอาศัย

เมื่อมีการบุกเบิกก่อตั้งหมู่บ้านเกาะแรด บ้านเรือนในยุคแรกเป็นเรือนใต้ถุนสูงสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่ มุงหญ้าแฝกหลังคาทรงกระดองเต่า เนื่องจากวัสดุสามารถหาได้ง่ายและเทคนิควิธีการก่อสร้างไม่ซับซ้อน ในเวลาต่อมาเมื่อมีฐานะดีขึ้นจึงเปลี่ยนวัสดุเป็นไม้จริงตามแบบแผนบ้านไทยที่นิยมในสมัยนั้นและเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ แต่ก็ได้ผสมผสานระหว่างบ้านไทยและไททรงดำเข้าด้วยกัน เช่น การทิ้งชายคาทั้ง 4 ด้าน มีบันไดขึ้นเรือน 2 ด้าน บันไดหลักหันทิศทางไปด้านคลอง ลักษณะการให้สอยภายในเรือนเป็นพื้นที่โล่งกว้างไม่มีการกั้นห้อง หรือกั้นเป็นห้องผีเรือนที่มุมหนึ่งของบ้าน ซึ่งต้องยกพื้นสูงกว่าระดับพื้นอื่นๆ แต่สำหรับผู้ทำวห้องผีเรือนจะไม่อยู่บริเวณมุมบ้านแต่จะต้องเว้นพื้นที่ด้านข้างอย่างน้อย 1 ช่วงเสา ส่วนห้องครัวจะเป็นเรือนที่แยกออกมาต่างหาก บริเวณใต้ถุนบ้าน ส่วนหนึ่งเป็นคอกเลี้ยงวัวควาย การยกพื้นใต้ถุนจะยกสูงเพียงขนาดความสูงของวัวควายเท่านั้น ส่วนที่เหลือเป็นที่เก็บอุปกรณ์ทำการเกษตรและอุปกรณ์อื่นๆ เช่น กี๋ทอผ้า ครกตำข้าว องค์ประกอบอื่นๆ ในอาณาเขตบริเวณบ้านประกอบด้วย เรือนอยู่อาศัยหรือกลุ่มเรือนของเครือญาติใกล้ชิด ขุมข้าว เล้าหมู ลานดินหรือลานนวดข้าว สระกักเก็บน้ำ และพื้นที่ปลูกผักสวนครัว รั้วบ้านเป็นรั้วต้นไม้ที่สามารถกินได้ หรือเป็นรั้วไม้ไผ่เพื่อบอกอาณาเขต

มากกว่าประโยชน์ด้านความปลอดภัย ยิ่งข้าวส่วนใหญ่มีขนาดใหญ่ มีการก่อสร้างที่มั่นคงแข็งแรง และมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม สร้างอยู่ใกล้ตัวบ้านในระยะที่สามารถทอดสะพานถึง

ต่อมาในปัจจุบันลักษณะอาคารบ้านเรือนมีความหลากหลายทั้งรูปแบบอาคาร และวัสดุ มีทั้งเรือนยกใต้ถุนสูง บ้านสองชั้น และบ้านชั้นเดียว ทั้งที่สร้างด้วยไม้ การก่ออิฐถือปูน ผสมโครงสร้างเหล็กในส่วนหลังคา หรือใช้ทั้งสองวิธีร่วมกัน ซึ่งมีการเลือกใช้วัสดุที่หลากหลาย ตามที่มีทั่วไปในท้องตลาด เรือนพักอาศัยเกือบทั้งหมดนั้นสร้างด้วยวัสดุคงทน เรือนใต้ถุนสูงที่สร้างขึ้นใหม่ส่วนใหญ่มีบันไดขึ้นเรือนด้านเดียว ซึ่งมีทิศทางการเข้าจากด้านถนนใหญ่ ภายในจะมีการกั้นห้องแบ่งเป็นสัดส่วน สำหรับเรือนที่สร้างมาก่อนหน้าการใช้พื้นที่บนเรือนจากที่เคยเป็นห้องโถงก็มีการกั้นพื้นที่เป็นห้องนอนเพิ่มขึ้น บ้างต่อเติมห้องน้ำเพิ่มเพื่อให้สะดวกในการใช้งาน มีการยกพื้นให้สามารถใช้พื้นที่ใต้ถุนได้อย่างเต็มที่ บ้างถูกกั้นพื้นที่บางส่วนให้เป็นห้องต่างๆ เช่น ห้องครัว ห้องเก็บของ ห้องนอน และมีส่วนที่ยังคงเป็นพื้นที่โถงสำหรับรับแขก และใช้เป็นที่นั่งเล่นพักผ่อนยามกลางวัน หรือบางหลังก็กั้นเติมพื้นที่ให้เหมือนเป็นบ้านสองชั้น องค์ประกอบการใช้พื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีต กล่าวคือ องค์ประกอบอื่นๆ ส่วนใหญ่ถูกรื้อทิ้งไป โดยเฉพาะยุงข้าวเพื่อนำวัสดุและที่ดินนั้นใช้ทำประโยชน์อื่น บางส่วนปรับเปลี่ยนประโยชน์ให้สอยเป็นส่วนอยู่อาศัยหรือเก็บของ แต่จะไม่ทำห้องผีเรือนบนยุงข้าวเก่าเป็นอันขาด หรือปล่อยให้ยุพังไปตามกาลเวลา สระกักเก็บน้ำเกือบทั้งหมดถูกถมไปเพื่อใช้พื้นที่ ซึ่งการใช้ประโยชน์จากพื้นที่โถงเดิมแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ยังคงมีพื้นที่โถงขนาดใหญ่ แต่ได้เปลี่ยนจากลานดินนวดข้าวเป็นลานเทคอนกรีตหรือหินคลุก หรือสร้างเรือนของครอบครัวใหม่บนที่โถงเดิมจนเกือบเต็มพื้นที่ บ้านส่วนใหญ่มีการกันรั้วซึ่งมีทั้งรั้วต้นไม้ และรั้วถาวรปิดทึบ

ผังและองค์ประกอบระดับชุมชน

องค์ประกอบผังหมู่บ้านไททรงดำ สิบสองจุไท บ้านเรือนจะกระจุกตัวกันตามเชิงเขา เนื่องจากพื้นที่ราบหุบเขาถูกสงวนไว้ทำนา นอกจากส่วนที่เป็นบ้านเรือนแล้ว มีศาลผี และป่าช้าประจำหมู่บ้าน หมู่บ้านปราศจากรั้ว บางแห่งอาจปลูกไม้ไผ่ล้อมรอบหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์หลักคือใช้ไม้ไผ่ในการจักสานและเป็นแหล่งอาหาร เมื่อมีการตั้งบ้านเรือนที่บ้านเกาะแรดก็ตั้งบ้านเรือนกระจุกตัวกันอยู่ด้านริมคลองบางปลา มีการตั้งศาลประจำหมู่บ้าน ลานกลางบ้านบริเวณทุ่งนาชอย 5 สำหรับจัดการกิจกรรมวันสงกรานต์ วัดเกาะแรดที่สร้างด้วยแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านเกาะแรด ป่าช้า แหล่งน้ำ คลองบางปลาและคูส่งน้ำ ศูนย์กลางข่าวสารจะเกิดขึ้นที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเพื่อปรึกษาหารือหรือแจ้งข่าวสารต่างๆ ถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนดินที่มาจากการต้อนวัวควายไปไถนา การเดินทางจากหมู่บ้านไปยังที่ต่างๆต้องไปตามทางเกวียนหรือทางเรือจากคลองบางปลา จวบจนปัจจุบันศาลประจำหมู่บ้านและลานกลาง

หมู่บ้านก็ยังคงเป็นองค์ประกอบหลักไม่เปลี่ยนแปลง และมีองค์ประกอบอื่นๆเพิ่มขึ้นเพื่อสนองต่อความต้องการใช้งานของชุมชนในปัจจุบัน เช่น ศูนย์เด็กเล็ก ศาลาประชาคม ร้านค้า ชุมชนซึ่งใช้เป็นที่ประชุมนอกเหนือไปจากบ้านผู้ใหญ่บ้าน และได้ยกเลิกระบบคูส่งน้ำ และป่าช้าที่ไม่มีความจำเป็นต้องใช้งานอีกต่อไป นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงถนนดินภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางหรือคอนกรีต มีถนนคอนกรีต-บางเลนเป็นถนนสายหลักทำให้การเดินทางสะดวกขึ้นมาก และเลิกใช้การเดินทางโดยเรือไปในที่สุด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.12 สรุปเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของไททรงดำบ้านเกาะแรต จากอดีตถึงปัจจุบัน

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลง	ช่วงเวลาเปรียบเทียบ		
	ไททรงดำ สิบสองจุไท เวียดนาม ¹	บ้านเกาะแรตในอดีต	บ้านเกาะแรตในปัจจุบัน
สภาพแวดล้อม - สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	อยู่ใกล้แหล่งน้ำและป่าเขา พื้นที่ป่าเป็นแหล่งอาหารและวัสดุที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แหล่งน้ำเป็นแหล่งอาหาร ใช้อุปโภคบริโภค และเป็นเส้นทางสัญจร	ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่ม อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าและป่าไผ่ มีแหล่งน้ำล้อมรอบ บริเวณพื้นที่อยู่อาศัยเป็นที่ดอน	พื้นที่ป่าเดิมไม่เหลืออยู่เลยในอดีต พื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่อยู่อาศัย ลดการพึ่งพาธรรมชาติและปรับปรุงสาธารณูปโภคให้สะดวกสบายขึ้น
- ที่ตั้ง	แยกบ้านและพื้นที่การเกษตรออกจากกัน พื้นที่บ้านตั้งอยู่บนเชิงเขา ใช้พื้นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาในการเพาะปลูก การกระจุกตัวแบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆตามสายตระกูล	การตั้งบ้านเรือนกระจุกตัวกันตามสายเครือญาติ รวมกันเป็นหมู่บ้านและมีพื้นที่น้ำล้อมรอบ	กลุ่มบ้านเรือนมีการกระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นขึ้นมาก จึงมีทิศทางการขยายครัวเรือนไปยังพื้นที่นามากขึ้น
เศรษฐกิจสังคม - ลักษณะครัวเรือน	เป็นครัวเรือนขยายที่มีขนาดใหญ่ เรือนหนึ่งหลังประกอบด้วยสมาชิกตั้งแต่ 10-20 คน ประกอบด้วยคู่สามีภรรยามากกว่า 1 คู่	เป็นครัวเรือนขยายที่มีขนาดใหญ่ มีสมาชิกตั้งแต่สิบคนขึ้นไป ประกอบด้วยสมาชิกหลายรุ่น เพื่อช่วยกันทำนา เลี้ยงวัวควาย	ประมาณร้อยละ 60 เป็นครัวเรือนเดี่ยว เกือบทั้งหมดเป็นการแยกครอบครัวออกจากบ้านพ่อแม่ที่ยังคงอยู่ใกล้บริเวณเดิม อีกประมาณร้อยละ 40 เป็นครอบครัวขยายแต่ก็มีขนาดเล็กลงมาก เพราะการทำนาไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากและสมาชิกบางส่วนแยกย้ายกันไปศึกษาต่อหรือทำงานที่อื่นๆ
- อาชีพและการดำรงชีวิตประจำวัน	ทำการเกษตรเพื่อยังชีพทั้งปลูกข้าวและทำไร่ โดยอาศัยธรรมชาติและพึ่งพาแรงงานจากคนและสัตว์	ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักโดยใช้แรงวัว-ควาย ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ที่ท้องนาแต่จะมีผู้หญิง 2-3 คนอยู่ดูแลบ้านและทำงานบ้าน เมื่อเสร็จจากการงานในท้องนา ผู้ชายจะประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ผู้หญิงจะทอผ้า เย็บผ้าและดำข้าว	ประกอบอาชีพทำนาและรับจ้างทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่แต่น้อยลงเมื่อเทียบกับอดีต ซึ่งมีอาชีพเสริมเนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย แรงงานส่วนหนึ่งหันไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม รวมถึงเป็นพนักงานในภาครัฐและเอกชน เนื่องจากสามารถทำรายได้สูงกว่าและมีความมั่นคง
วัฒนธรรมประเพณี - กิจกรรมประเพณี	มีพิธีเสนไหว้ศาลผีบ้านเป็นประจำทุกปี ภายหลังการเสนผีเมืองในช่วงเดือน ก.ค.-ส.ค. ผีบ้าน คือ ผู้สร้างหมู่บ้านที่เมื่อเสียชีวิตแล้วจะกลายเป็นผีบ้าน สิงสถิตย์ ณ ก้อนหินที่เป็นสัญลักษณ์โดยมีศาลเล็กๆคลุม ส่วนผีเมืองคือ ผู้สร้างเมือง เมื่อเสียชีวิตแล้วจะมาสิงสถิตย์ ณ ต้นไม้ใหญ่หน้าทางเข้าเมือง อันถือเป็นเขตหวงห้าม	-เมื่อเสร็จสิ้นฤดูการเก็บเกี่ยว ขณะนำข้าวขึ้นยุ้งฉางจะประกอบพิธีบูชาแม่โพสพ -ก่อนเริ่มฤดูการทำนาครั้งใหม่ จะเป็นช่วงพักผ่อนและท่องเที่ยวไปยังหมู่บ้านไททรงดำแห่งอื่นๆ ชาวไททรงดำรุ่นหนุ่มจะท่องเที่ยวไปและแวะพักค้างแรมและมีการละเล่นตามประเพณี เป็นการเปิดโอกาสให้คนรุ่นหนุ่มสาวได้พบปะรู้จักกัน -การจัดประเพณีสงกรานต์เป็นพิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน -การปาดตงและประเพณีเสนเรือที่เป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษยังคงปฏิบัติต่อเนื่องอย่างเคร่งครัดโดยให้บุตรชายคนโตเป็นผู้สืบประเพณี เมื่อมีการเสนเรือเหล่าญาติพี่น้องที่เดียวกันต้องมาร่วมงานอย่างพร้อมหน้า สำหรับคนอื่นที่เป็นเพื่อนฝูงหรือเป็นญาติต่างถิ่นนั้นจะลงแรงช่วยกันตระเตรียมงาน นับด้านการค้าแลกเปลี่ยน และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้	-เนื่องจากความสามารถในการทำนาเพิ่มขึ้นเป็นปีละ 2-3 ครั้ง ความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการทำนาและการเปลี่ยนอาชีพทำให้ประเพณีบูชาแม่โพสพและการท่องเที่ยว อยู่ช่วงลดความสำคัญและเลิกปฏิบัติไป -ประเพณีสงกรานต์ ในช่วงเข้าจัดพิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้านและแสดงการละเล่น ซึ่งเป็นการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมของชาวไททรงดำในช่วงปลาย -การปาดตงและพิธีเสนเรือ ยังคงปฏิบัติอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่ข้อกำหนดบางประการมีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติมากขึ้น เช่น การสืบสกุล แต่สำหรับการลงแรงช่วยเหลือกันอาจมีน้อยลงกว่าเดิม บางครั้งอาจต้องมีการจ้างเพิ่มขึ้น

ที่มา : ¹ โชติมา จตุรวงศ์. เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี.

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลง	ช่วงเวลาเปรียบเทียบ		
	ไททรงดำ สิบสองจุไท เวียดนาม ^๑	บ้านเกาะแรตในอดีต	บ้านเกาะแรตในปัจจุบัน
สถาปัตยกรรมและองค์ประกอบ แวดล้อม - รูปแบบทางสถาปัตยกรรม วัสดุ และ เทคโนโลยีการก่อสร้าง	เป็นเรือนใต้ถุนสูง มีความยาวหลายช่วงเสา หลังคาทรงกระดองเต่า มุงด้วยหญ้าคา และเปลี่ยนเป็นมุงกระเบื้องดินเผามากขึ้นในปัจจุบัน ทั้งชายคายาวคลุมถึงระดับพื้นเรือนบางครั้งจึงไม่จำเป็นต้องมีผนัง เรือน เรือนสร้างด้วยไม้ไผ่ บางเรือนมีการผสมไม้จริงเนื่องจากเหมาะสมกับ เทคโนโลยีที่มีอยู่ และเป็นวัสดุในท้องถิ่นที่ไม่ต้องซื้อหา	เป็นเรือนใต้ถุนสูง ในยุคแรกสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่ มุงหญ้าแฝกหลังคาทรงกระดองเต่า เนื่องจากวัสดุสามารถหาได้ง่ายและเทคนิควิธีการก่อสร้างไม่ยุ่งยากซับซ้อน ระยะต่อมาเมื่อมีฐานะดีขึ้นจึงเปลี่ยนวัสดุเป็นไม้จริงตามแบบแผนบ้านไทยที่นิยมใน สมัยนั้นและเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ แต่ก็ได้ผสมผสานระหว่างบ้านไทย และไททรงดำเข้าด้วยกัน เช่น การทึงชายคาทั้ง 4 ด้าน	มีความหลากหลายทั้งรูปแบบอาคารและวัสดุ มีทั้งเรือนยกใต้ถุน สูง บ้านสองชั้น และบ้านชั้นเดียว ทั้งที่สร้างด้วยไม้ การก่ออิฐถือ ปูนผสมโครงสร้างเหล็กในส่วนหลังคา หรือใช้ทั้งสองวิธีร่วมกัน ซึ่ง มีการเลือกใช้วัสดุที่หลากหลายตามที่มีทั่วไปในท้องตลาด เรือน พักอาศัยเกือบทั้งหมดนั้นสร้างด้วยวัสดุคงทน
- องค์ประกอบผังพื้นเรือน ชั้นบน	มีบันไดขึ้นเรือน 2 ด้าน แบ่งพื้นที่เป็น 3 ส่วนหลัก คือ ส่วนชานด้านหน้า ชานด้านหลัง และ ส่วนพักอาศัย ซึ่งปราศจากผนังกันภายใน มีเตาไฟในส่วนพักอาศัย เพื่อให้ผิงไฟยามอากาศหนาวซึ่งแยกจากเตา ไฟหุงต้ม ห้องมีเรือนอยู่ในส่วนเดียวกับส่วนพักผ่อนแต่กันด้วยผนังไม้ ไผ่เดี่ยวๆ แสดงว่าเป็นเขตหวงห้าม	มีบันไดขึ้นเรือน 2 ด้าน บันไดหลักหันทิศทางไปด้านคลอง ภายในเป็นพื้นที่โล่งกว้างไม่มีการกั้นห้อง หรือกั้นเป็นห้องที่มีมุมหนึ่งของบ้าน ซึ่ง ต้องยกพื้นสูงกว่าระดับพื้นอื่นๆ แต่สำหรับผู้ท้าวห้องมีเรือนจะไม่อยู่บริเวณมุมบ้านแต่ จะตั้งเว้นพื้นที่ด้านข้างอย่างน้อย 1 ช่วงเสา ห้องครัวจะเป็นเรือนที่แยกออกมาต่างหาก	ส่วนใหญ่มีบันไดขึ้นเรือนด้านเดียว ซึ่งมีทิศทางการเข้าจากด้าน ถนนใหญ่ บ้านเรือนที่สร้างขึ้นใหม่จะมีการกั้นห้องแบ่งเป็นสัดส่วน สำหรับ เรือนที่สร้างมาก่อนหน้าจากที่เคยเป็นห้องโล่งก็มีการกั้นพื้นที่เป็น ห้องนอนเพิ่มขึ้น บ้างต่อเติมห้องน้ำเพิ่มเพื่อให้สะดวกในการใช้ งาน
- องค์ประกอบผังพื้นเรือน ชั้นล่าง	ใช้เป็นที่อยู่ของสัตว์เลี้ยง ตลอดจนจนใช้เก็บของ และตำข้าว	ส่วนหนึ่งเป็นที่เก็บอุปกรณ์ทำการเกษตรและอุปกรณ์อื่นๆ เช่น กิ่วผ้า ครกตำข้าว ส่วนหนึ่งเป็นคอกเลี้ยงวัวควาย การยกพื้นใต้ถุนจะยกสูงเพียงขนาดความสูงของวัว ควายเท่านั้น	ถูกกั้นพื้นที่ใต้ถุนให้เป็นห้องต่างๆ เช่น ห้องครัว ห้องเก็บของ ห้องนอน และมีส่วนที่ยังคงเป็นพื้นที่โล่งสำหรับรับแขก และใช้ เป็นที่นั่งเล่น พักผ่อนยามกลางวัน
- ยุ้งข้าว	ลักษณะเป็นเรือนยกเสาสูง อยู่ใกล้เรือนพักอาศัย	ยุ้งข้าวส่วนใหญ่มีขนาดใหญ่ มีการก่อสร้างที่มั่นคงแข็งแรง และมีการประดับตกแต่ง อย่างสวยงาม สร้างอยู่ใกล้ตัวบ้านในระยะเวลาที่สามารถทอดสะพานถึง	ส่วนใหญ่ถูกรื้อทิ้งไป เพื่อนำวัสดุและที่ดินนั้นไปทำประโยชน์อื่น บางส่วนปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นส่วนอยู่อาศัยหรือเก็บ ของ แต่จะไม่ทำห้องมีเรือนบนยุ้งข้าวเก่าเป็นอันขาด
- องค์ประกอบผังบ้าน	ภายในบริเวณบ้าน ประกอบด้วย พื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัวและ ผลไม้ รวมทั้งพื้นที่ตากข้าวและคอกสัตว์ หมู่บ้านปราศจากรั้ว บางแห่งอาจปลูกไม้ไผ่ล้อมรอบหมู่บ้าน	ประกอบด้วย เรือนอยู่อาศัยหรือกลุ่มเรือนของเครือญาติใกล้ชิด ยุ้งข้าว เล้าหมู ลาน ดินหรือลานนวดข้าว สระกักเก็บน้ำ และพื้นที่ปลูกผักสวนครัว รั้วเป็นรั้วต้นไม้ที่สามารถกั้นได้ หรือเป็นรั้วไม้ไผ่เพื่อบอกอาณาเขตมากกว่าประโยชน์ ด้านความปลอดภัย	องค์ประกอบอื่นๆส่วนใหญ่ถูกรื้อทิ้งไป การใช้พื้นที่โล่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ - ยังคงมีพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ แต่ได้เปลี่ยนจากลานดินเป็นเท คอนกรีตหรือหินคลุก - สร้างเรือนของครอบครัวใหม่บนที่โล่งเดิม จนเกือบเต็มพื้นที่ รั้วมีทั้งรั้วต้นไม้ และรั้วใหม่ที่เป็นรั้วถาวรปิดทึบ

ที่มา : ^๑ โชติมา จตุรงค์. เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี.เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลง	ช่วงเวลาเปรียบเทียบ		
	ไททรงดำ สิบสองจุไท เวียดนาม ¹	บ้านเกาะแรดในอดีต	บ้านเกาะแรดในปัจจุบัน
- องค์ประกอบระดับหมู่บ้าน	มีศาลผี และป่าช้าประจำหมู่บ้าน แต่ไม่มีวัดทางพุทธศาสนาในหมู่บ้าน	ประกอบด้วยบ้านเรือนที่กระจุกตัวกัน ศาลประจำหมู่บ้าน ลานกลางบ้าน(ทุ่งนาชอย 5) สำหรับจัดการกิจกรรมวันสงกรานต์ วัดเกาะแรด ป่าช้า แหล่งน้ำ คลองบางปลา และคูส่งน้ำ ศูนย์กลางข่าวสารจะเกิดขึ้นที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเพื่อปรึกษาหารือหรือแจ้งข่าวสารต่างๆ ถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนดินที่มาจากการด้อนวัวควายไปไถนา การเดินทางจากหมู่บ้านไปยังที่ต่างๆต้องไปตามทางเกวียนหรือทางเรือจากคลองบางปลา	ศาลประจำหมู่บ้านและลานกลางหมู่บ้านยังคงใช้มาจนถึงปัจจุบัน และมีองค์ประกอบอื่นๆเพิ่มขึ้น เช่น ศูนย์เด็กเล็ก ศาลาประชาคม ร้านค้าชุมชนซึ่งใช้เป็นที่ประชุมนอกเหนือไปจากบ้านผู้ใหญ่บ้าน ระบบคูส่งน้ำ และป่าช้าได้เลิกใช้แล้วเนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่ไม่มีความจำเป็นในปัจจุบัน ถนนภายในหมู่บ้านถูกปรับปรุงเป็นลาดยางหรือคอนกรีต มีถนนคอนกรีต-บางเลนเป็นถนนสายหลักทำให้การเดินทางสะดวกขึ้นมาก และเลิกใช้การเดินทางโดยเรือไปในที่สุด

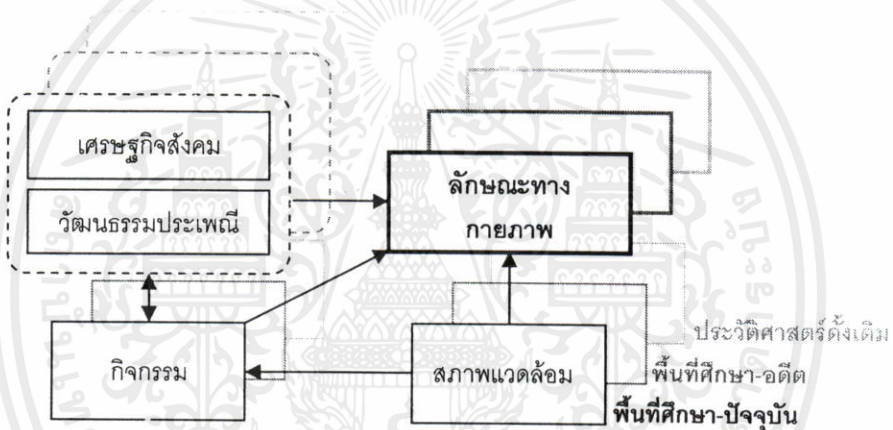
ที่มา: ¹ โชติมา จตุรงค์. เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 5

การวิเคราะห์เชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพ

จากกรอบแนวคิดว่า ลักษณะทางกายภาพอันประกอบด้วย รูปแบบการจัดพื้นที่และผังบริเวณ นั้นเป็นผลมาจากกระบวนการความคิด ซึ่งมีปัจจัยหลัก 4 ประการ ได้แก่ เศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมประเพณี ระบบกิจกรรม และลักษณะสภาพแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงของแต่ละปัจจัยในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ย่อมส่งผลต่อกระบวนการความคิดซึ่งสะท้อนออกมาสู่ลักษณะทางกายภาพ ในบทที่ 4 ได้แสดงถึงลักษณะความเปลี่ยนแปลงในปัจจัยต่างๆตามช่วงเวลาหลัก 3 ช่วง ในบทนี้จะทำการศึกษาความเชื่อมโยงของปัจจัยทั้ง 4 ประการต่อลักษณะทางกายภาพ และนำไปสู่ข้อสรุปในบทต่อไป

รูปที่ 5.1 การเชื่อมโยงการวิเคราะห์ข้อมูล

ก่อนทำการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยต่างๆทั้ง 4 ประการ จึงควรทราบถึงพัฒนาการของอาคารบ้านเรือน เพื่อให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่างกันได้ดีขึ้น

5.1 พัฒนาการทางสถาปัตยกรรม

อ้างอิงจากการศึกษาเรือนไทดำ กรณีศึกษา เพชรบุรี โดย โชติมา จตุรวงศ์ (2540) แบ่งลักษณะเรือนออกเป็นกลุ่มตามลักษณะของวัสดุโครงสร้างและเทคโนโลยี พัฒนาการของเรือนเอกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แบ่งได้เป็น 4 ประเภท การศึกษาเท่านั้น ไม่นิยามให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. เรือธงดำแบบดั้งเดิม เป็นเรือที่มีหลังคารูปทรงกระดองเต่าโค้งคลุมปิดผนัง มุงด้วยหญ้าคา อันเป็นลักษณะที่สืบทอดมาจากเรือไทดำลือสองจุไท ซึ่งไม่พบเรือธงดำดั้งเดิมที่บ้านเกาะแรตแล้วในปัจจุบัน

2. ชนิดที่พัฒนาจากแบบดั้งเดิม เป็นเรือที่ยังใช้วัสดุโครงสร้างบางประการ ตลอดจนความเชื่อที่คล้ายคลึงแบบเดิม แต่ตัดทอนส่วนหลังคาโค้งทรงกระดองเต่า และเพิ่มพื้นที่ใช้สอยภายในเรือ ทำให้ต้องต่อผืนหลังคาหรือหลังคาหน้าจั่วอีก 1-2 หลัง

3. ชนิดที่ได้รับอิทธิพลของท้องถิ่น มีลักษณะแบบเรือไทยประเพณี เป็นโครงสร้างไม้จริงทั้งหลัง ผนังไม้จริง

4. ชนิดที่ได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง ในที่นี้แบ่งพัฒนาการของเรือออกเป็น 2 ยุค

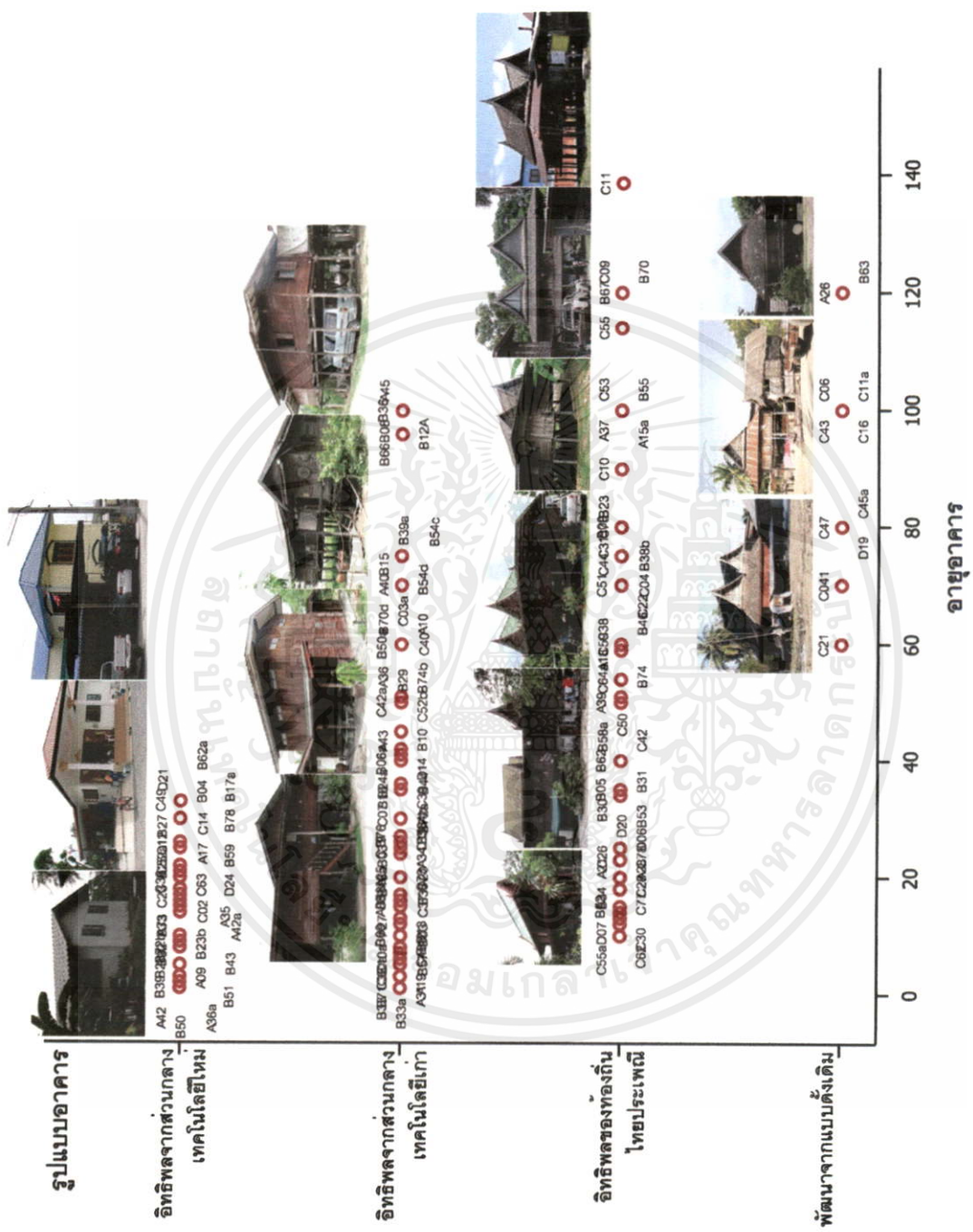
ยุคที่ 1 เทคโนโลยีเก่า มีลักษณะโครงสร้างไม้จริง ผนังไม้ตีซ้อนเกล็ด หลังคามีความลาดชันต่ำ อันเนื่องมาจากความนิยมในการใช้กระเบื้องซีเมนต์ไยหิน (กระเบื้องลอน และกระเบื้องลอนคู่)

ยุคที่ 2 เทคโนโลยีใหม่ มีการใช้โครงสร้างและวัสดุที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก กล่าวคือเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มุงหลังคาด้วยกระเบื้องลอนหรือซีแพคโมเนีย

ตารางที่ 5.1 ความสัมพันธ์ของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและอายุอาคาร

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม	ค่าเฉลี่ยอายุอาคาร (ปี)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	95% Confidence Interval		F	Sig. (ANOVA)
			Lower Bound	Upper Bound		
พัฒนาจากแบบดั้งเดิม	93.57	17.368	83.54	103.60	61.771	0.000
อิทธิพลของท้องถิ่น (ไทยประเพณี)	67.62	35.523	59.33	75.90		
อิทธิพลจากส่วนกลาง (เทคโนโลยีเก่า)	36.11	26.418	30.89	41.32		
อิทธิพลจากส่วนกลาง (เทคโนโลยีใหม่)	12.71	8.788	10.26	15.16		
รวม	43.98	35.477	39.46	48.49	-	-

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.2 พัฒนาการทางสถาปัตยกรรม รูปแบบอาคารตามช่วงเวลาต่างๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พัฒนาการทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ศึกษายุคอดีตเริ่มจากการสร้างเรือนแบบไททรงดำดั้งเดิม เมื่อมีฐานะดีขึ้นจึงเปลี่ยนเป็นรูปแบบที่มีการพัฒนาจากแบบดั้งเดิมให้มีความคงทนถาวรขึ้น และได้รับอิทธิพลของท้องถิ่นจากคตินิยมในยุคนั้นจึงมีการสร้างเรือนแบบเรือนไทยภาคกลางขึ้นมาในช่วงเวลาเดียวกัน พัฒนาการในช่วงเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน ยังคงได้รับอิทธิพลจากคตินิยมในท้องถิ่นในรูปแบบเรือนไทยภาคกลาง ซึ่งในภายหลังมีจำนวนน้อยที่สร้างขึ้นใหม่เนื่องจากหาช่างฝีมือได้ยาก และจะนิยมใช้วิธีซื้อยกเรือนจากที่อื่นมาประกอบใหม่ และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้มีอิทธิพลจากวัสดุและเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นจากระบบอุตสาหกรรมเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบใหม่ที่เป็นทางเลือกนอกเหนือจากรูปแบบเรือนไทยภาคกลาง

5.2 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของไททรงดำสิบสองจุไท

ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

ที่ตั้งในดินแดนสิบสองจุไทเต็มไปด้วยป่าไม้และภูเขา พื้นที่ราบมีจำกัดเฉพาะบริเวณหุบเขา ดังนั้นหมู่บ้านจึงตั้งเรียงรายกันตามเชิงเขาเพื่อป้องกันน้ำท่วม และใช้พื้นที่ราบที่มีจำกัดในการปลูกข้าว ในบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีการปลูกป่าไผ่ใช้เป็นวัสดุหลักในการสร้างบ้านเรือน และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

จากพืชพรรณที่มีขึ้นอยู่ทั่วไป เช่นหญ้าคา หญ้าแฝก รวมถึงที่ป่าไผ่ปลูกเสริมในพื้นที่ใกล้หมู่บ้านหรือปลูกรอบแทนอาณาเขตของหมู่บ้าน ชาวไททรงดำใช้พืชพรรณเหล่านี้เป็นวัตถุดิบในการสร้างบ้านเรือน โครงสร้างทั่วไปของอาคารเป็นไม้ไผ่ บางครั้งผสมไม้จริงในส่วนของเสา พื้นสับฟาก มุงหลังคาด้วยหญ้าคาที่มีขึ้นอยู่ทั่วไป

สภาพภูมิอากาศที่หนาวเย็น มีฝนตก และลมหนาวพัดแรงในฤดูหนาวในดินแดนตอนเหนือของประเทศเวียดนามเช่นนี้ จึงส่งผลให้อาคารต้องมีหลังคาลาดต่ำคลุมรอบอาคาร ยาวถึงพื้นอาคารเพื่อป้องกันลมหนาวจากภายนอก และรักษาความอบอุ่นภายใน มีเตาไฟอยู่ภายในเรือนเพื่อช่วยสร้างความอบอุ่นอีกทางหนึ่ง

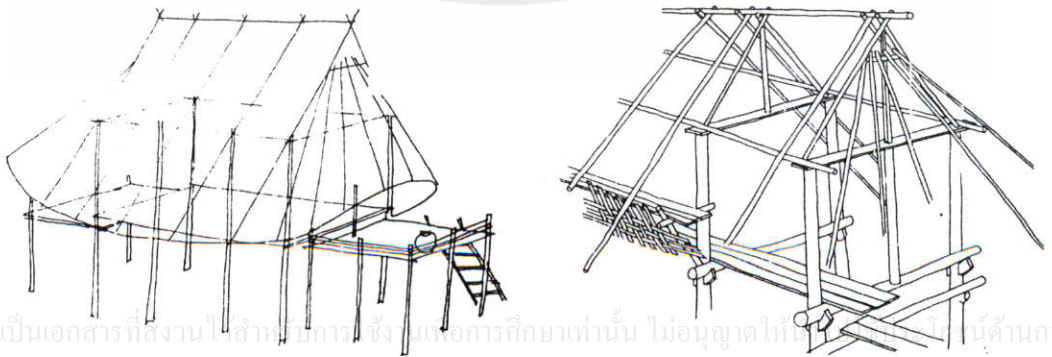
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

	แม่น้ำ (river)		ผิวนาบนพื้นราบ
(wet-rice field on bottomland)
	ลำธาร (stream)		ผิวนาบนทางลาด
(wet-rice field on slope)
	ทางเกวียน
(track-cart and pack animal-)		พื้นที่ว่าง (cleared area)
	ทางเดินเท้า (footpath)		พื้นที่ป่าทึบ
(heavily forested area)
	สิ่งปลูกสร้าง
(เรือน, ยุ้งข้าว, คอกสัตว์)		ระดับความสูง
(spot elevation (metres))
	ถนนดิน (non-metalled road)		
	ถนนดินลูกรัง (metalled road)		

รูปที่ 5.3 ที่ตั้งหมู่บ้านไททรงดำ สิบสองจุไท

ที่มา : โชติมา จตุรวงศ์. เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี. หน้า 41

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้เผยแพร่สู่สาธารณะโดยไม่ผ่านการคัดค้าน

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.4 ลักษณะโครงสร้างเรือนไททรงดำแบบดั้งเดิม

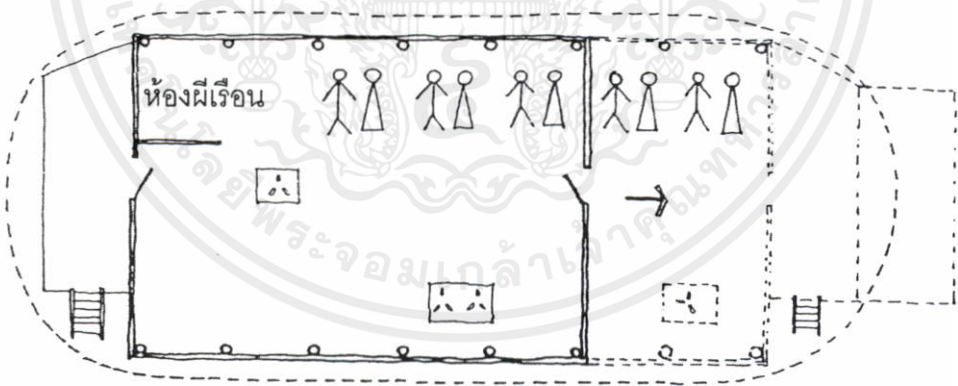
ที่มา : ธิดา ชมภูนิช. การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทยเชิงในจังหวัดนครปฐม. หน้า 123-124

ด้วยข้อจำกัดของวัสดุของอย่างหญ้าคา จึงทำให้หลังคาต้องมีความลาดชันสูง และทำหลังคาให้โค้งต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกัน ทั้งด้านสกัดและด้านยาวเพื่อมุงหลังคาแล้วไม่เกิดรอยต่อให้น้ำฝนรั่วซึมได้

การสร้างเรือนด้วยไม้ไผ่ มีความสอดคล้องเหมาะสมกับลักษณะชุมชนพึ่งพาตนเองของชาวไททรงดำอย่างมาก เนื่องจากไม้ไผ่เป็นวัสดุที่ไม่ต้องซื้อหาและมีขึ้นอยู่ทั่วไป ทั้งยังใช้เทคโนโลยีในการก่อสร้างต่ำ ไม่ยุ่งยากซับซ้อน สามารถใช้แรงงานคนจำนวนน้อยในการสร้างและประกอบเรือน

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคม

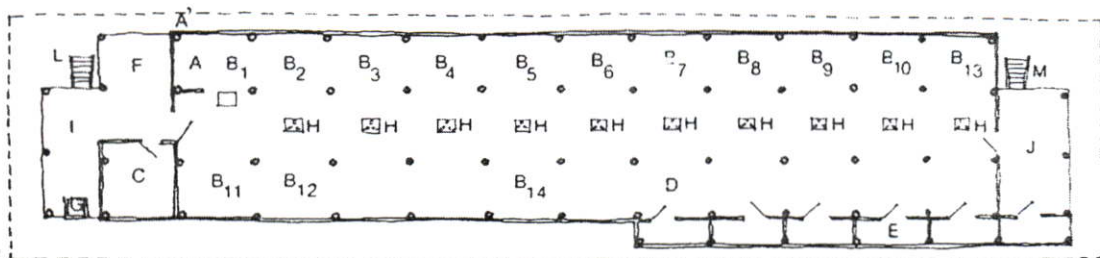
ชาวไททรงดำประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง การเกษตรของชาวไททรงดำนั้นต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติอย่างมาก โดยเฉพาะการพึ่งพาแหล่งน้ำธรรมชาติในการเพาะปลูก ดังนั้นครอบครัวส่วนใหญ่จึงมีสมาชิกในครอบครัวจำนวนมาก เป็นครอบครัวขยายขนาดใหญ่ที่มีหลายครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกัน ส่งผลให้เรือนเป็นลักษณะเรือนยาวหลายช่วงเสาที่สามารถขยายออกไปได้ทางด้านยาวตามจำนวนครอบครัวที่เพิ่มขึ้น เรือนชาวไททรงดำเป็นเรือนโล่ง ด้านหน้าเป็นห้องผีเรือน ที่ถูกกั้นด้วยผนังเตี้ยเพื่อแสดงอาณาเขตหวงห้ามพื้นที่ความเป็นส่วนตัวของแต่ละครอบครัวจะถูกกำหนดด้วยการกางมุ้ง

รูปที่ 5.5 การขยายเรือนไททรงดำ

ที่มา : โชติมา จตุรวงศ์. เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี. หน้า 65

เนื่องจากการดำรงชีวิตส่วนใหญ่เป็นการพึ่งพาตนเอง ดังนั้นในบริเวณอาณาเขตบ้านของชาวไททรงดำแต่ละหลังจึงประกอบด้วยพื้นที่ตากข้าวและคอกเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนพื้นที่ปลูกผักสวนครัวและผลไม้ และมีบริเวณหนึ่งที่กำหนดไว้เป็นเขตพิธีกรรมซึ่งจะปลูกกล้วยและอ้อยไว้ทำนายอนาคตของเจ้าเรือนจากความองงาม สมบูรณ์ของพืชที่ปลูก

A ห้องผีเรือน	D ที่นอนแขกผู้หญิง	G สุขาสำหรับแขก
B บริเวณที่นอนของแต่ละครอบครัว	E ที่เก็บของ	H เต้าไฟ
C ที่นอนแขกผู้ชาย	F ที่เก็บเครื่องมือทำนา ทำสวน	I ฆานด้านหน้า (ครัว)
		J ฆานด้านหลัง

รูปที่ 5.6 การจัดพื้นที่ภายในเรือนครอบครัวขยายขนาดใหญ่

ที่มา : โชติมา จตุรวงศ์. เรือนโตดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี. หน้า 57

โครงสร้างทางสังคม มีการแบ่งชนชั้นออกเป็นชนชั้นผู้ทำวและผู้่น้อย การแบ่งชนชั้นมีผลต่อการแบ่งที่ดินทำกิน โดยที่ดินครึ่งหนึ่งของทั้งหมดจะถูกแบ่งให้กับชนชั้นผู้ทำว ซึ่งมีจำนวนร้อยละ 5 จากจำนวนประชากรทั้งหมด ที่ดินที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งจะถูกจัดสรรให้ชนชั้นผู้่น้อยโดยแบ่งตามสัดส่วนของขนาดครอบครัว จึงอาจเป็นสาเหตุให้ครอบครัวชาวไททรงดำเป็นครอบครัวขยายที่มีขนาดใหญ่่มาก

การแบ่งชนชั้นยังส่งผลต่อเรือนในด้านตำแหน่งของห้องผีเรือน กล่าวคือ ห้องผีเรือนชั้นผู้่น้อยจะอยู่ในสวนพักอาศัย ส่วนห้องผีเรือนชั้นผู้ทำวจะอยู่ในบริเวณก่วาน (สวนฆานด้านหน้า) เนื่องจากชนชั้นผู้ทำวจะทำพิธีเสนเรือนใหญ่โตและหรรหกว่าชนชั้นผู้่น้อย จึงต้องการห้องผีเรือนที่แยกเฉพาะออกมาเป็นห้องเฉพาะและมีขนาดพื้นที่ใหญ่กว่า

ปัจจัยด้านวัฒนธรรมประเพณี

วัฒนธรรมชาวไททรงดำมีต้นกำเนิดจากความเชื่อเรื่องผี ซึ่งมาจากความเคารพบุคคลที่มาก่อนหรือผู้อาวุโสกว่า ตั้งแต่บรรพชนผู้สร้างเมือง ผู้สร้างหมู่บ้าน บรรพบุรุษ พ่อแม่ ซึ่งทำให้ต้องมีพิธีเสนไหว้ (เซ่น) เพื่อแสดงความกตัญญู จึงมีการตั้งศาลผีเมือง ศาลผีบ้านและมีพิธีเสนไหว้เป็นประจำทุกปี ศาลผีบ้านมักตั้งอยู่ห่างออกไปจากตัวหมู่บ้าน สร้างด้วยไม้หรือไม้ไผ่ ยกพื้นสูง มุงหลังคาด้วยหญ้าคา ซึ่งมีลักษณะคล้ายเรือนทั่วไป

ความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษยังส่งผลต่อประเพณีเกี่ยวกับการตาย หนึ่งในพิธีกรรม คือ ต้องมีพิธีการเผาศพและฝังเถ้ากระดูกในที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ดังนั้นหมู่บ้านจึงต้องมีป่าช้า ไม่ว่าจะริมใดทางไหน อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้ประกอบอยู่ด้วย

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่เล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับเต่าในรูปแบบนิทานพื้นบ้าน กล่าวโดยรวมว่า เต่ามีบุญคุณต่อมนุษย์ทำให้ไม่ต้องคำสาปจากแกน มนุษย์จึงแสดงความสำนึกในบุญคุณด้วยการสร้างหลังคาทรงโค้งลักษณะเหมือนกระดองเต่า

สรุปการเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของไททรงดำสิบสองจุไท

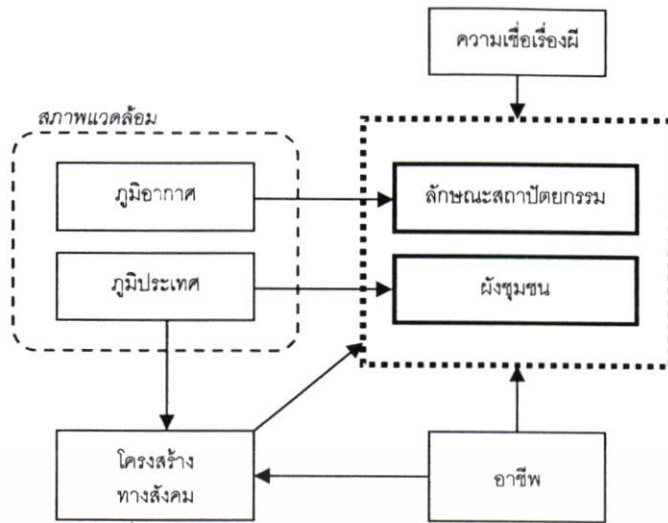
จากวิเคราะห์ปัจจัยทั้งหมดทำให้สรุปการเชื่อมโยงปัจจัยต่างๆต่อลักษณะทางกายภาพของชาวไททรงดำดั้งเดิม ในดินแดนสิบสองจุไทได้ว่า การรวมกลุ่มกันเป็นชุมชนมีพื้นฐานดั้งเดิมจากความต้องการการยังชีพ ทำให้เกิดชุมชนเกษตรกรรม โดยมีความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อพื้นฐานร่วมกันในการจัดระเบียบชุมชน แต่ปัจจัยที่ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะมาจากข้อจำกัดของสภาพแวดล้อม ซึ่งพิจารณาได้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกด้านความต้องการจัดสรรพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ในการทำนาเนื่องจากพื้นที่ราบที่เหมาะสมให้การทำนาได้ผลดีมีจำกัด จึงใช้ความเชื่อในรูปแบบนิทานปรัมปราเป็นเครื่องมือในการจัดสรร เกิดเป็นระบบชนชั้นทางสังคม นอกเหนือไปจากความเชื่อเรื่องผีอันเป็นพื้นฐานความเชื่อเดิม ประเด็นที่สองด้านลักษณะทางสถาปัตยกรรม สภาพภูมิอากาศทำให้เกิดการพัฒนาารูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมต่อท้องถิ่นนั้น โดยพยายามใช้ประโยชน์จากวัสดุรอบตัวให้ตอบสนองต่อความต้องการมากที่สุด

สังเกตจากภาพสะท้อนของสถาปัตยกรรมและผังบริเวณได้ดังนี้

ด้านสถาปัตยกรรม รูปลักษณะของอาคารเป็นผลจากความต้องการรักษาอุณหภูมิภายในอาคารและการป้องกันน้ำฝนเข้าสู่อาคาร เตาที่วัสดุและเทคนิควิธีการก่อสร้างสามารถทำได้ การจัดผังพื้นที่ภายในอาคาร ห้องโล่งกว้างเป็นภาพสะท้อนความต้องการพื้นฐานในการอยู่อาศัยที่เรียบง่ายและตรงไปตรงมาตามประโยชน์ใช้สอย และสะท้อนความเชื่อโดยแสดงออกจากการมีห้องผีเรือน ซึ่งมีการพัฒนารายละเอียดที่แตกต่างกันในการรองรับพิธีกรรมของมิติทางสังคมชนชั้น

ผังบริเวณ ในระดับบ้าน องค์ประกอบในภาพรวมเกิดจากการตอบสนองประโยชน์ใช้สอยทางอาชีพและการเลี้ยงตัวเอง และการตอบสนองต่อความเชื่อจากการมีพื้นที่เขตพิธีกรรมเพื่อปลูกพืชสำหรับทำนายนาคของเจ้าเรือน แต่สำหรับผังบริเวณในระดับชุมชน นอกจากการจัดเรียงกลุ่มอาคารที่เป็นไปตามข้อจำกัดของสภาพแวดล้อม องค์ประกอบหลักในชุมชนเป็นการสะท้อนความเชื่ออย่างชัดเจน สอดคล้องกับพื้นฐานการรวมกลุ่มชุมชนที่มีการยึดโยงด้วยความเชื่อร่วมกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยามให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.7 ปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของไททรงดำ สิบสองจุไท

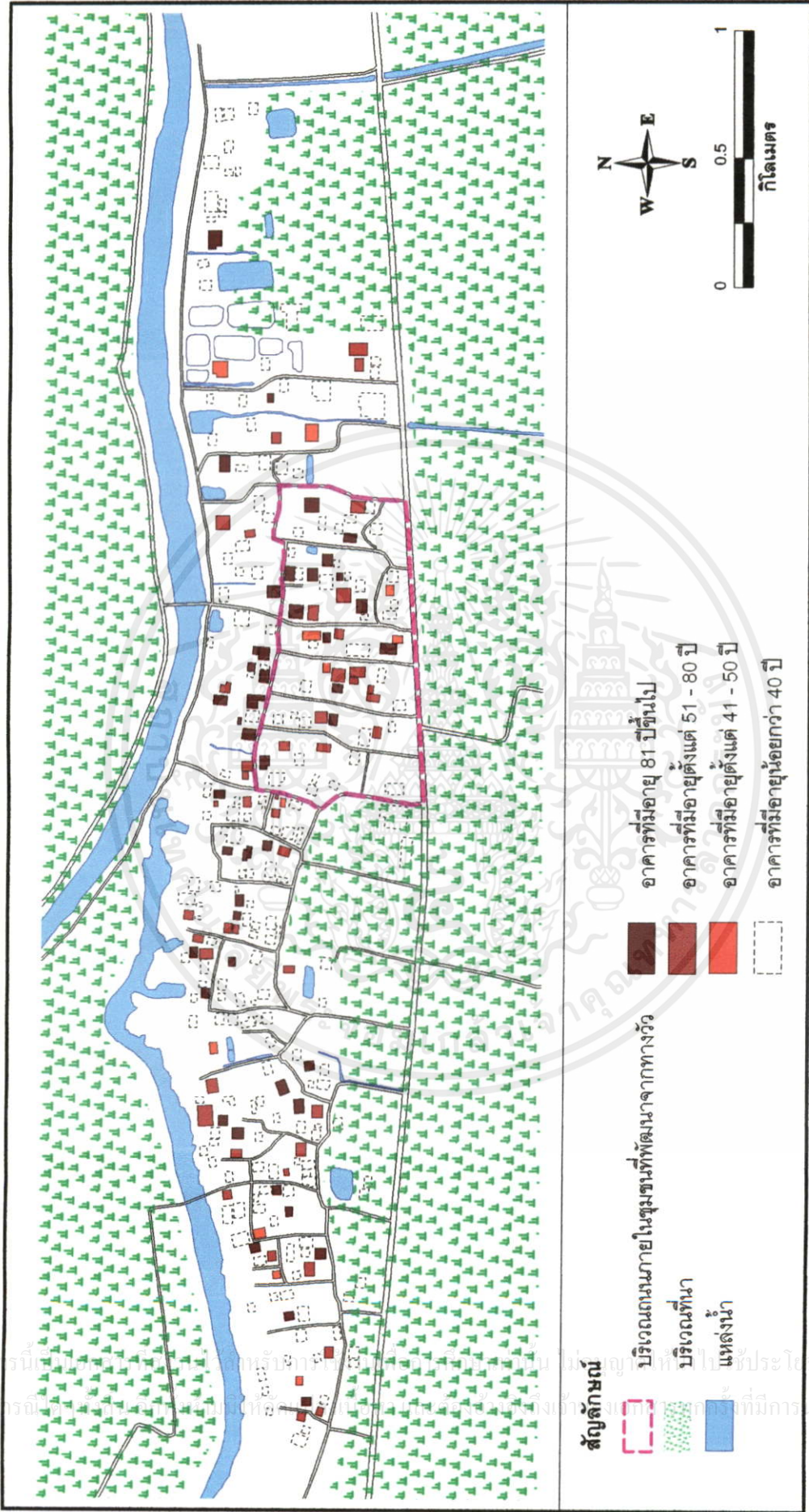
5.3 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในอดีต

ชุมชนหมู่บ้านเกาะแรดมีจุดเริ่มต้นมาจากความต้องการหาพื้นที่ดินทำกินแห่งใหม่ ซึ่งชาวบ้านได้อพยพมาจากชุมชนเดิมในจังหวัดเพชรบุรี เนื่องจากชุมชนเดิมมีความหนาแน่นมาก เป็นผลให้ที่ดินทำกินมีไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากร แหล่งที่ทำกินแห่งใหม่ต้องมีความเหมาะสมกับการทำนาซึ่งเป็นอาชีพที่เป็นความถนัดดั้งเดิมของชาวไททรงดำ ดังนั้นการเลือกที่สถานที่ตั้งจึงเป็นผลมาจากข้อพิจารณาทางการประกอบอาชีพนั่นเอง

ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

ลักษณะพื้นที่ศึกษาโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำล้อมรอบ อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนา มีป่าและป่าไผ่ขึ้นอยู่ทั่วไป มีพื้นที่ดอนเหมาะแก่การตั้งบ้านเรือน บ้านเรือนตั้งกระจุกตัวกันริมคลองบางปลา เมื่อบริเวณริมคลองเริ่มหนาแน่นครอบครัวใหม่จึงขยายแยกถัดออกมาจากด้านคลอง ต้องทำคูส่งน้ำจากคลองบางปลาออกไปยังสระกักเก็บน้ำของแต่ละบ้านเพื่อใช้ในการอุปโภค และมีทางสัญจรภายในเพื่อเป็นทางสำหรับต้อนวัวควายจากบ้านไปยังที่นา

บ้านเรือนครั้งแรกสร้างแบบไททรงดำดั้งเดิม โครงสร้างไม้ไผ่ หลังคาโค้งทรงกระดองเต้ามุงหน้าคาเพราะวัสดุมีขึ้นอยู่แล้วในธรรมชาติทั้งยังสามารถก่อสร้างเองได้ด้วยเทคนิควิธีการก่อสร้างที่คุ้นเคย ต่อมาภายหลังเมื่อมีฐานะดีขึ้นจึงเปลี่ยนวัสดุและรูปแบบให้มีความคงทนและเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้นที่ต้องการการระบายความร้อนได้ดี รวมถึงความนิยมเรือนไทยภาคกลางจากอิทธิพลจากท้องถิ่น

รูปที่ 5.8 แสดงลักษณะสภาพแวดล้อมของพื้นที่ศึกษาและการกระจุกตัวของบ้านเรือนในอดีต

รูปที่ 5.9 ลักษณะเรือนที่พัฒนาจากแบบไททรงดำดั้งเดิมและเรือนที่ได้รับอิทธิพลจากท้องถิ่น
ที่มา : ธิดา ชมภูนิช. การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทยเชิงในจังหวัดนครปฐม. และรูปถ่ายจากการสำรวจ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคม

การประกอบอาชีพทำนาในอดีต ก่อนมีเครื่องจักรทุนแรงจำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากดังนั้นครอบครัวจึงเป็นครอบครัวขยายที่มีขนาดใหญ่ ลูกที่แต่งงานแล้วยังอาศัยรวมกับครอบครัวเดิมระยะหนึ่งก่อนแยกครอบครัวออกมาในที่ดินที่พ่อแม่จัดหาให้ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในอาณาเขตบ้านเดิมหรือที่ใกล้เคียงแต่จะยังคงอยู่ในพื้นที่บ้านเกาะแรด

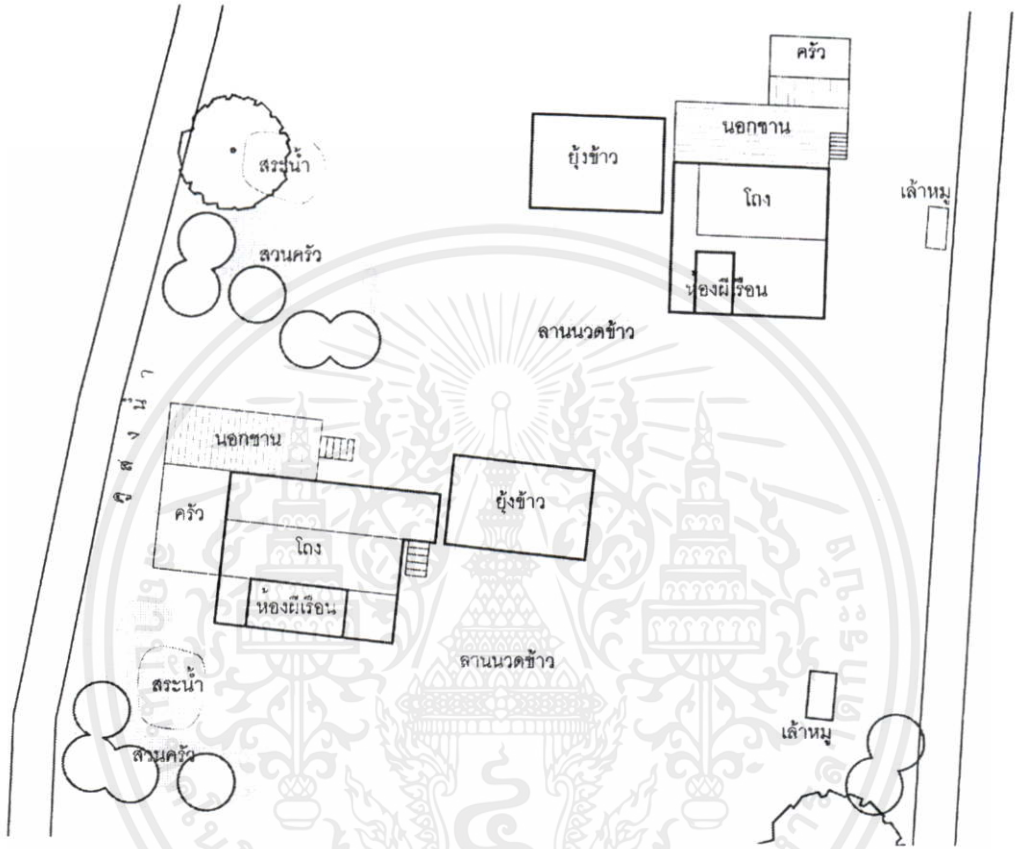
สัญลักษณ์

- อาคารที่มีอายุ 81 ปีขึ้นไป
- อาคารที่มีอายุ 51 - 80 ปี
- อาคารที่มีอายุ 41 - 50 ปี
- อาคารที่มีอายุน้อยกว่า 40 ปี
- แนวอาณาเขตบ้าน

เอกสารนี้เป็น... การแยกครอบครัว ลำดับที่ 1 ใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใด... อาคารที่มีอายุ 41-50 ปี เนื้อหา และต้องอ้างอิง การแยกครอบครัว ลำดับที่ 2 ั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.10 ตัวอย่างรูปแบบการแยกครอบครัวใหม่ของพื้นที่ศึกษา

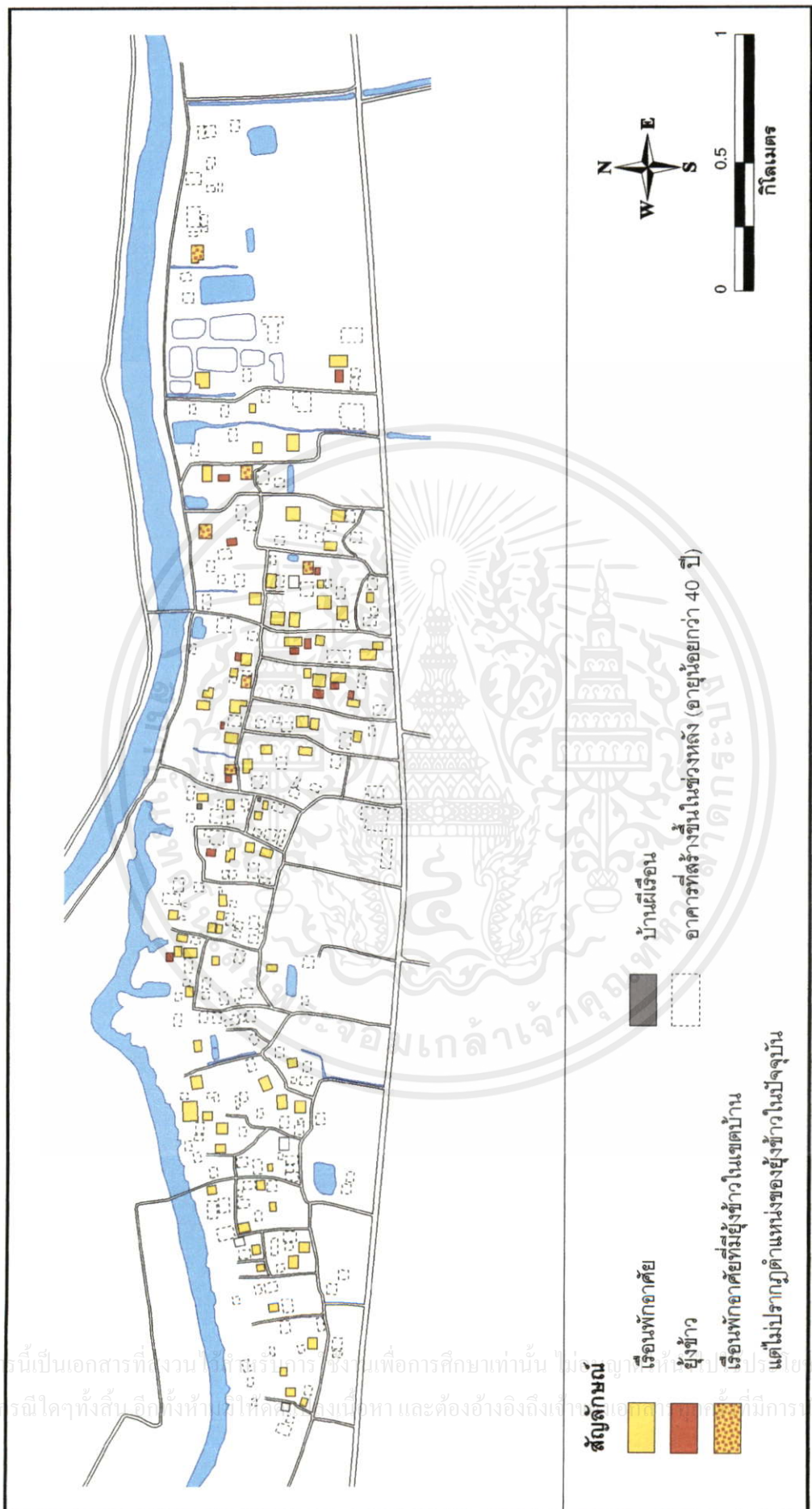
พื้นที่ใช้สอยบนเรือนส่วนใหญ่เป็นโถงโล่งอเนกประสงค์ มีส่วนที่กันห้องสำหรับเป็นห้องผีเรือนซึ่งยกระดับพื้นสูงกว่าพื้นทั่วไป มีเรือนครัวใช้หุงหาอาหารเลี้ยงกันทั้งครอบครัวใหญ่แยกจากตัวเรือนหลักซึ่งห้ามให้ตรงกับแนวของห้องผีเรือน ด้านหนึ่งเป็นยุงข้าวที่สร้างใกล้ตัวเรือน ในบริเวณบ้านประกอบด้วย เรือนพักอาศัย ลานนวดข้าว ยุงข้าว สระน้ำ สวนครัว คอกเลี้ยงสัตว์

รูปที่ 5.11 ตัวอย่างผังพื้นเรือนและผังบริเวณของพื้นที่ศึกษาในอดีต

ในอดีตชาวบ้านเกาะเรดทั้งหมดประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ดังนั้นการใช้ประโยชน์อาคารในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จึงเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และส่วนที่เหลือเป็นสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ซึ่งได้แก่ ยุงข้าว และคอกเลี้ยงสัตว์ ดังที่แสดงในรูปที่ 5.12 ยุงข้าวนั้นจะถูกก่อสร้างให้มีความมั่นคงแข็งแรงมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะยังคงสภาพอยู่จนถึงปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.12 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารในอดีต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่สามารถทำซ้ำหรือเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต
ไม่ว่าวิธีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้เผยแพร่ข้อมูลเชิงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงที่มาของเอกสารที่มีการนำไปใช้

ปัจจัยด้านกิจกรรม

กิจกรรมในช่วงฤดูทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะต้อนวัว-ควายที่เลี้ยงไว้บริเวณใต้ถุนเรือนออกไปที่นา เพื่อเริ่มงานในนาตั้งแต่เช้ามีดและกลับบ้านในเวลาเย็น เมื่อเสร็จงานจากนาช่วงค่ำหลังเวลาอาหาร แต่ละคนทั้งชายหญิงจะทำกิจกรรมเล็กๆน้อยๆบริเวณลานและใต้ถุนเรือน ผู้ชายจะซ่อมแซมหรือทำอุปกรณ์และเครื่องใช้จักสาน ส่วนฝ่ายหญิงจะทอผ้า เย็บผ้าและสีข้าว ระยะเวลาและความสูงของใต้ถุนจะสูงกว่าวัว-ควายเล็กน้อย สามารถจะเดินก้มเข้าไปได้ ในช่วงเก็บเกี่ยวบริเวณลานนวดข้าวจะถูกใช้อย่างเต็มพื้นที่สำหรับกองข้าว ตากข้าว นวดข้าว และกองฟางที่เหลือจากการนวด

เมื่อหมดฤดูการทำนาแล้วจะเป็นช่วงพักผ่อนเที่ยวค้างอ้างแรมไปยังหมู่บ้านชาวไททรงดำแห่งอื่นของเหล่าชายหนุ่ม ส่วนฝ่ายหญิงจะรวมกลุ่มละแวกบ้านกลุ่มละ 5-6 หลังคาเรือนเพื่อทอผ้า เย็บผ้าที่ลานกลางกลุ่มบ้าน ซึ่งมีการละเล่น พูดคุยหยอกล้อกันที่บริเวณลานนี้

ปัจจัยด้านวัฒนธรรมประเพณี

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเห็นได้จากการสืบทอดประเพณี ในที่นี้กล่าวถึงบางส่วนจากประเพณีทั้งหมดที่ได้มีการใช้พื้นที่เฉพาะสำหรับพิธีกรรม ดังนี้

- การปาดตง เป็นการเซ่นไหว้เลี้ยงผีบรรพบุรุษ ทูกรอบ 10 วันสำหรับผู้สูงอายุ และ 5 วันสำหรับผู้ทั่วไป โดย จัดสำรับอาหารเซ่นไหว้ในห้องผีเรือน

- การเสนเรือน เป็นการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษแต่ประกอบพิธีใหญ่ เครือญาติต้องกลับมาประกอบพิธีกรรมกันพร้อมหน้า และคนในชุมชนมาร่วมในพิธีกรรม มีการช่วยกันจัดเตรียมอาหารเซ่นไหว้และอาหารเลี้ยง ใช้พื้นที่ห้องผีเรือนและห้องโถงในการประกอบพิธี

- ประเพณีเกี่ยวกับการตาย จะตั้งศพผู้ตายไว้ใต้ช่อ ผู้หญิงตั้งไว้นอกห้องผีเรือน ผู้ชายตั้งไว้ในห้องผีเรือน ประกอบพิธีสวดศพบังสุกุลที่บ้าน วันสุดท้ายจึงประกอบพิธีบอกทางแก่ผู้ตายแล้วจึงเคลื่อนศพไปเผาที่ป่าช้า วันรุ่งขึ้นจึงประกอบพิธีเก็บกระดูกและส่งของเครื่องใช้ให้ผู้ตายที่ป่าช้า ถัดไป 1-2 วันประกอบพิธีเผ้วเรือน เพื่อชำระสิ่งอันเป็นอัปมงคล ความทุกข์โศกออกไปจากเรือน

- ประเพณีไหว้ศาลและสงกรานต์ จัดเป็นประจำในวันที่ 14 เมษายน ของทุกปี ช่วงเช้าเป็นพิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน ทุกบ้านต้องจัดถาดของเซ่นไหว้มาร่วมทำพิธีที่ลานหน้าศาลพ่อปู่ เมื่อเสร็จพิธีช่วงแรกจะรวบรวมกล้วยและมะพร้าวจากถาดเซ่นไหว้มาร่วมทำพิธี "ตีคลี" เป็นการละเล่นโดยให้คนทรงโยนลูกมะพร้าวให้ผู้ประกอบพิธีกรรมตีให้แตกกลางอากาศ เศษมะพร้าวจะรวบรวมไปทำขนมเพื่อเลี้ยงชาวบ้านในช่วงเย็นของวันนั้น ช่วงบ่ายมีการทำบุญสวดมนต์เย็นที่

ลานกลางหมู่บ้านบริเวณทุ่งหน้าซอย 5 และทำพิธีบายศรีสู่ขวัญผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เสร็จแล้วจึงเล่นลูกช่วง เล่นคอนฟ้อนแคนตามแบบประเพณีไททรงดำต่อไป

- ลงช่วง กลุ่มหญิงสาวจะลงมาทำงานเล็กๆน้อยๆ เช่น ปั่นด้าย ปั่นฝ้าย เย็บปัก ถักร้อย ตัดข้าว ในบริเวณช่วง (ลานบ้าน) ในเวลาหัวค่ำหลังจากรับประทานอาหารเย็น เป็นการเปิดโอกาสให้ชายหนุ่มได้มาเที่ยวทำความรู้จักสนทนากัน เป็นสื่อให้ชาย-หญิงมีโอกาสเลือกคู่ครอง การอยู่ช่วงนี้สามารถทำได้ตลอดปี

- พิธีบูชาแม่โพสพ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าว ขนย้ายข้าวจากที่นากลับมายังลานบ้าน และนวดเสร็จแล้ว แต่ละบ้านก็จะประกอบพิธีอัญเชิญแม่โพสพขึ้นบนยุงฉาง ซึ่งจะจัดพิธีให้ไม่ตรงกันในแต่ละบ้าน ชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านจะมาร่วมพิธีกัน โดยทำพิธีที่ลานนวดข้าว และมีการทำอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมงาน

ประเพณีเกือบทั้งหมดมีพื้นฐานจากความเชื่อเรื่องผี ที่สามารถปกป้องคุ้มครองหรือดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆได้ทั้งในทางดีและทางร้าย ผู้อยู่อาศัยจึงควรต้องทำการเช่นไหว้ให้ผีพอใจ ในระดับครอบครัวหรือตระกูลบริเวณพิธีกรรมที่สำคัญจะจัดขึ้นที่ห้องผีเรือนซึ่งจะจำกัดบุคคลที่อนุญาตให้เข้าไปประกอบพิธีกรรมในห้องได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีพื้นที่โถงโล่งต่อจากห้องผีเรือนสำหรับเครื่องญาติและผู้เข้าร่วมพิธีคนอื่นๆที่ถูกจำกัดให้อยู่ด้านนอกห้องผีเรือนได้ประกอบพิธีร่วมกัน ในระดับชุมชนหมู่บ้านมีการตั้งศาลพ่อปู่ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผีที่คุ้มครองหมู่บ้าน

สถานที่สำคัญในอดีตของหมู่บ้านจึงประกอบด้วย ป่าช้า ศาลพ่อปู่และนาซอย 5 ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังเริ่มมีการอยู่รวมกันเป็นชุมชน ในระยะเวลาใกล้เคียงกับที่มีการรวมกันเป็นชุมชนบริเวณใกล้เคียงก็มีตลาดเกาะแร่ซึ่งเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในการลำเลียงสินค้าต่อไปยังแม่น้ำท่าจีน และในเวลาต่อมาเมื่อชาวบ้านเริ่มหันมานับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผีที่เป็นศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม จึงได้ร่วมกันสร้างวัดเกาะแร่ตั้งเป็นองค์ประกอบหลักของหมู่บ้าน ซึ่งวัดได้ทำหน้าที่เป็นโรงเรียนให้กับคนในหมู่บ้าน จนพัฒนาเป็นโรงเรียนวัดเกาะแร่ในภายหลัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สรุปการเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในอดีต

ความเชื่อมโยงปัจจัยต่างๆต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในอดีต เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจได้ดีขึ้น จึงแบ่งการศึกษาเป็น 2 ช่วงเวลา ในช่วงต้นของการตั้งถิ่นฐานสามารถสรุปได้ว่า การตั้งถิ่นฐานที่บ้านเกาะแรตมีสาเหตุมาจากความต้องการทางอาชีพและแหล่งทำมาหากินแห่งใหม่ ซึ่งผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมามีความเชื่อและความชำนาญดั้งเดิมที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่สมัยดินแดนสิบสองจุไท ความชำนาญในการทำนาเป็นสิ่งช่วยในการตัดสินใจเลือกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน เมื่อพบว่าการทำนาได้ผลผลิตดีจึงมีการอพยพญาติพี่น้องมารวมกันอยู่เป็นชุมชน และสืบทอดความเชื่อเรื่องผีรวมถึงประเพณีและพิธีกรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิมมาปฏิบัติต่อ แต่ในกรณีความเชื่อเรื่องชนชั้นทางสังคม มีการยึดถือระบบชนชั้นเพื่อเป็นหลักเกณฑ์ในการประกอบพิธีกรรมแต่ไม่มีผลต่อสถานะทางสังคมและระบบการจัดสรรพื้นที่ทำกินเหมือนที่เป็นในดินแดนสิบสองจุไท

จากปัจจัยข้างต้นได้ส่งผลต่อลักษณะทางสถาปัตยกรรมและผังบริเวณ ดังนี้

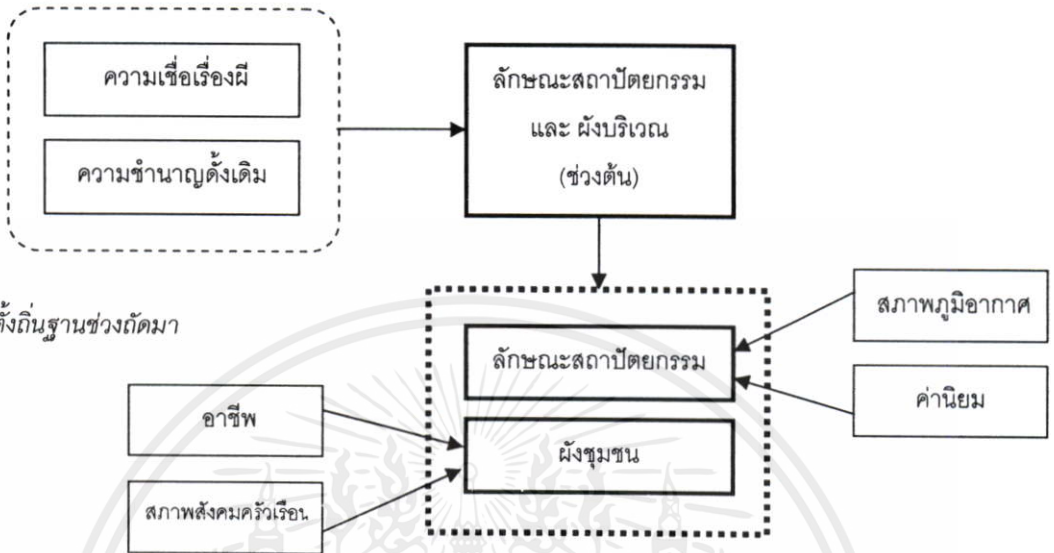
เทคโนโลยีการก่อสร้างดั้งเดิมที่มีความชำนาญแล้วนั้น ทำให้บ้านเรือนถูกก่อสร้างด้วยไม้ไผ่และมุงหญ้าคา รูปแบบไททรงดำดั้งเดิมเหมือนที่สร้างในดินแดนสิบสองจุไท ในด้านผังระดับชุมชน การตั้งบ้านเรือนจะเริ่มตั้งบนพื้นที่ดอนที่ไม่ไกลจากแหล่งน้ำ (คลองบางปลา) มีการตั้งศาลพ่อปู่ตามความเชื่อว่าเป็นเซ่นไหว้บูชาผี (เทวดาอารักษ์) เพื่อคุ้มครองชาวบ้านในชุมชน มีการเข้าทรงเสี่ยงทายเลือกพื้นที่ในการจัดงานพิธี และมีป่าช้าที่ใช้เผาศพตามประเพณีของชาวไททรงดำ

ในระยะต่อมาชุมชนมีความมั่นคงในการตั้งถิ่นฐาน เมื่อพบว่าบ้านเรือนที่สร้างในรูปแบบไททรงดำดั้งเดิมไม่เหมาะสมต่อสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้นของพื้นที่ รวมถึงฐานะของชาวบ้านดีขึ้นจากการทำนาที่ได้ผลผลิตดี ทำให้มีการปรับปรุงบ้านเรือนให้มีความสอดคล้องกับพื้นที่มากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนวัสดุอาคารเป็นไม้จริงที่มีความคงทน ปรับเปลี่ยนรูปแบบหลังคาเพื่อให้ระบายความร้อนได้ดีทำให้ต้องมีการตีฝ้าผนัง มีการปรับเปลี่ยนผังพื้นอาคาร (Floor Plan) กล่าวคือ มีการยกพื้นช่วงเสาส่วนที่เป็นห้องผีเรือน และการแยกเรือนครัวออกจากเรือนหลัก ในช่วงเวลาเดียวกันค่านิยมที่ได้รับจากชุมชนคนไทยที่อยู่ใกล้เคียงทำให้ชาวบ้านสร้างบ้านขึ้นใหม่ในรูปแบบเรือนไทยภาคกลาง

ลักษณะของผังชุมชนในช่วงเวลานี้เริ่มมีความหนาแน่นมากขึ้น ซึ่งมีสาเหตุบางส่วนจากการย้ายถิ่นฐานตามมาและส่วนใหญ่จากการแยกครอบครัว ผลที่เกิดขึ้นทำให้การกระจุกตัวกันของบ้านเรือนขยายออกไปจากกลุ่มการกระจุกตัวเดิม ส่วนใหญ่จะขยายทางด้านทิศใต้ถัดจากแหล่งน้ำมาด้านที่นาซึ่งเป็นบริเวณอาณาเขตบ้านของครอบครัวใหญ่ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่อาจอธิบายได้ทั้งหมดอีกทั้งยังมีให้คิดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้ ทำให้เกิดการเว้นที่ทางสัญจรเพื่อการประกอบอาชีพ และระบบคูดส่งน้ำจากคลองมายังบ้านเรือน

เพื่อการอุปโภค การนับถือศาสนาใหม่ควบคู่ไปกับความเชื่อเดิมทำให้มีการสร้างวัดทาง พระพุทธศาสนาขึ้นซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และขยายเป็นโรงเรียนในเวลาต่อมา

การตั้งถิ่นฐานช่วงต้น

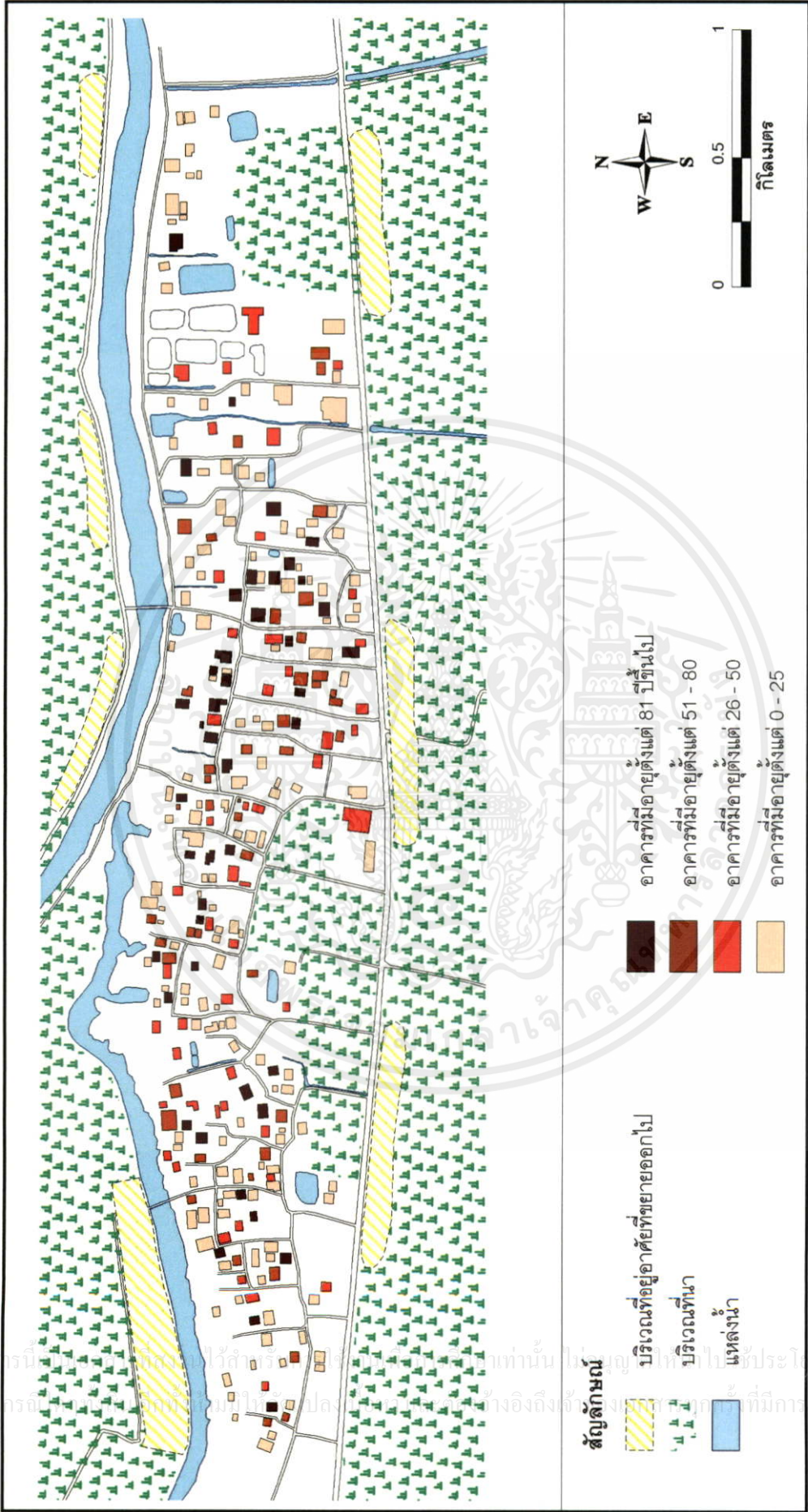
รูปที่ 5.14 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในอดีต

5.4 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ใน ปัจจุบัน

ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

ในปัจจุบันบ้านเรือนมีการกระจุกตัวกันหนาแน่น ครอบครัวยุคใหม่แยกออกไปสร้างบ้านอยู่ บนที่นามากขึ้นและมีบางส่วนที่ย้ายไปอยู่บริเวณริมถนนทางหลวงเพื่อทำการค้า มีการพัฒนา ระบบสาธารณูปโภค เช่น การวางระบบประปาหมู่บ้านจึงไม่จำเป็นต้องใช้คูส่งน้ำอีกต่อไป มีถนน ทางหลวงเชื่อมพื้นที่ดอนตูม-บางเลนตัดผ่าน การเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆจึงใช้รถยนต์เป็นหลัก แทนการโดยสารเรือเหมือนเช่นในอดีต และการปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้าน และมีการพัฒนา ระบบสาธารณูปการให้ชุมชนมีความสะดวกสบายสอดคล้องกับความต้องการและขนาดของ ชุมชนที่ขยายใหญ่ขึ้นมากในปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.15 แสดงลักษณะสภาพแวดล้อมของพื้นที่ศึกษาและการกระจุกตัวของบ้านเรือนในปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นทรัพย์สินของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี หากท่านใดไม่ประสงค์ให้เอกสารนี้เป็นประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่าการพิมพ์ซ้ำหรือการนำข้อมูลไปลงนิตยสารหรือสิ่งพิมพ์อื่นใด กรุณาแจ้งทางกองคลัง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคม

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจสังคม เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพซึ่งมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากความสามารถเข้าถึงการศึกษาในระดับสูงขึ้นทำให้มีการเปลี่ยนอาชีพที่สามารถสร้างรายได้สูงและมั่นคงกว่า รวมถึงเป็นที่ยอมรับในค่านิยมใหม่ และส่วนหนึ่งมาจากปัญหาของขนาดที่ดินทำกิน (ขนาดที่นา) อันเนื่องจากการแบ่งพื้นที่มรดก ซึ่งทำให้ต้องเปลี่ยนอาชีพไปหารายได้จากทางอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ตารางที่ 5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพและขนาดครอบครัว

อาชีพ	ขนาดครอบครัวเฉลี่ย (คน)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	F	Sig. (ANOVA)
ทำนาและเกษตรกรรมอื่น	5.28	2.634	2.555	0.58
พนักงานและรับราชการ	4.67	2.920		
ค้าขายและธุรกิจส่วนตัว	4.53	1.745		
รับจ้าง	4.03	1.747		
รวม	4.71	2.309		

ในปัจจุบันอาชีพที่แตกต่างกันก็ไม่ได้มีผลต่อลักษณะครัวเรือน ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากกระบวนการทำนาและการเกษตรในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป มีเครื่องจักรทุ่นแรงมากมายทำให้ไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากเหมือนในอดีต

ความเปลี่ยนแปลงอาชีพของชุมชน ทั้งด้านการเปลี่ยนกระบวนการทำนาที่มีเสร็จสิ้นและขายข้าวเปลือกตั้งแต่ที่ท้องนา ทำให้ในบริเวณบ้านจึงไม่จำเป็นต้องมียุ้งข้าว คอกวัว ลานนวดข้าวอีกต่อไป และการเปลี่ยนอาชีพ ผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายและธุรกิจส่วนตัวก็ได้ต่อเติมหรือปรับปรุงบางส่วนของบ้านให้เป็นร้านค้าและเป็นสถานที่ทำงาน

ตารางที่ 5.3 แสดงการเปลี่ยนแปลงอาคารและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลง	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เคยเปลี่ยนแปลงอาคาร	59	36.6
ติดบ้าน	18	11.2
กันห้องใหม่	12	7.5
ต่อเติมบ้าน	39	24.2
สร้างบ้านใหม่	33	20.5
รวม	161	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่าจะในรูปแบบใดก็ตาม ถือทั้งห้าฉบับให้ต้องแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

ความเปลี่ยนแปลง	สาเหตุ					รวม
	ความเป็นส่วนตัว, บ้านแคบ, ขยายครอบครัว	อาชีพ	ทรุดโทรม	ที่ต่ำ, การใช้งานไม่เหมาะสม	ความนิยม	
ติดบ้าน	0 (0.0)	0 (0.0)	8 (57.1)	5 (35.7)	1 (7.1)	14 (100)
กั้นห้องใหม่	12 (100)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	12 (100)
ต่อเติมบ้าน	23 (63.9)	3 (8.3)	7 (19.4)	2 (5.6)	1 (2.8)	36 (100)
สร้างใหม่	15 (46.9)	2 (6.3)	11 (34.4)	4 (12.5)	0 (0.0)	32 (100)
รวม	50 (53.2)	5 (5.3)	26 (27.7)	11 (11.7)	2 (2.1)	94 (100)

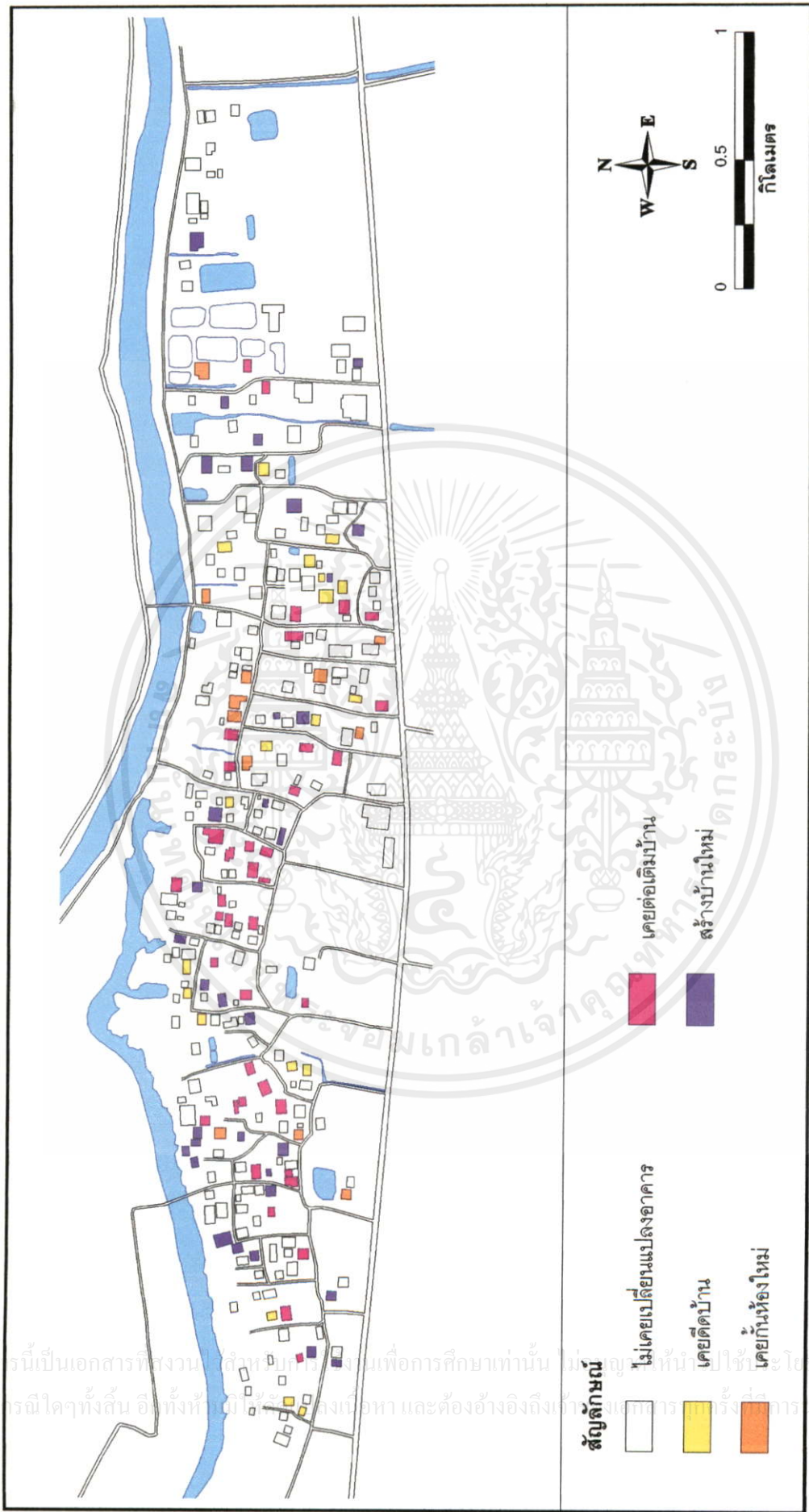
Pearson Chi-Square Value = 36.718

df = 12 Asymp. Sig. (2-sided) = .000

ตารางที่ 5.4 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงอาคาร

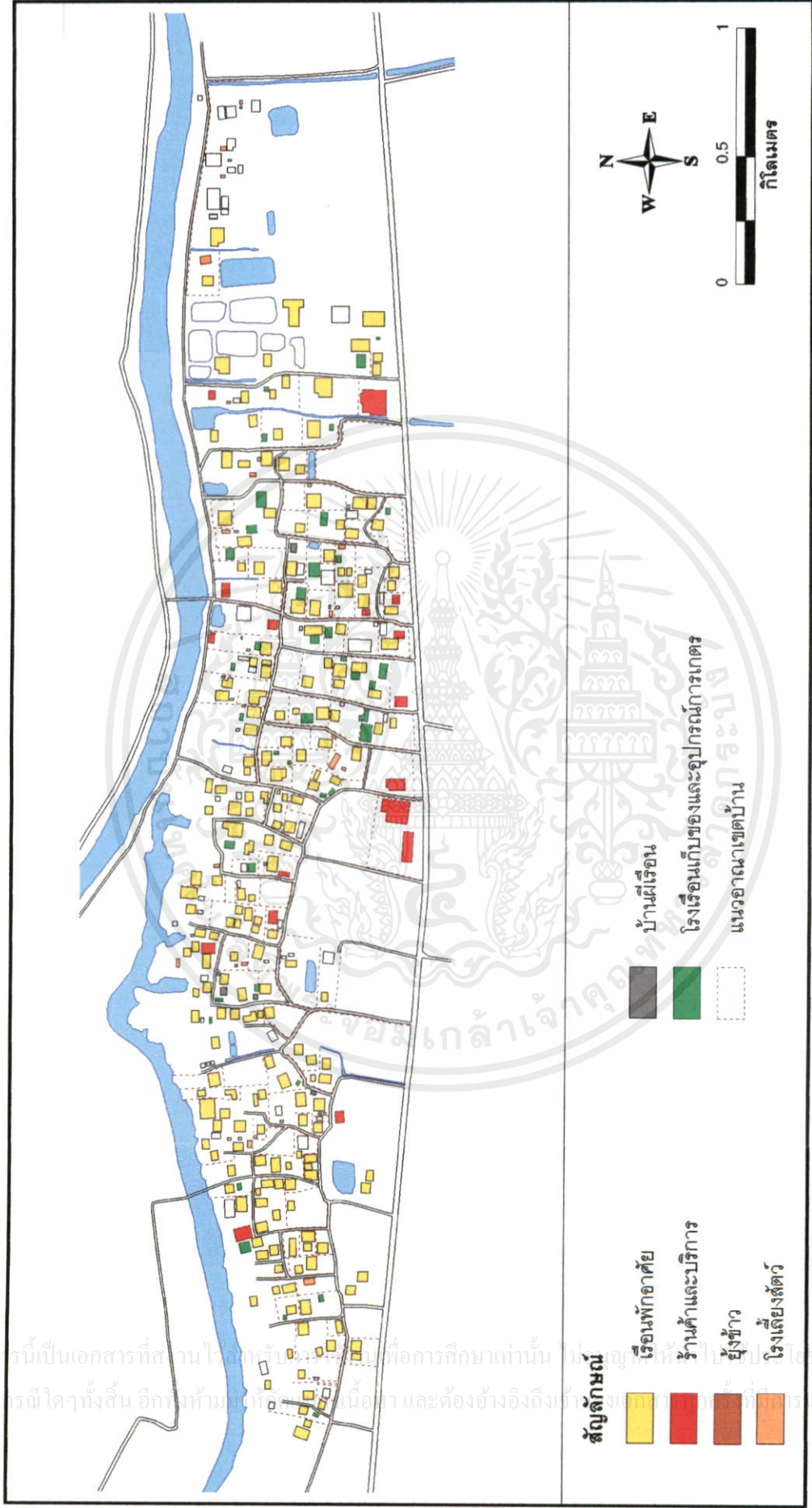
การกั้นห้องใหม่			การต่อเติมบ้าน		
ห้อง	จำนวน	ร้อยละ	ห้อง	จำนวน	ร้อยละ
ห้องครัว	2	13.33	ห้องครัว	17	37.78
ห้องน้ำ	1	6.67	ห้องน้ำ	7	15.56
ห้องนอน	10	66.67	ห้องนอน	10	22.22
ห้องเก็บของ	1	6.67	ห้องเก็บของ	4	8.89
ห้องโถงชั้นล่าง	1	6.67	ห้องทำงานร้านค้า	3	6.67
			ระเบียง	4	8.89
รวม	15	100	รวม	45	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.16 แสดงผังการเปลี่ยนแปลงอาคาร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้สำหรับใช้ในวงการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้เพื่อประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามนำไปใช้เพื่อหาผลประโยชน์ และต้องอ้างอิงถึงที่มาของเอกสารทุกครั้ง

รูปที่ 5.18 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารในปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สํานักงานวิจัยเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่ควรนำไปเผยแพร่โดยไม่ขออนุญาต
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ผู้อื่นนอกวงวิจัยนำเอกสารนี้ไปใช้

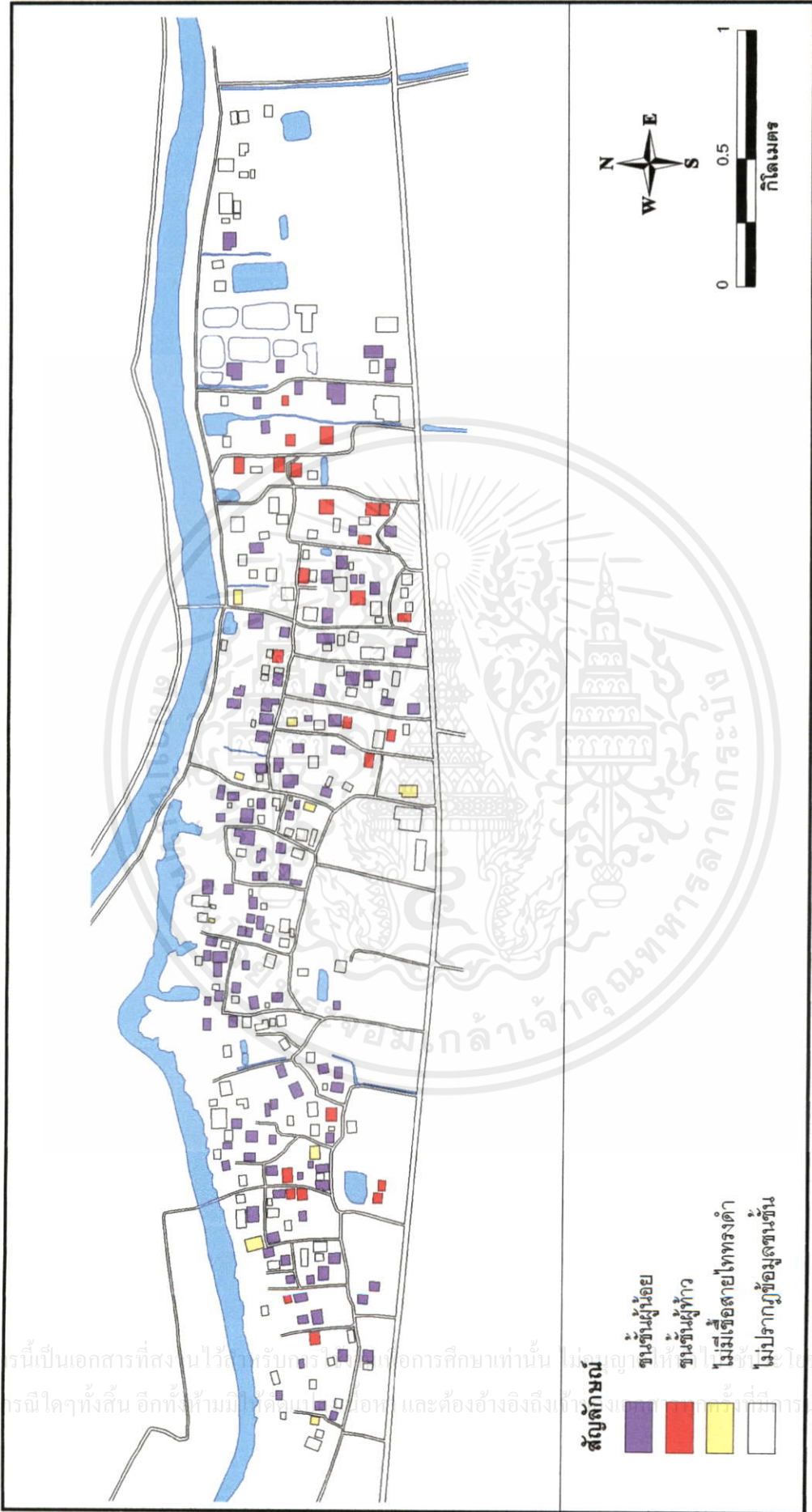
ในพื้นที่บ้านเกาะแรดปัจจุบัน การใช้ประโยชน์อาคารไม่ได้มีเฉพาะบ้านเรือนและยุงข้าวเหมือนในอดีตต่อไป ในปัจจุบันมีการใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของที่อยู่อาศัยเป็นร้านค้าและบริการต่างๆ เช่น ร้านเสริมสวย ซ่อมรถ ซ่อมเครื่องยนต์ ประกอบเหล็กตัด เป็นต้น ส่วนสิ่งปลูกสร้างที่เป็นยุงข้าวเดิม ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยทั้งใช้เป็นที่พักอาศัยและใช้เป็นที่เก็บของทั่วไปและเก็บของใช้ในการเกษตร หรือถูกรื้อไปเพื่อนำไม้มาใช้ประกอบเป็นเรือนพักอาศัยหลังใหม่ (รูปที่ 5.18)

ในด้านโครงสร้างชนชั้นทางสังคมของพื้นที่ศึกษา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการกำหนดชนชั้นตามความเชื่อดั้งเดิมเพราะยึดถือตามพิธีกรรม แต่ไม่มีผลต่ออาชีพ สถานะทางสังคม หรือการดำเนินชีวิต ซึ่งในทางความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมยังคงมีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่

- 1 ตำแหน่งห้องผีเรือนของผู้ทำว ต้องไม่อยู่บริเวณมุมบ้านและมีการเว้นพื้นที่ด้านข้างทั้งสองด้าน
- 2 ห้ามไม่ให้ น้ำจากชายคาบ้านผู้ทำวลงบ้านผู้น้อย
- 3 ห้ามผู้น้อยสร้างบ้านโดยมีบ้านผู้ทำวชนาบอยู่ทั้ง 2 ด้าน

จากรูปที่ 5.19 การกระจายตัวของบ้านเรือนตามลักษณะชนชั้นยังคงเป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติ กล่าวคือ บ้านผู้น้อยและผู้ทำวไม่ได้อยู่ใกล้ชิดจนเกินไป ส่วนใหญ่บ้านผู้ทำวจะกระจุกตัวรวมอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่ม ซึ่งมีเหตุผลมาจากครอบครัวเหล่านี้เป็นกลุ่มเครือญาติ อันเป็นลักษณะเดียวกันกับครอบครัวอื่นๆ ที่มักจะแยกบ้านใหม่ในอาณาบริเวณใกล้เคียงกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเริ่มมีบ้านของครอบครัวซึ่งไม่ใช่ผู้มีเชื้อสายไททรงดำแทรกตัวเข้ามาอยู่ร่วมในชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.19 แสดงการกระจายชนชั้นทางความเชื่อ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกรวิจัยเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้ไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิใช้เผยแพร่ข้อมูล และต้องอ้างอิงถึงที่มาของการนำไปใช้

ปัจจัยด้านวัฒนธรรมประเพณี

ถึงแม้ว่าความยึดมั่นในความเชื่อเรื่องผี จะเป็นกลไกในการรักษาประเพณีต่างๆผ่านทางพิธีกรรมที่ยังคงรักษาและปฏิบัติต่อมาจนถึงปัจจุบัน แต่ความเปลี่ยนแปลงทางอาชีพและวิถีชีวิตทำให้วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและเลือนหายไป โดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำนาโดยตรง ได้แก่ การบูชาแม่โพสพ และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำนาโดยอ้อม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ได้แก่ การอยู่ข่วง การท่องเที่ยวหลังฤดูการทำนาซึ่งรวมไปถึงการเล่นคอนฟ้อนแคน ส่วนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการตายมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย บางครอบครัวมีการตั้งสวดศพต่อที่วัดตามอย่างพิธีทางศาสนาพุทธหลังจากทำพิธีทางผีที่บ้านแล้ว และสถานที่เผาศพปัจจุบันจะเผาที่วัดทั้งหมดเหมือนอย่างคนไทยทั่วไป

ปัจจัยด้านกิจกรรม

ลักษณะกิจกรรมในปัจจุบันไม่สามารถแบ่งกิจกรรมที่เห็นได้ชัดตามช่วงฤดูการทำนาแบบในอดีต แต่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มบุคคลจากลักษณะอาชีพการงาน กล่าวคือ กลุ่มผู้ทำนา ทำการเกษตร และทำงานประจำ จะออกไปทำงานตอนเช้าและกลับบ้านในเวลาเย็น ส่วนผู้สูงอายุจะอยู่เฝ้าบ้านตลอดทั้งวัน และกลุ่มผู้ที่ทำงานหรือศึกษาต่อในกรุงเทพฯ จะกลับมาบ้านเฉพาะในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์

การใช้พื้นที่ระดับเรือน ในช่วงเวลากลางวันส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่บริเวณใต้ถุนเรือน และเนื่องจากปัจจุบันไม่มีการเลี้ยงวัวใต้ถุนเรือนเหมือนในอดีต บ้านเก่าแก่จึงยกใต้ถุนให้สูงขึ้นเพื่อให้สะดวกในการใช้พื้นที่ มีการกันห้องครัวและสร้างห้องน้ำในบริเวณใต้ถุนโดย ซึ่งการใช้พื้นที่บริเวณใต้ถุนนี้มีทั้งแบบเปิดโล่ง หรือกันห้องเป็นบางส่วน หรือก่ออิฐฉาบปูนเต็มพื้นที่รอบอาคารเสมือนเป็นบ้านสองชั้น

กิจกรรมการใช้พื้นที่ของชุมชนในการจัดงานหรือกิจกรรมต่างๆ ร้อยละ 56.3 ให้ความสำคัญต่อพื้นที่นาชอย 5 และศาลพ่อปู่ ซึ่งใช้เป็นบริเวณที่จัดงานสงกรานต์อันเป็นงานประเพณีประจำปีที่สำคัญของชุมชน สำหรับกิจกรรมอื่นๆ มักจะใช้ร้านค้าชุมชนเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมร่วมกัน สำหรับสถานที่ซึ่งใช้เป็นจุดหมายตาหรือจุดนัดพบปะ ใช้ร้านค้าชุมชนและศาลาประชาคมเป็นจุดนัดพบหลัก (ร้อยละ 28.6 และ 11.6 ตามลำดับ) ทั้งสองแห่งนี้เป็นสถานที่ซึ่งอยู่ตรงข้ามกันระหว่างสองข้างของถนนดอนตูม-บางเลน และบริเวณปากซอยต่างๆริมถนนสายหลัก (ร้อยละ 18.1) นอกจากนี้บ้านของผู้เฒ่าในชุมชน เช่น บ้านผู้เฒ่าบ้าน ผู้ช่วยผู้เฒ่าบ้าน หรือบ้านของอบต. ก็เป็นจุดนัดพบที่สำคัญที่จะใช้สำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารของคนภายในชุมชน (คิดเป็นร้อยละ 16.7) ดังที่แสดงในตารางที่ 5.5 และรูปที่ 5.21

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับงานวิจัย ไม่ควรสื่อสารออกมาทำนุเป็นอนุญาติให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งยังมีให้คิดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 5.5 แสดงสถานที่เพื่อกิจกรรม และการใช้เป็นจุดหมายตาหรือจุดนัดพบ

สถานที่	ร้อยละ	จุดหมายตา	ร้อยละ
ร้านค้าชุมชน	12.2	ร้านค้าชุมชน	28.6
นาชอย 5	48.3	นาชอย 5	4.3
วัดเกาะแรต	2.8	วัดเกาะแรต	1.4
วัดศรีประชา	0.7	วัดศรีประชา	0.4
ศาลพ่อปู่	8.0	ศาลพ่อปู่	4.0
ศาลาประชาคม	3.1	ศาลาประชาคม	11.6
ศูนย์เด็กเล็ก	5.9	ศูนย์เด็กเล็ก	7.2
บ้านผู้นำชุมชน	5.9	บ้านผู้นำชุมชน	16.7
โรงเรียนวัดเกาะแรต	0.7	ปากชอย (บริเวณริมถนน)	18.1
ลานโล่งและที่ว่างอื่นๆ	2.1	ตลาดเกาะแรต	0.7
สถานีอนามัย	1.0	บิมน้ำมัน	0.4
บ้าน	9.1	โรงเรียนวัดเกาะแรต	0.7
		โรงเรียนตลาดเกาะแรต	1.1
		ร้านค้าอื่นๆ	0.4
		ลานโล่งและที่ว่างอื่นๆ	0.4
		บ้าน	4.0
รวม	100.0		100.0

ลักษณะการใช้พื้นที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่นาชอย 5 เป็นพื้นที่ที่สำคัญมากในการรับรู้ของคนในชุมชนที่มีบทบาทของประโยชน์ใช้สอยเพื่อการประกอบกิจกรรมประเพณี นอกจากนี้ ยังมีความต้องการของชุมชนในการใช้พื้นที่ร่วมกันที่บริเวณร้านค้าชุมชน รูปแบบการใช้พื้นที่เหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเด่นที่เกิดจากความต้องการใช้งานของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากรูปที่ 5.21 จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันสถานที่ต่างๆที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนมีเพิ่มขึ้นกว่าในอดีตมาก ทั้งนี้เพื่อรองรับกับมาตรฐานของชุมชนและรูปแบบของวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปให้การดำรงชีวิตมีความสะดวกสบายมากขึ้น นำสังเกตว่าเริ่มมีการตั้งโรงสีข้าวแห่งใหม่ซึ่งไม่ได้รองรับผลผลิตจากในชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียงแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังรับแรงงานเข้าทำงานในโรงสีนั้นด้วย อาจกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งงานแห่งใหม่ที่เริ่มเข้ามาใกล้ชุมชนแห่งนี้มากขึ้น นอกเหนือจากโรงงานบะหมี่กึ่งสำเร็จรูปที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนนัก

สรุปการเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในปัจจุบัน

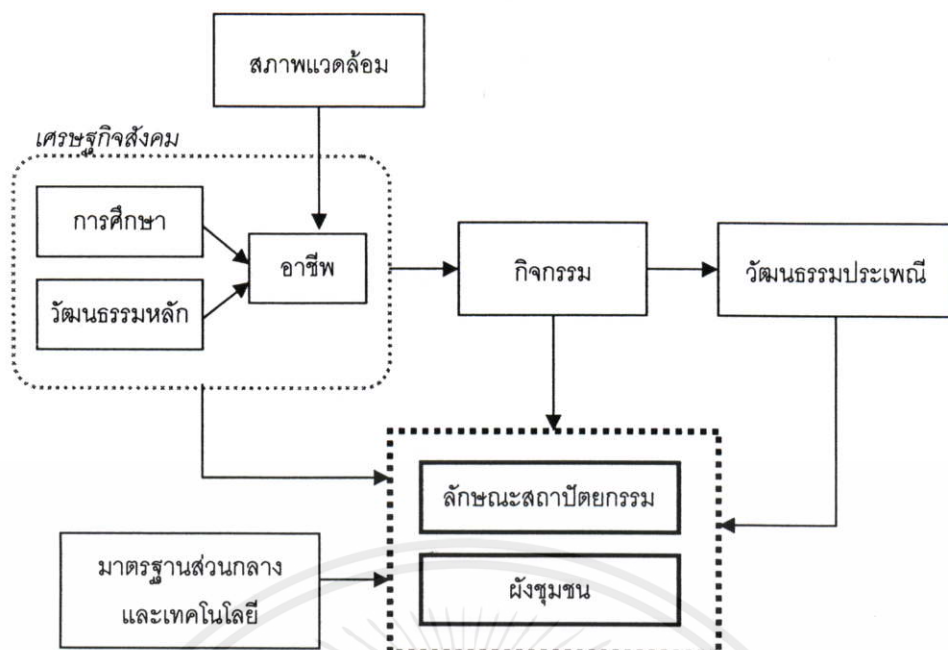
ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในปัจจุบัน มีสาเหตุหลักการเปลี่ยนแปลงมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากความสามารถในการเข้าถึงข่าวสาร จากความคล่องตัวในการเดินทางระหว่างพื้นที่ศึกษาและชุมชนหรือสถานที่อื่นๆหลังจากที่มีถนนดอนตูม-บางเลนตัดผ่าน จนมาถึงความสามารถในการเข้าถึงข่าวสารและเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบัน

ความคล่องตัวในการเดินทางและความสามารถในการเข้าถึงข่าวสารนี้ทำให้ชุมชนได้รับกระแสวัฒนธรรมหลัก ค่านิยมในยุคใหม่ รวมถึงด้านการศึกษาและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และความเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจสังคมโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงอาชีพ ซึ่งมีสาเหตุจากข้อจำกัดทางขนาดพื้นที่อีกทางหนึ่ง นอกจากการเปลี่ยนแปลงอาชีพแล้ว ยังมีผลต่อการย้ายถิ่นของครอบครัวใหม่ ลักษณะที่เกิดขึ้นนี้มีผลอย่างมากต่อกิจกรรมและวิถีชีวิต ทำให้วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างเริ่มเลือนหายไป แม้ว่าชุมชนจะยังคงถูกยึดโยงไว้ด้วยความเชื่อเรื่องผีที่ทำให้ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ได้เป็นส่วนมากก็ตาม

จากปัจจัยข้างต้นทำให้สถาปัตยกรรมและผังชุมชนมีลักษณะ ดังนี้

ด้านลักษณะทางสถาปัตยกรรม รูปลักษณะของอาคารมีผลจากเทคโนโลยี วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่และค่านิยมตามกระแสวัฒนธรรมหลัก การจัดผังพื้นที่ภายในอาคารทั้งอาคารที่สร้างใหม่และการปรับปรุงอาคารเก่ามีผลมาจากระบบกิจกรรมและค่านิยมที่เปลี่ยนไป เห็นได้ชัดเจนจากการกันห้องนอน แต่ยังคงมีห้องผีเรือนซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับประกอบพิธีตามความเชื่อเดิมไว้

สำหรับผังบริเวณในระดับบ้าน การเปลี่ยนแปลงทางอาชีพส่งผลอย่างมากต่อองค์ประกอบของผัง เมื่อรวมกับความต้องการใช้พื้นที่ที่มากขึ้นเพื่อสร้างบ้านสำหรับครอบครัวใหม่ จึงทำให้ในชุมชนมีความหนาแน่นมากขึ้นจนครอบครัวใหม่ส่วนหนึ่งต้องย้ายออกไปสร้างบ้านบนพื้นที่นอกกลุ่มการกระจุกตัวของหมู่บ้านเดิม ในระดับชุมชนความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาองค์ประกอบหลักดั้งเดิมไว้ได้ และมีการพัฒนาสาธารณูปการอื่นๆ ให้มีความสอดคล้องตามความต้องการของชุมชนและมาตรฐานของส่วนกลาง เช่น การตั้งศูนย์เด็กเล็ก การตั้งสถานเอนามัย เป็นต้น

รูปที่ 5.22 การเชื่อมโยงปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในอดีต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

วัฒนธรรมการอยู่อาศัยมีการพัฒนาและสั่งสมมาตั้งแต่อดีต เป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ชุมชนและวิถีการดำรงชีวิต เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ ทั้งด้านสภาวะทางสังคม กิจกรรม และคติความเชื่อ ผ่านระบบผังและอาคาร ตลอดเวลาที่ผ่านมารูปแบบผังและอาคารต่างมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในช่วงเวลาต่างๆ

ในปัจจุบันการเข้ามาถึงของกระแสวัฒนธรรมหลักมีส่วนผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมของสังคมเมือง ซึ่งอาจทำให้อัตลักษณ์ของความเป็นพื้นถิ่นค่อยๆ เลือนหาย จากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษากระบวนการความคิดตามช่วงเวลาต่างๆ ในการวางผังและอาคาร เพื่อนำอัตลักษณ์ของวิถีแบบพื้นถิ่นนั้นมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนปัจจุบัน เพื่อรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมมา

ในบทนี้จึงเป็นการสรุปปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการคิดในการจัดการพื้นที่ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถวางแผนการพัฒนาต่อไปในอนาคต โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนพื้นถิ่นไว้ได้อย่างสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง

6.1 สรุปผลการศึกษา

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษา จึงสรุปผลการศึกษาในประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกการจัดพื้นที่อาคารและผังบริเวณเป็นผลมาจากกระบวนการคิดอย่างไร และประเด็นที่สองจะจัดการพื้นที่อาคารและผังที่สอดคล้องกับแนวความคิดและความต้องการในปัจจุบันได้อย่างไร

6.1.1 กระบวนการคิดและปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดพื้นที่อาคารและผังบริเวณ

จากการวิเคราะห์ กระบวนการคิดที่ส่งผลต่อการจัดพื้นที่อาคารและผังบริเวณมีปัจจัยที่แตกต่างกันตามความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ในยุคแรก คือ ในช่วงสมัยดินแดนสิบสองจุไทยพบว่าปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อกระบวนการคิดเกิดจากการประกอบอาชีพและข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อมทั้งด้านสภาพภูมิอากาศและลักษณะพื้นที่ ซึ่งมีระบบความเชื่อเป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคม ทั้งนี้การประกอบอาชีพยังส่งผลถึงลักษณะทางด้านสังคมและครัวเรือนเช่นกัน ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อลักษณะอาคารและผังบริเวณ กล่าวคือ ด้วยสภาพทางภูมิประเทศทำ

ให้ขนาดพื้นที่ที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพมีจำกัดจึงเกิดความต้องการจัดสรรพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อวัฒนธรรมสังคมและนำไปสู่การจัดผังบริเวณและลักษณะอาคาร และจากสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ เป็นสาเหตุให้เกิดการพัฒนาลักษณะอาคารบ้านเรือนที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตตามความต้องการพื้นฐาน

ในช่วงเวลาถัดมา เมื่อเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานที่พื้นที่ศึกษาบริเวณบ้านเกาะแรต ในช่วงต้นของการตั้งถิ่นฐาน ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อลักษณะอาคารและผังบริเวณ คือ ความเชื่อและความชำนาญทั้งในด้านการประกอบอาชีพและเทคนิควิธีการก่อสร้างบ้านเรือน อันเป็นภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมาตั้งแต่ครั้งสมัยยังอยู่ในดินแดนสิบสองจุไท แต่ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันอย่างมากรวมถึงการได้รับอิทธิพลจากกระแสวัฒนธรรมโดยรอบจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาต่อมา โดยลักษณะอาคารที่เปลี่ยนแปลงนั้นมีปัจจัยหลักมาจากความแตกต่างทางสภาพภูมิอากาศและค่านิยมที่ได้รับจากอิทธิพลของวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยรอบ และปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม อันได้แก่ อาชีพ การขยายครัวเรือน และศาสนาซึ่งเป็นการเชื่อใหม่ที่ควบคู่ไปกับการนับถือผีที่เป็นความเชื่อดั้งเดิม เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับผังชุมชน นอกจากนี้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหัวใจหลักให้เกิดระบบกิจกรรมซึ่งส่งผลต่อการใช้พื้นที่อีกทางหนึ่ง

ในปัจจุบัน ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมเป็นสาเหตุหลักของความเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมนี้เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมที่เพิ่มความคล่องตัวในการเดินทางและเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ลักษณะอาคารที่เปลี่ยนแปลงไปมีผลมาจากอิทธิพลของค่านิยมตามกระแสวัฒนธรรมหลักและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวัสดุ อีกทั้งค่านิยมยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบกิจกรรม ในด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม โดยเฉพาะด้านอาชีพ และลักษณะครัวเรือน ได้ส่งผลอย่างมากต่อความเปลี่ยนแปลงในระบบผังชุมชน

6.1.2 แนวความคิดและความต้องการที่เปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมปัจจุบันที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากมาจากความต้องการความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต จึงรับความเจริญแบบสมัยใหม่และกระแสของวัฒนธรรมหลักเข้ามา ซึ่งปัจจุบันชุมชนมีความพร้อมที่จะเปิดรับแนวความคิดใหม่และสามารถปรับตัวรับสิ่งใหม่ได้ในยุคแห่งการสื่อสารดังเช่นปัจจุบัน ความทันสมัย แนวคิดจากสังคมเมืองสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตโดยเฉพาะกับคนรุ่นใหม่

จากบทสรุปในช่วงท้ายของหัวข้อ 6.1.1 ความคล่องตัวในการเดินทางและความสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและความต้องการของ

ชุมชน จากความสามารถเข้าถึงการศึกษาระดับสูงขึ้นการได้รับค่านิยมใหม่ตามแบบสังคมเมืองรวมไปถึงแรงกดดันจากความจำกัดทางพื้นที่ ทำให้เกิดความต้องการเปลี่ยนอาชีพ เมื่อลักษณะอาชีพเปลี่ยนแปลงไปจากชุมชนการเกษตรขั้นพื้นฐาน เป็นการจ้างงานในระบบอุตสาหกรรมจึงส่งผลต่อไปถึงการย้ายถิ่นไปตามแหล่งงานใหม่และการเปลี่ยนแปลงลักษณะครัวเรือน ดังที่กล่าวมาตั้งแต่ต้น อาชีพเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดระบบกิจกรรมของชาวไททรงดำ แต่ในสังคมของชาวไททรงดำพบว่ายังคงมีระบบความเชื่อเรื่องผีที่เป็นเครื่องมือในการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์มิให้สูญหายไป มีระบบระเบียบปฏิบัติที่เคร่งครัดในการประกอบกิจกรรมตามพิธีความเชื่อนั้น กลไกเหล่านี้ทำให้ยังคงความแน่นแฟ้นของระบบเครือญาติ และความรู้สึกร่วมในชุมชนรักษาปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างกันซึ่งรวมไปถึงความร่วมมือร่วมใจในกิจการต่างๆภายในชุมชน แต่แนวโน้มของการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมนี มีแนวโน้มว่าเอกลักษณ์และพิธีกรรมบางอย่างจะค่อยๆสูญหายไป เนื่องจากคนรุ่นใหม่รับวัฒนธรรมสมัยใหม่ภายนอกมากขึ้นและเริ่มละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนในแง่ความศรัทธาแต่จะยังคงมีรูปแบบการประกอบพิธีกรรมหลักตามความเชื่ออยู่

จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้สามารถสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะในช่วงเวลาใดๆกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนเกิดขึ้นจากความต้องการปรับตัวให้สอดคล้องกับลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมของยุคสมัยนั้น เพื่อให้ลักษณะทางกายภาพนั้นสามารถตอบสนองต่อกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมเช่นเดียวกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมักจะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนพื้นที่ป่าธรรมชาติเป็นพื้นที่ชุมชนและพื้นที่การเกษตร ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่ชุมชนจะเกิดความหนาแน่นมากขึ้นเรื่อยๆ และจะมีการขยายชุมชนออกไปยังพื้นที่การเกษตรมากขึ้นเพื่อบรรเทาปัญหาความหนาแน่น แต่สิ่งที่น่าสังเกต คือ ระบบสาธารณูปโภคนั้นยังครอบคลุมเฉพาะในบริเวณพื้นที่ชุมชนปัจจุบัน ดังนั้นหากมีการขยายอยู่อาศัยไปยังพื้นที่การเกษตรมากขึ้นในอนาคตแล้วอาจเกิดปัญหาการขาดแคลนสาธารณูปโภค และขาดแคลนพื้นที่ทำกิน ซึ่งเป็นการเร่งให้มีการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพมากขึ้น

ในมิติทางวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนยังคงความดั้งเดิมทางวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้เนื่องมาจากพิธีกรรมทางความเชื่อ ในทางเดียวกันความสัมพันธ์ภายในชุมชนก็เกิดขึ้นจากความร่วมมือจากการทำกิจกรรมทางความเชื่อเช่นกัน โดยเฉพาะการเล่นเรือ เป็นพิธีกรรมที่ย้ำความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดสำนึกของชุมชนร่วมกัน เป็นเหตุผลในการอธิบายถึงการเข้าร่วมมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน แต่ก็เป็นที่น่าวิตกว่าคนรุ่นใหม่เริ่มรับค่านิยมของสังคมสมัยใหม่ ประกอบกับการได้รับการศึกษาจากส่วนกลาง ทำให้เริ่มมีการละเลยวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน และในกรณีของผู้ได้รับการศึกษาระดับสูงมักจะละทิ้งถิ่นฐานเดิมของตน

เพื่อไปประกอบอาชีพตามแหล่งงานต่างๆ ดังนั้นในอนาคตจึงมีความเสี่ยงว่าลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชนจะมีระดับความเข้มแข็งลดลง ถึงแม้จะมีความพยายามอนุรักษ์กิจกรรมประเพณีบางอย่างไว้ก็ตาม

6.1.3 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ประเด็นหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม ซึ่งในอนาคตมีแนวโน้มว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนจะมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมลดลงจากที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ในกลุ่มของผู้อยู่อาศัยเดิมมีการย้ายถิ่นออกไปตามแหล่งงาน ประกอบกับได้รับค่านิยมสมัยใหม่ ทำให้คนในรุ่นถัดไปมีความผูกพันต่อสถานที่และวัฒนธรรมดั้งเดิมน้อย นอกจากนี้ค่านิยมการแต่งงานกับผู้สืบเชื้อสายไททรงดำอย่างที่เคยปฏิบัติมามีความเปิดกว้างมากขึ้น คู่แต่งงานจึงไม่จำเป็นต้องแต่งงานกับผู้สืบเชื้อสายไททรงดำเหมือนกัน หญิงไททรงดำที่แต่งงานกับผู้สืบเชื้อสายอื่นจะไม่ต้องสืบทอดประเพณีตามอย่างสามี ดังนั้นบุตรที่เกิดมาจึงไม่ได้รับการปลูกฝังความเชื่อแบบไททรงดำ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในอนาคต กลุ่มผู้มีเชื้อสายไททรงดำส่วนหนึ่งจะไม่มี ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมหรืออาจเปลี่ยนความเชื่อ นอกจากการเปลี่ยนแปลงของผู้มีเชื้อสายไททรงดำแล้ว ในชุมชนอาจมีผู้ย้ายเข้ามาใหม่ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมความเชื่อเดิมของพื้นที่ กลุ่มผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามานี้อาจมีทั้งกลุ่มแรงงานที่ย้ายเข้ามาตามแหล่งงานที่มีอยู่ในปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และกลุ่มผู้ต้องการมีที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ในพื้นที่ชนบท การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้จะส่งผลต่อระดับปฏิสัมพันธ์และความเอื้ออาทรในชุมชนที่เคยถูกยึดโยงกันไว้ด้วยความเชื่อและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

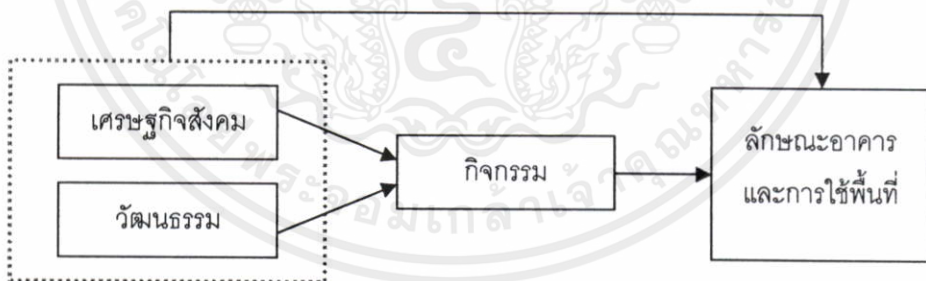
การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพในด้านการเปลี่ยนแปลงลักษณะอาคาร ในอนาคตอาคารที่สร้างขึ้นใหม่จะมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากส่วนกลางทั้งอิทธิพลของเทคโนโลยีเก่าและเทคโนโลยีใหม่ ซึ่งมีปัจจัยที่เลือกรูปแบบอาคารนั้นแตกต่างกัน สำหรับอาคารรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากเทคโนโลยีเก่านั้น จะเป็นการรื้ออาคารเก่าที่มีความทรุดโทรมผุพังมาก่อสร้างใหม่ ดังนั้นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่นี้จึงอาศัยอยู่โดยครอบครัวเดิมที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน ส่วนอาคารที่ก่อสร้างโดยได้รับอิทธิพลจากเทคโนโลยีและวัสดุแบบใหม่ ส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี อาจจะสร้างในอาณาบริเวณบ้านเดิมและยังให้อาศัยอยู่ทั้งอาคารเก่าและอาคารใหม่ แต่ส่วนหนึ่งก็มีความเป็นไปได้ว่าอาคารที่ถูกสร้างแยกโดดเดี่ยวออกมาจะอาศัยอยู่โดยบุคคลภายนอกชุมชน

ด้านความหนาแน่นและการใช้ประโยชน์ที่ดินมีแนวโน้มว่าภายในพื้นที่ชุมชนเดิมจะมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงเนื่องจากการแยกครอบครัวใหม่จะแยกออกไปยังพื้นที่อื่น

หรือจังหวัดอื่นที่เป็นแหล่งงานมากขึ้น และจะมีการขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยไปแทนพื้นที่การเกษตร ปัจจุบัน นอกจากพื้นที่ที่อยู่อาศัยแล้วอาจมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในบริเวณใกล้เคียงมากขึ้น ซึ่งจะเป็นแรงดึงให้มีการย้ายถิ่นจากคนภายนอกเข้ามา ดังจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันเองก็มีการสร้างห้องพักให้เช่าซึ่งผู้เช่ามีทั้งคนในชุมชนที่แยกครอบครัวใหม่แต่ยังไม่มีกำลังในการสร้างบ้านของตัวเอง และคนภายนอกซึ่งไม่มีความสัมพันธ์ดั้งเดิมกับชุมชนเพื่อมาอาศัยอยู่ใกล้แหล่งงาน และในกรณีสุดท้ายที่ดินในชุมชนถูกซื้อขายและถูกครอบครองโดยบุคคลซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชน และการใช้ประโยชน์ที่ดินที่อยู่ริมถนนซึ่งเริ่มมีการสร้างที่อยู่อาศัยและทำประโยชน์ในการค้าเพิ่มมากขึ้น ในอนาคตจึงเป็นไปได้ว่าพื้นที่ริมถนนอาจถูกสร้างเป็นอาคารพาณิชย์และเป็นการค้าที่รองรับความต้องการจากภายนอกมากกว่าในชุมชนเอง

6.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาทำให้ได้พบว่าปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นมาจากลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม การรักษาวัฒนธรรม และปัจจัยทางสภาพพื้นที่ ซึ่งในอนาคตมีแนวโน้มว่าการเปลี่ยนแปลงนี้จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นทั้งจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากชุมชนเองและการรุกคืบของสังคมเมืองภายนอก ดังจะเห็นได้ชัดว่าเริ่มมีโรงงานภาคอุตสาหกรรมการเกษตรมาตั้งกิจการในพื้นที่ใกล้เคียง

การวางแผนในอนาคตเพื่อชะลอให้การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปและเพื่อให้ชุมชนสามารถปรับสมดุลระหว่างการใช้อยู่พื้นที่และลักษณะทางสังคม ซึ่งการวางแผนทางนโยบายสามารถทำได้ 2 ส่วนคือ นโยบายทางด้านกายภาพ เพื่อควบคุมลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่โดยตรง ควบคุมไปกับนโยบายทางด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม เพื่อควบคุมปัจจัยที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่

ดังนั้นแนวทางที่จะนำเอาการจัดการพื้นที่แบบพื้นดินดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ซึ่งเป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมนั้น ควรพิจารณาข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

นโยบายด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม

การรักษาประเพณีความเชื่อที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยในการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังนั้นการรักษาประเพณีความเชื่ออันเป็นการแสดงถึงความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ทำได้โดย

- ส่งเสริมให้มีการสืบสานงานประเพณีให้มีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพื่อมิให้สำนึกในวัฒนธรรมดั้งเดิมสูญหาย และเป็นการเพิ่มระดับปฏิสัมพันธ์ในชุมชนและความผูกพันต่อพื้นที่ และส่งเสริมกิจกรรมที่มีการรวมกลุ่มเครือข่ายในการทำกิจกรรมร่วมกัน

- การให้ความรู้และปรับทัศนคติของคนรุ่นใหม่ในชุมชนให้รักและหวงแหนวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน เพื่อสร้างให้เกิดความรู้สึกผูกพันกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่

ลักษณะสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมแบบพหุวัฒนธรรม คือ การมีปฏิสัมพันธ์ที่ต่อกันในชุมชน ผู้ที่มีวัฒนธรรมเดียวกันมักจะมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีและมีสำนึกในชุมชนร่วมกันจากการทำกิจกรรมตามความเชื่อต่างๆ และกิจกรรมอื่น ดังนั้นสำหรับผู้อาศัยอยู่ในชุมชนที่ย้ายเข้ามาใหม่ซึ่งอาจไม่มีความผูกพันกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของพื้นที่ ก็ควรใช้นโยบายในการเสริมสร้างสำนึกในชุมชนร่วมกัน โดย

- ส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนทั้งกิจกรรมอย่างเป็นทางการและกิจกรรมประเพณี ซึ่งเป็นส่วนกระตุ้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน อันนำไปสู่สำนึกและความเข้มแข็งของชุมชน

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ การประกอบอาชีพ เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจในปัจจุบันเป็นสิ่งซึ่งผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนอาชีพที่มีความมั่นคงทางรายได้ จึงเป็นเหตุผลให้เกิดการเปลี่ยนจากอาชีพทางการเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและนำไปสู่การย้ายถิ่นตามแหล่งงาน นอกจากนี้ภาวะทางเศรษฐกิจยังมีส่วนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผู้ถือครองที่ดินอีกด้วย ซึ่งการบรรเทาปัญหาสามารถทำได้โดย

- สำหรับผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตร หน่วยงานต่างๆ ควรส่งเสริมและให้ความรู้ในการปรับปรุงผลผลิตให้มีคุณภาพมากขึ้น และสนับสนุนให้มีอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้ดีเพื่อนำไปใช้จ่ายระหว่างที่ยังไม่ถึงฤดูเก็บเกี่ยว

- ชุมชนควรมีการรวมกลุ่มอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยเน้นผลผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไททรงดำ เช่น ผ้าพื้นเมือง และมีการแปรรูปให้มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย นอกจากนี้จะเป็นการสร้างรายได้ให้คนในชุมชนแล้ว ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและงานฝีมือของท้องถิ่น ทั้งยังเป็นการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอีกประการหนึ่งด้วย

นโยบายด้านลักษณะทางกายภาพ

บทบาทของการวางแผนกายภาพ คือ การรักษาสมดุลระหว่างความต้องการทางกายภาพกับความสามารถในการตอบสนองของสภาพแวดล้อมในระดับที่สามารถยอมรับได้ โดยอาศัยการบริหารจัดการเพื่อควบคุมการเติบโตด้วยการกำหนดรูปแบบของกิจกรรมให้มีความสัมพันธ์กับลักษณะความต้องการทางกายภาพ การจัดการผลกระทบระหว่างกิจกรรมที่มีต่อสภาพแวดล้อม และความสอดคล้องต่อเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เป็นการคาดการณ์ถึงความต้องการทางกายภาพของชุมชนซึ่งมีการขยายตัวอยู่ตลอดเวลา การจัดให้บริการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีผลเสียต่อชุมชนและสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด (สำนักงานพัฒนาเมือง, 2531)

จากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การใช้มาตรการทางผังเมืองเข้ามาช่วยในการกำหนดและวางแผนการใช้พื้นที่ชุมชนเพื่อขึ้นนำการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น ควรพิจารณาข้อเสนอแนะดังนี้

- ป้องกันไม่ให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชนมีความหนาแน่นมากเกินไป ควรมีการสงวนพื้นที่นาชอย 5 (พื้นที่จัดงานประเพณีสงกรานต์) เป็นที่โล่งส่วนกลางของชุมชน และควรมีการจัดพื้นที่โล่งขนาดย่อยแทรกไปตามกลุ่มอาคาร (อาจกำหนดพื้นที่จากขอบเขตการปกครองระดับหมู่บ้าน) สำหรับเป็นพื้นที่สนามเด็กเล่นและใช้สำหรับประกอบกิจกรรมร่วมกันในกลุ่ม

- ชี้นำทิศทางการขยายตัวของชุมชนโดยการสร้างระบบสาธารณูปโภค เพื่อรองรับความต้องการในอนาคตด้วย รวมถึงการปรับปรุงพื้นผิวและขนาดของโครงข่ายถนนภายในชุมชนที่มีอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพในการทำงานในระดับที่เหมาะสมกับขนาดของชุมชน

- ควรกำหนดกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยจำกัดประเภทอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้เป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรขนาดเล็กและมีกระบวนการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

- มีมาตรการในการรักษาภูมิทัศน์ โดยการกำหนดความสูงและขนาดพื้นที่ของอาคาร รวมถึงการสงวนพื้นที่การเกษตรซึ่งนอกจากจะเป็นการรักษาภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ยังสามารถใช้ประโยชน์ในการเป็น Green belt เพื่อป้องกันการรุกคืบของเมืองด้วย

สำหรับการจัดพื้นที่ทางกายภาพในระดับผังบริเวณบ้าน ให้ยังคงลักษณะวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ มีข้อเสนอแนะดังนี้

- ควรจูงใจให้ลดการใช้รถจักรยานในการบอกอาณาเขต โดยใช้รั้วต้นไม้หรือรั้วที่มีความโปร่ง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความรู้สึกต่อเนื่องกันกับชุมชน อันมีผลต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน

- แนะนำให้การสร้างบ้านของครอบครัวใหม่ในอาณาเขตที่ดินเดิม มีการรวมกันเป็นกลุ่มโดยไม่แบ่งเขตเป็นแนวรั้ว ซึ่งจะช่วยให้เกิดพื้นที่ลานโล่งต่อเนื่องกันเป็นผืนใหญ่ภายในกลุ่มบ้านนั้น นอกจากผลทางกายภาพยังมีผลต่อลักษณะทางสังคม กล่าวคือ ครอบครัวมีลักษณะเสมือนครอบครัวใหญ่ ทำให้เครือญาติมีความเข้มแข็ง เกิดการเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมจากคนรุ่นปู่ย่าภายในครอบครัวซึ่งหมายถึงมีการส่งผ่านวัฒนธรรมประเพณีได้โดยไม่ขาดตอน

นโยบายต่างๆที่ได้เสนอแนะมา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนสามารถมีอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ เพื่ออนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และสามารถให้การศึกษ การอบรม และการฝึกอาชีพตามจารีตประเพณี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาลักษณะความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่มีผลจากความสัมพันธ์ทางด้านสังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม เพื่อให้การประยุกต์ใช้การจัดการพื้นที่แบบพื้นถิ่นสามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมโดยยังคงอัตลักษณ์ของวิถีชุมชนดั้งเดิม จึงควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1) รายละเอียดการใช้พื้นที่ทางกายภาพ เช่น ขนาดพื้นที่ และความสามารถในการรองรับ รวมถึงระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งจะทำให้สามารถเลือกใช้เกณฑ์ที่เหมาะสมอย่างแท้จริงในพื้นที่ได้

2) ลักษณะเศรษฐกิจภาคครัวเรือน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆตามมา ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในที่สุด ดังนั้นการทราบถึงลักษณะเศรษฐกิจภาคครัวเรือนอย่างแท้จริงจะสามารถช่วยในการวางแผนที่ถูกต้องแม่นยำมากยิ่งขึ้น

3) นโยบายส่วนกลาง แผนการลงทุนภาคเอกชนและความสัมพันธ์กับพื้นที่อื่นๆโดยรอบ เพื่อให้ทราบแผนการพัฒนาที่ชัดเจน อันจะนำไปสู่การตัดสินใจด้านนโยบายที่ตรงกับความต้องการและการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

- กรินทร์ กลิ่นขจร. 2544. "New Urbanism และความเคลื่อนไหวก่อนหน้าทางการออกแบบชุมชนเมือง." ใน การประชุมวิชาการสาขาออกแบบและวางผังชุมชนเมืองและผังเมือง ครั้งที่ 2 เรื่อง"เมืองภูมิภาค". ไม่ปรากฏที่พิมพ์
- การเคหะแห่งชาติ. รายงานประจำปี 2541. หน้า 18-21. กรุงเทพฯ : การเคหะแห่งชาติ
- คมกริช ธนะแพทย์. 2547. "วาทะกรรมของสถาปนิกไทยที่มีต่อความยั่งยืนในรอบ 10 ปี." หน้า 20-1 – 20-25. ใน สอสมภูมิ-สถาปัตยกรรมศาสตร์'47 วิถีสถาปัตยกรรม วิถีชุมชน วิถีชาวบ้าน. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. 2547. มรดกความงามของสภาพแวดล้อมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : ด้านสถาปัตยกรรมพิมพ์.
- คณิชา รอดเรืองศรี. 2543. ความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน. [Online]. Available : <http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~pwannasi/culture.pdf>
- งามพิศ สัตย์สงวน . 2545. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชัยยศ อิษฏ์วรพันธุ์. 2545. ธรรมชาติ ที่ว่าง และสถานที่ รวมบทความว่าด้วยสถาปัตยกรรมญี่ปุ่น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
- โชติมา จตุรวงศ์. 2540. "เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี." วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. 2542. เมืองในสังคมไทย : กำเนิด พัฒนาการ และแนวโน้ม. กรุงเทพฯ : วิทอินดีเซ็น
- ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. 2547. เมืองยั่งยืนในสังคมไทย: แนวคิดและประสบการณ์ของน่านและพิษณุโลก. เชียงใหม่ : เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์
- ธาดา สุทธิธรรม. 2544. "เมืองเชิงจิตนิยม: เหตุกำหนดรูปแบบการวางแผนผังชุมชน และกรณีศึกษาในประเทศไทยและภาคอีสาน." ใน การประชุมวิชาการสาขาออกแบบและวางผังชุมชนเมืองและผังเมือง ครั้งที่ 2 เรื่อง"เมืองภูมิภาค". ไม่ปรากฏที่พิมพ์
- ธาดา สุทธิธรรม. 2546. "รูปแบบแผนผังชุมชนอีสานสายวัฒนธรรมไท." หน้า 77-88. ใน สถาปัตยกรรม ชุมชน ท้องถิ่น. ขอนแก่น : พระธรรมขันธ์.
- ธิดา ชมภูนิช. 2535. การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐม ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี 21-23 สิงหาคม 2539. กรุงเทพฯ : พิทักษ์อักษร

นพดล ตั้งสกุล และจันทนีย์ วงศ์คำ. 2546. "คติความเชื่อกับการปลูกสร้างเรือนผู้ไท." หน้า 41-50. ใน **สถาปัตยกรรม ชุมชน ท้องถิ่น**. ขอนแก่น : พระธรรมชนิน্দ.

นพดล สหชัยเสรี. 2547. "การพัฒนาและความเป็นเมือง." เอกสารประกอบการเรียน.

นพดล สหชัยเสรี. 2547. "Environment and Behavior." เอกสารประกอบการเรียน.

นุกูล ชมภูนิช. 2538. **การศึกษาประเพณีของชาวไทยโขง หมู่บ้านเกาะแรด**. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์

บงกช เป็รียงประสาท. 2538. "การศึกษาแบบกระสวนทางกายภาพของหมู่บ้านจัดสรรชานเมืองกรุงเทพมหานครที่มีผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกื้อกูลกันของผู้อยู่อาศัย." วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

เรณู เหมือนจันทร์เชย. 2542. **โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ความเชื่อเรื่องผีของไทยโขง**. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก

วิจิตรา สิงห์หิรัญสุวรรณ. 2543. "การศึกษาผลกระทบของกระบวนการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ที่มีต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้ที่อยู่ในเศรษฐกิจแรงงานนอกระบบของเมือง : กรณีศึกษาชุมชนบริเวณกองขยะอ่อนนุช กรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2544. "สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น:ฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกับการออกแบบปัจจุบันและความหมายของที่อยู่อาศัยตามโลกทัศน์ล้านนาโบราณ." หน้า 6-23. ใน **ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2548. "เรือนพักอาศัย รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น." **วารสารสภาพแวดล้อมภายใน**. 1(1) : 37-50

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. **แนวทางการศึกษาค้นคว้าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น**. [Online]. Available : <http://www.kmitl.ac.th/ader/articles/virnacular.htm>

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2541. **พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับมอบให้วางเพื่อมาศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ศรีศักร วัลลิโภดม. 2534. สยามประเทศ : ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ : พิมพ์เศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์

สมทรง บุรุษพัฒน์. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโขง = Encyclopedia of ethnic groups in Thailand Thai Song Dam. (ม.ป.ป.)

สิทธิพร ภิมยรัตน์. 2541. การวางแผนและผังชุมชนเมือง : ประสบการณ์ของสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

สุธนา สารวิวัฒน์. 2541. "การศึกษาลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในบ้านไทยล้านนาในเขตเมืองเก่าจังหวัดเชียงใหม่." วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ. 2542. "ลาวโขง : พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ." หน้า 185 - 210. ใน สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย THAILAND : CULTURE AND SOCIETY. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์

สำนักงานพัฒนาเมือง. 2531. คู่มือคำแนะนำการวางแผนสาขาการพัฒนากายภาพและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.

อนุวิทย์ เจริญศุกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2539. เรือนล้านนาไทย และประเพณีการปลูกเรือน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.

อรศิริ ปาณินท์. 2539. บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.

อรศิริ ปาณินท์. 2543. ปัญญาสร้างสรรค์ในเรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์ : กรณีศึกษาไทย ลาว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ผ่านที่ว่าง มวล และชีวิต. กรุงเทพฯ : เจ. พรินท์.

อรศิริ ปาณินท์. 2546. ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย : การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : เจ. พรินท์. ท่าพระจันทร์

อรศิริ ปาณินท์. 2548. "นิเวศวิทยา วัฒนธรรมของหมู่บ้านไทเขิน : เชียงตุง." ระแนง. (4) : 136-147.

อานัติ วัฒนเสถ์, กุลศรี สุริยเดชสกุล และวรัจันท์ วัฒนเสถ์. 2546. "สวนชนบทผู้ไท." หน้า 57-64. ใน สถาปัตยกรรม ชุมชน ท้องถิ่น. ขอนแก่น : พระธรรมขันธ์.

เอกวิทย์ ณ ถกลาง. 2544. ภูมิปัญญาภาคกลาง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

- Correa, Charles. 1989. **THE NEW LANDSCAPE URBANISATION IN THE THIRD WORLD**. Singapore : Mimars Book.
- Harriott, Stephen and Matthews, Lesley. 1998. **SOCIAL HOUSING AN INTRODUCTION**. Longman.
- Kaiser, E. J. Godschalk, D. R. and Chapin, F. S., Jr. 1995. **Urban Land Use Planning**. 4th ed. Urbana : University of Illinois Press.
- Mafico, Christopher J.C. 1991. **URBAN LOW INCOME HOUSING IN ZIMBABWE**. Avebury
- Poplin, Dennis E. 1972. **Communities : A Survey of Theories and Method of Research**. New York : MacMillan
- Rapoport, Amos. 1998. "Using 'Culture' in Housing Design." **Housing and Society**. 25(1&2) : 1-20
- Rapoport, Amos. 1999. "A Framework for Studying Vernacular Design." **Journal of Architectural and Planning Research**. 16(1) : 52-64
- Sieverts, Thomas. 2003. **CITIES WITHOUT CITIES : an interpretation of the Zwischenstadt**. Translated by de Lough, Danial. English language ed. London : Spon Press
- Talen, Emily. 2005. "Evaluating Good Urban Form in an Inner City Neighborhood an Empirical Application." **Journal of Architectural and Planning Research**. 22(3) : 204-228
- _____. **Psychological Sense of Community: Theory of McMillan & Chavis (1986)**. [Online]. Available : <http://www.umbc.edu/promise/documents/Community,%20Psychology,%20Psychological,%20Sense%20of%20Community%20Theory%20of%20McMillan,%20Chavis%201986.html>

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ก

รายการอ้างอิงผู้ให้สัมภาษณ์เรื่องประวัติศาสตร์
วิถีชีวิต และประเพณีชาวไททรงดำ บ้านเกาะแรต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

**รายการอ้างอิงผู้ให้สัมภาษณ์เรื่องประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต
และประเพณีชาวไททรงดำ บ้านเกาะแรต**

การสัมภาษณ์เชิงลึกเมื่อวันที่ 29-31 มีนาคม 2550

- [1] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศชาย อายุ 69 ปี ตำแหน่งประธานกรรมการมูลนิธิไททรงดำประเทศไทย
- [2] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศหญิง อายุ 81 ปี
- [3] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศหญิง อายุ 48 ปี
- [4] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศชาย อายุ 48 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ 14
- [5] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศชาย อายุ 88 ปี
- [6] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศหญิง อายุ 71 ปี
- [7] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศหญิง อายุ 68 ปี

การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2551

- [8] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศหญิง อายุ 70 ปี
- [9] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศหญิง อายุ 77 ปี
- [10] ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศหญิง อายุ 57 ปี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

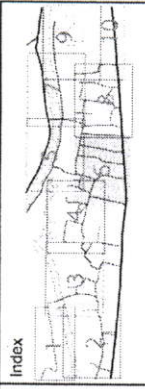

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างแบบสำรวจ แบบสอบถาม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบบสำรวจฉบับรวมและผังชุมชน ประกอบด้วยวิทยานิพนธ์เรื่อง การประยุกต์ใช้การจัดการพื้นที่แบบพื้นที่ในชุมชนปัจจุบัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาผังชุมชนศึกษาโท ภาควิชาการวางผังเมืองและสภาพแวดล้อม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

หมายเลขภาพถ่าย.....

.....

.....

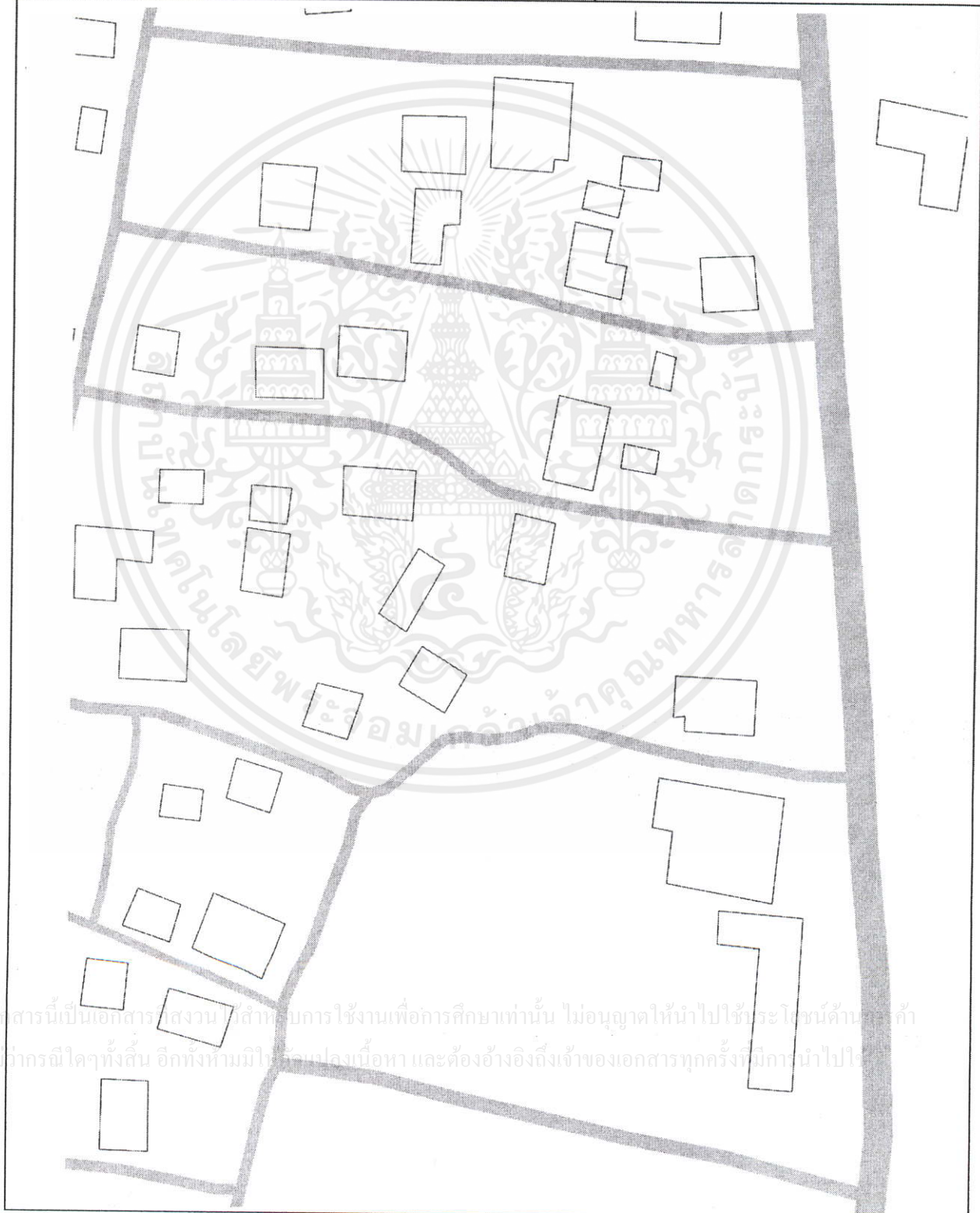
.....

.....

.....

- Check list
1. แนวรั้ว และแนวรั้วเดิม(ถ้ามี)
.....รั้วไม้ไผ่แนวพืชพรรณรั้วถาวร
 2. บันไดหลักแต่ละอาคาร ทางเข้าหลัก (ปัจจุบันและของเดิม)
 3. Landscape / สวน / ทางเดินหรือถนนภายใน
 4. แนวอาคารที่ถูกรื้อย้าย (ถ้ามี) และอาคารอื่นๆ ที่ไม่ปรากฏบนแผนที่

Description

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านธุรกิจ และไม่ทำกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้เผยแพร่ข้อมูลเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบบสอบถาม

ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การประยุกต์ใช้การจัดการพื้นที่แบบพื้นถิ่นในบริบทของชุมชนปัจจุบัน
ภาควิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

กรุณารอกข้อมูลให้ครบถ้วนตามความเป็นจริง (ข้อมูลเหล่านี้จะนำไปใช้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเท่านั้น)

ผู้สัมภาษณ์..... วันที่..... หมายเลข..... รูป

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานประชากรและสภาพสังคม

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

- ชื่อ..... บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ซอย.....
- อายุ.....ปี • เพศ ชาย หญิง
- สถานภาพในครอบครัวของผู้ให้สัมภาษณ์
 หัวหน้าครอบครัว คู่สมรส บุตร ญาติ

2. สถานภาพของครอบครัว

- อาชีพหลักของครอบครัว อาชีพรอง.....
- ท่านและครอบครัวมีเชื้อสายชาวไทยทรงดำ ใช่ ไม่ใช่
- ครอบครัวของท่านเป็น ผู้ทำว ผู้ปล่อย

3. เกล็ดลักษณะของชาวไทยทรงดำที่ท่านและครอบครัวยังคงปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน

- พูดหรืออ่านหรือเขียนภาษาไทยทรงดำ ใช่ ไม่ใช่
- การแต่งกาย ใช่ ไม่ใช่
- พิธีปาดตง ใช่ ไม่ใช่
- พิธีเสนเรือน ใช่ ไม่ใช่
- ประเพณีและพิธีอื่นๆ (ระบุ)..... ใช่ ไม่ใช่

4. จำนวนสมาชิกที่พักอาศัยอยู่ประจำในครัวเรือนรวมตัวท่าน ทั้งหมด.....คน

- 1) อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง เป็นหัวหน้าครอบครัว
- 2) อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว
- 3) อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว
- 4) อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว
- 5) อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว
- 6) อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว
- 7) อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว

5. บ้านของท่านเป็น

บ้านใหญ่ บ้านแยก แยกมาจากบ้านเลขที่..... ซอย.....

ญาติ พี่น้องของท่านที่แยกบ้านออกไป

- 1) มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว อยู่ในบ้านเกาะแรต ซอย.....
 ย้ายไปที่อื่น (ระบุ).....
- 2) มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว อยู่ในบ้านเกาะแรต ซอย.....
 ย้ายไปที่อื่น (ระบุ).....
- 3) มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว อยู่ในบ้านเกาะแรต ซอย.....
 ย้ายไปที่อื่น (ระบุ).....
- 4) มีความสัมพันธ์เป็น กับหัวหน้าครอบครัว อยู่ในบ้านเกาะแรต ซอย.....
 ย้ายไปที่อื่น (ระบุ).....

6. ท่านรู้จักเพื่อนบ้านของท่านไกลมากน้อยแค่ไหน

- ไม่รู้จักเลย รู้จักเฉพาะใกล้ๆบ้าน รู้จักเพื่อนบ้านซอยอื่นๆ
 รู้จักเฉพาะในหมู่ รู้จักทุกบ้านในบ้านเกาะแรต

7. ครอบครัวของท่านมีความสัมพันธ์กับบ้านอื่นๆในละแวกบ้านอย่างไร

- ไม่มี เป็นญาติพี่น้อง เป็นเพื่อนฝูง
 อื่นๆ.....

8. ท่านเคยขอหรือให้ความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน หรือไม่

- ขอยืมหรือแบ่งปันของกินของใช้ ลงแรงช่วยเหลือในการทำงานหรือกิจกรรม
 ขอยืมหรือแบ่งปันเงินทอง อื่นๆ (ระบุ).....

9. ความไว้วางใจเมื่อท่านไม่อยู่บ้าน

- ไม่เคยทิ้งบ้านไปโดยไม่มีคนอยู่ ผากให้เพื่อนบ้านช่วยดูบ้าน
 ผากกุญแจบ้านไว้กับเพื่อนบ้าน ผากให้เพื่อนบ้านอยู่เฝ้าบ้านให้

10. สถานภาพในชุมชนของท่าน

- ไม่ได้เข้าร่วม เป็นสมาชิกในชุมชน
 เป็นสมาชิกกลุ่ม/หน่วยงาน..... เป็นกรรมการหรือเจ้าหน้าที่กลุ่ม/หน่วยงาน.....

11. การช่วยเหลือกันภายในชุมชนในกิจกรรมต่างๆ

- ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือ
 ให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่รู้จักเท่านั้น เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านและกิจกรรมชุมชนบ้างโอกาส ซึ่งเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้
 ให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านและกิจกรรมชุมชนทุกครั้งที่ทราบ

12. เมื่อในหมู่บ้านหรือในชุมชนจัดประชุมหรือจัดกิจกรรม

- ไม่เคยเข้าร่วม เข้าร่วมประชุมเฉพาะกิจกรรมที่สนใจ
 เข้าร่วมบางครั้งทีว่าง เข้าร่วมทุกครั้ง

13. หากมีการจัดงานกิจกรรมหรือประเพณีในชุมชน สถานที่ที่ใช้ในการจัดงานคือ

- 1) กิจกรรม..... จัดที่.....
 2) กิจกรรม..... จัดที่.....
 3) กิจกรรม..... จัดที่.....

14. ในชุมชนของท่านมีสถานที่ที่สามารถใช้เป็นที่หมายตาหรือใช้เป็นจุดนัดพบของคนในชุมชนคือ

- 1)..... 2).....
 3)..... 4).....

ส่วนที่ 2 ที่อยู่อาศัย

15. บ้านของท่านให้อยู่อาศัยมาแล้วปี หรือตั้งแต่บรรพบุรุษรุ่น

16. กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย

- เป็นเจ้าของ เช่า อยู่โดยไม่เสียค่าเช่า

17. ลักษณะที่อยู่อาศัย

- บ้าน 1 ชั้นมีใต้ถุนสูง บ้านชั้นเดียว บ้าน 2 ชั้น

18. พื้นที่ใช้สอยของบ้านท่านในปัจจุบัน

ชั้นบน ประกอบด้วยห้องใดบ้าง

- ห้องผี/ห้องบรรพบุรุษ ห้องพระ ห้องนอน จำนวน.....ห้อง
 โถงอเนกประสงค์ ห้องเก็บของ ครุฑ
 ห้องน้ำ-ส้วม ห้องอื่นๆ (ระบุ).....

ชั้นล่างหรือใต้ถุน ประกอบด้วย

- พื้นที่อเนกประสงค์ ห้องเก็บของ ห้องนอน จำนวน.....ห้อง
 ครุฑ ห้องน้ำ-ส้วม คอกเลี้ยงสัตว์
 อื่นๆ (ระบุ)

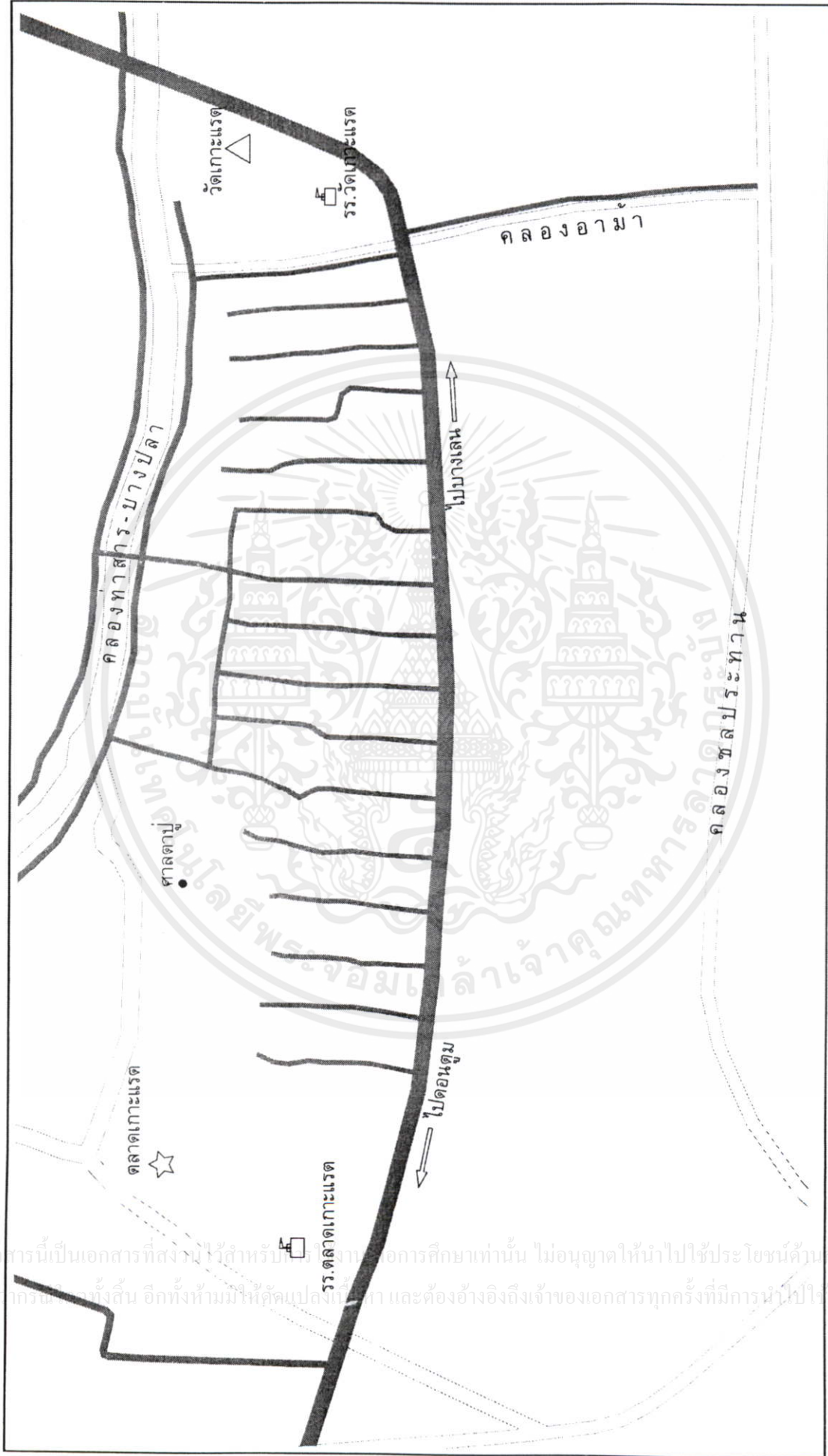
19. พื้นที่ใช้สอยของบ้านท่านเคยมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่

- ไม่เคย เคยติดบ้าน เมื่อปี.....
 เคยกันห้องใหม่ ห้อง..... เมื่อปี.....
 เคยต่อเติม ห้อง..... เมื่อปี.....
 สร้างใหม่ บนที่ดินเดิมเป็น..... สร้างเมื่อปี.....

20. สาเหตุที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่เพราะ

- ต้องการความเป็นส่วนตัว พื้นที่เดิมคับแคบ ขยายครอบครัวลูกหลานหรือญาติ
 เพื่อประกอบอาชีพ บ้าน/ห้องเดิมทรุดโทรม อื่นๆ.....

21. กรุณาเขียนแผนที่จากบ้านของท่านไปยังสถานที่ต่างๆ หรือบริเวณพื้นที่ที่ท่านและครอบครัวไปใช้เป็นประจำ

ขอขอบพระคุณอย่างยิ่งที่กรุณาตอบแบบสอบถาม ☺

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปทรงเรือนไทดำ

ที่มา : โชติมา จตุรวงศ์. เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี.

หลังคาทรงโค้งรูปกระดองเต่า (Totoise' Shell-shaped circular gables) มาจากสาเหตุสำคัญคือ ความเชื่อเรื่องเต่า จากนิทานโบราณของคนไทดำที่เล่าสืบกันมา ที่ว่าเต่ามีบุญคุณต่อมนุษย์ทำให้ไม่ต้องคำสาปจากแกน ความว่า

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มนุษย์และสัตว์ต่างสามารถพูดคุยกันได้รู้เรื่อง วันหนึ่งแกนผู้เป็นเทพเจ้าสูงสุดใคร่รู้ว่าใครรักและภักดีต่อตนมากที่สุด โดยจะมอบสิ่งที่ดีที่สุดเป็นการตอบแทน แกนจึงแก้งทำเป็นตาย และป่าวประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน เมื่อเหล่าสิ่งมีชีวิตบนโลกได้รับทราบข่าว มวลหมู่นกและสรรพสัตว์ทั้งหลาย ต่างแตกตื่นขึ้นไปบนดินแดนสวรรค์แล้วร้องไห้เสียใจ พร้อมร้องเพลงสวดถวายแด่แกน ส่วนมนุษย์นั้น ขึ้นไปเฝ้าแกนช้าที่สุด ตามหลังแม้กระทั่งเต่า เมื่อมนุษย์เดินมาถึงทางที่มีต้นไม้ใหญ่ล้อมขวางอยู่ พบเต่าที่ไม่สามารถเดินผ่านไปได้ เต่าจึงขอร้องต่อมนุษย์ให้อุ้มข้ามต้นไม้ และสัญญาว่าจะสอนบทสวดถวายแด่แกน เมื่อมนุษย์และเต่าเดินทางมาถึงดินแดนสวรรค์ มนุษย์ได้ร้องบทสวดที่เต่าเป็นถวายแด่แกน สร้างความพอใจแก่แกนยิ่งนัก แกนจึงเชื่อว่ามนุษย์มีความจงรักภักดีต่อตนอย่างแท้จริง จึงสาปให้มวลสัตว์ทั้งหลายบนพื้นโลกพูดไม่ได้ และเป็นอาหารของมนุษย์ โดยมีมนุษย์เป็นยอดในมวลสัตว์ทั้งหลาย ทำให้มนุษย์สำนึกในบุญคุณของเต่า และยังเชื่อว่าเต่าเป็นผู้สอนให้มนุษย์สร้างเรือนยกเสาสูงและทำหลังคาตามแบบรูปทรงของกระดองเต่าอีกด้วย

ความเชื่อเรื่องชนชั้นและโครงสร้างทางสังคมของชาวไททรงดำ

ที่มา : โชติมา จตุรวงศ์. เรือนไทดำ : กรณีศึกษา เพชรบุรี.

ที่มาของการแบ่งชนชั้นทางสังคมและการปกครอง มีตำนานและนิทานที่เล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับกำเนิดของคนไทดำที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น นิทานและตำนานเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญในการพยายามอธิบายถึงที่มาของการจัดระบบชนชั้นทางสังคมของคนไทดำซึ่งมีผลสืบเนื่องไปถึงระบบจัดสรรที่ดินและการปกครองในชุมชน จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะกล่าวอ้างถึง ตำนานและนิทานเรื่องกำเนิดคนไทดำดังกล่าวได้แก่ พงศาวดารเมืองแกลง ตำนานที่เล่าสืบมาในดินแดนตั้งเกี่ย (Tonkin) ของเวียดนาม และตำนานที่เล่าขานแถบเมืองซอนลา ที่จะนำมาสรุปได้ดังนี้คือ

บรรพบุรุษไทดำตระกูลลอ (Lo) วิ (Vi) ลู (Lu) ลาว (Leo) หลวง (Luong) กา (Ka) ทอง (Tong) และกวาง (Kwang) ถือกำเนิดมาจากผลน้ำเต่าฝั่งสะฮาด โดยบรรพบุรุษไทดำตระกูลกวาง (Kwang) กำเนิดจากผลน้ำเต่าเป็นอันดับแรก และบรรพบุรุษไทดำตระกูลหลวง (Luong) ถือกำเนิดจากผลน้ำเต่าเป็นอันดับสอง ขณะที่บรรพบุรุษไทดำตระกูลลอ (Lo Cam) มีแกนหลวงเป็นผู้สร้างและส่งลงมาโลกมนุษย์ เพื่อให้มาเป็นผู้บุกเบิกและผู้ปกครอง ขณะเดียวกันบางตำนานก็เล่าว่า บรรพบุรุษไทดำตระกูลลอ

(Lo) เป็นผู้ช่วยร่วมบุกเบิกดินแดนของไทยดำด้วย ส่วนบรรพบุรุษของชนชาติชาวกำเนิดมาจากภูของผลน้ำเต้า ที่เกิดจากการใช้ไม้ลนไฟเจาะเป็นรู ทำให้มีรอยเขม่าดินติดอยู่ ผิวของชาวชาวจีนดำ

ประกอบกับความเชื่อของชาวไทดำ ที่ยังคงเป็นแบบ Animism คือนับถือผี ขวัญ และสิ่งเหนือธรรมชาติ มีความเชื่อเรื่องแกน โดยเฉพาะแกนหลวงเป็นเทพเจ้าสูงสุดที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ สัตว์ และพืชทั้งหลายในโลก สามารถบันดาลให้ได้ทั้งดีและร้าย จึงเกิดความเชื่อว่า

ก) คนไทดำตระกูลลอคำ เป็นชนชั้นปกครอง เนื่องจากไม่ได้เกิดจากผลน้ำเต้า แต่เทพเจ้าสูงสุดคือแกนหลวงเป็นผู้สร้างและส่งลงมายังโลกมนุษย์ ทำให้คนตระกูลลอคำมีเชื้อสายมาจากแกนหลวง จึงสามารถติดต่อกับแกนได้

ข) คนไทดำตระกูลลอคำ ถือเป็นชนชั้นปกครองลำดับสอง (Second rank noble) เช่นที่พบในเมืองเงียะไล้ (Nghia-Lo) รองจากคนตระกูลไทดำลอคำ

ค) ลำดับที่การกำเนิดจากผลน้ำเต้าในนิทาน แสดงถึงฐานะทางสังคม กล่าวคือ คนไทดำตระกูลกวาง (Kwang) ที่เชื่อว่าถือกำเนิดเป็นอันดับแรกจากน้ำเต้า มีระดับชั้นทางสังคมที่อยู่ระหว่างชนชั้นปกครองและสามัญชน กล่าวคือ ถ้าหากเมืองใดไม่มีคนตระกูลลอคำ คนในตระกูลกวางจะถูกเลือกให้เป็นผู้ว่า และคนไทดำตระกูลหลวง (Luong) ที่ถือกำเนิดจากผลน้ำเต้าเป็นอันดับสอง ถือว่าเป็นชนชั้นหมอช่าง ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

ง) สถานะทางสังคมของคนไทดำเหนือกว่าชาวข่า สถานะของชาวข่าอยู่ระหว่างมนุษย์และสัตว์ เนื่องจากเป็นคนไทดำเกิดจากผลน้ำเต้าฝั่งสะอาด ขณะที่ชาวข่าเกิดจากภูของผลน้ำเต้าที่มีเขม่าควัน

ขณะเดียวกันยังพบว่าชาวไทดำเชื่อในสายความบริสุทธิ์ของเชื้อชาติไทดำ คือ คนในตระกูลมี (Me) และเหงียน (Ngugen) ถือว่ามีเชื้อสายไทดำที่ไม่บริสุทธิ์ เพราะมีบรรพบุรุษ 5 ชั่วอายุคนมีเชื้อผสมกับเวียดนามและจีน หรือคนตระกูลกวาง (Kwang) ก็แบ่งออกเป็นกวางคำ (Kwang Cam) และกวางสี (Kwang Zei) โดยกวางคำมีเชื้อสายที่เป็นไทบริสุทธิ์ (Pure Tai) ขณะที่กวางสีมีเชื้อสายผสมระหว่างไทดำกับข่า ลำดับชั้นทางสังคมของคนเลือดผสมเหล่านี้ จะอยู่ในลำดับท้ายของคนไทดำตระกูลต่างๆ โดยเฉพาะตระกูลกวางสี ที่ผสมระหว่างไทดำและข่า ซึ่งพอจะสรุปลำดับชนชั้นทางสังคมของคนไทดำได้ดังนี้

ลำดับชั้น	ชนชั้น	ตระกูล	กำเนิด
(1)	ชนชั้นปกครอง (First rank noble)	ลอคำ (Lo Cam)	แกนหลวง
(2)	ชนชั้นกลางระหว่าง ผู้ปกครองและสามัญชน (Second rank noble)	ลอคำ (Lo)	เป็นผู้ช่วยตระกูลลอคำบุกเบิกดินแดน
		กวางคำ (Kwang Cam)	จากนิทานถือกำเนิดจากผลน้ำเต้าเป็นอันดับแรก

ลำดับ ชั้น	ชนชั้น	ตระกูล	กำเนิด
(3)	หมอช่างผู้นำประกอบ พิธีกรรม	หลวง(Luong)	จากนิทานถือกำเนิดผลน้ำเต้าเป็นอันดับสอง
(4)	ชนชั้นสามัญ	ลาว(Leo) ทอง(Tong) ลู(Lu) วี(Vi) กา(Ka)	จากนิทานถือกำเนิดจากผลน้ำเต้าด้านสะอาด
(5)	ชนชั้นทาส	คนสา,ซา	กำเนิดจากรู้น้ำเต้าที่มีเขม่าควัน

และยังพบว่าคนที่ไม่มีเชื้อสายไทดำ ก็อาจกลายเป็นคนไทดำได้ หรือคนที่เป็นคนสามัญก็อาจกลายเป็นชนชั้นปกครองได้ เช่นคนไทดำตระกูลกวางคำ (Kwang Cam) กวางสี (Kwang Zei) คำว่าคำ (Cam) แปลว่า ทอง (Gold) หมายถึงคนในชนชั้นปกครอง ดังมีสุภาษิตว่า "If gold should disappear, it must be replaced by other gold" เพราะคนไทดำถือระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติแบบสายบิดาเป็นหลัก คือภรรยาและลูกจะใช้สกุลตามสามีและบิดา นอกจากนั้น คนที่ไม่มีเชื้อสายไทดำก็อาจจะเป็นคนไทดำได้ เนื่องจากชนชั้นปกครองของไทดำพยายามรักษาอำนาจของตนไว้เหนือประชาชนต่างวัฒนธรรมที่เป็นชนพื้นเมือง ด้วยการพยายามหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งและพยายามสร้างความเป็นญาติด้วยการแต่งงานกับลูกสาวของผู้นำเมือง เพื่อความเป็นปึกแผ่นแก่บ้านเมืองลูกสาวของผู้นำพื้นเมืองและลูกๆ ก็จะถูกกลืนเป็นคนไทดำ ซึ่งในผลระยะยาวจริงๆ แล้วชาวพื้นเมืองอาจจะอยากเปลี่ยนตนเองให้เป็นไทดำเพื่อลดการถูกกดขี่ให้น้อยลง ซึ่งกระบวนการกลืนชาติดังกล่าวก็ล้วนสร้างความพอใจให้แก่ทั้งสองฝ่าย

ขณะเดียวกันก็มีข้อกำหนดสำหรับคนไทดำชนชั้นปกครองและหมอช่าง ที่จะเป็นผู้นำหรือหมอช่างคนต่อไป คือห้ามแต่งงานกับคนที่ไม่มีเชื้อสายไทดำบริสุทธิ์ เพราะถือว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ พิธีกรรมนั้นจะไม่บริสุทธิ์ เกิดความไม่ศักดิ์สิทธิ์ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้นำชาวไทดำในสมัยก่อนล้วนมีภรรยาหลายคน โดยลำดับที่ของภรรยาไม่ได้เกิดขึ้นตามลำดับการแต่งงาน แต่ขึ้นอยู่กับตระกูลเดิมของฝ่ายภรรยาเป็นสำคัญ กล่าวคือ ภรรยาที่มาจากตระกูลลอค้า จะถือว่าเป็นภรรยาหลวง และภรรยาลำดับต่อไปก็ถือตามลำดับชั้นของสกุล

จากระบบชนชั้นทางสังคมของไทดำดังกล่าวก่อให้เกิดระบบการปกครอง โดยพบว่าระบบการปกครองระดับเมือง ถือเป็นระบบการปกครองสูงสุดของชนชาติไทดำ เพราะไม่พบระบบการปกครองใดที่เหนือขึ้นไปกว่านี้อีก จากบทความในหนังสือ From Lawa to Mon, from Saa' to Thai ที่แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2533) ได้แบ่งลำดับชั้นทางสังคมและการปกครองของคนไทดำแต่ละเมืองในสิบสองจุไทยสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจแล้วไว้ดังนี้

ไม่ว่ากรณีใดๆ หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ได้ตีพิมพ์สิ่งนี้ออกมา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีกรนำมาไปใช้

กลุ่มชาติพันธุ์	สถานะ	สิทธิ์ตัดสินใจ	สิทธิ์ กำลัง	นิทานกำเนิด	
ไท	ท้าวหรือเจ้า	เป็นทหาร ใช้ที่นาคน	ผู้ได้กำลังคน	สืบเชื้อสายจากแกน	
	หมอ ขุนนาง ปาย พวกอื่น			น้ำเต้า	
	กวงยา	ถูกกันออกไป	ผู้ให้กำลังคน		
	สาข่า			บั่วปาย	

1. **ผู้ปกครองเมือง** ได้แก่ เจ้าหรือเพี้ยท้าว ซึ่งมาจากตระกูลล่อคำ มีอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และการศาลของเมือง ในอดีตเคยมีกำลังทหารของตนเอง

2. **ขุนนาง** เป็นชนชั้นสามัญที่มีอภิสิทธิ์ ทำหน้าที่ช่วยเหลือการปกครองแก่เพี้ยท้าว มีจำนวน 4-13 คน ทำหน้าที่ปกครองท้องที่ต่างๆจนถึงระดับตำบล และเก็บภาษีให้แก่เจ้า

3. **หมอช่าง** ได้แก่ คนในตระกูลหลวงและกา (Luong and Ka) มีลำดับชั้นสูงต่ำของตนเอง ตั้งแต่ระดับอำเภอจนถึงตำบล มีอภิสิทธิ์ และมีตำแหน่งสูงเพราะทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อให้ทั้งชนชั้นสูงและชาวบ้าน และในงานเทศกาลจะทำหน้าที่เล่าประวัติกำเนิดของพวกเพี้ยท้าวและการอพยพให้ประชาชนชาวไทยดำฟัง รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาเจ้าเมือง ถึงแม้จะไม่ใช่เจ้าเพราะมาจากตระกูลหลวงแต่ก็ถือว่าเป็นตำแหน่งสูงที่สงวนไว้ให้ชนชั้นสูงเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงมีสิทธิ์ใช้แรงงานของหมู่บ้านได้และถือว่าเป็นนักบวชของผีเมืองผีบ้าน

4. **สามัญชน** คือคนส่วนใหญ่ 95 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด ได้แก่ คนในตระกูลลาวทอง ลู วิ ฯลฯ แบ่งออกเป็น

4.1 **ปาย หรือ โพร** แปลว่าชาวนาอิสระ เป็นประชากรส่วนใหญ่ของบ้านและเมือง มีสิทธิในการใช้ที่นาของชุมชน แต่ต้องเสียส่วยและถูกเกณฑ์แรงงานไปทำนาในที่นาของเพี้ยท้าว แต่ถ้าหากบุกเบิกทำให้ของตนเอง ก็ไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน นอกจากนี้ยังมีสิทธิ์ในตัดสินใจของชุมชนและการเป็นทหาร ซึ่งสิทธิ์ทั้ง 3 ประการ ทำให้แยกพวกปายออกจากสามัญชนกลุ่มอื่นๆ

4.2 **กวงยา** แปลว่า พวกข้าหรือทาสติดที่ดินซึ่งมีกำเนิดเป็นคนไทดำ กล่าวคือพวกปายที่ยากจนและยอมไปเป็นทาสรับใช้ของเพี้ยท้าว ยอมสละสิทธิในการใช้ที่นาของชุมชนและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน โดยจะมีหมู่บ้านของตนเองต่างหาก ขึ้นอยู่กับนายแม้จะขายเสียก็ได้ นอกจากนั้น พวกกวงยายังแบ่งออกได้เป็นคนเหือนและช้อย

4.3 **บั่วปาย** หมายถึง กลุ่มคนชาหรือสาทั้งหมด ซึ่งถือว่ามีลำดับชั้นต่ำสุดในเมือง มีความเป็นอยู่ที่ยากลำบากมากกว่าพวกกวงยา ไม่มีสิทธิ์ใช้ที่นาชุมชน และจะใช้เทคนิคการผลิตที่ก้าวหน้าเพื่อประโยชน์ของตนเองไม่ได้ เช่น ห้ามใช้คันไถในการเพาะปลูก แต่ใช้ได้เมื่อทำงานให้แก่คนไทย

ประเพณีการไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน

ที่มา : เรณู เหมือนจันทร์เชย. โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ความเชื่อเรื่องผีของไทยเชิง

การสร้างบ้านเรือนของไทยเชิง มักอยู่ตามที่ดอนที่เป็นป่าห่างไกลหมู่บ้านอื่นๆในถิ่นนั้น ที่ดอนที่เป็นป่ารกๆนั้นคนไทยเชิงต้องกางปาจับจอบที่อยู่อาศัยเป็นกลุ่มใกล้กัน พื้นที่ตรงนี้ไม่มีคนไทยอาศัยอยู่ และการคมนาคมไม่ค่อยสะดวกทำให้ต้องปกครองกันเอง ดังนั้นไทยเชิงจึงต้องมีที่พึ่งเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้ความคุ้มครอง ป้องกันอันตรายต่างๆที่จะเข้ามาในหมู่บ้าน จึงได้สร้างศาลประจำหมู่บ้านเรียกว่า "ศาลพ่อปู่" "ศาลเจ้าพ่อ" "ศาลตาปู่" แล้วแต่หมู่บ้านจะเรียก ในหมู่บ้านเกาะแตรมีศาลประจำหมู่บ้านมีชื่อว่า "ศาลตาปู่" มีชื่อเรียกว่า "เจ้าพ่ออุลุม" ปัจจุบันมีการไหว้ศาลตาปู่ในวันที่ 14 เมษายนของทุกปี มีเจ้าจำเป็นผู้ทำพิธี ในตอนเช้ามีชาวบ้านนำของมากราบไหว้ศาล มีขนมต้มขาวต้มแดง ข้าวต้มมัด เหล้า น้ำดื่ม ขนม ผลไม้ มะพร้าวปอกเปลือกเกลาให้เกลี้ยง เมื่อของครบแล้ว ชาวบ้านจุดธูปเทียน สักการะพ่อปู่ อธิษฐานบนบานต่อเจ้าพ่อ ในระหว่างที่รอคอยเจ้าจำเป็นมีการรำดาเสียงแคนเพื่อสร้างความสนุกสนาน จากนั้นมีเจ้าหน้าที่นำเทียนมาหยดบนแก้วน้ำเย็นและกาน้ำเย็นของแต่ละภาคเพื่อเป็นสิริมงคลและเพื่อแทนน้ำมนต์ของเจ้าพ่อ และจะมีผู้ถือธูปที่จุดบนศาลเจ้าพ่อกำใหญ่มาปักถาดขนม ถาดละ 1 ดอก

เวลาประมาณ 9.00 น. เจ้าจำเป็นมาถึงแล้วขึ้นไปบนศาลจุดธูปเทียนสักการะพ่อปู่เชิญพ่อปู่มาประทับ สักพักเจ้าจำเป็นเกิดอาการคัน มีลักษณะทางกายเปลี่ยนเป็นคนแก่หลังโก่ง ถือไม้เท้า เดินออกมาหน้าศาลแล้วมีตัวแทนหมู่บ้านโยนไม้ค้ำไม้หนายเพื่อแสดงว่าตาปู่ออกมารับเครื่องสักการะแล้ว ตัวแทนหมู่บ้านจะกล่าวเป็นภาษาเชิงว่า ได้นำอาหารคาวหวาน ขนม ผลไม้ เพื่อขอความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน ขอให้คุ้มครองทุกคนในหมู่บ้านให้พ้นภัยธรรมชาติและให้การปลูกข้าวปลูกพืชต่างๆให้ได้ผลดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ แล้วก็เชิญตาปู่มารับเครื่องสักการะ ตาปู่ก็ออกมาพรมน้ำมนต์ให้แก่ชาวบ้าน ที่มาร่วมพิธี จากนั้นเจ้าหน้าที่ต้องเก็บธูปที่ปักไว้ในถาดมานับว่ามีกี่ต้นเพื่อที่จะได้รู้ว่าในหมู่บ้านมีกี่หลังคา เสร็จพิธีแล้วชาวบ้านก็จะยกถาดขนมออกไปหมดเหลือแต่กล้วยกับมะพร้าวเพื่อเอาไว้ทำพิธี "ดีคลี" คนทรงเจ้าพ่อ (เจ้าจำเป็น) จะลงมาจากศาลแล้วถือลูกมะพร้าวที่ปอกเปลือกแล้วรำรำตามจังหวะกลองยาวต่อหน้าชาย 2 คนที่ถือไม้ค้ำค้ำทั้งสองมือ คนทรงจะโยนลูกมะพร้าวให้ชายสองคนตี มีการหลอกหลอให้ตีลูกมะพร้าวไม่ถูก ชายสองคนใช้ไม้ค้ำค้ำตีลูกมะพร้าวให้แตกออกเป็นชิ้นๆ หลังจากตีเสร็จ ก็จะเก็บเนื้อมะพร้าวไปชูดทำขนมกล้วยบวชชีเลี้ยงแขกในเวลาเย็น เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน เมื่อพระกลับไปแล้วก็มีการบายศรีสู่ขวัญ ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมานั่งให้ลูกหลานรดน้ำ ผูกข้อมือเพื่อแสดงความกตัญญู โดยหมอขวัญทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นภาษาเชิง หลังจากเสร็จจากพิธีบายศรีสู่ขวัญแล้วไทยเชิงจะมารวมตัวกันที่ลานนาข้าว ไทยเชิงจะแต่งกายตามประเพณีเดิมที่สวยงาม หนุ่มสาวในและนอกหมู่บ้านจะมาเล่นลูกชวง ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่เล่นกลอนพ่อนแคน ในตอนค่ำมีการเลี้ยงอาหารกับผู้ร่วมงาน จากนั้นจะมีการประกวดเทพีไทยเชิงซึ่งแต่งกายด้วยชุดไทยเชิง ส่วนมากคนประกวดจะเป็นลูกหลานไทยเชิงในหมู่บ้าน เทพีคนไหนได้ลูกโป่งและพวงมาลัยมากกว่าคนอื่นจะได้เป็นเทพีไทยเชิง เวลาเที่ยงคืนจะจุดดอกไม้ไฟอย่างสวยงาม

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีนาและแม่โพสพ

ที่มา : เรณู เหมือนจันทร์เชย. โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ความเชื่อเรื่องผีของไทยโชนง

พิธีเลี้ยงผีนา

ผีนาเป็นผีที่คุ้มครองและดูแลที่นา ไทยโชนงจะทำ "ศาลนา" ไว้ เช่นไร้เมื่อเริ่มทำนา เมื่อถึงเดือนห้าจะทำพิธี มีการบนบานศาลกล่าวเอาไว้ว่าถ้าข้าวในนาดีจะมาเลี้ยง พิธีกรรมนี้ทำหลังเก็บเกี่ยว เวลา 0.800 น. เครื่องเซ่นมีหัวหมู 1 หัว ไก่ 1 ตัว ขนมก้อน บัวลอย เหล้า 1 ขวด

การเรียกขวัญข้าวขึ้นยั้ง

เมื่อเก็บเกี่ยวและนวดข้าวแล้ว ต้องทำพิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นยั้ง เป็นการเรียกขวัญข้าวจากที่นาให้มาอยู่ที่บ้าน โดยเจ้าของบ้านจะเลือกข้าวที่มีรวงสมบูรณ์ที่สุดไว้กำมือหนึ่ง เมื่อนวดข้าวเสร็จแล้วเอาข้าวขึ้นยั้งจะใช้ผ้าสามสีมาผูกรวงข้าวแล้วผูกติดกับไม้ตาแหลวปักลงบนกระบุงข้าวที่นวด จากนั้นนำเครื่องแต่งตัวเช่น กระจก แป้งหอม หวี น้ำมันใส่ผม ในกระบุงด้านเหนือ ส่วนกระบุงอีกด้านหนึ่งใส่สำหรับควา มีไข่ต้ม และกระบุงอันที่สามใส่สำหรับหวาน ต่อจากนี้ทำขวัญโดยการ "โห่" เช่น โห่.. เรียกขวัญข้าวแม่โพสพมาอยู่ลานกว้าง อยู่เล่า(ยั้ง) อยู่ห่ม(ร่ม) อยู่เย็น ไม่ตากแดดแล้ว ซึ่งจะช่วยกันโห่ หรือหลายคนช่วยกันพูดในสิ่งดีๆ การโห่จะเดินโห่รอบยั้ง 3 รอบ เมื่อเสร็จแล้วก็ขนข้าวขึ้นยั้งเป็นอันเสร็จพิธี

ไทยโชนงจะให้ความสำคัญกับแม่โพสพ ชาวนาต้องทำพิธีบูชาขอบคุณแม่โพสพหลายครั้ง แต่ปัจจุบันพิธีกรรมบางอย่างได้ลดลง เช่น การเรียกขวัญข้าวขึ้นยั้ง ทั้งนี้เป็นเพราะชาวนาเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วก็จะนำไปขายทันที

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีการเสนเรือน

ที่มา : นฤกุล ชมภูนิช. การศึกษาประเพณีของชาวไทยโง่ หมู่บ้านเกาะแรต.

การเสนเรือน คือพิธีการเช่นผีเรือน ผีเรือนคือ ผีพ่อ แม่ ปู่ ย่าตา ยาย ผู้ล่วงลับไปแล้วและได้ทำพิธีอัญเชิญมาไว้บนเรือน โดยจัดให้อยู่มุมห้องๆหนึ่งทางหัวสะกดของบ้านเป็นการสมมติไม่มีกระดูกและสัญลักษณ์ใดๆว่าเป็นผีตนใด เป็นที่ว่างเปล่า ตรงนั้นจะเรียกว่า "กะล้อห้อง" ซึ่งแปลว่ามุมห้อง ตามปกติที่ตรงนั้นจะมีถ้วยชามและแก้วน้ำตั้งอยู่ และข้างฝาบริเวณนั้นจะเจาะเป็นรูกลมเท่าไข่เปิดตลอดได้ไว้ด้วยถ้วยชามที่วางไว้้นั้นเป็นภาชนะสำหรับใส่อาหารที่นำมาเซ่นไหว้ทุกๆ 10 วัน

พิธีเสนเรือนนิยมทำกันเป็นประจำทุกปีหรือ 2-3 ปีครั้งก็ได้ เพื่อให้ผีเรือนของตนได้มารับเครื่องเซ่นไหว้จากลูกหลาน เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เชื่อกันว่าเมื่อได้จัดพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนแล้ว ผีเรือนจะปกป้องคุ้มครองรักษาตนและครอบครัวให้มีความสุข เจริญก้าวหน้า ทำมาค้าขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า "เฮ็ดนาก็มีข้าวชวย เฮ็ดไฮ่ก็มีหมากไม้เต็มกอ "

พิธีเสนเรือนกระทำเดือนใดก็ได้ ยกเว้นเดือนเก้า เดือนสิบ 2 เดือนนี้ถือกันว่าผีเรือนไม่อยู่บ้านเพราะไปเฝ้าเทวดา ดังคำกล่าว "เดือนสิบเดือนเก้าผีเฮื่อนต่างไปเฝ้าถน" ดังนั้น การทำพิธีเสนเรือนในระยะ 2 เดือนนี้จึงไม่บังเกิดผลใดๆ โดยปกติแล้วมักทำกันในระยะที่ว่างจากงานทำนา แต่ในเดือนห้าก็ไม่นิยมทำเพราะช่วงดังกล่าวเป็นช่วงหน้าแล้ง ไม่ค่อยมีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องข้าวปลาอาหารและผลไม้

การงดเว้นไม่จัดทำพิธีเสนเรือนนั้น อาจทำให้ผีเรือนตนอดอยาก และในที่สุด ผีเรือนอาจก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนและครอบครัวได้ ดังนั้นทางที่ดีจึงควรทำพิธีเสนเรือนเสียครั้งหนึ่งในรอบปี หรือรอบ 2 ปี ผีในตระกูลเดียวกันเรียกว่า "สิ่ง" เดียวกัน ผีเรือนคือผีที่ตายในบ้านนั้น เช่น แก่ตาย และตายดี ไม่ใช่ตายโหง ผีตายเพราะอุบัติเหตุเรียกว่าตายโหง จะไม่นำมาเป็นผีเรือน ผีที่ตายในบ้านหลังจากเผาศพแล้วจะมีการทำพิธีอัญเชิญวิญญาณให้มาอยู่ในบ้าน เรียกว่าพิธีเรียกผีขึ้นเรือน ทุกบ้านจะมีรายชื่อของผู้ตายหรือบัญชีของผีประจำเรือน เรียกว่า "บับผีเฮื่อน" ในวันเสนเรือน หมอเสนจะนำบับผีเรือนมาอ่านรายชื่อผีเรือนเพื่อเชิญมาไว้รับของเซ่นทีละ 1 ตน ห้องผีเรือนนี้ ปกติเจ้าของบ้านมักจะระวังมิให้บุคคลภายนอกซึ่งไม่ได้รับอนุญาตเข้าไป ถ้าเผลอเข้าไปในห้องโดยเจ้าของบ้านมิได้บอกกล่าวผีเรือนถือว่าเป็นการผิดผี เจ้าของบ้านอาจได้รับเคราะห์เอง และจะต้องทำพิธีเสียผีหรือทำพิธีขอมาด้วยเงิน 2.50 บาท เหล้า 1 ขวด ไก่ 1 ตัว หรือหัวหมู ฯลฯ

ผีเรือนนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของลูกหลานมากดังกล่าวแล้ว จึงมีประเพณีการ "สืบผี" ชาวโง่ถือว่าการสืบสกุล ซึ่งมีธรรมเนียมดังนี้

ในบ้านหนึ่งๆ ผู้สืบผีบรรพบุรุษคือพ่อบ้าน ทำพิธีการต่างๆ พ่อบ้านจะเป็นหลักหรือเป็นผู้ประกอบพิธี เมื่อใดที่พ่อบ้านเสียชีวิตลงบ้านนั้นจะขาดการสืบสกุลชั่วคราว จะต้องหาผู้สืบสกุลต่อ ผู้สืบสกุลจะต้องเป็นลูกชายคนใดคนหนึ่ง ลูกสาวและแม่ซึ่งเป็นผู้หญิงไม่ใช่สืบสกุล

ในกรณีที่ไม่มีลูกชายอาจใช้หลานชายมาเป็นผู้สืบสกุลได้ ถ้ามีลูกชายหลายคนจะต้องดูว่าคนไหนเหมาะสมจะเป็นผู้สืบพิธีนี้ ลูกชายคนโตโดยปกติแต่งงานแยกครอบครัวไปมีเรือนต่างหากใช้

นามสกุลเดิมก็จะเป็นผู้ประกอบพิธีของบ้านตน ลูกสาวเมื่อแต่งงานไปก็จะไปเข้าไปในสกุลสามีไปถือผีทางสามี จึงใช้ลูกผู้ชายคนสุดท้ายหรือคนใดก็ตามที่ยังอยู่ในบ้านนั้นเป็นผู้สืบพิธีแทนต่อไป

เจ้าภาพจะต้องบอกเชิญแขกในละแวกบ้านให้มาร่วมงาน เช่น

1. ญาติสายโลหิตเดียวกันอันได้แก่ พี่น้องที่เป็นลูกของพ่อแม่เดียวกัน การแต่งกายใช้ชุดแต่งอยู่กับบ้านธรรมดา
2. ญาติจากการแต่งงาน ได้แก่ บรรดาเขยและสะใภ้ เช่น ลูกเขย น้องเขย ลูกสะใภ้ น้องสะใภ้ หลานสะใภ้ จะต้องแต่งกายชุดที่ใช้โอกาสพิเศษคือ หมวกนุ่งซิ่นสวมเสื้อฮี ชายนุ่งสังวาลีและสวมเสื้อฮี บุคคลเหล่านี้จะต้องนำขนมและผลไม้มาสมทบด้วยมากหรือน้อยไม่จำกัด เครื่องเช่นเหล่านั้นจะวางไว้ที่ปานเดือน ที่เจ้าของบ้านเตรียมไว้ ถ้าปานเดือนมีของเต็มอาจใช้ถาดหรือพานอื่นสำรองได้ ญาติที่อยู่ต่างจังหวัดจะเดินทางมาเพื่อพิธีนี้ด้วยเช่นกัน
3. ญาติบ้านใกล้เคียงที่ได้รับความเชิญจากเจ้าภาพ จะแต่งกายชุดธรรมดาและอาจนำข้าวของเงินทองมาสมทบด้วยก็ได้ เช่น ช่วยเหล้า 1 ขวด ผักผลไม้ ข้าวสาร หมากพลู เป็นต้น

บรรดาศักดิ์ของชาวซ่งนั้นมี 2 อย่าง คือ ผู้น้อยกับผู้ท้าว ผู้น้อยคือคนซ่งที่ไม่ได้มีบรรพบุรุษเป็นเจ้าเมืองมาก่อน อย่างเช่นสามัญชนทั่วไปเรียกว่า ผู้น้อย เมื่อตายลงเป็นผีเรียกว่า ผีผู้น้อย ส่วนผู้ท้าวคือผู้ที่มีบรรพบุรุษหรือตัวเองเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเจ้าครองเมืองสืบๆกันมา เมื่อตายลงเป็นผีเรียกว่า ผีผู้ท้าว ทั้งสองอย่างมีธรรมเนียมการเช่นไหว้ต่างกัน เช่น การเช่นผีเรือนผู้ท้าวจะต้องเช่นด้วยการฆ่าควาย เวลาเลี้ยงอาหารจะต้องเลี้ยงเหล้าก่อนเลี้ยงข้าว ส่วนการเช่นผีผู้น้อยจะเช่นด้วยการฆ่าหมู และเลี้ยงข้าวก่อนแล้วจึงเลี้ยงเหล้าภายหลัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีการทำศพ

ที่มา : นฤกุล ชมภูนิช. การศึกษาประเพณีของชาวไทยเชื้อ หมู่บ้านเกาะแรด.

ชาวโชนีถือว่าการตายเป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อมีการตายคนทั้งหมู่บ้านจะหยุดการทำงานทุกอย่างเป็นการไว้ทุกข์ และช่วยกันจัดการเกี่ยวกับประเพณีงานศพนั้น จะหยุดทอผ้าหยุดทำไร่ไถนาและถือเป็นความโศกเศร้าจนกว่าจะนำศพไปเผาเสร็จแล้วจึงทำงานปกติได้

ชาวโชนีนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด มีความเชื่อว่าคนตายเป็นผีแล้ว สามารถให้คุณให้โทษแก่คนเป็นได้ โดยเฉพาะถ้าพ่อแม่ตายลง พ่อแม่จะต้องเป็นผีเฝ้าเรือน หรือ "ผีเรือน" ประจำบ้านต่อไป มีการอัญเชิญให้เป็น "ผีเฮือน" จุดธูปใส่บัญญัติผีประจำเรือนเรียกว่า "บับผีเฮือน" แต่แต่ละครั้งที่มีการเซ่นอาหารเพื่อเลี้ยงผีเรือน จะนำบับผีเรือนมาอ่านชื่อแล้วเรียกให้มารับเครื่องเซ่นที่ละคนในพิธีเฮือนผีที่ จะเชิญเป็นผีเรือนได้จะต้องเป็นผีที่ตายดี เช่น เจ็บป่วยตาย แก่ตายในบ้าน ส่วนผีตายนอกบ้าน ตายโง่ และอายุน้อย จะไม่เชิญเป็นผีเรือน

เมื่อคนตายใหม่ ญาติพี่น้องจะช่วยกันอาบน้ำศพ จัดแต่งตัวสวมเสื้อผ้าใหม่ และนำเสื้อผ้าประจำตัวของผู้ตายกลับเอาข้างในออกแล้วใส่ให้กับศพ ยกศพซึ่งชาวโชนีเรียกว่า "ซอน" วางบนแคร่ไม้ไผ่ เรียกว่า จอง จองนี้จะทำขึ้นทันทีที่รู้ว่ามี การตาย เสร็จแล้วนำศพมาวางไว้ใต้ชื่อบ้านตามยาว มีผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย สีขาวหรือแดงปูรองยาวไปทางปลายเท้าแล้วทาบผ้าที่เหลืองมาคลุมศพจนถึงคอและผ้าอีกด้านหนึ่งคลุมทับ ศีรษะให้มิด แล้วใช้ไม้กลัดกลัดชายผ้าชั้นบนและล่างให้ติดกัน สร้าง "เรือนแสด" ครอบ เรือนแสดนี้มี ลักษณะคล้ายมุ้งใหญ่ทำด้วยผ้าขาวหรือทำเป็นม่านล้อมให้รอบ เรือนแสดนี้จะทำเฉพาะรายที่มีฐานะดี เท่านั้น เนื้อศพจะมีราวไม้ไผ่แขวนกับชื่อบ้าน เรียกว่า "ขรัวล่วน" หรือตะพานล่วน เจ้าของบ้านจะนำ เสื้อผ้าของผู้ตายแขวนพาดไว้ และย้งนำผ้าซึ่งทอไว้ทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายมาวางพาด ธรรมเนียมชาวโชนี ถือว่าบ้านใดมีผ้ามากแสดงถึงความขยันและฐานะดี จะต้องนำมาแสดงให้เห็นในงานนี้ ที่ขรัวล่วนยังมี ไซ่ ดิบห่อด้วยข้าวเหนียวแขวนไว้ด้วย ที่ปลายเท้าของศพจะมีเครื่องเซ่นไหว้ การวางศพนี้ถ้าเป็นหญิงจะวาง ไว้ใต้ชื่อบนห้องผีเรือน ถ้าเป็นชายจะวางไว้ในห้องผีเรือน ในสมัยก่อนเมื่อมีศพที่บ้านใดจะต้องก่อกอง ไฟไว้ข้างบ้านติดกับห้องผีเรือนประมาณ 1 วา ให้ลุกทั้งคืน ชาวโชนีเรียกว่า "วันแสงไฟเรือน" เป็น สัญลักษณ์แห่งความตาย คนโชนีจึงถือเรื่องการก่อกองไฟไว้ข้างบ้านลักษณะนั้น เพราะไม่เป็นมงคล

วันรุ่งขึ้นเจ้าของบ้านจะต้องไปเชิญหมอมาทำพิธีที่เกี่ยวกับประเพณีศพโดยเฉพาะเรียกว่า "เซย" หมอพิธีจะทำพิธีบอกทางให้กับผู้ตาย เพื่อให้วิญญาณเดินทางกลับไปบ้านเกิดคือเมืองแกลงซึ่งอยู่ทาง ตอนเหนือของประเทศเวียดนามปัจจุบัน เริ่มด้วยหมอพิธีจะนั่งบนม้านั่งต่อหน้าโลงศพ ปักมีเหน็บหาง ยคมออกจากตัวไว้ข้างหน้าผูกข้อมือด้วยดอกไม้ที่ข้อมือหมอมและทุกคนที่อยู่ในพิธี เป็นเคล็ดเพื่อผูกขวัญ ให้อยู่กับตัว หมอพิธีจะอ่านคำบอกทางที่แต่งไว้เป็นคำคล้องจองเป็นภาษาโชนี เนื้อความเป็น การสรรเสริญความดีผู้ตาย บอกให้เจ้าของขวัญผู้ตายทราบว่าได้หมดหน้าที่ทางโลกแล้ว ขอให้ขวัญไปอยู่ เมืองฟ้าให้แดนเชอผู้สร้างมนุษย์นำขวัญไปสร้างให้ผู้ที่เกิดมาใหม่ต่อไป เสร็จแล้วก็บอกให้วิญญาณ

ของผู้ตายเดินไปทางไปทีละตะแคง หรือเดินทางผ่านทีละย่านโดยเริ่มออกจากบ้านตนเองจนไปถึงเมือง
แกลง (เดียนเบียนฟู)

เมื่อหมอปิธิบอกทางเสร็จแล้วก็ให้ยกหีบศพหันขว้างขว้าง แล้วให้ลูกหลานเดินเวียนศพจาก
ซ้ายไปขวา 3 รอบ แล้วเดินออก ตรงทางออกจะมีหมอมผีผู้หญิงเรียกว่า "มด" หรือหญิงผู้เฒ่าถือสวิงช้อน
ปลา ทำท่าช้อนไปมาเพื่อช้อนขวัญของผู้เดินไม่ให้เตลิดไปตามคนตาย ในสวิงจะมีเสื้อผ้าผู้เดินวนอยู่ มี
ญาติผู้ใหญ่เดินมารอรับอยู่ 2 ข้างทาง จับมืออุดออกมาจากการเดินวนเป็นการรับขวัญให้มาอยู่กับตน

ตอนบ่ายเป็นการเคลื่อนศพไปยังป่าแหว หรือป่าช้า ปัจจุบันคือวัดใกล้บ้านแล้วแต่เหมาะสม ลูก
ชายของผู้ตายจะต้องโกนผมแล้วโปกด้วยผ้าขาว ใส่เสื้อขอวิสีขาวไม่ต่อแขนเรียกว่า "ใส่เสื้อตกปกหัว
ขาว" เป็นการไว้ทุกข์ การหามศพจะใช้ลูกเขย 4 คน หากมีไม่ถึงก็จะจ้างผู้อื่นแทน ใช้เชือกมะนิลาคคล้องหัว
โลงศพหาบด้วยไม้ไผ่เดินไปจนถึงป่าแหว ลูกชายผู้ตายจะถือธงนำหน้า การหามศพนี้จะไม่มีการวางลง
กับพื้น ถ้าระยะทางไกลจะมีคนเปลี่ยน เมื่อถึงป่าแหวหมอปิธิจะทำการเสี่ยงทายเพื่อขอซื้อที่ดิน เมื่อได้ที่
แล้วจึงช่วยกันถ่างหญ้าพรวนดินเป็นรูปสี่เหลี่ยม บึกเส้า 4 เส้าสูงแค่ศีรษะ วางแคร่หรือจอบบนปลายเส้า
พิธิเผาจะเริ่มด้วยเขย จุดไฟไล่มดก่อน เจ้าภาพจึงจุดไฟเป็นคนแรก จากนั้นญาติมิตรจะจุดไฟตาม
ในขณะที่ไฟลุกอยู่นั้น เจ้าภาพจะนำเครื่องใช้ผู้ตายห่อผ้าแล้วโยนข้ามกองไฟ ให้คนอีกฝั่งรับ 3 ครั้ง
เรียกว่า "โยนของหน้ากองไฟ" เป็นการอุทิศของใช้ให้ผู้ตาย แขกที่ร่วมพิธิจะต้องให้หมอปิธิชักไฟออกมา
ก่อนจึงกลับบ้านได้ คือหมอปิธิจะดึงฟืนออกมา 1 ดุ้น เพื่อสมมติว่าดึงขวัญของคนเป็นกลับมา

วันรุ่งขึ้นเป็นวันเก็บกระดูกและส่งของเครื่องใช้ให้คนตาย ดังนี้

- ธง ทำด้วยผ้าสีขาวและสีแดง ผูกติดปลายไม้ไผ่ ปลายตรงตกแต่งด้วยริ้วเศษผ้าสีต่างๆ มี
จำนวนไม่น้อยกว่า 4-5 อัน ธงผ้านี้หากเป็นผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ธงจะยาวมาก ธงนี้มีไว้ให้คนตายเกาะ
ชายธงไปเมืองฟ้า

- เส้าหลวง เป็นต้นเส้าขนาดเท่าห้องยาว 2 เมตร ที่ปลายเส้าทำเป็นตัวหงส์แกะสลักด้วยไม้
ตกแต่งด้วยเศษผ้าสีเพื่อใช้เป็นพาหนะให้ผู้ตายเพศชายขี่ไปเมืองฟ้า แต่ถ้าเป็นหญิง ปลายเส้าหลวงจะ
ทำเป็นปลีเป็นท่อนไม้ยาว 1 คอก ทรงกระบอก ที่ปลายมีหมากพลูและเงินบาทห่อใบตองผูกติดไว้รอบๆ
ปลี ตกแต่งด้วยเศษผ้าสีแดง เหลือง และขาวรอบๆ ปลายเส้าทำเป็นกิลิปด้วยไม้ไผ่ผ่าซีก กางออกคล้าย
ดอกไม้บาน

- เรือนแก้ว ทำด้วยกระดาษและเศษผ้าไหม เป็นลักษณะของบ้านเรือนไทยคล้ายศาลพระภูมิ
วางอยู่บนพื้นกระดาน มีรั้วรอบ 4 ด้าน ตกแต่งด้วยเศษผ้าสีต่างๆ สำหรับเป็นบ้านเรือนให้ผู้ตายได้อยู่ใน
เมืองฟ้า

- ร่ม ทำด้วยไม้ไผ่ กระดาษและผ้าสีต่างๆ มีลักษณะคล้ายกลดผูกติดกับปลายเส้าหลวง

- บ้าน บ้านที่สร้างอุทิศให้กับผู้ตายนี้สร้างเป็นบ้าน 4 เส้า โครงสร้างทำด้วยไม้ไผ่มาจาก อย่างไม่
ประณีต เส้าบ้านสูง 1 เมตร มีรั้วรอบบ้าน

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น จะต้องปฏิบัติตามพิธีกรรมและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้
สิ่งของที่เตรียมไว้จะนำมาวางแทนที่โลงศพเพื่อเตรียมทำพิธีส่งผี การเก็บกระดูกนั้น หมอปิธิ
จะนำกระดูกที่เผาแล้วมาล้างน้ำให้หมดเกศาแล้วจัดเรียงเป็นรูปคนใหม่ การหยิบกระดูกออกจากกอง

แก่นี้จะใช้ต้นอ้อยจักให้มีขนาดเล็กเท่าตะเกียบ คีบกระดูกออก ชาวโชนงถือว่าถ้าใช้มือหยิบแล้วจะปลูกพืชผักไม่ได้ผลดี เรียกว่า "มือร้อน" เมื่อนำกระดูกมาต่อเป็นรูปร่างคนแล้ว หมอพิธีจะนำอาหารคาวมา เช่น เสร็จแล้วญาติจึงจะเดินทางกลับบ้านเพื่อนำสิ่งที่จะอุทิศให้ผู้ตายที่ป่าแส

พิธีส่งผี (ส่งของให้ผี) หมอพิธีจะเสี่ยงทายหาที่สร้างบ้านก่อน ถ้าเจ้าของที่อนุญาตก็จะกางหญ้าให้เป็นบริเวณกว้าง 1 ตารางเมตร โดยจะสร้างบ้านก่อน การสร้างบ้านมีเคล็ดว่าจะต้องทำให้ต่างจากบ้านคน จะไม่ทำทุกอย่างให้ตึก ได้ถุนบ้านจะซุดหลุมเพื่อฝังไหกระดูก รอบๆบ้านทำรั้วไม้ไผ่หยาบๆ ญาติผู้หญิงจะนำดอกไม้ไม้มาขุดเป็นวงกลมขนาดผลส้มเกี่ยวกันเป็นโซ่ สมมติให้เป็นเงินที่จะให้ผู้ตาย ที่หน้าบ้าน จะปักเสาหลวง ธงจะผูกติดกับเสาหลวง ร่มจะผูกติดไว้กับปลายเสาหลวง หอแก้วจะวางพาดระหว่างบ้านกับเสาหลวง

หมอพิธีจะนำกระดูกห่อผ้าขาวแล้วใส่ไห นำไหใส่ในหลุมได้ถุนบ้าน มีเส้นไหมสีเหลืองผูกโยงไต่กับบ้าน ปากไหปิดด้วยปากชามซึ่งทุบปากให้บิ่น จากนั้นจะทำพิธีบอกกล่าวถึงการอุทิศสิ่งของให้ ญาติจะนำเงินที่ทำไว้แขวนรอบๆบ้าน เมื่อหมอพิธีนำเครื่องเช่นมาเช่นครั้งสุดท้าย แล้วจะบอกทางให้ผีได้ไปเมืองฟ้า แล้วจึงกลบดินให้มิด บรรดาลูกหลานและญาติจะยื่นเข้าแถวแล้วเคารพผู้ตายเป็นเสร็จพิธีส่งผี ถัดจากนี้อีก 1-2 วัน จึงสมควรเป็น "วันแฉ่วเรือน" ตลอดระยะเวลาที่มีการตายเกิดขึ้นในบ้าน ชาวโชนงถือว่าเรือนนั้นยังเป็นเรือนร้ายไม่สะอาด จะต้องทำพิธีล้างเรือนให้สะอาดจึงจะอยู่อาศัยกันต่อไปได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีการเล่นคอน

ที่มา : นุกุล ชมภูนิช. การศึกษาประเพณีของชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรต.

การเล่นคอน ภาษาโซ่งเรียกว่า "อันก้อน " เป็นประเพณีของหนุ่มสาว มีการละเล่นโยนลูกช่วง และรำยรำตามจังหวะเพลงแคนและต่อאלอนกันจนตึก แล้วจึงแยกย้ายกันไปพูดคุยเป็นคู่ๆ ผู้ไทยโซ่งที่ผ่านวัยหนุ่มสาวมาแล้ว มักจะเคยผ่านการเล่นคอนเพื่อนแคนมาแล้วเกือบทุกคน จนมีคำกล่าวที่ว่า "บ่เคยอันก้อนเพื่อนแคน บ่แมนผู้ลาว" แปลว่า ผู้ใดไม่เคยเล่นกลอนเพื่อนแคนก็ไม่ใช่คนลาว เหตุที่ทุกคนเคยเล่นคอนเพื่อนแคนมาก่อนนี้เอง ทำให้ชาวไทยโซ่งมักได้แต่งงานกับพวกเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ คือแต่งงานกัน ในระหว่างพวกที่เคยเล่นคอนด้วยกันมานั่นเอง หรือกล่าวได้ว่า ประเพณีการเล่นคอนเป็นการช่วยให้ชาวไทยโซ่งรักษาเชื้อสายเผ่าพันธุ์ของตนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยให้หนุ่มสาวชาวไทยโซ่งต่างถิ่นได้รู้จักกัน อาจแต่งงานกันและไม่หย่าร้างกันง่าย ๆ

เทศกาลที่นิยมเล่นคอนมักเป็นช่วงหลังจากการเก็บเกี่ยว คือในราวเดือน 4 เดือน 5 การเล่นคอนแบ่งเป็น 2 อย่างคือ เล่นแบบธรรมดาดวงเดียวเล็ก และเล่นแบบติดต่อกันหลายวัน เคลื่อนย้ายตามหมู่บ้านติดต่อกันเป็นเดือน

เมื่อถึงเทศกาลเล่นคอน ชายหนุ่มประมาณ 5-10 คนในหมู่บ้านจะชักชวนกันไปเล่นคอนตามหมู่บ้านอื่นหลายหมู่บ้าน ในจำนวนคนเหล่านี้ประกอบไปด้วย หมอแคน (คนเป่าแคน) หมอขับ (คนร้องเพลงเป็นคำกลอนให้ความรู้ต่างๆ) และหมอลำ (คนร้องเพลงเป็นกลอนโต้ตอบ) ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่มีความชำนาญในด้านเชิงกลอนและภาษา ส่วนชายหนุ่มที่ติดตามเป็นผู้เล่นลูกช่วงเพื่อหาคู่คุย เมื่อเตรียมการพร้อมแล้วก็ออกเดินทางในตอนเช้า เข้าไปในหมู่บ้านหรือลานขวง(บริเวณบ้าน) ของสาวผู้ที่ประสงค์ไปเล่นคอนด้วย ในแต่ละขวงจะมีผู้สาวที่เป็นสาวใหญ่ประจำหมู่บ้านหรือประจำลานขวงนั้นออกมาต้อนรับเจรจาด้วย เมื่อได้เจรจาดกลองจะเล่นคอนกันแล้ว ฝ่ายหญิงจะต้องหุงหาอาหารเตรียมไว้เลี้ยงแขกตลอดงานด้วย เริ่มด้วยฝ่ายชายจะปรบมือและเป่าแคนเป็นจังหวะเดินเข้าไปยังลานขวง ฝ่ายหญิงเมื่อแต่งตัวเสร็จแล้วจะออกมารำกับฝ่ายชายโดยเพื่อนตามจังหวะแคนเป็นคู่ๆ โดยมีหมอลำเป็นผู้ร้องเพลงแอ้วสาวประกอบจังหวะไปด้วย ส่วนฝ่ายหญิงก็จะมีหมอลำหญิงร้องเพลงโต้ตอบฝ่ายชายสลับกันไป ในระหว่างที่มีการต่อกลอนแก๊กกันนั้น มักจะมีผู้เฒ่าผู้แก่และเด็กมายืนชมอยู่ เพื่อดูว่าฝ่ายไหนจะมีฝีมือการเล่นคอนเพื่อนแคนได้ดีกว่ากัน ฉะนั้นชายหนุ่มที่ผ่านการเล่นคอนมามากๆ มักจะมีไวยหารในการโต้ตอบคล่องแคล่ว ลึกซึ้งกินใจยิ่งขึ้นเมื่อรำยรำกันได้พักหนึ่งแล้วแต่ยังไม่มืด พอแดดเริ่มบรรเทาชายหนุ่มและหญิงสาวจะหันมาตั้งวงเพื่อทอดลูกช่วงกัน เรียกว่า "ตอดมะก้อน" (ทอดหมากและกลอน) คือโยนลูกช่วงและเล่นกลอน

ลูกช่วง คือห่อผ้าลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างประมาณ 3 x 3 นิ้ว ภายในบรรจุเม็ดมะขาม ตรงกลางด้านบนของลูกช่วงมีเชือกผูกเป็นหูหิ้วยาวประมาณ 1 เมตร มุมที่เหลือ 4 มุม จะใช้เศษผ้าหรือด้ายสีต่างๆ ผูกตกแต่งให้เป็นตุ้มหูตุ้ดั่ง ยาวประมาณ 1 คืบ เมื่อเวลาโยนไปในอากาศ หูตุ้ดั่งจะสะบัดสวยงาม วิธีโยนจับเส้นเชือกให้ห่างจากลูกช่วงประมาณ 50 ซม. แล้วแกว่งให้หมุนเป็นวงกลมช้าๆ เมื่อได้

จังหวัดปล่อยเส้นเชือกให้หลุมมือลอยไปในอากาศ พร้อมเชือกหางยาวไปทางฝ่ายตรงข้าม ฝ่ายชายก็จะโยนให้ฝ่ายหญิงรับ และฝ่ายหญิงก็จะโยนให้ฝ่ายชายรับ ฝ่ายไหนรับได้อีกฝ่ายก็จะขอคืน ในการขอลูกช่วงคืนนี้จะต้องมีข้อตอรอง เช่น อาจให้ตอบคำถาม ต่อกลอน ยืดผ้าเช็ดหน้า นาฬิกาข้อมือ หรือร้องรำเป็นการแลกเปลี่ยนให้ได้อายุ การไปขอลูกช่วงคืนนี้เป็นตอนสำคัญที่จะทำให้ชายหนุ่มหญิงสาวได้ใกล้ชิดกัน ต่างหมายตากันไว้เพื่อเป็นคู่คุยตอนกลางคืนก็ได้ การละเล่นดำเนินไปถึงประมาณ 1-2 ทุ่มจึงเลิก จากนั้นจะเล่นคอนฟ้อนแคนจนถึงเที่ยงคืน ระยะเวลาเป็นตอนสำคัญที่ฝ่ายชายมักจะเลือกคู่คุยกัน ฝ่ายหญิงมักจะนั่งเป็นกลุ่มวงกลม ฝ่ายชายซึ่งหมายตาเอาไว้ตั้งแต่กลางวันจะมาชี้ตัวเรียกไปคุย ฝ่ายหญิงอาจเอาผ้าคลุมศีรษะเสีย เพื่อให้ฝ่ายชายเลือกตัวผิดก็ได้

การพูดคุยกันจะคุยบริเวณใกล้ๆลานช่วงนั้น หรือคุยกันที่ริมยั้งข้าว กองฟาง แต่ไม่ห่างจากคู่อื่นๆนัก ถ้าคุยกันถูกคอก็อาจอยู่ถึงสว่าง ผู้ที่ไม่ค่อยมีเรื่องคุย คุยกันไปซักพักหนึ่งก็แยกกันไปนอน เรื่องที่คุยกันมักเป็นเรื่องรักๆใคร่ๆ เกี่ยวพาราสีกัน บางรายอาจตกปากรับคำฝากรักปักใจกันไปจริงๆ แต่มีน้อยรายนัก เพราะตามประเพณีเล่นคอนนี้ ชาวโขงถือว่า เป็นคำพูดเชื่อถือกันได้ยาก เพราะคงจะชินและผ่านคำถามคำเกี่ยวพาราสีทำนองนี้มามากแล้วนั่นเอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การอยู่ช่วงหรือการลงช่วง

ที่มา : นุกูล ชมภูนิช. การศึกษาประเพณีของชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรด.

เป็นประเพณีของชาวไทยโซ่งที่นิยมทำกันอยู่อย่างหนึ่ง คือการที่หญิงสาวกลุ่มหนึ่ง ประมาณ 3-4 คน หรือมากกว่านั้น ลงมาทำงานเล็กๆน้อยๆเช่น บันท้าย บันฝ้าย เย็บปักถักร้อย จักสาน ตำข้าว ในบริเวณช่วง หรือลานบ้านในเวลาหัวค่ำหลังจากเสร็จงานในตอนกลางวัน และรับประทานอาหารเย็นแล้ว เรียกว่า "อยู่ช่วง" หรือ "ลงช่วง"

ความสำคัญของการอยู่ช่วงคือ การเปิดโอกาสให้ชายหนุ่มได้มาเที่ยว "แอ้วสาว" เพื่อจะได้รู้จักสนิทสนมกัน หมู่บ้านหนึ่งๆ อาจมีหลายช่วง ชายหนุ่มก็เที่ยวชมได้ตามสบาย เรื่องที่สนิทสนมกันก็จะถามชื่อที่อยู่ การทำมาหากิน ถ้าคุ้นเคยกันก็กล่าวหยอกล้อกันไป แต่สุดท้ายก็ไม่พ้นเรื่องรักๆใคร่ๆ การลงช่วงเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มารู้จักกัน เรียนรู้อุปนิสัยใจคอและมีมือ สติปัญญาซึ่งกันและกันก่อนที่จะแต่งงาน หรืออาจกล่าวได้ว่า การลงช่วงเป็นการสื่อให้ชายหญิงมีโอกาสเลือกคู่ครองกัน

การลงช่วงนั้นอยู่ไปจนถึงเวลาประมาณ 24 น. จึงเลิก การอยู่ช่วงทำงานบ้านเช่นนี้ทำได้ตลอดปี ไม่เลือกฤดูกาลอย่างเล่นคอน แต่ถ้าระยะไหนต้องทำงานตลอดวันหนักๆก็อาจหยุดอยู่ช่วงชั่วระยะหนึ่งก็ได้

ชายหนุ่มเมื่อไปเที่ยวช่วง ถ้าเกิดความพอใจประสงค์จะสนิทสนมกับสาวผู้ใดเป็นการเฉพาะ ก็จะชวนนัดแนะกันไว้ หลังจากเลิกช่วงก็ไปคุยกันได้อีกถ้าสาวไม่ปฏิเสธ การไปคุยกับสาวเฉพาะนี้เรียก "ไ้อ้วสาว" แปลว่าคุยกับสาวหรือจีบสาว ถ้าคุยธรรมดาเรียกไ้อ้วลม คือ เจรจากันเพียงลมปาก สถานที่พาไปคุยนั้นอาจเป็นริมฝั่งข้าว ริมกองฟาง หรือชานบ้าน จะคุยกันที่มีดหรือมีแสงจันทร์ก็ได้ และจะเลิกคุยตอนใดก็ได้ ถ้าถูกใจกันอาจถึงสว่าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประวัติผู้เขียน

นางสาวพรรณวดี คงสำรวย เกิดเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2522 ที่จังหวัดจันทบุรี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เมื่อปี พ.ศ. 2545

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้